

ISSN: 2632-1734

UDES

JOURNAL OF CURRENT DEBATES IN SOCIAL SCIENCES

YÜKSEL PAZARKAYA SPECIAL ISSUE

Editors

Ali Osman ÖZTÜRK
Umut BALCI

ARTICLES

- Yüksel Pazarkaya'nın Edebî Düşüncesinde Dil, Kimlik ve Kültürlerarasılık:
"Dilin Çağırısı" Bağlamında Kavramsal Bir Çözümleme
Mehmet Veysi BABAYİĞİT 1
- Yüksel Pazarkaya'nın Eğitime Dair Görüşleri
Ali Osman ÖZTÜRK 12
- Almanya'ya Göçün Yansımaları: Yüksel Pazarkaya'nın Şiirleri Üzerinden
Tematik Yaklaşım
Fatma KARAMAN 26
- Pazarkaya'nın Şiirlerinde Tematik Değişim
Sude KARASU / Hikmet ASUTAY 32
- Die Sehnsucht nach Freiheit in Yüksel Pazarkayas poetischer Prosa
Anna WARAKOMSKA 44
- Aynı Gökyüzü Altında Ağaçlar: Yüksel Pazarkaya'nın Aynı Gökyüzü Adlı
Kitabında Ağaç Motifinin Eko-Poetik ve Kültürel Bellek Bağlamında Analizi
İpek BOZLAR BALCI 52
- Yüksel Pazarkaya Metinlerinde Göç Travması: Oturma İzni Örneği
Oktay ATIK 61
- Verlorene Heimat, bewahrte Liebe: Motivische Konstellationen in
Yüksel Pazarkayas Nur um der liebenden Willen dreht sich der Himmel
Nihan DEMİRİYAY / Umut BALCI 74
- Yüksel Pazarkaya'nın Aşktr İlaçtır Adlı Eserinde Kadının Aşkta Aktif Konumu
Gülzar BOLATTEKİN 91
- Yüksel Pazarkaya'nın Köln Radyosu Yılları
Talat PAMUK 104
- Rezension zu Amerika Güncesi (Amerika-Tagebuch) von Yüksel Pazarkaya
Seval Parlakgüneş Erdoğan 111

IJOPEC
PUBLICATION

London Ijopec.co.uk Istanbul



9 772632 173001

VOL.09
S4
06/2026

Contact

Umut BALCI
Batman University
Batman, Turkey
Tel: +90 488 217 4041
cudesjournal@gmail.com

Indexed by

Eurasian Scientific Journal Index,
Academic Resource Index, Directory
of Open Access Scholarly Resources,
Directory of Research Journals
Indexing, Cosmos Impact Factor,
Journal Factor, Cite Factor, Index
Copernicus, Scientific Indexing
Services, General Impact Factor
International Services For Impact
Factor And Indexing (ISIFI) and
Google Scholar

JOURNAL OF CURRENT DEBATES IN SOCIAL SCIENCES | ISSN: 2632-1734 |

CUDES, which began publishing peer-reviewed articles in 2018, is an international scholarly journal that publishes theoretical, empirical, and experimental work that makes a significant contribution to the disciplines of the social sciences. Areas of social sciences (economics and administration, tourism and tourism management, history, culture, religion, psychology, sociology, fine arts, engineering, architecture, language, literature, education, pedagogy and other disciplines of social sciences).

The Editorial Board is free to publish or not publish the submitted articles. Authors are responsible for the content of their articles.

| Editors |

Ali Osman ÖZTÜRK / Umut BALCI



Field Editors

Prof. Dr. Alfredo Saad-FILHO, Political Economy (SOAS University of London, UK)
Prof. Dr. Anna SLOCINSKA, Management Studies (Czestochowa Uni. of Technology, Poland)
Prof. Dr. Birgit MAHNKOPF, Politics (Berlin School of Economics and Law, Germany)
Prof. Dr. Dibyesh ANAND, International Relation (University of Westminster, UK)
Prof. Dr. Dursun ZENGİN, Literature and Linguistik (Ankara University, Turkey)
Prof. Dr. Emrah DOĞAN, Film Studies, Bitlis Eren University, Turkey
Prof. Dr. F. Burcu CANDAN, Marketing Studies (Kocaeli University, Turkey)
Prof. Dr. Gülriş KOZBE, Art History (Batman University, Turkey)
Prof. Dr. Joachim BECKER, Economics (Vienna University of Economics and Business, Austria)
Prof. Dr. Ljiljana MARKOVIĆ, Cultural Studies (University of Belgrade, Serbia)
Prof. Dr. Mustafa ERDOĞDU, Fiscal Studies (Marmara University, Turkey)
Prof. Dr. Şükriye ASLAN, Sociology (Mimar Sinan Fine Arts University, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Bora ERDAĞI, Philosophy (Kocaeli University, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Ömer Can SATIR, Music (Hitit University, Turkey)
Assoc. Prof. Dr. Nihal Şirin PINARCIÖĞLU, Woman Studie, Batman University, Turkey
Assoc. Prof. Dr. S. Emre DİLEK, Tourism, Batman University, Turkey
Dr. Burçin GÜNGEN, Architecture, Marmara University, Turkey

Scientific Board

Ali Osman ÖZTÜRK (Necmettin Erbakan University)
Ayşe GÜNER (Marmara University)
Binhan Elif YILMAZ (Istanbul University)
Erinç YELDAN (Bilkent University)
Fikret ŞENSES (Middle East Technical University)
Fuat KEYMAN (Sabancı University)
Galip YALMAN (Middle East Technical University)
Haçer ANSAL (Işık University)
Hilal YILDIZ (Sakarya University)

Advisory Board

Prof. Dr. Dibyesh ANAND (University of Westminster, UK)
Prof. Dr. Farhang MORADY (University of Westminster, UK)
Prof. Dr. Federico PALO-MARTI (University of Alcalá, SPAIN)
Prof. Dr. Hun Joo PARK (KDI School of Public Policy and Management, S.KOREA)
Prof. Dr. İzzettin ÖNDER, (Istanbul University, TURKEY)
Prof. Dr. İsmail ŞİRİNER (Batman University, TURKEY)
Prof. Dr. Julia DOBRVA, (VUZF University, BULGARIA)
Prof. Dr. Milenko POPOVIĆ (Mediterranean University, PODGORICA)
Prof. Dr. Salvatore CAPASSO (University of Napoli, Parthenope, ITALY)
Prof. Dr. Seçil Paçacı ELİTOK (Michigan State University, USA)

Larissa BATRANCEA (Babes-Bolyai University)
Mahmut TEKCE (Marmara University)
Oktar TÜREL (Middle East Technical University)
Oxana KARNAUKHOVA (Southern Federal University)
Sevda MUTLU AKAR (Bandırma Onyeddi Eylül University)
Şükriye ASLAN (Mimar Sinan Fine Arts University)
Wiiboon KITTILAKSANAWONG
Saitama University)
Yılmaz KILIÇASLAN (Anadolu University)

Editörün Önsözü: Dr. Yüksel Pazarkaya'ya Armağan Özel Sayısı

Bu özel sayıya önsöz yazmak benim için büyük bir onur ve mutluluktur. *Current Debates in Social Sciences* dergisinin bu özel sayısı, yaşamını, eserlerini ve edebî olduğu kadar akademik mirasını da derin izlerle şekillendiren Dr. Yüksel Pazarkaya'ya adanmıştır. Çağdaş edebiyatın seçkin temsilcilerinden biri, yorulmak bilmeyen bir kültür aracısı ve Alman ve Türk kültür dünyaları arasında köprüler kuran öncü bir isim olarak Pazarkaya, onlarca yıl boyunca edebî modernizmin gelişimine önemli katkılar sunmuştur.

1940 yılında İzmir'de doğan Pazarkaya'nın yaşam yolu onu Almanya'ya götürmüştü; burada 1966 yılında Stuttgart Üniversitesi Kimya Mühendisliği Bölümünden mezun olmuştur. Ancak onun gerçek mesleki çağırısı beşerî bilimlerde şekillenmiştir. Mezuniyetinin ardından Stuttgart Üniversitesinde Edebiyat ve Tiyatro Bölümlerinde asistan olarak görev yapmış; 1972 yılında Prof. Dr. Fritz Martini ile Prof. Dr. Volker Klotz'un danışmanlığında hazırladığı "*Die Dramaturgie des Einakters. Der Einakter als eine besondere Erscheinungsform im Drama des 18. Jahrhunderts*" [Tek Perdelik Oyunun Dramaturjisi: Tek Perdeli Oyunun 18. Yüzyıl Dramında Özel Bir Biçim Olarak Görünümü] başlıklı öncü çalışmasıyla *Doctor philosophiae* unvanını almıştır. Bilimsel ve eğitsel etkisi daha sonra uluslararası konuk profesörlüklerle devam etmiş; Princeton (1989), St. Louis (1994), Bryn Mawr (2000), Ohio (2004) ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde (2006) ders vermiş, aynı yıl bu üniversite tarafından kendisine fahri doktora unvanı takdim edilmiştir.

Ne var ki Pazarkaya'nın çalışmaları yalnızca akademiyle sınırlı kalmamıştır. Daha 1961 yılında Stuttgart Üniversite Tiyatrosunun kurucuları arasında yer almış, 1963–1969 yılları arasında bu tiyatroyu yönetmiş ve Alman tiyatro dünyasında Türk oyun yazarlarının ilk sahnelenmelerine öncülük etmiştir. 1960 kuşağının, özellikle Behçet Necatigil'in etkisi altında yetişen bir şair olarak kendi şiiri yalın, duyarlı ve yoğun anlatımıyla dikkat çekmektedir. Almanya'da yayımladığı **Anadil** [Muttersprache] adlı edebiyat dergisi ise Türk edebiyatının Almanca konuşulan dünyaya tanıtılmasında merkezi bir platform işlevi görmüştür. Kültürler arasında üstlendiği bu eşsiz aracılık görevi nedeniyle 1987 yılında Federal Almanya Liyakat Nişanı, Baviera Güzel Sanatlar Akademisinin Adalbert-von-Chamisso Ödülü ile Orhan Asena, Yunus Nadi ve Haldun Taner ödülleri başta olmak üzere çok sayıda tiyatro ve edebiyat ödülüne layık görülmüştür.

Pazarkaya'nın etkileyici külliyatı Türkçe kaleme aldığı 24, Almanca yazdığı 14 kitabın yanı sıra Orhan Veli, Behçet Necatigil, Nâzım Hikmet ve Aziz Nesin gibi önemli yazarların eserlerinden oluşan 18 kapsamlı çeviri kitabını, ayrıca çok sayıda dil öğretim kitabını ve gazetecilik yazılarını kapsamaktadır. Günümüzde Gökçeada'da yaşayan bağımsız bir yazar olarak hem Alman hem de Türk PEN merkezlerinin üyesi olan Pazarkaya, kültürlerarasılığın yaşayan ve somutlaşmış bir örneğini temsil etmektedir.

Bu özel sayıda yer alan makaleler, Pazarkaya'nın çok katmanlı eser dünyasını edebiyat bilimi, kültür bilimi ve eğitim bilimleri perspektiflerinden ele almaktadır.

Mehmet Veysi Babayigit, *Yüksel Pazarkaya'nın Edebî Düşüncesinde Dil, Kimlik ve Kültürlerarasılık: "Dilin Çağırısı" Bağlamında Kavramsal Bir Çözümleme* başlıklı çalışmasında dil ve kimlik olgularını kavramsal açıdan incelemektedir.

Ali Osman Öztürk, *Yüksel Pazarkaya'nın Eğitime Dair Görüşleri* başlıklı makalesinde yazarın eğitim anlayışını ve eğitim felsefesine ilişkin temel yaklaşımlarını ele almaktadır.

Fatma Karaman, *Almanya'ya Göçün Yansımaları: Yüksel Pazarkaya'nın Şiirleri Üzerinden Tematik Yaklaşım* adlı çalışmasında Almanya'ya göç olgusunun Pazarkaya'nın şiirlerindeki yansımalarını tematik açıdan değerlendirmektedir.

Sude Karasu ile **Hikmet Asutay**, *Pazarkaya'nın Şiirlerinde Tematik Değişim* başlıklı ortak çalışmalarında şairin şiirlerindeki tematik dönüşümü analiz etmektedir.

Anna Warakomska, Almanca kaleme aldığı *Die Sehnsucht nach Freiheit in Yüksel Pazarkayas poetischer Prosa* başlıklı makalesinde yazarın düzyazısındaki özgürlük özlemini incelemektedir.

İpek Bozlar Balcı, *Aynı Gökyüzü Altında Ağaçlar: Yüksel Pazarkaya'nın "Aynı Gökyüzü" Adlı Kitabında Ağaç Motifinin Eko-Poetik ve Kültürel Bellek Bağlamında Analizi* başlıklı çalışmasında ekokritik ile kültürel bellek araştırmalarını bir araya getirerek ağaç motifini çözümlenmektedir.

Oktay Atik, *Yüksel Pazarkaya Metinlerinde Göç Travması: "Oturma İzni Örneği"* başlıklı makalesinde *Oturma İzni* eseri üzerinden göç travmasının psikolojik boyutlarını ele almaktadır.

Nihan Demiryay ile **Umut Balcı**, Almanca kaleme aldıkları *Verlorene Heimat, bewahrte Liebe: Motivische Konstellationen in Yüksel Pazarkayas Nur um der liebenden Willen dreht sich der Himmel* başlıklı çalışmalarında yitirilmiş yurt ve korunan sevgi motiflerini incelemektedir.

Gülay Bolattekin, *Yüksel Pazarkaya'nın "Aşktır İlaçtır" Adlı Eserinde Kadının Aşktaki Aktif Konumu* başlıklı makalesinde kadın karakterlerin aşk bağlamındaki etkin konumunu analiz etmektedir.

Talat Pamuk, *Yüksel Pazarkaya'nın Köln Radyosu Yılları* başlıklı çalışmasında yazarın Köln Radyosu yıllarını tarihsel ve medyabiografik açıdan değerlendirmektedir.

Seval Parlakgüneş Erdoğan ise *Amerika Güncesi* üzerine hazırladığı kitap değerlendirmesiyle bu cildi tamamlamaktadır.

Bu makalelerin ortaya koyduğu zengin çeşitlilik, Yüksel Pazarkaya'nın eserlerinin bugün de göç, aidiyet, edebî estetik ve kültürlerarası diyalog gibi temel meseleleri tartışmaya açan canlı bir düşünce evreni olduğunu açıkça göstermektedir. Bu özel sayıya değerli katkılarıyla destek veren tüm yazarlara teşekkür ediyor; bu sayının kültürlerarası Alman Dili ve Edebiyatı araştırmaları ile Almanca'nın yabancı dil olarak öğretimi (DaF) alanına yeni açılımlar kazandırmasını diliyoruz.

Okurlarımıza ilham verici ve verimli bir okuma diliyorum.

26.06.2026

Prof. Dr. Ali Osman Öztürk

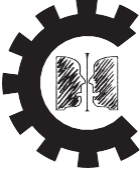
Sayı Editör

VOL 09

ISSUE

06/2026

ISSN 2632-1734



S4UDES

CURRENT
DEBATES IN
SOCIAL
SCIENCES

JOURNAL

ARTICLES

- Yüksel Pazarkaya'nın Edebî Düşüncesinde Dil, Kimlik ve Kültürlerarasılık: "*Dilin Çağrısı*" Bağlamında Kavramsal Bir Çözümleme
Mehmet Veysi BABAYİĞİT 1
- Yüksel Pazarkaya'nın Eğitime Dair Görüşleri
Ali Osman ÖZTÜRK 12
- Almanya'ya Göçün Yansımaları: Yüksel Pazarkaya'nın Şiirleri Üzerinden Tematik Yaklaşım
Fatma KARAMAN 26
- Pazarkaya'nın Şiirlerinde Tematik Değişim
Sude KARASU / Hikmet ASUTAY 36
- Die Sehnsucht nach Freiheit in Yüksel Pazarkayas poetischer Prosa
Anna WARAKOMSKA 44
- Aynı Gökyüzü Altında Ağaçlar: Yüksel Pazarkaya'nın *Aynı Gökyüzü* Adlı Kitabında Ağaç Motifinin Eko-Poetik ve Kültürel Bellek Bağlamında Analizi
İpek BOZLAR BALCI 52
- Yüksel Pazarkaya Metinlerinde Göç Travması: *Oturma İzni* Örneği
Oktay ATİK 61
- Verlorene Heimat, bewahrte Liebe: Motivische Konstellationen in Yüksel Pazarkayas *Nur um der liebenden Willen dreht sich der Himmel*
Nihan DEMİRİYAY / Umut BALCI 74
- Yüksel Pazarkaya'nın *Aşktır İlaçtır* Adlı Eserinde Kadının Aşktaki Aktif Konumu
Gülay BOLATTEKİN 91
- Yüksel Pazarkaya'nın Köln Radyosu Yılları
Talat PAMUK 104
- Rezension zu *Amerika Güncesi* (Amerika-Tagebuch) von Yüksel Pazarkaya
Seval Parlakgüneş Erdoğan 111



Yüksel Pazarkaya'nın Edebî Düşüncesinde Dil, Kimlik ve Kültürlerarasılık: "Dilin Çağrısı" Bağlamında Kavramsal Bir Çözümleme

Mehmet Veysi BABAYİĞİT¹

MAKALE BİLGİSİ:

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Benzerlik Raporu: Alındı

Makale Türü: Araştırma makalesi

Makale Kayıt Tarihi: 03.06.2026

Onay Tarihi: 13.06.2026

Atf: Babayigit, M. V. (2026). Yüksel Pazarkaya'nın Edebî Düşüncesinde Dil, Kimlik ve Kültürlerarasılık: "Dilin Çağrısı" Bağlamında Kavramsal Bir Çözümleme. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 9 (S4), 1-11.

DOI

<http://dx.doi.org/10.29228/cudes.94668>



Özet

Bu çalışmanın asıl amacı; çağdaş Türk edebiyatı ve Türk-Alman göç yazınının önemli temsilcilerinden Yüksel Pazarkaya'nın edebî düşüncesini dil, kimlik ve kültürlerarasılık kavramları çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın örneklemini, İnci Pazarkaya editörlüğünde yayımlanan "Dilin Çağrısı: Yüksel Pazarkaya'ya 50. Sanat Yılında Armağan" adlı eser oluşturmaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi deseni benimsenmiş; veriler metin merkezli derinlemesine okuma ve hermenötik analiz yaklaşımı doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bulgular, Pazarkaya'nın dili yalnızca bir iletişim aracı olarak değil, kültürel belleğin taşıyıcısı, aidiyet duygusunun kurucu unsuru ve kimlik inşasının temel bileşeni olarak ele aldığını göstermektedir. Yapılan değerlendirmeler, Pazarkaya'nın dili yalnızca anlamsal değil, aynı zamanda görsel ve biçimsel bir estetik alan olarak kurguladığını göstermektedir. Sonuç olarak Pazarkaya'nın edebî düşüncesinin, dil, kimlik ve kültürlerarasılık arasındaki çok katmanlı ilişkiyi anlamada önemli katkılar sunduğu belirlenmiştir. Gelecekte yapılacak çalışmaların, Pazarkaya'nın eserlerini karşılaştırmalı edebiyat, çeviribilim ve kültürlerarası iletişim perspektiflerinden incelemesinin alana yeni açılımlar kazandıracağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yüksel Pazarkaya, Dilin Çağrısı, dil, kimlik, kültürlerarasılık, göç edebiyatı, Somut Şiir.

Language, Identity, and Interculturality in the Literary Thought of Yüksel Pazarkaya: A Conceptual Analysis of Dilin Çağrısı (The Call of Language)

Abstract

The main purpose of the study is to examine the literary thought of Yüksel Pazarkaya, one of the prominent representatives of contemporary Turkish literature and Turkish-German migration writing, within the framework of the concepts of language, identity, and interculturality. The sample of the research consists of the work titled *Dilin Çağrısı: Yüksel Pazarkaya'ya 50. Sanat Yılında Armağan*, edited by İnci Pazarkaya. The study adopts a qualitative research design, specifically document analysis, and the data are evaluated through close textual reading and a hermeneutic analytical approach. The findings indicate that Pazarkaya regards language not merely as a means of communication, but as a fundamental component of cultural memory, a constitutive element of belonging, and a key factor in identity construction. The analysis conducted within the study demonstrates that Pazarkaya constructs language not only as a semantic system but also as a visual and formal aesthetic field. Consequently, it is concluded that Pazarkaya's literary thought offers significant contributions to understanding the multilayered relationship between language, identity, and interculturality. It is further suggested that future studies should examine Pazarkaya's works from the perspectives of comparative literature, translation studies, and intercultural communication, which would provide new academic insights into the field.

Keywords: Yüksel Pazarkaya, Dilin Çağrısı, language, identity, interculturality, migration literature, Concrete Poetry.

¹ Doç. Dr., Batman Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Yabancı Diller Bölümü, m.veysi.babayigit@gmail.com, ORCID ID:0000-0003-4136-7434.

1. GİRİŞ

Dil, yalnızca insanlar arasında iletişimi sağlayan mekanik bir araç değil; aynı zamanda düşüncenin şekillenmesinde, iletilmesinde ve değerlendirilmesinde etkin rol oynamaktadır. Ayrıca bireysel ve kolektif kimliğin inşasında, kültürel mirasın kuşaktan kuşağa aktarılmasında temel bir bilişsel ve kültürel yapı olarak değerlendirilmektedir. Çünkü dil ile kültür birbirini tamamlayan temel unsurlar olup, dili ve kültürü bağımsız olarak incelememiz oldukça zordur.

Dolayısıyla, dil ve kültür arasındaki ilişki, her iki unsurun birbirini sürekli beslediği ve dönüştürdüğü temel ve döngüsel bir etkileşime dayanır, bu etkileşim dinamik bir süreç olup geçmişten günümüze aktifliğini korumaktadır. Bu bağlamda dil ve kültür yapılarını birbirlerinden bağımsız biçimde irdelemek ya da çalışmalara entegre etmek oldukça güçtür (Majitova, 2025). Dil, yalnızca soyut bir iletişim aracı değil; bir toplumun tarihsel süreç boyunca biriktirdiği kültürel değerlerin, köklü inançların ve yapıtaşını oluşturan geleneklerin somutlaştığı, korunduğu ve gelecek nesillere aktarıldığı canlı bir hafıza merkezidir ve canlı hafıza geçmişten gelecek tüm nesillere bu iki yapı aracılığıyla aktif biçimde aktarılmaktadır (Susianti vd., 2024). Dil-kültür ilişkisini antropoloji çerçevesinde incelediğimizde; antropolojik dilbilimin en önemli dayanaklarından biri olan ve "Sapir-Whorf hipotezi" olarak da adlandırılan dilsel görecelik ilkesine göre, bireylerin içine doğup büyüdükleri dilsel altyapı, onların dış dünyayı algılama, kategorize etme ve yorumlama biçimlerini doğrudan ve derinden şekillendirir (Altarriba & Basnight-Brown, 2022). İlgili bağlamda dilin toplumdaki kültürel fonksiyonu incelendiğinde; dil aslında toplumda pasif bir rolde olmadığı ve sadece yansıtma görevini idrak etmediği, aksine ilgili gerçeklikleri aktif olarak inşa ettiği ve toplumsal algıyı kültürel normlar içerisinde yapılandırarak gösterdiği anlaşılmaktadır. Dik-kültür dinamiği; toplumların yaşadığı kültürel dönüşümler, küreselleşme ve kaçınılmaz teknolojik gelişmeler de dile doğrudan yansır; yeni yaşam pratikleri, kendi kelime dağarcığını ve modern dilsel yapılarını eş zamanlı olarak üretmek dilsel süreçleri sürekli olarak günceller ve evrimleştirir. Bu durum dilin kültür ile geçmişten geleceğe canlı bir uyum içerisinde olduğunu net bir biçimde sergilemektedir. Dilin, kültür ile ilişkisinin yanı sıra günlük yaşantımızın her bir basamağında önemli rolleri vardır. Bireyler, dil aracılığıyla iç dünyalarını anlamlandırmakta, toplumsal yaşama eklenmekte ve biriktirdikleri tarihsel deneyimleri aktarmaktadır. Bu yönüyle dil, insan deneyimini ve yaşayışını hem yansıtan hem de güçlü ve sistemli bir biçimde sosyal çerçevede örgütlenme yetisine sahip bir bileşen rolünü üstlemektedir. Dil ile ilgili yapılan birçok çalışma incelendiğinde; dilin insanın bilişsel gelişimi, toplumsal etkileşimi ve kültürel dönüşümü üzerinde mutlak bir belirleyici role sahip olduğunu anlaşılmaktadır (Durga & Mehrotra, 2022). Dilin sürekli devinim halindeki yapısı, yeni sözcüklerin üretimi ve anlam alanlarının genişlemesiyle birlikte kültürel ve dilsel yapıların da paralel biçimde dönüşmesine zemin hazırlamaktadır, bu durum insan zekası ve dilsel üretim süreçlerinin başarılı biçimde işleyişine imkân sağlamaktadır (Karaia, 2019). Bu bağlamda dil, insan bilincinin anlamsal koordinatlarını belirleyen toplumsal değerlerle doğrudan ilişkilidir ve bireyin varoluşsal gerçekliğini inşa etmesinde merkezi bir işlev üstlenmektedir (Smolii vd., 2021).

Dilbilimsel açıdan bakıldığında dil, biçim, anlam ve ses sistemlerinden oluşan düzenli ve kurallı bir yapıdır, bu yapı dilin etkin ve doğru biçimde kullanılmasına ve düşüncenin doğru olarak karşı tarafa ya da bir bağlamda iletilip anlamlandırılmasında etkin rol oynamaktadır (Onan, 2005). Felsefi anlamda incelendiğinde ise dil, düşüncelerin göstergeler aracılığıyla örgütlendiği dinamik bir dizge olarak tanımlanmakta olup, düşüncenin anlamlandırılması ve bireyler tarafından çeşitli biçimde sunulmasında katkı sağladığı bilinmektedir (Saussure, 2001). Ayrıca, dil yalnızca soyut bir kurallar bütünü değil; toplumsal etkileşimi düzenleyen, bilgi aktaran, öznenin düşünce dünyasını yapılandıran ve bireysel ifadeyi mümkün kılan çok işlevli bir yapıdır (Şahin, 2015). Bu çok işlevli yapı, öznel arası etkileşime aracılık eden ve kültürel sürekliliği sağlayan temel bir matris olarak irdelenir ve bireyin içinde doğduğu, ait olduğu kültürel dünyayı pasif bir şekilde temsil eden bir unsur olmanın ötesinde, çokkültürlülük gibi çeşitli süreçlerin etkileşimi ile kimliğin yeniden üretilmesine, dönüştürülmesine ve dinamik bir almasına imkân sağlamaktadır. Edebî ve toplumsal dildeki bu dinamizm, bireye çokboyutlu bir aidiyet alanı sunarken, dilsel sermayenin de sürekli olarak yeniden biçimlenmesine olanak tanımaktadır (Bourdieu, 1991). Bu durum kişinin yeni kimlikler ya da aidiyetleri benimsemesine de imkân sağlamaktadır. Ayrıca, dil ve kimlik arasındaki bu geçişin ilişkisi, özellikle kültürlerarası (intercultural) bağlamlarda ve çokdilli yaşam pratiklerinde çok daha görünür ve gerilimli bir nitelik kazanmaktadır (Kramsch, 2014). Başka bir deyişle, kültürlerarası alanda dil, salt bir çeviri enstrümanı olmaktan çıkarak, başka eğilimlere yol almaktadır ve bu çerçevede; aidiyet arayışlarının, kültürel belleğin ve diasporik sürekliliğin estetik

bir zeminde yeniden inşa edildiği farklı bir mekanizma oluşturma eğiliminde olabilmektedir. Edebi metinler ise bu noktada özel bir önem taşımakta; dilin yalnızca pratik-iletişimsel sınırlarını değil, aynı zamanda felsefi, ideolojik ve kültürel bir üretim alanı olduğunu somutlaştırmaktadır. Bu bağlamda genel olarak, yazarların dil aracılığıyla kurduğu estetik dünya; kimlik, kültür ve toplumsal deneyim arasındaki çok katmanlı ilişkileri anlamak açısından araştırmacılara zengin veriler sunmaktadır ve bu veriler aracılığıyla bireylerin geçmişten günümüze toplumsal normları benimsemesi ve kavraması dilbilim ve metinler bağlamında kolaylık sağlamaktadır (Eagleton, 2012).

Bu bağlamda, çağdaş Türk edebiyatının ve göç edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Yüksel Pazarkaya'nın edebî ve fikri düşüncesi; dil, kimlik ve kültürlerarasılık ilişkisinin analiz ve açıklama süreçlerinde nitelikli bir örneklem alanı teşkil ettiği bilinmektedir. Pazarkaya'nın çokdilli, çokkültürlü ve iki ülkenin (Türkiye-Almanya) entelektüel havzasından beslenen özgün konumu, onun dil anlayışını yalnızca estetik bir tercih olarak değil, aynı zamanda kültürel geçişlilik, melezlik, aidiyet ve sınırları aşan bir kimlik inşası bağlamında incelenmesine olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla, bu çalışmada, Yüksel Pazarkaya'nın edebî düşüncesinde dil, kimlik ve kültürlerarasılık olgularını, yazarın felsefi ve estetik yönelimlerini yansıtan "*Dilin Çağrısı*" adlı eseri örneklemine kavramsal bir çözümleme çerçevesinde incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, Yüksek Pazarkaya'nın edebî kimliğine, tematik yönelimine ve "*Dilin Çağrısı*" eserinden esintilere yer verilmektedir.

2. YÜKSEL PAZARKAYA: HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE DÜŞÜNSEL KONUMU

Yüksel Pazarkaya'nın hayatı ve edebî kişiliği, Türk-Alman edebiyatının oluşum sürecini ve gelişimini anlamak açısından temel bir referans noktasıdır. Kendisi, "Göç Edebiyatı" (Migrantenliteratur) alanın öncüsü olarak kabul edilmekte olup, göç olgusunun sosyolojik, kültürel ve dilsel boyutlarını kuramsal bir çerçevede ele alan çok katmanlı bir düşünsel alanın da inşasına katkı sunan nadide yazarlardandır.

24 Şubat 1940 yılında İzmir'in tarihi Basmane garına yakın Abdullah Efendi sokağında doğan Pazarkaya, doğduğu evi çok iyi olarak anımsayamamaktadır. Çocukluk yıllarının geçtiği semti; Altınordu semti, Faik Paşa Mahallesi 954. sokak ve 10 numaralı iki katlı ahşap ev olarak ifade etmektedir. İlkokul eğitimini Yıldırım Kemal Bey'de ve ortaokul ile lise eğitimlerini ise Namık Kemal Lisesinde tamamlamıştır. Eğitim süresince en çok sevdiği dersler Kimya ve Matematik idi. İstanbul Teknik Üniversitesinde kısa bir süreliğine elektroteknik eğitimini almış ve daha Sümerbank'ın bursuyla 1958'de yükseköğrenim amacıyla Almanya'ya gitmiştir (Yılmaz & Alaca, 2019). Dil öğrenimi, Ren nehri kıyısında küçük bir kasabada Mainz Üniversitesine bağlı Germersheim Yabancı Diller ve Tercümanlık Enstitüsünde almaktadır. 1959 yılının yaz döneminde Stuttgart Üniversitesi'nde Kimya eğitimi almaya başlamış ve Germersheim'den Stuttgart'a taşınmıştır. 1960 yılında Stuttgart ve Tübingen üniversitelerinde Almanca yazı, şiir ve çeviriler yapmıştır. Takip eden yıllarda Göttingen Üniversitesinde "radyofonik oyun" eğitimleri almış, 1961 yılında İzmir radyosunda bir çalışmada rol almıştır. 1962 yaz döneminde İsveç'te Valberg kasabasında Rayonfabriken'de üç aylık kimya öğrenimi stajı yapmıştır. 1963-1964 yıllarında gazetede çeşitli alanlarda yazılar yazmıştır. Ayrıca 1963 yılında Stuttgart'da Güney Alman Radyosunda sanat ve edebiyat alanında programlar düzenlemiştir. 1963 yılında, eşi İnci Pazarkaya ile tanışır ve evlenir. 1965 yılında, Alman Dili ve Edebiyatı kürsüsünde yardımcı asistan olarak çalışır. 1966 yılında Stuttgart Üniversitesi'nde edebiyat bilimleri ve felsefe dallarında ikinci eğitim için kaydını yaptırır. Yüksek Mühendisliği eğitimi alırken eş zamanlı olarak edebiyat, felsefe ve sanat alanlarında da kendini geliştirmiştir (Zengin, 2010). Bu disiplinlerarası arka plan, onun eserlerinde görülen analitik derinlik ile felsefi sorgulama eğiliminin temelini oluşturur. 1972 yılında doktora çalışmasını tamamlayarak ve çalışması 1973 yılında Göppingen Kümmerle Verlag bilimsel yayınları arasında çıkar. Ayrıca 1972 yılında Stuttgart Halk Yüksek Okulu yabancı diller bölüm başkanlığı yapar. Dresden, Princeton, Bryn Mawr College, St. Louis Washington ve Ohio State Üniversitelerinde ders vermiştir. Uzun yıllar WDR Köln Radyosu'nda editörlük ve sunuculuk yapması hem Türk diasporasının kültürel dinamiklerini hem de Alman entelektüel çevrelerini yakından gözlemlemesine imkân sağlamıştır. Ayrıca 1980'li yıllarda yayımladığı Anadil dergisi aracılığıyla Almanya'daki Türk edebiyatının kurumsallaşmasına ve Türkçenin bir edebiyat dili olarak korunmasına önemli katkılar sunduğu bilinmektedir.

Pazarkaya'nın edebî kişiliği, çoğunlukla "göçmen edebiyatı" ya da erken dönem terminolojisiyle "işçi edebiyatı" bağlamında değerlendirilmektedir; ancak yazınsal konumu yalnızca bu çerçeveye olmamaktadır çünkü Pazarkaya, iki kültür arasında konumlanan bir yazar olarak "yabancılaşma", "ötekilik", "aidiyet" ve "kimlik" kavramlarını estetik bir düzlemde yeniden incelemektedir ve birçok çalışmada bu konularla ilgili kavramlara yer vermektedir. Bu yönüyle onun edebiyatı, göç deneyimini yalnızca sosyolojik bir olgu olarak değil, aynı zamanda varoluşsal ve dilsel bir problematik olarak ele alır. Ayrıca, Pazarkaya'nın edebî yaklaşımının temel bileşenlerinden biri; çok kültürlülük ya da ikili kültürlülük olgusunun yer almasıdır. Pazarkaya, edebiyatın ulusal sınırları aşan evrensel bir insanlık deneyimi olduğunu savunurken, göçmen bireyin "iki dillilik" ve "iki kültürlülük" durumunu hem bir zenginlik hem de bir gerilim alanı olarak kurgular (Güngör, 2023). Bu kurgu, eserlerinde kültürlerarasılık, yalnızca tematik bir unsur olarak değil, aynı zamanda yazınsal üretimin kurucu dinamiği olarak ortaya çıkmasına olanak vermiştir. Eserlerinde belirgin biçimde gözlemlenen bir diğer özellik ise toplumsal gerçekçi anlatım biçimidir. Özellikle erken dönem yapıtlarında Türk işçilerinin Almanya'daki yaşam koşulları, karşılaştıkları kültürel uyumsuzluklar, ayrımcılık deneyimleri ve kimlik çatışmaları belgeselci bir dikkatle ele alınmaktadır (Demir, 2011). Bu yönüyle Pazarkaya, göç edebiyatında gerçekliği estetik bir biçimde işleyen ancak toplumsal tanıklık işlevini de koruyan bir anlatı çizgisi geliştirmiştir. İlaveten, Pazarkaya'nın yazınsal üretiminde dil ve çeviri önemli bir yer tutmaktadır. Yalnızca bir yazar değil, aynı zamanda üretken bir çevirmen olan Pazarkaya, Orhan Veli, Nâzım Hikmet ve Melih Cevdet Anday gibi önemli Türk şairlerini Almancaya kazandırarak iki dil arasında edebî bir köprü kurmuştur (Koç, 2012). Eğitim ve çalışma hayatı boyunca birçok alanda çeviri dinamiğini aktif tutmuş ve çevirmede önemli eserler ortaya koymuştur. Bu çeviri pratiği, onun dil anlayışını yalnızca iletişimsel bir araçtan öte, kültürlerarası anlam üretiminin temel taşıyıcısı olarak konumlandığını göstermektedir. Bu bağlamda, Pazarkaya'nın eserleri; göç, kimlik, yabancılaşma, aidiyet, benlik, bireysel ve toplumsal hafıza konularına yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla, Pazarkaya için dil, yalnızca bir ifade aracı değil, aynı zamanda bir sığınak ve kültürel aidiyet alanıdır. Dil ile vatan arasındaki ilişkiyi yeniden düşünerek, göçmen bireyin mekânsal olarak yer değiştirirse bile dili aracılığıyla aidiyetini sürdürebileceği fikrini öne çıkarır, ve bu durum kendisinin ontolojik bir boyuta sahip olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak Yüksel Pazarkaya, Türk-Alman edebiyatı bağlamında yalnızca bir yazar değil, aynı zamanda göç, kimlik ve kültürlerarasılık meselelerini düşünsel düzlemde yeniden kuran bir entelektüel figür olarak değerlendirilmektedir.

3. YÜKSEL PAZARKAYA'NIN ESERLERİ VE TEMATİK YÖNELİMLERİ

Yüksel Pazarkaya'nın eserleri, Türk-Alman edebiyatının gelişim evrelerini ve göçmen deneyiminin evrimini yansıtan geniş bir yelpazeye yayılır. Yazın dünyasında hem bir edebiyatçı hem de bir kuramcı olarak yer alan Pazarkaya, eserlerinde "göçmenlik" olgusunu sadece bir yer değiştirme değil, bir varoluş biçimi olarak ele alır.

Genel olarak tematik eğilimi incelendiğinde, edebiyat bağlamında birçok alanda eser ya da tema ile karşılaşmak mümkündür. Pazarkaya'nın eserleri; ekonomik sürgünlükten ruhsal aidiyet arayışına, dilsel yabancılaşmadan kültürel senteze uzanan bir çizgide, göçmen bireyin modern dünyadaki trajedisini belgeler. İlk kuşak Türk işçilerinin Almanya'daki sosyo-ekonomik mücadelelerini gerçekçi ve adeta belgesel bir nitelikte edebiyata taşıyan yazar, göçmenlik durumunu "*yabanın diline dili dönmek*" olarak kavramsallaştırır (Yılmaz & Alaca, 2019). Onun metinlerinde dil, egemen kültürün içinde dışlanan ve yalnızlaşan bireyin yabancılaşma merkezine dönüşürken; *Ben Aranyor ve Savrulanlar* gibi romanlarında iki kültür arasında sıkışan kuşakların kimlik arayışları ile tarihsel sarsıntıları işlenir. Tüm bu sancılı süreçlerin karşısına "kültürlerarası diyalog" misyonunu koyan Pazarkaya, hem Almanca kaleme aldığı özgün yapıtları hem de iki dil arasında kurduğu çeviri köprüleriyle edebî üretimine organik ve birleştirici bir boyut kazandırır (Köprülü, 2020). Geçmişten günümüze bu temaları ele alarak, Pazarkaya birçok alanda eserler üretmiştir. Bu eserleri yalnızca Türkiye'de değil, Almanya'da da üretmiş olup birçok çalışması çeşitli dillere çevrilmiştir. Bu bağlamda aşağıda Türkiye'de yayınlanmış başlıca eserleri sınıflandırılarak verilmiştir, bu eser bilgileri Dilin Çağrısı eserinde Hikmet Altunkaynak (78-88 ss.) tarafından derlenmiştir.

3.1. Şiir

Pazarkaya'nın şiirleri, özellikle göç, gurbet, dil, aidiyet ve kültürel kırılma temaları etrafında şekillenmektedir. İlgili şiirler şöyledir (Altınkaynak, 2010:84):

1. *Koca Sapmalarda Biz Vardık* (1973)
2. *Umut Dolayları* (1974)
3. *Aydınlık Kanayan Çiçek* (1974)
4. *İncindiğin Yerdir Gurbet* (1979)
5. *Saat Ankara- Takvim Dizeleri* (1981)
6. *Sen Dolayları* (1983)
7. *Karanlıktan Yakınma* (1984)
8. *Dost Olayları* (1990)
9. *Sen Dolayları / Sevgi Dolayları / Umut Dolayları* (1992)
10. *Mutluluk Şiirleri* (kasetli-1995)
11. *Somut Şiir* (1996)
12. *Yol Dolayları* (2006)

3.2. Öykü

Pazarkaya'nın öyküleri, Almanya'ya göç eden işçilerin yaşam koşulları, yabancılaşma ve kültürel uyum sorunları etrafında şekillenir. İlgili öyküler şöyledir (Altınkaynak, 2010:84):

1. *Oturma İzni* (1977)
2. *Güz Rengi* (1988)
3. *Güz Öyküleri* (2007)
4. *Kış Öyküleri* (2008)
5. *Bahar Öyküleri* (2009)
6. *Yaz Öyküleri* (2009)

3.3. Roman

Pazarkaya'nın romanları, kimlik çözülmesi ve modern bireyin varoluşsal arayışı üzerine yoğunlaşır. İlgili romanlar şöyledir (Altınkaynak, 2010:84):

1. *Ben Aranyor* (1989)

3.4. Deneme

Pazarkaya'nın düşünsel yönünü ortaya koyan metinleri arasında dil, edebiyat ve çeviri üzerine yazıları önemli bir yer tutar. İlgili deneme şöyledir (Altınkaynak, 2010:84):

1. *Mölln ve Solingen'den Sonra Almanya Üzerine* (1995)

3.5. Oyunlar

Yüksel Pazarkaya'nın tiyatro üretimi sınırlı sayıda olmakla birlikte, kültürlerarasılık, kimlik ve toplumsal çatışma temalarını yoğun biçimde işleyen metinlerden oluşmaktadır. İlgili oyunlar şöyledir (Altınkaynak, 2010:84):

1. *Mediha* (1992)
2. *Ferhat'ın Yeni Acıları* (1993)

3. *Haremde Kadın Kaçırma (1993)*
4. *Köşetaşı (2000)*
5. *Kırk Yıl Dile Kolay (2007)*

3.6. Monografya

Yüksel Pazarkaya, Türk-Alman edebiyatı ve göç edebiyatı bağlamında çok sayıda araştırmaya konu olmuş bir yazar olmakla birlikte, doğrudan ona adanmış kapsamlı bir monografi çalışmasının sınırlı olduğu görülmektedir. Buna karşın Pazarkaya'nın edebî kişiliği, farklı disiplinlerden gelen çalışmalar, armağan kitaplar, makaleler ve ansiklopedi maddeleri aracılığıyla çok yönlü biçimde ele alınmıştır. İlgili monografya şöyledir (Altınkaynak, 2010:84):

1. *Karabıyıklıların Aksakalı Demirtaş Ceyhun (2004)*

3.7. Çocuk Kitapları

Yüksel Pazarkaya'nın çocuk edebiyatı alanındaki eserleri, dilin erken yaşta kültürel aktarım ve kimlik inşasındaki rolüne odaklanmakta; aynı zamanda çokkültürlü bir duyarlılık geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu eserler, özellikle göçmen çocukların iki dilli yaşam deneyimlerini ve kültürel uyum süreçlerini görünür kılmaktadır. İlgili çocuk kitapları şöyledir (Altınkaynak, 2010:85):

1. *Aya Uçan Minare (1980)*
2. *Oktay Atatürk'ü Öğreniyor (1983)*
3. *Balık Suyu Sever (1987)*
4. *Balinanın Bebeği (1988)*
5. *Kemal ile Burak- Cennet Ülkesine Yolculuk (1988)*

3.8. Çeviri Eserleri

Yüksel Pazarkaya'nın çeviri faaliyetleri, onun edebî kimliğinin en belirleyici bileşenlerinden biri olup Türk ve Alman edebiyatları arasında çift yönlü bir kültürel dolaşım alanı oluşturur. Pazarkaya, Türk edebiyatının önemli temsilcilerinden Orhan Veli Kanık, Nâzım Hikmet Ran, Melih Cevdet Anday ve Yahya Kemal Beyatlı gibi şairlerin eserlerini Almancaya aktararak Türk şiirinin Alman edebiyat kamuoyunda tanınmasına katkı sağlamış; buna karşılık Goethe, Schiller, Brecht, Rilke, Lessing ve Heinrich Böll gibi Alman edebiyatının klasik ve modern yazarlarının eserlerini de Türkçeye kazandırarak iki yönlü bir edebî köprü kurmuştur. Bu çeviri pratiği yalnızca dilsel bir aktarım süreci olarak değil, aynı zamanda kültürlerarası anlam üretiminin yeniden inşası olarak değerlendirilmelidir; zira Pazarkaya'ya göre çeviri, metnin mekanik biçimde başka bir dile aktarılması değil, hedef dilde estetik ve kültürel olarak yeniden kurulmasıdır. Bu bağlamda onun çeviri etkinliği, antoloji ve seçki çalışmalarıyla da desteklenerek Türk şiirinin Almanca dünyada temsil edilmesi ve Alman edebiyatının Türk okuruna sistematik biçimde sunulması işlevini üstlenmiş, böylece çeviri faaliyetleri onun edebî düşüncesinde kültürlerarasılığın kurucu unsurlarından biri hâline gelmiştir.

4. YÖNTEM

Bu çalışma, çağdaş Türk edebiyatının ve göç edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Yüksel Pazarkaya'nın edebî ve fikrî düşüncesini dil, kimlik ve kültürlerarasılık ilişkisi bağlamında incelemeyi amaçlayan nitel bir araştırmadır. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden doküman incelemesi (document analysis) yöntemi benimsenmiştir. Doküman analizi, araştırma konusu ile ilgili yazılı, görsel veya dijital materyallerin sistematik biçimde incelenmesi ve yorumlanması süreci olarak tanımlanmaktadır (Bowen, 2009). Ayrıca araştırmada metin merkezli derinlemesine okuma yaklaşımı ve seçilmiş izlekler üzerinden hermenötik (yorumlayıcı) analiz yöntemi kullanılmıştır. Hermenötik yaklaşım, metinlerin yalnızca dilsel yapısını değil, tarihsel bağlamı ve anlam

katmanlarını da dikkate alarak yorumlanmasını esas alan felsefi bir çerçeve sunmaktadır (Gadamer, 1989). Bu doğrultuda dilin ve edebî söylemin kültürel süreklilik ile kimlik kurucu rolü bağlamsal ve bütüncül bir perspektifle ele alınmıştır. Çalışmanın örneklemini İnci Pazarkaya tarafından derlenen *Dilin Çağrısı* (2010) adlı eser oluşturmaktadır. Metin içerisindeki seçilmiş bölümler üzerinden Pazarkaya'nın edebî düşünce yapısı, tematik yönelimleri ve dil anlayışı kavramsal bir çözümleme çerçevesinde analiz edilmiştir. Analiz sürecinde hermenötik döngü ilkesi esas alınarak metinler parça-bütün ilişkisi içinde yorumlanmış ve anlam katmanları ortaya konulmuştur.

5. BULGULAR: "DİLİN ÇAĞRISI" ESERİNDEKİ KAVRAMSAL ÇÖZÜMLEMELER

İnci Pazarkaya editörlüğünde hazırlanan ve 2010 yılında yayımlanan *Dilin Çağrısı*, Yüksel Pazarkaya'nın ellinci sanat yılına armağan olarak kaleme alınmış çok yazarlı bir eser niteliği taşımaktadır. Eser, yalnızca bir armağan kitabı olmanın ötesinde, Pazarkaya'nın yaşamını, edebî kişiliğini, düşünsel yönelimlerini ve kültürlerarası konumunu farklı perspektiflerden değerlendiren kapsamlı bir kaynak özelliği göstermektedir. Kitabın giriş bölümünde Yüksel Pazarkaya'nın yaşam öyküsüne ve sanat serüvenine ilişkin kesitlere yer verilmekte; böylece okuyucuya yazarın bireysel ve entelektüel gelişim sürecini bütüncül bir çerçevede izleme imkânı sunulmaktadır. Bu yönüyle eser, biyografik bilgiler ile edebî değerlendirmeleri bir araya getiren çok katmanlı bir yapı sergilemektedir.

Eserin devamında yer alan "Pazarkaya Dolayları" bölümünde farklı yazarlar tarafından kaleme alınan yazılar aracılığıyla Pazarkaya'nın dostlukları, insanî yönleri, kültürel birikimi ve edebiyat çevreleriyle kurduğu ilişkiler ele alınmaktadır. "Kitap Dolayları" başlıklı bölümde ise Pazarkaya'nın şiir, öykü, roman, tiyatro ve çeviri faaliyetleri üzerine çeşitli incelemeler yer almakta; böylece yazarın edebî üretimi farklı açılardan değerlendirilmektedir. Son bölüm olan "Kuram Dolayları"nda ise Pazarkaya'nın dil, kültür, edebiyat ve çeviri anlayışını yansıtan metinlerinden seçilmiş örnekler yer verilmekte, bu durum okuyucuya yazarın düşünsel dünyasına doğrudan ulaşma olanağı sağlamaktadır. Dolayısıyla *Dilin Çağrısı*, yalnızca Yüksel Pazarkaya'yı anlatan bir eser değil, aynı zamanda onun edebî ve fikrî evrenini çok yönlü biçimde görünür kılan önemli bir başvuru kaynağı olarak değerlendirilebilir.

Yüksel Pazarkaya'nın şiirlerinde bireysel duyarlılık ile kültürel aidiyet, aşk ile kimlik, özlem ile varoluş arasındaki ilişkiler iç içe geçmiş bir yapı sergilemektedir. Almanya'da geçirdiği yıllar boyunca kaleme aldığı şiirler, yalnızca duygusal deneyimlerin aktarımı olarak değil, aynı zamanda bireyin kendisini ve çevresini anlamlandırma çabasının estetik yansımaları olarak da değerlendirilmek mümkündür. Özellikle 1983 yılında yayımlanan *Sen Dolayları*, şairin dilsel duyarlılığını, insan ilişkilerine yüklediği anlamı ve benlik algısını görünür kılan önemli eserlerindedir. Daha sonraki yıllarda "*Dilin Çağrısı*" adlı armağan kitapta da yer verilen bu şiirlerden biri, bireyin sevgi yoğunluğunu, bağlılığını ve bu bağlılık karşısında yaşadığı kimlik çözümlenmesini çarpıcı bir biçimde ortaya koymaktadır. Aşağıdaki şiir; Pazarkaya'nın bir eseri olup "*Dilin Çağrısı*" armağan kitabında Necati Tosuner tarafından incelenmiştir.

*Öğret bana unutmayı senden başka her şeyi
Seni bildirmeden bütün bildiklerimi
Görmeyeyim gördüklerimi, iştimmeyeyim iştittiklerimi
Sana ulaşmayan duymayı düşünmeyi
Senin sesine beni sağır kılan sirenleri
Unutayım adım atmayı, sana varmayan yollarda
Konuşmayı, senden başka her konuda her sözü
Tađ almayı dokunmayı koklamayı
Bilmeyeyim çekim nedir, albeni ne istem ne
Olmasın ağırlığım ivmem devinmem
Senden başka itkim güdüm duyum duyugum
Yeğnikliğim yitiyor elini çekiyorsun*

(Tosuner, 2010, ss. 105–106).

İlgili şiirdeki dizelere incelendiğinde; şiirin ilk dikkat çeken yönü, “*unutmak*” eyleminin sıradan bir hatırlamama durumundan öte, belki de benliğin yeniden kurulmasına yönelik radikal bir talep olarak sunulmasıdır. Şiir öznesi, yalnızca anıları değil; görme, işitme, düşünme, konuşma ve hissetme gibi insan varlığını oluşturan temel duysal ve bilişsel süreçleri de sevilen kişiyle ilişkilendirmektedir ve çerçevede baktığımızda şiirde ya özlem duyulan bir kişi veya mekan olduğu da bahse konu edilebilir. Bu nedenle şiirde sevilen kişi, yalnızca romantik bir özne değil, bireyin dünyayı algılamasını sağlayan merkezî bir anlam kaynağı, bir mekân ya da vatan özlemi olarak karşımıza çıkması olasıdır. “*Senden başka itkim, güdüm, duyum, duygum*” dizesi, öznenin bütün yönelimlerini tek bir odakta topladığını gösterirken, son dizede yer alan “*yeğnikliğim yitiyor, elini çekiyorsun*” ifadesi ise bu merkezin kaybedilmesiyle ortaya çıkan varoluşsal boşluğu ortaya koymaktadır. Hermenötik açıdan değerlendirildiğinde şiir, yalnızca bir ayrılık veya aşk şiiri olarak değil; bireyin aidiyet kurduğu anlam dünyasının sarsılması sonucunda yaşadığı kimlik ve varlık krizinin şiirsel anlatımı olarak okunabilmektedir. Bu yönüyle metin, Pazarkaya’nın eserlerinde sıkça karşılaşılan aidiyet, benlik, bağlılık ve anlam arayışı temalarının yoğunlaştığı önemli örneklerden biri niteliğindedir.

Ayrıca, şiir; ilk bakışta bireysel bir aşk ve ayrılık deneyimini konu edinmekle birlikte, Yüksel Pazarkaya’nın yaşamı, göç deneyimi ve edebî düşüncesi dikkate alındığında daha geniş bir anlam evrenine açılmaktadır. Nitekim şiirde tekrar edilen “*unutmak*” isteği, yalnızca sevilen bir kişiden ya da nesne veya mekândan uzaklaşma arzusunun değil, aynı zamanda bireyin geçmişleriyle, belleğiyle ve aidiyetleriyle kurduğu ilişkinin sorgulanmasını da yansıtmaktadır. Göç edebiyatının temel izleklerinden biri olan özlem duygusu, burada romantik bir özlemden öte kültürel ve mekânsal bir özleme dönüştüğünü savunmak olasıdır. Şiirde yer alan “*görmeyeyim gördüklerimi, işitmeyeyim işittiklerimi*” ve “*unutuyum adım atmayı, sana varmayan yolları*” ifadeleri, bireyin kendisini anlamlandırdığı merkezden uzaklaşmasının yarattığı yabancılaşmayı göstermektedir. Bu bağlamda şiirdeki “*sen*” zamiri yalnızca sevilen kişiyi değil, aynı zamanda vatani, anadili, kültürel belleği ve geride bırakılan yaşam dünyasını temsil eden çok katmanlı bir simge olarak okunabilmektedir. Hatta yabancılaşma bağlamında da, edebiyat alanına derin izler bıraktığı söylenebilir. Pazarkaya’nın uzun yıllar Almanya’da yaşamış bir göçmen yazar olması, bu yorumu daha da anlamlı kılmaktadır. Şiirin son bölümünde yer alan “*senden başka itkim, güdüm, duyum, duygum*” dizeleri, bireyin varoluşunu şekillendiren bütün yönelimlerin tek bir aidiyet noktasında toplandığını göstermekte; “*yeğnikliğim yitiyor, elini çekiyorsun*” ifadesi ise bu aidiyet bağının zayıflamasıyla ortaya çıkan kimlik ve ruhsal kırılmayı görünür kılmaktadır. Dolayısıyla şiir, yalnızca bireysel bir ayrılığı değil, göç olgusunun beraberinde getirdiği yerinden edilme, aidiyet kaybı, kültürel özlem ve kimlik arayışı gibi temaları da içeren çok katmanlı bir anlam yapısı ortaya koymaktadır. Bu yönüyle metin, Pazarkaya’nın dil, kimlik ve kültürlerarasılık ekseninde şekillenen edebî düşüncesinin şiirsel bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Şiirin dikkat çeken bir diğer yönü, Yüksel Pazarkaya’nın mühendislik kökenli olduğunun bilinmesi ve özelliğinin şiir diline yansmasıdır. Stuttgart Üniversitesi’nde kimya mühendisliği eğitimi alan Pazarkaya, birçok şiirinde olduğu gibi bu metinde de bilimsel ve fiziksel terminolojiyi estetik bir anlatım unsuruna dönüştürmektedir. Özellikle “*ağrılığım*”, “*ıvmem*”, “*devinmem*”, “*itkim*” ve “*güdüm*” gibi kavramlar fizik ve hareket bilimlerine ait terimler olmalarına rağmen şiirde insanın duysal ve varoluşsal durumunu açıklayan metaforik göstergelere dönüşmektedir. Şair, böylece duysal bir çözümü yalnızca psikolojik bir süreç olarak değil, aynı zamanda hareketini kaybeden bir cismin fiziksel durumuna benzer biçimde ifade etmektedir. “*Olmasın ağrılığım, ıvmem, devinmem*” dizesinde öznenin yaşam enerjisini ve yönelimini kaybetmesi, fiziksel hareket yasalarından ödünç alınan kavramlarla aktarılırken; “*senden başka itkim, güdüm, duyum, duygum*” ifadesinde ise insanı yaşama bağlayan temel güçlerin tek bir merkezde toplandığı görülmektedir. Bu kullanım, Pazarkaya’nın dili yalnızca iletişimsel bir araç olarak değil, farklı bilgi alanlarını bir araya getiren yaratıcı bir düşünce sistemi olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Dolayısıyla şiirde bilimsel terminoloji ile lirik söylemin iç içe geçmesi, şairin çok disiplinli entelektüel kimliğinin ve dil konusundaki yenilikçi yaklaşımının önemli bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Yüksel Pazarkaya’nın dil ve şiir anlayışını ortaya koyan önemli çalışmalarından biri de 1996 yılında yayımlanan *Somut Şiir* adlı eseridir. İnci Pazarkaya tarafından hazırlanan *Dilin Çağrısı* adlı armağan kitapta yer alan “Yüksel Pazarkaya: Somut Şiir” başlıklı incelemesinde Umud Balcı, söz konusu eserin yalnızca bir şiir kitabı olarak değerlendirilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Balcı’ya göre, “Pazarkaya’nın *Somut Şiir* adlı eseri, yukarıda da anlatıldığı gibi, bu akımın

temsilcilerini, siyasi ve toplumsal arka planını detaylı bir şekilde işlemektedir. Sadece Somut Şiir akımını tanıtmakla kalmamış, Türk ve dünya edebiyatını ana hatlarıyla tanıtmakta, süreç içerisinde yaşanan gelişmeleri birbirine bağlantılı bir şekilde aktarmaktadır" (Balci, 2010, s. 189). Bu değerlendirme, Pazarkaya'nın dili yalnızca estetik bir üretim alanı olarak görmediğini; aynı zamanda edebiyat tarihini, kültürel dönüşümleri ve düşünsel hareketleri açıklayan bir bilgi ve bilinç alanı olarak ele aldığını göstermektedir. Dolayısıyla *Somut Şiir*, yalnızca şiirsel bir deneyin ürünü değil, aynı zamanda Pazarkaya'nın dil, kültür ve edebiyat ilişkisine dair kuramsal yaklaşımını yansıtan önemli bir kaynak niteliğindedir. Aşağıdaki şiir, "*Mutluluk Şiirleri'nden*" bir bölüm olarak "Kuş" temasını farklı anlamlandırma çerçevesinde ön plana çıkardığını söylemek mümkündür:

Kız ve Kitap

İstanbul'un en çok kuşlarını seviyorum.

Kitap fuarından çıkıyor kız,

Kasım güneşini çoktan silmiş akşam,

inmiş Haliç'in üstüne.

Havuzun kenarında bir güvercin geziniyor

ve kitap fuarından çıkan kız

bir tek güvercini görüp İstanbul'un

artık olmayan kuşlarını seviyor.

Kitaplarda aydınlık gözlerinin içi

ve tarih uzamında düşlemi geniş.

O aydınlık genişliğe sığıyor

İstanbul'un beton bilmeyen alanları

çınarları ve akasyaları ve at kestaneleri

sandalı sefalı çayları dereleri ışıl ışıl

korularla kaplı tepeleri

bağ bahçe çukurluk bostanları

ve İstanbul'un kuşları üç yüz tür, beş yüz tür.

Beton binadan çıkıyor kucağı kitap dolu

önünde bir tembel güvercin yürüyor

ve kız İstanbul'un en çok kuşlarını seviyor

artık olmayan kuşlarını.

1992, *Mutluluk Şiirleri'nden*

Pazarkaya'nın şiirlerinde dikkat çeken bir diğer unsur, bireysel duyarlılığı toplumsal ve kültürel bellekle ilişkilendiren poetik yaklaşımıdır. Bu bağlamda, ilk kez *Mutluluk Şiirleri* içerisinde yayımlanan "Kız ve Kitap" şiiri, şairin kent, doğa ve bellek ilişkisine dair düşünsel yönelimlerini ortaya koymaktadır. Şiirde kitap fuarından çıkan genç bir kızın İstanbul'un "artık olmayan kuşlarını" sevmesi, yalnızca nostaljik bir özlem duygusunu değil, modernleşme ve betonlaşma sürecinin yol açtığı kültürel ve çevresel kayıpları da görünür kılmaktadır. Özellikle "İstanbul'un beton bilmeyen alanları", "korularla kaplı tepeleri" ve "İstanbul'un kuşları üç yüz tür, beş yüz tür"

ifadeleri, geçmiş ile bugün arasında kurulan karşıtlık üzerinden kentsel dönüşümün yarattığı yabancılaşmayı ortaya koymaktadır. Burada kuş imgesi yalnızca doğal yaşamı temsil etmemekte; aynı zamanda özgürlüğün, hareketliliğin, hafızanın ve kaybedilen kültürel dokunun sembolü hâline gelmektedir. Bu yönüyle şiir, Pazarkaya'nın göç edebiyatında sıkça karşılaşılan aidiyet, kayıp ve özlem temalarını bireysel deneyimin ötesine taşıyarak toplumsal belleğin korunmasına yönelik eleştirel bir söyleme dönüştürmektedir. Kuş imgesinin Pazarkaya'nın şiir evrenindeki sürekliliği, onun dil ve şiir anlayışını açıklayan Somut Şiir adlı çalışmasında da görülmektedir. Umut Balcı'nın belirttiği üzere, Pazarkaya'nın Somut Şiir adlı eseri yalnızca somut şiir akımını tanıtan bir çalışma değil, aynı zamanda bu akımın tarihsel, toplumsal ve estetik arka planını ortaya koyan kapsamlı bir kaynak niteliğindedir (Balcı, 2010, s. 189). Nitekim eserde yer alan "Yörük Kuş" adlı somut şiir, harflerin ve sözcüklerin sayfa üzerindeki tipografik yerleşimi aracılığıyla bir kuşun uçuşunu ve göç hareketini görselleştiren ikonik bir yapıya sahiptir. Böylece kuş, Pazarkaya'nın şiirlerinde yalnızca tematik bir unsur olarak değil, aynı zamanda dilsel ve görsel bir gösterge olarak da işlev kazanmaktadır. Göç, hareket ve özgürlük kavramları bu şiirde anlam düzeyinden çıkarak doğrudan şiirin biçimine taşınmakta; okuyucu yalnızca sözcükleri okumamakta, aynı zamanda göç eden bir kuşun hareketini görsel olarak da deneyimlemektedir. Bu durum, Pazarkaya'nın dili salt bir anlatım aracı olarak değil, anlamı görselleştiren ve yeniden üreten çok katmanlı bir estetik alan olarak değerlendirdiğini göstermektedir.

6. SONUÇ

Bu çalışmada, Yüksel Pazarkaya'nın edebî düşüncesi *Dilin Çağırısı* adlı eser örneğinde dil, kimlik ve kültürlerarasılık ekseninde incelenmiştir. Hermenötik yorumlama yaklaşımı doğrultusunda gerçekleştirilen çözümlemeler, Pazarkaya'nın edebiyatında dilin yalnızca bir iletişim aracı olarak değil, bireysel ve toplumsal belleği kuran temel bir unsur olarak ele alındığını göstermektedir. Özellikle hem eser içerisinde yer alan şiirler, değerlendirme yazıları ve kuramsal metinler, hem de genel olarak yazarın edebî yönü incelenerek verilerin analizlendirmeye sürecine girilmiş ve yazarın, dil ile dilsek öğelerin kültürel sürekliliğin en önemli taşıyıcısı olarak gördüğünü belirlenmiştir. Bu bağlamda; Pazarkaya, dil ile kimlik arasında çok değerli bir ilişki kurmakta; bireyin kendisini, geçmişini ve kültürel aidiyetlerini dil aracılığıyla anlamlandırdığını önemle değinmektedir.

Araştırma bulguları, Pazarkaya'nın edebî üretiminde göç olgusunun merkezî bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, eserlerindeki "göç" kavramını herkes tarafından bilinen coğrafi bir hareketlilik biçiminin yanı sıra; bireyin aidiyetlerini, kimliğini ve kültürel konumunu yeniden tanımladığı çok katmanlı bir süreç olarak ele aldığını göstermektedir (Zengin, 2010). *Sen Dolayları* şiirinde özlem, bağlılık ve aidiyet duyguları bireysel bir deneyim üzerinden işlenirken; *Kız ve Kitap* şiirinde toplumsal bellek, kent kültürü ve kaybolan doğal çevre unsurları ön plana çıkmaktadır. Böylece Pazarkaya, bireysel duyarlılığı toplumsal ve kültürel bir zemine taşıyarak göç edebiyatının sınırlarını genişletmektedir. Nitekim Pazarkaya'nın eserlerinde yabancılık, yalnızlık, aidiyet arayışı ve kültürel süreklilik gibi temaların Türk-Alman göç yazınının temel meseleleri arasında yer aldığı çeşitli araştırmalarda da vurgulanmaktadır (Yılmaz ve Alaca, 2019). Ayrıca Pazarkaya'nın göçmen yazınına ilişkin değerlendirmeleri ve kültürlerarası edebiyat anlayışı, günümüzde artan hareketlilik ve çokkültürlülük tartışmaları bağlamında güncelliğini korumaya devam etmektedir (Taş, 2017). Çalışmada ulaşılan bir diğer önemli sonuç, Pazarkaya'nın dil anlayışının çok katmanlı ve disiplinlerarası bir nitelik taşımasıdır çünkü şairin mühendislik eğitiminin etkisiyle şiirlerinde kullandığı bilimsel kavramlar, dilin estetik sınırlarını genişletmekte ve şiirsel anlatıma özgün bir boyut kazandırmaktadır. Özellikle *Somut Şiir* çalışması ve somut şiire ilişkin değerlendirmeler, Pazarkaya'nın sözcükleri yalnızca anlam taşıyan birimler olarak değil, aynı zamanda görsel ve biçimsel göstergeler olarak da ele aldığını göstermektedir. Böylece dil, yalnızca okunabilen değil, aynı zamanda görülebilen ve deneyimlenebilen bir yapıya dönüşmektedir.

Sonuç olarak Yüksel Pazarkaya'nın edebî düşüncesi, iki dil ve iki kültür arasında şekillenen özgün bir entelektüel birikimin ürünüdür. Yazar, Almanya'da uzun yıllar sürdürdüğü yaşam ve üretim süreci, onun eserlerinde kültürlerarası etkileşim gibi çeşitli unsurların varlığı; kendisinin, çok dillilik ve kimlik müzakereleri gibi konuların ön plana çıkmasına katkı sağlamıştır. Pazarkaya'nın edebiyatı, göç deneyimini yalnızca toplumsal bir olgu olarak değil, aynı zamanda dilsel ve kültürel bir varoluş meselesi olarak ele almakta; bu yönüyle Türk-Alman edebiyatının gelişiminde önemli

bir köprü işlevi görmektedir. Bu nedenle Pazarkaya'nın eserleri, yalnızca göç edebiyatı araştırmaları açısından değil, dil, kültür, kimlik ve kültürlerarasılık çalışmalarına yönelik disiplinlerarası araştırmalar açısından da önemli bir inceleme alanı sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Altarriba, J., & Basnight-Brown, D. (2022). The psychology of communication: The interplay between language and culture through time. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 53(7-8), 860-874.
- Altınkaynak, H. (2010). 50 yıllık kültür elçisi, şair, yazar, çevirmen: 70 yıllık serüveniyle Yüksel Pazarkaya. In İ. Pazarkaya (Ed.), *Dilin Çağrısı: Yüksel Pazarkaya'ya 50. sanat yılında armağan* (ss. 78-88). Tüyap Yayınları.
- Balci, U. (2010). Yüksel Pazarkaya: Somut şiir. İ. Pazarkaya (Ed.), *Dilin çağrısı: Yüksel Pazarkaya'ya 50. sanat yılında armağan* (ss. 187-190) içinde. Tüyap Yayınları.
- Bourdieu, P. (1991). *Language and symbolic power*. Harvard university press.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative research journal*, 9(2), 27-40.
- Demir, A. (2011). *Sosyo-ekonomik yönüyle Almanya'ya göçün Yüksel Pazarkaya'nın "Oturma İzni" adlı öykü kitabına yansımaları*. *Turkish Studies*, 6(3), 675-689. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.2263>.
- Durga, S., & Mehrotra, V. (2022). Communication and its vital role in human life. *International journal of health sciences*, 6(S5), 5940-5948.
- Eagleton, T. (2012). *The event of literature*. Yale University Press.
- Gadamer, H. G. (1989). Truth and method (J. Weinsheimer & DG Marshall, trans.). *New York: Continuum*.
- Güngör, H. (2023). Yüksel Pazarkaya'nın Ben Aranıyor adlı romanında kimlik (benlik) arayışı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö12), 460-471.
- Karaia, T. (2019). Language-prolific source of human mind and speech. *Black Sea Scientific Journal of Academic Research*, 49(6), 11-14.
- Koç, O. (2012). *Şiir çevirilerinde kültürel araldan problemleri: Çevirmen Yüksel Pazarkaya'nın Türkçeden Almanca'ya çevirdiği şiirler örneğinde bir inceleme*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kramsch, C. (2014). Language and culture. *AILA review*, 27(1), 30-55.
- Majitova, A. (2025). Linguistic relativity: on the relationship between language and culture. *Foreign Languages in Uzbekistan*, 102-116.
- Onan, B. (2005). *İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Öğretiminde Dil Yapılarının Anlama Becerilerini (Okuma/Dinleme) Geliştirmedeki Rolü*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Pazarkaya, İ. (Ed.). (2010). *Dilin Çağrısı: Yüksel Pazarkaya'ya 50. sanat yılında armağan*. Tüyap Yayınları.
- Saussure, F. (2001). *Genel Dilbilim Dersleri*. (Çev.: Berke Vardar), İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Smolii, E. A., Satina, T. V., & Aleshina, L. N. (2021). Values as a factor in language and culture. *Laplage em Revista*.
- Susianti, H. W., Moon, Y. J., & Budi, I. S. (2024). The relationship between culture and language: An anthropological linguistics study. *LACULTOUR: Journal of Language and Cultural Tourism*, 3(2), 74-83.
- Şahin, Y. (2015). *Farklı boyutlarıyla yabancı dil öğrenimi ve öğretimi*. Eğitim Yayınevi.
- Taş, S. (2017). Göç (er) edebiyatı yazarı Yüksel Pazarkaya ile söyleşi. *Göç Dergisi*, 4(2), 247-252.
- Tosuner, N. (2010). Ren dolayları. İ. Pazarkaya (Ed.), *Dilin çağrısı: Yüksel Pazarkaya'ya 50. sanat yılında armağan* (ss. 105-106) içinde. Tüyap Yayınları.
- Yılmaz, E., & Alaca, S. (2019). Yüksel Pazarkaya'nın "Oturma İzni" Adlı Öykü Kitabında Göç Meselesi. *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 317-330.
- Zengin, E. (2010). Türk-Alman edebiyatına tarihsel bir bakış ve bu edebiyata ilişkin kavramlar. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, 12(12), 329-349.



Yüksel Pazarkaya'nın Eğitime Dair Görüşleri

Ali Osman ÖZTÜRK¹

MAKALE BİLGİSİ:

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Benzerlik Raporu: Alındı

Makale Türü: Araştırma makalesi

Makale Kayıt Tarihi: 06.04.2026

Onay Tarihi: 27.06.2026

Atf: Öztürk, A. O. (2026). Yüksel Pazarkaya'nın Eğitime Dair Görüşleri. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 9 (S/4),12-25.

DOI

<http://dx.doi.org/10.29228/cudes.90425>



Özet

Bu çalışma, 1958'den beri Almanya'da yaşayan ve göçmen edebiyatının önde gelen isimlerinden biri olan yazar, çevirmen ve araştırmacı Yüksel Pazarkaya'nın eğitime dair görüşlerini analiz etmektedir. Araştırma, Pazarkaya'nın kurmaca eserleri, derlemeleri ve bizzat kendi deneyimlerini paylaştığı konferans metni üzerinden nitel bir doküman analizi gerçekleştirilmektedir. Çalışmanın temel odağı, göçmen çocukların baskın kültür içerisindeki eğitim sorunları, kültürlerarası pedagoji ve yaşam boyu öğrenme süreçleridir. Pazarkaya, eğitimi sadece okul duvarlarıyla sınırlı bir faaliyet değil, yaşam boyu süren bir gelişim süreci olarak tanımlar. İlk bölümlerde, özellikle Almanya'daki Türk çocuklarının karşılaştığı yapısal engeller, çok dilliliğin bir engel değil zenginlik olarak kabul edilmesi gerekliliği ve kimlik oluşumu süreçleri üzerinde durulmaktadır. Yazarın *Ağaçtaki Uçurtma* gibi eserleri, edebiyatın kültürlerarası bir köprü kurma işlevini vurgularken, öğretmen adaylarına yönelik sunduğu profilde empati ve sosyal sorumluluğu merkeze koymaktadır. Çalışmanın son bölümü, Pazarkaya'nın kendi öğrencilik ve öğretmenlik deneyimlerinden yola çıkarak "öğretmenin de bir öğrenme biçimi olduğu" fikrini işlemektedir. Yetişkin eğitim merkezlerinin ve yaşlılar için eğitimin toplumsal önemi vurgulanarak, eğitimin dönüştürücü gücü ele alınmaktadır. Sonuç olarak Pazarkaya, eğitim ile sosyal adalet, kültürlerarası diyalog ve bireysel gelişim arasında ayrılmaz bir bağ kurmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yüksel Pazarkaya, kültürlerarası eğitim, eğitim sorunları, öneriler

Yüksel Pazarkaya's Views on Education

Abstract

This paper analyses the views on education of Yüksel Pazarkaya, a writer, translator and researcher who has lived in Germany since 1958 and is one of the leading figures in migration literature. The study conducts a qualitative document analysis based on Pazarkaya's fiction works, anthologies and conference paper in which he shares his own experiences. The paper focuses on the educational problems of migrant children in the dominant culture, intercultural pedagogy and lifelong learning processes. Pazarkaya defines education not as an activity confined to school walls, but as a lifelong process of development. The first chapters focus in particular on the structural obstacles faced by Turkish children in Germany, the need to view multilingualism not as an obstacle but as an enrichment, and identity formation processes. Works by the author such as 'Ağaçtaki Uçurtma' (The Kite Tree) emphasise the intercultural bridging function of literature and place empathy and social responsibility at the centre of the profile he conveys to prospective teachers. The final part of the paper deals with the idea that 'teaching is also a form of learning,' based on Pazarkaya's own experiences as a student and teacher. Emphasising the social importance of adult education centres and education for older people, the transformative power of education is discussed. In summary, Pazarkaya establishes an inseparable link between education and social justice, intercultural dialogue and individual development.

Keywords: Yüksel Pazarkaya, intercultural education, educational issues, recommendations

¹ Necmettin Erbakan Üniversitesi, aozturk@erbakan.edu.tr, <http://orcid.org/0000-0003-2759-2096>

GİRİŞ

1958'den beri Almanya'da yaşamış olan yazar, çevirmen ve radyo programcısı Yüksel Pazarkaya, 1970'li yıllardan itibaren Almanya'daki Türk çocuklarının sorunlarıyla da ilgilenen yazarlardan biridir. 1974 yılında "Utku" romanıyla başlayan edebi çalışmaları, büyük ilgi görmeye devam etmektedir. 1940 yılında İzmir'de doğan Pazarkaya, Stuttgart'ta kimya ve felsefe eğitimi aldı ve burada edebiyat alanında doktora yaptı. Almanya ve Türkiye'de yaşayan Pazarkaya, şair, öykü ve tiyatro türlerinde çok sayıda edebi eser, bilimsel makale ve Almancadan Türkçeye ve Türkçeden Almancaya birçok çeviri yayınladı (ayrıntılı bilgi için bkz. Işık, 2006: 2980-2981).

1966-79 yılları arasında Stuttgart Üniversitesinde Almanca dersler verdi. Princeton, St. Louis Washington Üniversitesi, Filadelfiya Bryn Mawr College, Columbus Ohio ve Dresden üniversitelerinde konuk profesör olarak Alman dil ve edebiyatı dersleri verdi. 1972-85 yılları arasında Stuttgart Halk Yüksekokulu Yabancı Diller Bölümünün başkanlığını yaptı. 1986-2003 yıllarında Alman Radyolar Birliği (ARD) adına Köln Radyosunun hazırladığı günlük Türkçe yayınların yönetmeni oldu. (Işık, 2006: 2981)

Meral Oralış, yazarın 2007-2009 tarihinde *Takvim Öyküleri* ortak başlığıyla yayınlanan mevsim öyküleri bağlamında "...bugüne değin şair, yazar, çevirmen, biliminsanı gibi farklı kimlikleri, metinsel düzeyde sınırların kaldırılmasıyla birbiri içinde erir." (Oralış, 2012: 56) saptamasında bulunur. Bunu Pazarkaya'nın diğer tüm eserlerini dikkate alarak genişletmek mümkündür. Çünkü örn. bu mevsim öykülerinde de aydınlanmacı tavrını sürdürmektedir (Akdemir, [2009]: 4).

Pazarkaya üzerine yürütülen tematik araştırmalar genellikle onun kimlik/benlik, imge ve göçmenlik/göçerlik ve çatışma deneyimlerini yansıtan eserlerine odaklanır (bkz. örn. Er, 2013: 24-31; Kocadoru, 2004: 67-74; Yılmaz / Alaca, 2019: 317-330; Boyacı, 2010: 878-896; Demirtaş, 2011: 675-689; Tilbe / Civelek, 2018: 77-106; Güngör, 2023: 460-471; Başaran, 2024: 1-13). Yazdıkları ve kendisiyle yapılan söyleşilerde de bu eğilimi görmek mümkündür (bkz. örn. Pazarkaya, 1984; Taş / Pazarkaya, 2017: 247-252). Alanyazında onun eğitime, özellikle göçmen ailelerin ve çocuklarının baskın kültür (kavram için bkz. Rommelspacher, 1995'ten Fröhlich / Messerschmidt / Walther, 2003: 130) ortamında eğitimlerine dair neler yazdığı pek araştırılmamıştır. Yayınladığı çok sayıda eserler arasında bu konuları da ele alanları vardır; kâh derleme, kâh özgün (kurmaca) eserlerinde eğitim sorunlarına nasıl yaklaştığı, saptama ve çözüm bağlamında nelerin onun şair, çevirmen, tiyatrocü ve programcı olarak ilgi alanına girdiğini araştırmak ilginç sonuçlar verebilecektir.

Bu kapsamda söz konusu boşluğu doldurmak amacıyla bu yazımızda bir deneme gerçekleştirilecektir. Araştırma malzemesi olarak Jale Özcan (2008) imzalı yüksek lisans tezi ve Pazarkaya editörlüğünde yayınlanan derleme çocuk edebiyatı kitabı (1995) ile yazarın eğitime dair görüşlerini sergilediği bir konferans metninde [2006] bizzat kendi ağzından ifade edilmiş ilkeler dikkate alınarak bir değerlendirme yapılacaktır.

Bu araştırmada nitel araştırma veri toplama tekniklerinden doküman analizi kullanılmıştır. Doküman incelemesi hem basılı hem de dijital ortamda bulunan çalışmaları incelemeyi, değerlendirmeyi kapsar (Bowen, 2009). Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım / Şimşek, 2005: 187).

1. ALANYAZIN

Öztürk ve Özcan (2010: 77-92), Türk-Alman yazar Yüksel Pazarkaya'nın kurmaca (edebi) eserlerindeki eğitim temalarını incelemekte ve kültürlerarası eğitime katkısını analiz etmektedirler. 1960'lı yıllardan beri iki dilli yazar Pazarkaya, Almanya'daki Türk göçmenlerin yaşadığı zorluklarla kapsamlı bir şekilde gözlemleme olanağı bulmuştur. Yayınladığı çocuk kitapları, genellikle Alman çocuklarla kültürlerarası arkadaşlıklar içinde tasvir edilen Türk çocuklara odaklanmaktadır (bkz. Pazarkaya, 1992: 38 vd.). Çok dillilik, kültürel farklılıklar, okul ortamı ve kimlik edinimi gibi konular merkezi bir rol oynamaktadır. Pazarkaya, eğitimin okulun ortamının dışına çıktığını ve yaşam boyu süren bir süreç olarak görülmesi gerektiğini göstermektedir.

Pazarkaya, göçmen çocukların karşılaştığı yapısal eğitim engelleri üzerine kafa yormakta ve ebeveynlerin eğitim başarılarındaki kritik rolünü vurgulamaktadır. Yazılarında, özellikle Türkiye'deki yetersiz eğitim politikaları olmak üzere, birçok kişiyi çalışmak için göç etmeye zorlayan sosyal ve siyasi adaletsizlikleri eleştirmektedir (Pazarkaya, 1996: 79). Okullar ve aileler

arasında daha iyi iş birliği çağrısında bulunmakta ve kültürlerarası anlayışın önemini vurgulamaktadır.

Ayrıca söz konusu çalışmada, eserlerinden edebi örnekler verilerek, öykü ve şiirlerini kültürel farklılıkları vurgulamak ve aynı zamanda kültürler arası diyalogu teşvik etmek için nasıl kullandığı gösterilmektedir (örn. Pazarkaya, 1987: 13). Edebiyat ve yurttaşlık katılımı arasındaki yakın bağlantıyı kabul ederek, toplumsal adaletsizlikleri ve eğitim sorunlarını ele almak için şiirsel araçlar kullanmaktadır. Öztürk ve Özcan'ın bildiri metni, çok dilli edebiyatın sınıfa entegrasyonu, kültürlerarası projelerin desteklenmesi ve öğretmenler ile veliler arasında çok kültürlü bir toplumun zorlukları konusunda farkındalığın artırılması da dahil olmak üzere kültürlerarası eğitimi teşvik etmeye yönelik önerilerle sona ermektedir.

1.1. Yüksel Pazarkaya ve Eğitim Sorunları

Pazarkaya'nın eserlerinde hangi eğitim sorunlarının tespit edildiğine ve eğitim-öğretimle ilgili hangi önerileri yaptığına dair şu somut hususları vurgulamak gerekmektedir.

Yüksel Pazarkaya, eserlerinde özellikle kültürlerarası eğitim bağlamında eğitim konularıyla yoğun bir şekilde ilgilenmektedir. Metinleri, Almanya'daki Türk göçmen çocuklarının karşılaştığı zorlukları yansıtırken aynı zamanda daha adil bir eğitim politikası için çözümler sunmaktadır (Pazarkaya / Meier-Braun, 1983).

Pazarkaya'nın eserlerindeki temel temalardan biri, göçmen kökenli çocukların kimlik oluşumudur. Bu çocukların iki kültür arasında nasıl büyüdüklerini ve sıklıkla ayrımcılıkla nasıl karşı karşıya kaldıklarını anlatır. Çocuklar için yazdığı öykülerde, Alman ve Türk çocuklar arasındaki arkadaşlığın önemini vurgular ve kültürlerarası karşılaşmaların hoşgörü ve karşılıklı anlayışın geliştirilmesine katkıda bulunabileceğini belirtir. Okulda, oyun oynarken veya aile ortamında yaşanan günlük durumları betimleyerek, eğitimin sadece sınıfta değil, ömür boyu süren bir süreç olduğunu açıkça ortaya koyar.

Pazarkaya, eğitim sisteminde iki dilliliğe daha fazla önem verilmesini savunmaktadır. Türkçe ve Almanca konuşan çocukların kültürler arasında bir köprü kurabileceğini göstermektedir (bkz. örn. Pazarkaya, 1992). Çalışmaları, çok dilliliği bir engel olarak değil, bir zenginlik olarak görmeyi teşvik etmektedir. Ayrıca, göçmen çocukların yükseköğretime erişimini engelleyen yapısal eğitim engellerini eleştirmekte ve okullar ile aileler arasında daha iyi bir iş birliği çağrısında bulunmaktadır.

Pazarkaya'nın bir diğer önemli endişesi de ebeveynlerin çocuklarının eğitimindeki rolüdür. Dil ve kültürel farklılıklar nedeniyle birçok ebeveynin çocuklarının okul hayatına aktif olarak katılmakta zorlandığına dikkat çekiyor. Bu nedenle, okulların ebeveynleri çocuklarının eğitim yaşamına daha iyi dahil etmek ve onlara eğitimin önemini vurgulamak için hedefli programlar geliştirmesi gerektiğini öneriyor.

Pazarkaya, şiirlerinde ve düzyazılarında eğitimin politik yönlerine de değinir (bkz. örn. 1983: 12). Türkiye'deki yetersiz eğitim politikasını eleştirir ve bu politikanın birçok insanı yurt dışında iş aramaya zorladığını belirtir. Eserleri sadece edebi yansımalar değil, aynı zamanda eğitimin toplumsal bütünleşmenin ve fırsat eşitliğinin anahtarı olarak anlaşıldığı daha adil bir toplum için çağrı niteliğindedir.

Özetle, Pazarkaya eğitimi kültürlerarası anlayışı ve sosyal adaleti teşvik etmenin bir aracı olarak görmektedir. Eserleri, çocukların kökenlerine bakılmaksızın eşit eğitim fırsatlarına sahip olduğu açık ve çok kültürlü bir toplum için bir davettir (bkz. örn. Pazarkaya, 1981).

1.2. Pazarkaya'nın öğretmen profili

Pazarkaya'nın nasıl bir öğretmen profili yansıtacağına dair izlenimler şu şekildedir:

Yüksel Pazarkaya eserlerinde, edebi ve sosyal inançlarından güçlü bir şekilde etkilenen, dikkat çekici bir öğretmen profili çizmektedir. Eğitimi kültürlerarası anlayışın ve sosyal bütünleşmenin anahtarı olarak gören bir eğitimci arzu ettiğini söylemek mümkündür. Öğretim felsefesini muhtemelen şu ilkelere şekillendirmek isteyebileceğini belirtebiliriz:

Pazarkaya, öğrencileri, kökenlerine bakılmaksızın, kültürel köklerine değer vermeye teşvik ederken aynı zamanda onları Alman kültürüyle de tanıştırmayı amaçlar. İki dilli çalışmaları, dil çeşitliliğini bir engel değil, bir zenginlik olarak gördüğünü göstermektedir.

Eserlerinde, eğitimin okulla sınırlı olmadığını, yaşam boyu süren bir süreç olduğunu defalarca vurgular. Bir öğretmen olarak, öğrencilerini sınıf dışında da meraklı kalmaya, aktif olarak bilgi aramaya ve bilgiyi eleştirel bir şekilde incelemeye teşvik etmeyi önemser.

Pazarkaya, Almanya'daki Türk göçmen çocuklarının karşılaştığı zorluklarla derinden ilgilenmektedir. Bir öğretmen olarak, farklı eğitim geçmişine sahip öğrencilerin bireyselleştirilmiş destek almasını özellikle önemser. Ebeveynlerle yakın iş birliği onun için özellikle önemlidir; çünkü eserlerinde çocuklarının eğitiminde ebeveynlerin rolünün ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Metinleri genellikle incelikli ama etkili sosyal eleştiriyile karakterize edilir. Öğrencilerini sosyal konularla ilgilenmeye ve fırsat eşitliği ile sosyal adalet için aktif olarak savunuculuk yapmaya teşvik etmeyi ister.

Pazarkaya, karmaşık konuları anlaşılır kılmak için eserlerinde hem anlatısal hem de şiirsel biçimleri kullanır. Bir öğretmen olarak, öğrencilerin ifade yeteneklerini ve analitik düşünme becerilerini daha da geliştirmelerine yardımcı olacak yaratıcı öğretim yaklaşımlarını teşvik eder.

Özetle, Pazarkaya, sadece bilgi aktarmaya odaklanmakla kalmayıp, eğitimi kişisel ve toplumsal gelişmenin bir aracı olarak gören, kendini işine adanmış bir öğretmen profili çizmektedir. Öğretimi kültürlerarası, dilsel olarak çeşitli ve sosyal açıdan bilinçli; empati, zekâ ve yurttaşlık bilincinin bir karışımı olarak tasarlanmaktadır.

1.3. Öğretmen adayları için dersler

Pazarkaya'nın eserleri, kültürlerarası duyarlılık, yaşam boyu öğrenme ve eğitim engellerinin anlaşılmasıyla karakterize edilir; bunların hepsi modern ve çeşitlilik gösteren bir okul ortamında büyük önem taşıyan yönlerdir. Öğretmen adayları için, Pazarkaya'nın eğitim-öğretim tasarımlarından aşağıdaki değerli çıkarımları yapmak mümkündür:

1.3.1. Merkezi bir görev olarak kültürlerarası eğitim:

Pazarkaya eserlerinde eğitimin sadece bilgi aktarmakla kalmayıp kültürler arasında köprüler kurduğunu da göstermektedir. Bu nedenle bir öğretmen, sınıfındaki kültürel çeşitliliği bir zenginlik olarak görmeli ve kültürlerarası alışverişi teşvik eden yöntemler geliştirmelidir – bu yöntemler arasında iki dilli materyaller, edebi karşılaştırmalar veya farklı kültürel bakış açıları içeren projeler yer alabilir.

1.3.2. İki Dilliliğin ve Dil Bilincinin Teşvik Edilmesi:

Pazarkaya, birçok metninde anadilin kimlik oluşumundaki önemini ve çok dilliliğin potansiyel bir kazanım olarak görülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Öğretmenler, çok dilli öğrencilerin sadece zorluklar değil, aynı zamanda değerli beceriler de getirdiğinin farkında olmalıdır. Dilsel geçmişlerini dikkate almak, öğrenme süreçlerini desteklemeye ve her iki dil ortamında da aktif olarak yer almalarını teşvik etmeye yardımcı olabilir.

1.3.3. Kimlik Oluşumu ve Fırsat Eşitliği:

Pazarkaya, göçmen çocukların sıklıkla kimlik çatışmalarıyla karşı karşıya kaldığına dikkat çekmektedir. Öğretmenler, takdir edici bir ortam yaratarak ve öğrencileri kökenlerini güçlerinin bir parçası olarak görmeye teşvik ederek istikrarlı bir kimlik gelişimini desteklemelidir. Eğitim programları, sosyal adaleti ve fırsat eşitliğini teşvik etmeye katkıda bulunmalıdır.

1.3.4. Öğrenme başarısının anahtarı olarak velilerle işbirliği:

Pazarkaya, eserlerinde velilerin eğitim sürecindeki rolüne ve yabancı bir eğitim sisteminde sıklıkla karşılaştıkları zorluklara değinmektedir. Öğretmenler, erişilebilir dilde veli-öğretmen toplantıları, kültürel değişim programları veya okul ve ev arasındaki iş birliğini teşvik etmeye yönelik destek önlemleri gibi yollarla velileri okul süreçlerine daha aktif bir şekilde dahil etmek için hedefli fırsatlar yaratmalıdır.

1.3.5. Eğitim Yaşam Boyu Süren Bir Süreçtir:

Pazarkaya'nın metinleri, eğitimin okulun ötesine uzandığını göstermektedir. Bir öğretmen, öğrencilerine öğrenmenin mezuniyetle sona ermediğini, yaşam boyu süren bir çaba olduğunu

aktarmalıdır. Bu, proje çalışmaları, açık tartışmalar ve merak ile bağımsız düşünmenin teşvik edilmesi yoluyla başarılabilir.

1.3.6. Eleştirel Düşünme ve Sosyal Sorumluluk:

Pazarkaya'nın eserleri genellikle incelikli sosyal eleştiriler içerir. Öğretmenler öğrencilere sadece gerçekleri aktarmakla kalmamalı, aynı zamanda eleştirel düşünmeyi, topluma karşı sorumluluk almaya ve sosyal sorunlarla aktif olarak ilgilenmeyi de öğretmelidir.

Pazarkaya'nın eğitim görüşlerinden ilham alan bir öğretmen, bütüncül, kültürel açıdan duyarlı ve sosyal açıdan adil bir pedagoji izleyebilir. Bu, öğrencilerin akademik gelişimini desteklemenin yanı sıra, çok kültürlü bir toplumda özgüvenli ve mantıklı bir şekilde yol almalarına da yardımcı olacaktır.

2. AĞACA TAKILAN UÇURTMA – UÇURTMA'DA UMUTLAR

Yüksel Pazarkaya'nın *Ağaca Takılan Uçurtma* (1975) adlı derlemesi (tanıtım için bkz. Öztürk / Akın, 1998: 93-95), şiirleri, öyküleri, masalları ve oyunları bir araya getirerek kültürlerarası bir eğitim aracı görevi üstlenmeyi amaçlamıştır. Derleme, Türk kültürüne edebi bir bakış sunarak Türk ve Alman okurlarını birleştirmeyi hedeflemiştir. Eserin adı, Fazıl Hüsni Dağlarca'nın bir şiirinden alınmıştır.

Pazarkaya, (eserin yayınlandığı 1975 yılı itibarıyla) Türk edebiyatında çocuk edebiyatı ve yetişkin edebiyatı arasında kesin bir ayrım olmadığını, bu nedenle bu eserin hem genç hem de yetişkin okuyuculara hitap ettiğini belirtiyor. Derleme, çeşitli Türk yazarların eserlerini içeriyor ve dil, gelenekler, sosyal yapılar ve ekonomik zorluklar da dahil olmak üzere Türkiye'deki yaşamın sosyal ve kültürel yönlerini yansıtıyor.

Bu derlemenin temel amacı, kültürel yanlış anlamaları azaltmak ve karşılıklı anlayışı geliştirmek için Türk yaşamının otantik bir resmini sunmaktır. Edebi metinler, özellikle göç ve kimlik oluşumuyla ilgili olarak, Türk çocuklarının ve gençlerinin günlük gerçekliklerini ele almak üzere bilinçli olarak seçilmiştir. Ayrıca, Türk kültürünün özgünlüğünü vurgulamak amacıyla çeviri sürecinde dilsel özelliklerin korunmasına özen gösterilmiştir (bkz. örn. Pazarkaya, 1975: 53, 55, 47).

Genel olarak, *Ağaca Takılan Uçurtma* hem Türk hem de Alman çocuklarının kültürel farklılıkları anlamalarına ve saygı duymalarına yardımcı olarak kültürlerarası eğitimi teşvik etmektedir. Pazarkaya'nın bu derlemesi, Almanya'da yaşayan Türk çocuklarını olumlu bir eğitim ortamında desteklemeyi ve kültürel kimlikleriyle daha güçlü bir bağ kurmalarını sağlamayı amaçlamaktadır.

2.1. Pazarkaya'nın eğitim önerileri

Yüksel Pazarkaya'nın *Ağaca Takılan Uçurtma* adlı eserinde, kültürlerarası eğitim ve dil çeşitliliğiyle yakından bağlantılı birçok temel eğitim kavramı tespit edilebilir. Bu derleme, edebi eğlence sunmanın yanı sıra pedagojik ve sosyal bir ivme de sağlayan şiirleri, öyküleri, masalları ve oyunları bir araya getirmektedir.

2.1.1. Kültürlerarası eğitimi teşvik etmek:

Pazarkaya, Türk ve Alman çocukları arasında kültürel alışverişin önemini vurgulamaktadır. Türk geleneklerini, dilini ve yaşam biçimlerini yansıtan metinler seçerek, Alman okuyuculara Türk kültürü hakkında bilgi vermektedir. Aynı zamanda, eser Türk çocuklarının kendi kültürel kimliklerini takdir etmelerine ve yabancı bir ortamda kendilerini daha iyi yönlendirmelerine yardımcı olmaktadır.

2.1.2. Bir Eğitim Kaynağı Olarak Çokdillilik:

Pazarkaya'nın temel kaygılarının biri ikidilliliğin teşvik edilmesidir. Eserlerindeki çeviriler ve dilsel özellikler, çokdilliliği bir zenginlik olarak gördüğünü göstermektedir. Türkçe ve Almanca konuşan çocukların kültürler arasında bir köprü kurabileceğini ve dilsel çeşitliliğin aktif olarak teşvik edilmesi gerektiğini ifade etmektedir.

2.1.3. Kimlik Oluşumu ve Sosyal Entegrasyon:

Ağaçtaki Uçurtma adlı eserdeki öyküler ve şiirler, iki kültür arasında gidip gelen göçmen çocukların karşılaştığı zorlukları ele almaktadır. Pazarkaya, eğitimin sadece bilgi aktarmakla kalmayıp aynı zamanda kimlik oluşumuna da katkıda bulunduğunu göstermektedir. Çocukları

köken miraslarını bir güç olarak anlamaya ve topluma aktif olarak katılmaya teşvik eden bir pedagojiyi savunmaktadır.

2.1.4. Eleştirel Düşünme ve Sosyal Yansımaya:

Pazarkaya'nın eserleri genellikle incelikli sosyal eleştiriler içerir. Göçmen çocukların yüksek öğrenime erişimini zorlaştıran sosyal eşitsizlikleri ve eğitim engellerini ele alır. Metinleri, sosyal yapılar üzerine düşünmeyi ve fırsat eşitliğini savunmayı teşvik eder.

2.1.5. Edebiyatın eğitim aracı olarak kullanımı:

Pazarkaya, tanınmış Türk yazarların eserleri de dahil olmak üzere Türk edebiyatından metinler seçerek, edebiyatın sadece estetik değil, aynı zamanda eğitici bir işlevi olduğunu göstermektedir. Karmaşık konuları anlaşılır kılmak ve çocukları ve gençleri kendi yaşadıkları gerçeklik üzerine düşünmeye teşvik etmek için edebi araçlar kullanmaktadır.

Ara sonuç olarak Pazarkaya, *Ağaca Takılan Uçurtma* adlı eserinde eğitimi kültürlerarası, dilsel ve sosyal bir süreç olarak ele almaktadır. Eseri, çocukların geçmişlerine bakılmaksızın eşit eğitim fırsatlarına sahip olduğu açık ve çeşitli bir toplum için bir çağrıdır.

3. EĞİTİMCİ OLARAK PAZARKAYA

İnceleyeceğimiz 04.11.2006 tarihli metin, yazarın konuk öğretim görevlisi olarak çalıştığı Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi 2006-2007 eğitim-öğretim yılı açılış töreninde (bkz. Görsel) yaptığı konuşma metni olup, eğitim/ci deneyimlerinden süzölmüş görüşlerini yansıtmaktadır (bkz. EK). Yüksel Pazarkaya, akademik ve kültürel geçmişini kullanarak yaşam boyu öğrenmenin önemini vurgulamakta, geçmişe dönük bir bakış açısıyla, eğitim süreçlerinin yıllar içinde hayatını nasıl zenginleştirdiğini anlatmaktadır.

Almanya'da öğrenci olarak geçirdiği ve daha sonra çeşitli uluslararası kurumlarda öğretim görevlisi olarak çalıştığı deneyimlerinden yola çıkarak, eğitimin sadece bilgi aktarmakla kalmayıp aynı zamanda özgeçiliği² ve adaleti de nasıl geliştirdiğini açıklamaktadır. Kendi öğretmenlik ve öğrencilik dönemlerini hatırlayarak, bu iki rol arasındaki sinerjik ilişkiyi açıkça ortaya koymaktadır.



Görsel: Yüksel Pazarkaya, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi 2006-2007 Eğitim-Öğretim Yılı Açılış dersini verirken (22.09.2006)

Görsel: Yüksel Pazarkaya, açılış töreni konuşmasını yaparken (22.09.2006) Foto: AOÖ

Konuşmasında özellikle yaşam boyu öğrenmenin önemi vurgulanmaktadır. Pazarkaya, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'da ortaya çıkan yetişkin eğitim merkezleri gibi girişimlerden ve

² "Özgeci olma durumu (...) Hep başkaları için çalışan, başkalarının iyiliği için elinden geleni esirgemeyen (kimse), diğerkam. (Türkçe Sözlük, 1979: 635)

bu tür kurumların kültür ve eğitimin yeniden canlanmasına yaptığı önemli katkıdan bahsetmektedir. Ayrıca Türkiye'deki benzer girişimlerle bir karşılaştırma yaparak, eğitimin bir ülkenin sosyal ve kültürel gelişimi için ne kadar önemli olduğunu altını çizmektedir.

Ayrıca, örneğin Almanya'da yapıldığı gibi, yaşlılar için eğitimin teşvik edilmesinin gerekliliğine de dikkat çekmekte; eğitimin, yaşlı insanların aktif kalmalarına yardımcı olmakla kalmayıp, bilişsel yeteneklerini daha da geliştirebileceğini açıklamaktadır. Örnek olarak, yeni ufuklar keşfeden ve hayatlarını yeniden yapılandıran yaşlı öğrencilerin ilham verici hikayelerini göstermektedir.

Özetle, metin eğitimin dönüştürücü gücünün altını çizmekte ve yaşam boyu öğrenmeyi bireyler ve toplum için değerli bir yatırım olarak sunmaktadır.

3.1. Öğrenmeye dair Deneyimler - Düşünceler

Yüksel Pazarkaya'nın öğrenme konusundaki deneyimleri ve görüşleri, uzun akademik kariyerinin yanı sıra kişisel deneyimleriyle de şekillenmiş, derin ve kapsamlıdır. Öğrenmenin yaş sınırı tanımayan, ömür boyu süren bir süreç olduğunu vurgular. Hem öğrenciyken hem de daha sonra öğretmenken, öğretmenin kendisinin de bir öğrenme biçimi olduğunu fark etmiştir. Bu farkındalık, daha ilkokuldayken sınavları değerlendirmekle görevlendirildiği gençlik yıllarında başlamış ve ona adalet ve tevazu gibi önemli değerler kazandırmıştır.

Pazarkaya ayrıca, öğrencilere karşı alçakgönüllü olmanın ne kadar önemli olduğunu, bunun karşılıklı bir etkileşime yol açarak öğrenme sürecini zenginleştirdiğini anlatmaktadır. Hem Türkiye'de hem de tanınmış uluslararası üniversitelerde öğretmen olarak edindiği deneyimler, bu rolün çoğu zaman kendi öğrenme sürecinin en yoğun aşaması olduğunu göstermiştir. Ona göre, öğretmenlik sadece mesleki bir yükümlülük değil, aynı zamanda kişisel gelişim için bir fırsattır.

Pazarkaya, örgün eğitim konusunda, Almanya'daki yetişkin eğitim merkezleri (Volkshochschulen) gibi kuruluşların önemini vurgulamakta; bu merkezlerin sadece bireysel gelişime hizmet etmekle kalmadığını, aynı zamanda kültürel ve sosyal yenilenmeye de önemli katkı sağladığını belirtmektedir. Bu kurumların yapısını, Türkiye gibi ülkelerin yetişkin eğitimini ve yaşam boyu öğrenmeyi etkin bir şekilde teşvik etmesi için bir model olarak görmektedir.

Ayrıca, yaşlıların eğitimdeki rolüne de değinmektedir. Pazarkaya, yaşlıların zihinsel yeteneklerini aktif olarak korumalarına ve eğitimlerine devam etmelerine olanak sağlayan yaşlılar üniversiteleri gibi kurumların çabalarını takdir etmektedir. Eğitimi, sadece bilgi aktarmakla kalmayıp aynı zamanda sosyal ve zihinsel sağlığı da güçlendiren sürekli bir yolculuk olarak görmektedir.

Pazarkaya, eğitimin sadece bilgi edinmekten ibaret olmadığına, aynı zamanda özgeçiciliği, adaleti ve kişisel gelişimi de teşvik ettiğine inanmaktadır. Pazarkaya'nın yaşam öyküsü, bireysel ve toplumsal gelişiminin temeli olarak gördüğü öğrenmenin dönüştürücü gücünün bir kanıtıdır.

3.2. Pazarkaya'nın dinleyicilerine önerileri

Yüksel Pazarkaya, özellikle dinleyicilerini yaşam boyu öğrenme ilkelerini benimsemeye ve uygulamaya teşvik etmektedir. Eğitimin yaş sınırı tanımadığını ve kişisel gelişim ile toplumsal kalkınmayı destekleyen sürekli bir süreç olduğunu, kendi deneyimlerinden yola çıkarak, öğrenme sürecinde tevazunun ve öğretmen ile öğrenci arasındaki karşılıklı etkileşimin önemini vurgulamaktadır.

Almanya'daki yetişkin eğitim merkezleri gibi, yetişkin eğitimini ve sürekli eğitimi erişilebilir kılan yapılar oluşturulmasını önermektedir. Özellikle bu tür girişimlerin Türkiye'de de yaygınlaştırılması gerektiğini, böylece eğitim açığının kapatılacağını ve ülkenin kültürel ve sosyal gelişiminin destekleneceğini belirtmektedir.

Dahası, Pazarkaya yaşlılar için de eğitimi savunmakta ve faydalarını vurgulamakta ve Almanya'dan, yaşlıların eğitim yoluyla hayata yeniden anlam kattıkları ilham verici örnekler vermektedir. Böylece yaşlıların aktif kalmaları, yeni ufuklar keşfetmeleri ve bilişsel yeteneklerini geliştirmeleri sağlanabilecektir.

Pazarkaya dinleyicileri eğitimi ömür boyu süren bir çaba olarak görmeye ve her yaşta insanın eğitime erişimini sağlayacak yapıları ve programları desteklemeye teşvik etmektedir. Eğitim sadece bir bilgi kaynağı değil, aynı zamanda hayatı zenginleştirmenin ve toplumu güçlendirmenin bir yoludur.

3.3. Pazarkaya'nın Almanca öğrenenler hakkında düşünceleri

Yüksel Pazarkaya, Almanya'da Almanca öğrenen Türklerin deneyimlerine dair değerli bilgiler paylaşmaktadır. Kendi öyküsünden yola çıkarak, dil edinmenin entegrasyon ve akademik başarı için ne kadar önemli bir adım olduğunu anlatmaktadır.

Pazarkaya, Mainz'deki ilk günlerini, yoğun Almanca kurslarına katıldığı zamanları hatırlamaktadır. Bu kurslar çoğunlukla Alman öğretmenler tarafından verilmekte olup, ancak Türkolog Şinasi Tekin, Almanca'yı Türkçe kullanarak açıklayarak çok önemli bir rol oynamıştır. Tekin, üstün öğretme becerileriyle dil bariyerinin zorluklarını hafifleterek Türk öğrencilere destek olmuştur. Daha sonra Almanya'ya gelen Türkler, Tekin'in derslerini kaçırdıkları için pişmanlık duyduklarını dile getirmişlerdir.

Pazarkaya, kendi Almanca dil eğitimini tamamladıktan sonra, genç Türk akademisyenlere Almanca öğretme görevini üstlenmiştir. Almanca öğrenmenin sadece bir iletişim aracı olarak değil, aynı zamanda eğitime erişim ve kültürlerarası anlayış için de ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Bu deneyimler, dilin başarı ve entegrasyonun anahtarı olduğuna dair inancını pekiştirmektedir. Dil öğrenmek, Almanya'daki Türkler için hem akademik hem de sosyal açıdan yeni fırsatlar açmaktadır. Pazarkaya, karşılıklı destek ve kültürel alışveriş değerlerine sadık kalmaktadır.

3.4. Almanca öğretmen adaylarına öneriler

Yüksel Pazarkaya, öğretmen adaylarının pedagojik rollerini sadece öğretmek değil, aynı zamanda öğrenmek için de bir fırsat olarak görmelerini önermektedir. Öğrencilere karşı alçakgönüllü bir tutumun, karşılıklı etkileşimi kolaylaştırdığını ve her iki tarafın da öğrenmesini zenginleştirdiğini belirtmektedir. Öğretmenlerin, öğrencilerinin ihtiyaçlarını ve durumlarını değerlendirirken hem adil hem de objektif olma sorumluluğunu üstlenmeleri gerektiğini düşünmektedir.

Pazarkaya, sürekli mesleki gelişimin önemini vurgulamakta ve öğretmenleri pedagojik becerilerini ve konu bilgilerini sürekli olarak genişletmeye teşvik etmektedir. Pazarkaya, öğretme işinin, öğretmeni yaşam boyu öğrenmeyi aktif olarak deneyimleme konumuna getiren dinamik bir süreç olduğuna dikkat çekmektedir.

Ayrıca, öğrencileri motive edecek şekilde eğitim tasarlamayı önermektedir. Öğretmenler, öğrenme sürecinin keyifli ve başarılı olmasını sağlamalı, böylece öğrenciler öğrenmekten zevk almalı ve ilerlemeleri ölçülebilir olmalıdır. Bu unsurlar, öğrenci motivasyonunun korunmasına ve güçlendirilmesine katkıda bulunur düşüncesindedir.

Genel olarak Pazarkaya, öğretmen adaylarını eğitim sürecinde proaktif bir rol üstlenmeye, hem bilgi aktarımını hem de kişisel gelişimi desteklemeye çağırılmaktadır.

3.5. Pazarkaya'nın, kendi öğretmeninden öğrendikleri

Yüksel Pazarkaya, ilkokul dördüncü sınıfta öğretmeni İbrahim İltan ile yaşadığı, hayatını şekillendiren bir deneyimi anlatmaktadır. İltan, ona sorumluluğun önemini alışılmadık bir şekilde gösterir. Öğretmen, sınıfın sınav kağıtlarını ona verip okumasını ve notlandırmasını söyler. Genç Pazarkaya için bu, heyecan verici ve bunaltıcı bir deneyimdir; onu alışılmış öğrenci rollerinin ötesine taşıyan bir görevdir.

Geriye dönüp baktığında Pazarkaya, İltan'ın kendisine birkaç önemli ders verdiğini fark eder:

1. Sorumluluk almak: Çalışmaları değerlendirerek, bir göreve vicdanlı bir şekilde kendini adanmayı öğrenir.
2. Adalet ve objektiflik: Sınıf arkadaşlarının sınavlarını değerlendirirken adil ve tarafsız kalmak zorunluluğunu öğrenir.
3. Alçakgönüllülük: Olağanüstü sorumluluğa rağmen, sınıf arkadaşlarına karşı kibirli olmamak önemlidir.

Bu dersler, Pazarkaya'nın daha sonraki öğrenim ve öğretiminin temelini oluşturur. Öğretmenin de bir öğrenme biçimi olduğunu anlar. İltan'ın yöntemi ufkunu genişletir ve hem bir öğretmen hem de yaşam boyu öğrenen biri olarak onu etkileyen yaklaşımlar kazandırır.

3.6. Öğrenme ve öğretme arasındaki karşılıklı etkileşim

Yüksel Pazarkaya, öğrenme ve öğretmeyi sıkı sıkıya iç içe geçmiş, karşılıklı süreçler olarak görür. Deneyimi, öğretmenin sadece bilgi aktarma yolu olmadığını, aynı zamanda kişinin kendisini öğrenmesi için de önemli bir fırsat olduğunu göstermektedir. Bu ilişkiyi simbiyotik olarak tanımlar: Öğretmenler bilgi ve yöntemlerini aktarırken, aynı zamanda kendi anlayışlarını derinleştirir ve bakış açılarını genişletirler.

Pazarkaya, öğretmenlerin konuyla yoğun bir şekilde ilgilenmek, onu yapılandırmak ve başkaları için anlaşılır kılmak zorunda oldukları için, öğretmenin de bir öğrenme biçimi olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlılık, onları öğretimlerini etkili ve ilham verici kılmak için sürekli olarak yeni yöntemler ve yaklaşımlar aramaya teşvik eder.

Dahası, Pazarkaya öğrenme sürecinde alçakgönüllülüğün rolünü vurgulamaktadır: öğretmenler öğrencilerine karşı açık ve saygılı olmalıdır, çünkü onların sorularından, eleştirilerinden ve bakış açılarından faydalanabilirler. Pazarkaya, bu tutumun sadece öğretimin kalitesini artırmakla kalmayıp, öğrencilerin güvenini ve motivasyonunu da güçlendirdiğini açıklamaktadır.

Özellikle etkili olan fikri, öğretmenliğin adaletli ve nesnel uygulamalar fırsatı sunduğudur. Öğretmenler, öğrencilerinin eğitiminden sorumludur ve adil ve empatik kararlar vermek zorundadır; bu da kendi karakter gelişimlerini destekler.

Özetle, Pazarkaya öğrenmeyi ve öğretmeyi, her iki tarafın da –öğretmenlerin ve öğrencilerin– birbirlerinden faydalanabileceği ve birbirlerinden gelişebileceği, karşılıklı olarak zenginleştirici süreçler olarak görmektedir. Bu da onun için eğitim sürecini ömür boyu süren bir macera haline getirmektedir.

4. SONUÇ: Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme

Çalışmanın ilk iki bölümünde ele alınan edebi/kurmaca çıkarımlar ile üçüncü bölümdeki deneysel yaklaşımlar karşılaştırıldığında şu temel farklılıklar ve sentezler ortaya çıkmaktadır:

Toplumsal Odak vs. Bireysel Dönüşüm: İlk iki bölüm, daha çok sosyolojik ve yapısal bir perspektifle göçmen çocukların kimlik karmaşası, iki dillilik ve eğitim sistemindeki fırsat eşitsizliği gibi “hedef kitle” odaklı sorunlara yoğunlaşmaktadır. Üçüncü bölüm ise odağı bireye çekerek, eğitimin her yaştaki psikolojik ve bilişsel zenginleştirici gücünü vurgulamaktadır.

Eğitimin Kapsamı: Bölüm 1 ve 2’de eğitim, ağırlıklı olarak okul-aile-toplum üçgeninde ve entegrasyon aracı olarak konumlandırılırken; Bölüm 3’te bu sınırları aşarak üniversitelerden halk eğitim merkezlerine, hatta yaşlılık dönemindeki hobilere kadar uzanan evrensel bir yaşam felsefesine dönüşmektedir.

Öğretmen Rolündeki Dönüşüm: İlk kısımlarda öğretmen profili, kültürlerarası duyarlılığı olan ve “bilgi aktaran bir rehber” olarak kurgulanırken; üçüncü bölümde öğretmen, öğrencisinden öğrenen, tevazu sahibi ve bu etkileşimle kendi karakter gelişimini sürdüren “simbiyotik bir öğrenen” olarak yeniden tanımlanır.

Ortak Payda: Adalet ve Sosyal Sorumluluk: Her üç bölümün birleştiği nokta, eğitimin bir “vicdan ve adalet” meselesi olmasıdır. Pazarkaya’nın gerek kurmaca eserlerinde savunduğu fırsat eşitliği, gerekse kendi hayatında öğretmeninden öğrendiği tarafsızlık ve sorumluluk bilinci, onun eğitim tasavvurunun sarsılmaz temelini oluşturur.

Bu doğrultuda Pazarkaya’nın görüşleri, göçmenlere yönelik özel bir pedagojiden, tüm insanlığı kapsayan evrensel bir “yaşam boyu gelişim” modeline doğru evrilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akdemir, Gamze [2009]. Yüksek sesle okunacak öyküler: Yüksel Pazarkaya’dan “Takvim öyküleri”. *Cumhuriyet Kitap*, Sayı: 1061, s. 4.
- Başaran, Mehmet Ali (2024). Das Frauenbild in den Büchern von Yüksel Pazarkaya. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 7(S.1), 1-13. DOI: <http://dx.doi.org/10.29228/cudes.79794>
- Bayraktar, Füsün (2008). *Kültür aktarımında çeviri stratejileri: Yüksel Pazarkaya’nın Türkçe- Almanca çeviri örneğinde bir araştırma*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Bowen, Glenn A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.

- Boyacı, İsmail (2010). Yüksel Pazarkaya Örneğinde Göçmen Türk Aydınında Kimlik Problemi ve Çözümü. *Turkish Studies*; Ankara Vol. 5, Iss. 2, (2010): 878-896. DOI:10.7827/TurkishStudies.1278
- Demirtaş, Ahmet (2011). Sosyo-Ekonomik Yönüyle Almanya'ya Göçün Yüksel Pazarkaya'nın 'Oturma İzni' Adlı Öykü Kitabına Yansımaları. *Turkish Studies*; Ankara Vol. 6, Iss. 3, 675-689. DOI:10.7827/TurkishStudies.2263
- Er, Mutlu (2013). Yüksel Pazarkaya'nın 'Mediha' Adlı Eserinde Türk Kadını İmgesi. *Diyalog. Interkulturelle Zeitschrift für Germanistik*, 24-31.
- Güngör, H. (2023). Yüksel Pazarkaya'nın Ben Aranyor adlı romanında kimlik (benlik) arayışı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Ö12, 460-471. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1330525>
- Işık, İhsan (2006). *Türkiye Edebiyatçıları ve Kültür Adamları Ansiklopedisi*, Cilt: 7, Ankara: Elvan Yayınları, s. 2980-2981.
- Kocadoru, Yüksel (2004). Yüksel Pazarkaya ve Nevfel Cumart'ın Şiirlerindeki Almanya İmgelerinin Karşılaştırılması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 67-74. <https://izlik.org/JA69JS45GM>
- Oralış, Meral (2012). Öykü Mevsimi: Yüksel Pazarkaya'nın Mevsim Öyküleri. *Studien Zur deutschen Sprache und Literatur*, 1(23), 55-69. <https://izlik.org/JA26MW22AJ>
- Özcan, Jale (2008). *Erziehungsprobleme in den Werken von Yüksel Pazarkaya: Ein Beitrag zur interkulturellen Erziehung mit Hilfe der Literatur*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Öztürk, Ali Osman / Akin, Ş. Meral (1998). Almanya'daki Türk Çocuk Edebiyatı Üzerine Kısa Notlar. *Türk Yurdu*, Sayı: 136, Aralık 1998, s. 93-95.
- Öztürk, A. O. / Akin, Ş. Meral (1998). Almanya'daki Türk Çocuk Edebiyatı Üzerine Kısa Notlar. *Dilin Çağrısı. Yüksel Pazarkaya'ya 50. Sanat Yılında Armağan*, Haz. İnci Pazarkaya, TÜYAP, İstanbul 2010, 197-201.
- Öztürk, A. O. / Özcan, Jale (2010). Bildungsfragen in den Werken des türkisch deutschen Autors Yüksel Pazarkaya. Sein Beitrag zur interkulturellen Erziehung. Szendi, Zoltán (Hrsg.): *Wechselwirkungen II. Deutschsprachige Literatur und Kultur im regionalen und internationalen Kontext*. Kongressbeiträge der Internationalen Germanisten-Tagung, 9. bis 11. September 2010, Germanistisches Institut, Philosophische Fakultät der Pécser Universität, Pécser Studien zur Germanistik: 6, Praesens Verlag, Bd. 2., 77-92.
- Pazarkaya, Y. (1975). *Der Drachen im Baum. Gedichte-Erzählungen-Märchen und Spiele*. München-Wien: Jugend und Volk Verlag
- Pazarkaya, Y. (1983). *Spuren des Brots*, Zürich: Unionsverlag.
- Pazarkaya, Y. (1987). *Balık Suyu Sever*, Schulbuch, Hückelhoven: Anadolu Verlag.
- Pazarkaya, Y. (1992). *Balina'nın Bebeği*, Schulbuch, 5. Auflage, Hückelhoven: Anadolu Verlag.
- Pazarkaya, Y. (1996). *Somut Şiir*. İstanbul: Açı Yayıncılık.
- Pazarkaya, Y. (2006). [Yaşam Boyu Öğrenme]. Yayınlanmamış Açılış Konuşması (04.11.2006).
- Pazarkaya, Y. / Meier-Braun, Karl-Heinz (Hg.) (1983). *Die Türken - Berichte und Informationen zum besseren Verständnis der Türken in Deutschland*, Berlin: Ullstein Verlag.
- Pazarkaya, Yüksel (1984). Türkiye, Mutterland - Almanya, Bitterland... Das Phänomen der türkischen Migration als Thema der Literatur/"Türkiye, mother country - Almanya, bitter country" *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik*; Göttingen Vol. 14, Iss. 56, (Jan 1, 1984): 101.
- Pazarkaya, Yüksel (1984). Türkiye, Mutterland - Almanya, Bitterland... Das Phänomen der türkischen Migration als Thema der Literatur/"Türkiye, mother country - Almanya, bitter country" *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik*; Göttingen Vol. 14, Iss. 56, (Jan 1, 1984): 101.
- Rommelspacher, Birgit (1995). *Dominanzkultur. Texte zu Fremdheit und Macht*, Orlanda Frauenverlag.
- Margrit Fröhlich, [Astrid Messerschmidt](#), [Jörg Walthert](#) (2003). *Migration als biografische und expressive Ressource*, Beiträge zur kulturellen Produktion in der Einwanderungsgesellschaft, Frankfurt a. M.: Brandes & Apsel.
- Taş, Seda / Pazarkaya, Yüksel (2017). Göç(er) Edebiyatı Yazarı Yüksel Pazarkaya ile Söyleşi. *Göç Dergisi*, 4/2017, Sayı: 2, 247-252.
- Taş, Seda / Pazarkaya, Yüksel (2017). Göç(er) Edebiyatı Yazarı Yüksel Pazarkaya ile Söyleşi. *Göç Dergisi*, 4/2017, Sayı: 2, 247-252.
- Tilbe, A., / Civelek, K. (2018). Çatışma ve Göç Kültürü Modeli Bağlamında Göç Romanı Okuması: Yüksel Pazarkaya'nın Savrulanlar'ı. *Göç Dergisi*, 5(1), 77-106. <https://doi.org/10.33182/gd.v5i1.590>
- Türkçe Sözlük* (1979). 6. Baskı. Ankara: Türk Dili Kurumu Yayınları.
- Yıldırım, Ali / Şimşek, Hasan (2005). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, E., / Alaca, S. (2019). Yüksel Pazarkaya' nın "OTURMA İZİNİ" Adlı Öykü Kitabında Göç Meselesi. *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 317-330. <https://izlik.org/JA23NY26XH>

EK:

Okul Sırasından Yetişkin Eğitim Merkezine: Yaşam Boyu Öğrenme Çağrısı*

Dr. Yüksel Pazarkaya

Sayın Rektörüm,

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nin Sayın Senato Üyeleri,

Değerli Öğretim Üyeleri, Sevgili Öğrenciler

Şu an burada bulunmak bana heyecan veriyor.

Bu, sınava girmiş ve sonuç bekleyen bir öğrencinin heyecanı.

Bu heyecan, öğrenciliğin yaşam boyu sürdüğünü gösteriyor bir kez daha. “Öğrenmenin yaşı olmaz”, özdeyişi bu gerçeği atasözünü kesinliğiyle saptıyor. İlkokula başlarken de aynı heyecanı duymuştum. İzleyen bütün sınavlarda ve her yeni başlangıçta da. Öğretmek de benim için her zaman öğrenmenin bir değişik yolu olmuştur. Bu deneyimi çok erken yaşlarda yaptım. Daha ilkokulun dördüncü sınıfında rahmet ve sevgiyle andığım öğretmenimiz İbrahim İltan, bir yazılı sınavımın ardından topladığı kağıtları elime tutuşturup, “oku, notlarını ver!”, dediği zaman, bununla hangi eğitim ilkesini uyguladığımı kavrayacak bilgi ve bilince sahip değildim. O zaman, bu bana ayaklarımın yerden kesilmesi gibi, bir duygu verdi. Bu duyguyu sınıf arkadaşlarım karşısında da göstermeye kalkışınca, öğretmenim, bugün artık uygulanmayan bir cezayla, ayaklarımı yeniden yere indirdi.

Bugünkü aklım şöyle diyor: “Öğretmenin sana, öğrendiğini pekiştirmen, sınıf arkadaşlarına karşı adaletili ve alçakgönüllü olmayı öğrenmen için, alışılmamış bir yöntem uyguladı.” Bunu kavradığım andan itibaren, her şeyin, en başta da öğretme işlevinin, öğrenme olduğunu, öğrenmenin de süregelen çalışmak, bilgilenmek, bilgiyi genişletmek ve derinleştirmek olduğunu da yavaş yavaş kavramaya başladım. Öğretme görevini üstlenince, bunun aslında bir öğrenme süreci olduğunu, dolayısıyla öğrenci konumunda olanlar karşısında alçakgönüllü olmanın, bu süreden en iyi yararlanmak için önkoşul olduğunu öğrendim. Aynı zamanda, benim öğrenmeye olanak sağlayan öğrencilerime karşı kendimi üstün göremezdim, onların durumlarını değerlendirirken, baktanır, hak bilir, ölçü ve ölçütlerde nesnel ve özendirci olmayı öğrenmeliydim. Bu açıdan şanslı biriydim. İzmir Namık Kemal Lisesi'ni bitirdikten sonra, Sümerbank bursuyla kimya yüksek mühendisliği öğrenimi için Almanya'ya gönderildim. Lisedeki yabancı dilim İngilizceydi. Önce Almanca öğrenmem gerekiyordu. O dönemin resmi burslu bütün öğrencileri Mainz Üniversitesi'nin Germersheim Yabancı Diller Enstitüsü'nde tam gün yoğun bir Almanca dil kursuna gönderildik. Öğretmenlerimizin hepsi Almandı. Yalnız, Almanca dilbilgisini Türkçe açıklamalı ve karşılaştırmalı olarak bize geçen yıl yitirdiğimiz Harvard Üniversitesi'nin dünyaca ünlü Türkolog'u sevgili hocamız Şinasi Tekin veriyordu. Şinasi Tekin hocamız Hamburg Üniversitesi'nde Türkoloji doktorasını tamamlamış, Türkiye'de askere alınma tarihine kadar Mainz Üniversitesi'nin adı geçen enstitüsünde benim gibi daha sonra Alman üniversitelerinde çeşitli dallarda öğrenim görecektürk öğrencilere mükemmel Almancaşıyla ders vererek yararlı oluyordu. Bizim dönemimiz sonunda askerlik görevini yapmak üzere, Türkiye'ye döndü. Askerlikten sonra Erzurum Üniversitesi'nde Türkoloji'yi kurdu. Daha sonra da Harvard Üniversitesi'nden teklif aldı.

Hocamız Türkiye'ye döndükten sonra, yeni dönemde Türkiye'den yüksek öğrenim ya da doktora öğrenimi için gelen öğrenciler, yalnızca Alman öğretmenlerden ders alıyorlardı. Bu arada ama bizden, bir dönem eskilerden Şinasi Tekin hocamızı ve bize sağladığı büyük katkıları öğrenciler öğrendiler. Şinasi Tekin hocanın dönümü olmasına çok hayıflandılar. Enstitü yönetimine, biz de dilbilgisi için bir Türk öğretmen isteriz, diye başvurudular. O arada benim dönemimden bütün arkadaşlar asıl öğrenimlerine başlamak üzere çeşitli üniversitelere gitmek için Germersheim'den ayrıldılar. Benim kimya öğrenimim Stuttgart'ta bir dönem sonra başlayacaktı. Bu dönem, Alman öğrencilerin girdiği derslere kayıt yaparak değerlendirmek istedim. Dolayısıyla yeni gelen Türk öğrencilere Almanca dilbilgisi dersi verme önerisi doğrudan bana geldi. Yaşım on sekiz. Özellikle doktora için gelen Türk öğrenciler yaş olarak hepsi ağabeyim. İşte bugün gerçekten iyi kötü Almanca biliyorsam, bunun temelini, Şinasi Tekin hocanın derslerinde aldığım notları tekrar tekrar çalışarak, yeni gelenlere verdiğim derslere, dolayısıyla yeni dönem Türk öğrencilere borçluyum. Bu benim aynı zamanda ilk yüksek okul öğretmenliğim oldu, ama öğrencilik yanımda bu sürede mutlaka daha ağır bastı. Aynı şeyi 1965-1980 arası Stuttgart Üniversitesi'nde, daha sonra birer dönem konuk profesör olarak çağrılı gittiğim Princeton, St. Louis Washington Üniversitesi'nde, Philadelphia Bryn Mawr College'de, Ohio Devlet Üniversitesi'nde ve Poetika dersleri verdiğim Dresden Üniversitesi'nde de yaşadım. Her zaman en çok, en yoğun öğrendiğim dönemler, öğretim görevi üstlendiğim bu dönemler oldu.

Son olarak, bana bu olanağı, 2005/2006 akademik ders yılında üniversitemiz, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi verdi. Bunun için ayrıca gönüllü borcu duyuyorum. Bir ders yılı boyunca haftada on iki saat Türk Dili ve Edebiyatı ve iki saat de Almanca bölümünde lisansüstü sınıfa dersim oldu. Dolayısıyla Türk Dili ve Edebiyatı alanında öğrenme yoğunluğum da Almanca bölümündeki yoğunluğum tam altı katıydı. Bu girizgahı uzattığım için bağışlanmanızı dilerim. Siz değerli hocalarım ve öğrencilerim karşısında malumu yinelediğimi biliyorum. Ama eğitim ve öğrenimle ilgili asıl konuma girerken, kendi deneyimlerim bana somut örnek gibi göründü. Şimdi sözünü etmek istediğim konuda da aslında yurtdışında edindiğim deneyimleri sizinle paylaşmak istiyorum. Yaşam boyu öğrenme ilkesinin, etken ve yararlı düzenlenmesi, örgütlenmesi konusu üzerinde durmak istiyorum. Süregelen eğitimin yaşam boyu

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Üniversite Senatosu'nun kararıyla ulusal ve uluslararası kalıcı eğitsel ve edebi başarılarına dayanarak „Fahri Doktora“ payesi ile ödüllendirdiği Dr. Yüksel Pazarkaya'nın 22.09.2006 tarihli eğitim-öğretim yılı açılış töreninde yaptığı konuşma metni olup A.O. Öztürk tarafından yayına hazırlanmıştır.

düzenli sağlanması konusunda Avrupa ülkelerinde aydınlanma sonrası süreçte, özellikle on dokuzuncu yüzyılda başlatılıp, yirminci yüzyılda geliştirilmiş, kurum ve kuruluşlar var. Deneyimlerimi yaptığım Almanya'dan örnek vermek istiyorum. 8 Mayıs 1945 tarihinde fiilen sona eren İkinci Dünya Savaşı, yerle yeksan, baştan aşağı harabe bir Almanya bırakmıştı. Bu Almanya'da iş ve aşan da önce derhal harekete geçilen ve kurulan iki alan oldu. Tiyatro ve eğitim. Bombardımanlarda neredeyse bütün binalar yıkıldığı için, ancak bodrumlarda tiyatroya yapmak mümkündü. Bodrum tiyatrosu (Kellertheater) kavramı dillerdeydi. Aynı biçimde yine bodrum katlarında ya da ayakta kalmış tek tük odalarda, binalarda derhal eğitime geçilmeye başlandı. Yalnızca okul eğitimine değil. Hemen ergin ve yetişkin eğitime de. Temelleri on dokuzuncu yüzyılda atılmış (Volkshochschule) Halk Yüksek Okulu her kentte, her kasabada ve zamanda her semtte çalışmaya başladı. Rönesans ve Aydınlanma bilinci, hele Nazi dönemi ve İkinci Dünya Savaşı gibi, Rönesansı ve Aydınlanmayı tersine çeviren, tarih tersine çevrilmeyeceği için, yıkıp yok eden bir sürecin ardında bıraktığı harabede yaşamın ilk koşulu, yaşamın temeli kültür ve eğitim olduğu için, konuttan ve fabrikadan önce, tiyatroya ve okul gelmiştir.

Tiyatro konusunda bu gelişmeyi çok iyi bilen çağdaş Türk Tiyatrosu'nun kurucusu, sevgili anısı önünde saygıyla eğildiğim Muhsin Ertuğrul, Almanya'dan aldığı esinle Devlet ve Bölge Tiyatroları tasarımlarını gerçekleştirmek için yaşam boyu uğraş verdi.



Dr. Yüksel Pazarkaya ÇOMU GÜNLERİ kapsamında Rektör Prof. Dr. Ramazan Aydın'ın elinden fahri doktora diplomasını alırken (04.11.2006) (Foto: AOÖ)

Halk eğitimi konusunda da ülke koşullarına uygun ve etkili halkevleri tasarısı yaşama geçirildi. Ancak bu hem büyük kentlerle sınırlı kaldı hem de siyasi tasarrufların hedefi olarak, gelişmesine, tıpkı Köy Enstitüleri'nde olduğu gibi izin verilmedi. Halk eğitimi ülkemizde daha sonra çok dar bir çerçeveye içinde Halk Eğitim Merkezlerinde yaşama geçirildi. Gerçek bir halk eğitimi için bunun yeterli olmadığı ortada. Oysa, bilgi, bilişim ve iletişim çağı diye adlandırılan ve her fırsatta küreselliği vurgulanan günümüzde, insanın ortalama eğitim süresi hâlâ 4 yılın altında olan bir Türkiye, çağdaş uygarlığın çok gerisinde kalmaya yarılmıştır. Bir yandan örgün eğitim, zorunlu on bir yıla çıkarılacak ilk öğretimle, onu izleyen iki ya da üç yıllık zorunlu meslek eğitimi uygulanarak, yüksek eğitim yapmayan insanların, iyi yetişmiş elemanlar olarak en erken 18-19 yaşında çalışma hayatına atılmaları sağlanmalıdır. Öte yandan, Almanya'daki Halk Yüksek Okulları'ndan esinlenerek ülke koşullarından yapılandırılacak yaşam boyu gönüllü ergin eğitimin yapılandırılması gereklidir. Bu alanda Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, bir taşla iki kuş vurabilir. Hem Çanakkale halkıyla kaynaşma ve bütünleşme için etkin bir yoldur bu. Hem de ülkenin çağdaş uygarlık yoluna çok önemli bir katkı.

Deneyimlerime dayanarak bir tasarım geliştirmek ve bunu önermek istiyorum. 1972-1986 yılları arasında bilimsel kadroyla Stuttgart Halk Yüksek Okulu Yabancı Diller Bölümü başkanlığı görevinde bulundum. Yabancı Diller Bölümü, ana bölümlerden sadece biri. Diğer ana bölümlerin (Fachbereiche) başlıkları şöyle (Stuttgart Halk Yüksek Okulu 1985 bahar dönemi kataloğundan alıntıyorum): Tarih, Güncel Tarih / Politika / Toplum / Hukuk / Ülke ve İnsanlar / Ülkeler ve Halklar / Felsefe / Din ve İnanç / Psikoloji / Çocuklar, Ana Babalar, Eşlik / Öğrenme Tekniği / Konuşmak / Edebiyat / Sanat / Müzik / Tiyatro, Kabare, Pantomim, Film / Matematik / Fen Bilimleri / Teknik / Meslek, Ekonomi, Yönetim / Sekreterlik Uygulaması, Metin İşlemi / Daktilo ve Steno / Almanca – Temel ve Gelişmiş Bilgi / Yabancı Diller / Yabancı Dil Olarak Almanca / Almanlar ve Yabancılar İçin Akşam Okulu / Akşam Lisesi / Radyo Kolleg / Konut, Ev İdaresi, Bahçe / Oyun, El İşleri, El Sanatları / Fotoğraf ve Film Çekmek / Çizim, Resim ve Tasarım / Beden Eğitimi ve Dans / Sağlık ve İyi Yaşam / Yaşlı Kuşak İçin / Yürüyüş ve Öğrenim Seyahatleri...

Bu programın 1985 yılına ait olduğunu anımsatayım. Bugün daktilo yerine bilgisayar dahnın geçmesi doğal. Bütün bu dallarda yılda iki kez kurslar hazırlanıyor. 1985 yılının bahar dönemi programı yaklaşık 500 sayfa içinde yaklaşık bin kurs sunuyor. Kurslar genelde haftada bir ya da iki çift saat üzerinden yani 90 dakika üzerinden, kursun niteliğine göre 1 hafta ile 15 hafta arasında sürüyor. Kendi sorumluluk alanım olan yabancı diller bölümünden örnekledireyim. O yıl, Arapça, Danimarkaca, İngilizce, Esperanto, Fince, Fransızca, Yunanca, İtalyanca, Japonca,

Latince, Yeni İbranice, Hollandaca, Norveççe, Farsça, Polonyaca, Portekizce, Rusça, İsveççe, Sırbırvatça, İspanyolca, Svahili, Taylandça, Çekçe, Türkçe, Macarca ve Yabancı Dil Olarak Almanca olmak üzere, toplam 27 dilde tam 473 kurs içeriyor. Kurslar hiç bilmeyenlerden, çeşitli aşamalarda örneğin edebiyat ya da ekonomi İngilizcesi gibi iyi bilenler için özel alanları da kapsayan çeşitli aşamalarda sunuluyor. Özellikle yabancı dil gibi alanlarda dönemler birbirine eklenerek, isteyenler, gereksinimi olanlar için sonunda çeşitli nitelikli sınavlara götürüyor. Bu gereksinim meslek için belge olabileceği gibi, belli bir alanda eğitim için de olabilir. Ya da doğrudan doğruya kişinin özel doyumunu için. Kurslar, anlama, konuşma, yazma yetilerine yönelik aktif yöntemlerle veriliyor. Ama özel olarak bu yetilerden biri üzerinde yoğunlaşan kurslarda sunuluyor. Çoğunlukla haftada bir çift saat olan kursların yanı sıra haftada iki çift saat olan kurslar var. Ayrıca yoğun öğrenmek isteyenlere bir hafta ile bir ay arasında her gün ders içeren kurslar var. Kursların çoğu saat 18 ve 19. 30' da başlayan iki vardiya üzerinden sunuluyor. Yani çalışanlara, meslek sahiplerine yönelik çoğunlukla. Bunun yanında ama sayıca daha az olmak üzere, emeklilere, ev hanımlarına yönelik olarak sabah ve öğleden sonra kursları da var. Öğleden sonra kurslara okullarındaki dersler için destek bulmak isteyen öğrenciler de yazılıyor. Elimdeki 1985 programından Türkçe öğrenmek isteyenler için sunulan kurslar alınıyor somut örnek olarak. Hiç bilmeyenler için 3, ikinci aşamadakiler için 2, üçüncü, dördüncü ve beşinci dönemlerde devam edenler için birer kurs ve iyi bilenler için de bir kurs olmak üzere, 1985 birinci döneminde Stuttgart Halk Yüksek Okulu toplam 9 kurs sundu, hafta bir 90 dakika üzerinden 15 hafta sürdü bu kurslar. Bunlardan yalnız yeni başlayanlar için biri öğleden sonra kursuydu. Diğerleri saat 18 ya da 19. 30'da başlıyordu. Aynı programda ayrıca yaz tatilinde iki hafta boyunca *Mavi Yolculuk* çerçevesinde hem tatil hem Türkçe öğrenmek için ilan yer alıyordu.

Temmuz ve ağustos ayları için öngörülen bu kurslar Mavi Yolculuk boyunca yeni öğrenenler için bir kurs ile biraz bilenler için konuşma kursuydu.

Halk Yüksek Okulu'nun bu programı elbette aradan geçen 21 yıl için daha da gelişti ve genişledi. Halk Yüksek Okulu'na yazılmanın motivasyonu katılanlar açısından çeşitli: Yabancı bir dili meslek ya da özel ilgi yüzünden öğrenmek, eski bilgileri tazelemek, genişletmek derinleştirmek.

Boş zamanları bilgi edinerek değerlendirmek. Başka insanlarla bir araya gelmek, onları tanımak. Eğlenmek ve oyun amaçlı katılımlar. Bu motivasyonlar daha da çeşitlenebilir.

Yine kendi bölümünden örnek vermeye gerekirse, yönettiğim yabancı diller bölümünde bir asistanım ve bir de sekreterim vardı. Sömestre başına beş yüze yakın yabancı dil kursu için, yüzden fazla öğretmen görev alıyordu. Bu öğretmenleri bulmak, seçmek, ödevlendirmek, kendilerine pedagojik açıdan refakat edip yol göstermek görevlerim arasındaydı. Bu öğretmenler, genelde üniversite ve lise öğretimi görevlileriydi. Emekli öğretmenler, yetenekli üniversite öğrencileri ve özellikle az konuşulan dillerde başka mesleklerde çalışan kişiler de kurs verebiliyorlardı. Bunlarla her dönem yetişkinlerin eğitimine ilişkin pedagojik hafta sonu seminerleri yapıyorduk. Ayrıca, isteyeni eyalet düzeyinde ya da federal düzeyde bir ya da iki hafta süren pedagojik seminerlere gönderiyorduk. Bütün gün evinde ya da işinde çalışmış, akşam ya da hafta sonunda ya da tatilinde gönüllü olarak gelen yetişkinlere yönelik pedagoji doğallıkla okul pedagojisinden bazı farklılıklar gösterir.

Ücret ödeyerek gönüllü öğrenme isteğini korumak, kollamak, motivasyonuna uygun sonuçlara yönlendirmek bu pedagojinin temel ilkelerinden biridir. Yani motivasyonu korumak ve güçlendirmek. Öğrenmekten zevk ve keyif almasını sağlamak, öğrenmedeki başarısının ölçülebilir somutlukta olmasını sağlamak gibi.

Stuttgart beş yüz bin nüfuslu bir kent. Yetişkinlere yönelik bu eğitimin bir kurumu var, çalışanları var ve ister zevki için, isterse geçimine maddi katkı sağlamak için ders veren öğretmenleri var. Bu okulun bütçesi üç elden sağlanıyor. Eyalet hükümetinin bütçesinden verilen ödenek, belediye bütçesinden ayrılan yüklü ödenek ve kurs gelirleri. Kamu hizmeti olduğu için, kurs ücretleri çok düşük tutulur. O zaman 15 hafta süren bir dil kursu için, kurs ücretleri çok düşük tutulur. O zaman 15 hafta süren bir dil kursu için yaklaşık 30 Avro 'ya tekaül eden Mark ödenirdi. Kurs öğretmeni ise, 90 dakikalık bir çift kurs saati için yaklaşık 35 Avro ücret alırdı. Bütün bunları ülkemiz ve kentimiz koşullarına uyarlamak istersek, Çanakkale'de üniversitemizi akşam saatlerinde kendini geliştirmek, öğrenmek isteyen yetişkinlere açabilir miyiz sorusu ilk olarak yanıtlanması gereken soru. Bu soruya olumlu yanıt verirse, gerisi daha kolay olur. Ders mekânlarının çoğunlukla kent merkezinde olması, katılmayı kolaylaştırır. Ders verecek öğretmenler, ek ücret karşılığı bu işe pedagojik açıdan da gönüllü öğretim elemanları arasından olabileceği gibi, çalışan ve yetenekli öğrencilerimiz arasından da seçilebilir. Ayrıca emekli olmuş hocalarımız arasından hafta bir ya da iki ders vermek isteyenler olacaktır, onlardan yararlanılabilir.

Aachen'dan Leipzig'e, Frankfurt'tan Weimar'a Almanya'nın yaklaşık elli üniversitesinde senyörler için eğitim dalları var. Bu eğitim sınavla sonuçlanmıyor ve bazı durumlarda buna başlamak için lise diploması da aranmıyor. Yalnızca dansıma yoluyla yaşlı öğrenciler yönlendiriliyorlar. Frankfurt Johann Wolfgang von Goethe Üniversitesinde U3L yani Üçüncü Yaş Dönemi Üniversitesi (Universität des dritten Lebensalters) adıyla emekliler üniversitesi çalışıyor.

Bu üniversitede en geç öğrenci bu yıl 48, en yaşlı öğrenci 93 yaşında, yaş ortalaması 66. Bu öğrencilerin çoğunluğu Sanat Tarihi, Edebiyat, Psikoloji, Tarih, Teoloji, Felsefe ve Ekonomi Bilimleri dallarına kayıtlı. Bu öğrenciler, hiçbir şey yapmadan bir emeklilik yaşamı için kendilerini çok genç ve zihnen zinde hiss ediyor. Genç öğrencilerin bir bölümünde bugün göremediğimiz bir bilgi açığı gösteriyorlar. Bu öğrenciler yüksek öğrenimlerini, daha sonra fahri birtakım görevler üstlenmek amacıyla da sürdürüyorlar. Almanya'da yaşam ve meslek deneyimini sahip eğitimli yaşlı nüfus toplumun çeşitli alanlarındaki fahri hizmetler için büyük bir potansiyel oluşturuyor. Gelecekte toplum içinde maddi olarak karşınlanması güç birçok görevin ortaya çıkacağı söyleniyor.

Günümüzde yaşlılık kavramı da salt değişmiştir. Bugün ancak 80 yaşından sonra beyin bazı işlevlerinde yavaşlama başladığı söyleniyor. Yaş ortalamasının durmadan yükselmesini de eklersek, gelecekte çok daha fazla sayıda insanın

Almanya'da faaliyet gösteren senyörler üniversitesine devam edeceği aşikâr. Zira, zihin işlevlerini canlı tutmanın en önemli yolu ve yöntemi de zihni sürekli çalıştırmak ve bilgiyle, düşünceyle zorlamaktır. Bugün Almanya'da yaşayan yaklaşık 82 milyon insanın dörtte biri 60 yaşın üstünde. Bu oran birkaç yıl içinde üçte bire çıkacaktır. Bu konuda geçen yayınlanan bir röportajdan, yaşlılar üniversitesine devam eden öğrencilere birkaç örnek vermek istiyorum. Frankfurt Üniversitesinden 84 yaşındaki Helga Winterstein, "Ben, 39 yıl çalıştım, son olarak bir satış mağazasının muhasebesinde", diyor ve şöyle devam ediyor: "Emekli olduktan sonra kendi kendime sordum: Kim ister beni artık? Eşim ölünce, ufak bir boşluğun içine düştüm. 1983 yılında üçüncü yaşam dönemi için yeni kurulan üniversite haberini okuyunca çok heyecanlandım. Büyük bir cesaretle, ama birazda çekinerek, gittim- zira elimde lise diplomam bile yoktu. (...) Üniversite benim önüme yepyeni bir dünya açtı benim günümü yeniden yapılandırdı ve beni pek çok sevecen ve ilginç insanla bir araya getirdi."

Mainz Üniversitesine devam eden 58 yaşındaki Hans Diel de şunları söylüyor: "Berlin mimarisi, Antik Dünya, Schopenhauer ve Bertolt Brecht üzerine dersleri izliyor, seminerlere, ayrıca müze ziyaretlerine katılıyorum. Bu geniş yelpaze içinde bilgilenmenin keyfini çıkarıyorum, daha önceleri ben bir Fachidiot idim, yani tek yönlü. Bir Frankfurt bankasında borsa ticareti bölümünde günde on, on iki saat çalışıyordum. O mahut boşluğun içine hiç düşmek istemiyordum, bu yüzden hemen öğrenime başlıyorum. (...) bu yakınlarda bütün bir gün oturup kitap okudum: Bertolt Brecht'in *Mutter Courage* (Yiğit Ana) kitabını. Bu benim için salt bir lüks."

Dresden Teknik Üniversitesine devam eden 70 yaşındaki Helga Stephan'da şöyle konuşuyor: "Şimdi yetmiş yaşındayım ve Senyörler Bilim ve Sanat Akademisi üyesi olarak yedi yıldan beri Dresden Teknik Üniversitesine devam ediyorum. Bir arkadaşımınla beraber Sanat ve Mimari derslerine katılıyorum. (...) Benim insanlarla temasa ihtiyacım var! Bu yüzden yalnızca üniversiteye gitmekle kalmıyor aynı zamanda Çağın Tanıkları konuşma grubuna da gidiyorum. Kuşağımızın neler yaşadığını yazıyoruz orada, yitip gitmemesi için. Başka yaşlılar da yazma gruplarına ya da tiyatro grubuna katılıyorlar."

Senyörler öğreniminin ilk yıllarında bu yaşlı öğrenciler genç üniversite öğrencileriyle birlikte okuyorlardı. Ancak, numerus clausus, öğrenim süresinin sınırlandırılması gibi nedenlerden, emekliler öğrenimden ayrıldı. Oysa, gençlerle yaşam deneyimi olan insanların üniversite öğreniminde birbirleriyle iletişim içinde olmaları yalnızca tarih dersleri açısından değil, her alanda yarar sağlar.



Dr. Yüksel Pazarkaya ÇOMU GÜNLERİ kapsamında fahri doktora töreninde konuşurken (04.11.2006)



Almanya'ya Göçün Yansımaları: Yüksel Pazarkaya'nın Şiirleri Üzerinden Tematik Yaklaşım

Fatma KARAMAN¹

MAKALE BİLGİSİ:

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Benzerlik Raporu: Alındı

Makale Türü: Araştırma makalesi

Makale Kayıt Tarihi: 22.05.2026

Onay Tarihi: 09.06.2026

Atıf:

Karaman, F. (2026). Almanya'ya Göçün Yansımaları: Yüksel Pazarkaya'nın Şiirleri Üzerinden Tematik Yaklaşım. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 9 (S4), 26-31.

DOI

<http://dx.doi.org/10.29228/cudes.94512>



Özet

1960'lı yıllarda iş gücü anlaşması ile Türkiye'nin birçok bölgesinden Almanya'ya yapılan göç sadece ekonomik değişim ve gelişimleri değil, sosyolojik, kültürel ve sanatsal birçok değişimi de beraberinde getirmiştir. Bu gelişmelerden biri de Türkiye'den Almanya'ya göçten sonra Almanya'da Türkçe ve Almanca sözlü ve yazılı eserler verilerek meydana gelen edebiyattır. Gerek ozan, gerek şair gerekse de yazar olmak üzere çok sayıda kişi özgün eserler vererek söz konusu edebiyatın büyümesine katkı sağlamıştır. Bu edebiyatçılardan biri de öncelikle eğitim amacıyla Almanya'ya giderek orada uzun yıllar yaşayan Yüksel Pazarkaya'dır. Pazarkaya Almanca ve Türkçe olmak üzere roman, hikâye ve şiir olmak üzere birçok türde eser üretmiştir. Bu eserlerde ise Türk göçmenlerin kendileri için yabancı bir coğrafya olan Almanya'da tecrübe ettikleri olumlu veya olumsuz durumları konu edinmiştir. Bu bağlamda bu çalışmanın amacı Almanya'ya göç sürecinde birinci kuşak yazarlardan olan Yüksel Pazarkaya'nın şiirleri temel alınarak göçün yansımalarını tematik olarak araştırmaktır. Bu amaca ulaşmak için çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analiz kullanılmıştır. Çalışma sonucunda Pazarkaya'nın şiirlerinin yalnızlık, özlem, sıra, yas, yabancılaşma gibi temalar çevresinde yoğunlaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göçmen edebiyatı, Almanya, Yüksel Pazarkaya, Göç.

Reflections of Migration to Germany: A Thematic Analysis of Yüksel Pazarkaya's Poetry

Abstract

The labor recruitment agreement initiated between Türkiye and Germany in the 1960s triggered large-scale migration from various regions of Türkiye to Germany, bringing about not only economic transformations but also profound sociological, cultural, and artistic changes. One of the most significant outcomes of this process was the emergence of a body of literature produced in both Turkish and German by Turkish migrants in Germany. Numerous poets, minstrels, and writers contributed to the development of this literary tradition through their original works. One of the prominent figures of this literature is Yüksel Pazarkaya, who initially moved to Germany for educational purposes and subsequently lived there for many years. Pazarkaya produced a wide range of literary works in both Turkish and German, including novels, short stories, and poetry. His writings primarily portray the positive and negative experiences of Turkish immigrants as they navigated life in Germany, a country that represented an unfamiliar geographical and cultural environment for them. Within this context, the present study aims to investigate the thematic reflections of migration in the poetry of Yüksel Pazarkaya, one of the first-generation migrant writers in Germany. To achieve this objective, the study employs document analysis as a qualitative research method. The findings reveal that Pazarkaya's poetry predominantly revolves around themes of loneliness, longing, homesickness, grief, and alienation.

Keywords: Migrant literature; Germany; Yüksel Pazarkaya; Migration.

¹ Doç. Dr. Fırat Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, fatmakaraman33@gmail.com

1. GİRİŞ

Ülke içerisinde ve ülke dışına gerçekleşen iç ve dış göç, sadece sözlük tanımında olduğu gibi bazı sebeplerden dolayı bir coğrafyadan başka bir coğrafyaya gitme (TDK, 2026) şeklinde mekânsal bir değişimi değil, kültürel, toplumsal, siyasal farklılık gibi birçok psikolojik durumun yaşanması anlamına da gelir. Nitekim göç olumlu yönlerinin yanı sıra beraberinde uyum, yabancılaşma, aidiyet, özlem, bürokratik problemler, yabancı düşmanlığı gibi birçok problemi de beraberinde getirebilir. Almanya ile iş gücü anlaşmasının yapılmasının hem olumlu hem de olumsuz sonuçları olmuştur. İşsizliğin azalması, ülkeye döviz girdisinin olması gibi olumlu etkilerinin yanı sıra gurbetçilerin uyum problemi yaşamaları, (Tilbe/Civelek, 2018) yabancılaşma, başlangıçta aile birliğinin bozulması gibi olumsuz etkileri de olmuştur. Örneğin Sirkeci'ye (2012) göre göç kendi yapısında çatışma, yoksulluk ve yoksunluk gibi olumsuz unsurları barındıran bir olgudur. Bunun yanı sıra göçün kazanımları da olmuştur. Dolayısıyla iş olanağı elde etmek amacıyla Almanya'ya göç olgusu, sadece ekonomik bir hareketliliği değil, kültürel açıdan da birçok kazanımların elde edilmesini sağlamıştır. Yabancı bir ülkede yaşama hali göç eden grubun yaşadığı duyu ve düşüncelerini ifade etme ihtiyacına bağlı olarak edebi ürünlerin oluşumuna olanak vermiştir. Zaman içerisinde edebi ürünlerin çeşitliliğinin ve sayısının artmasına bağlı olarak göçmen edebiyatı olarak alan yazına geçen bir edebi tür meydana gelmiştir. Göçmen edebiyatı göçe bağlı eserlerin niteliğinin ve niceliğinin artması nedeniyle göç teması edebiyat alanında bir alt alan kapsamında yeni bir tür olarak kendine yer edinmiştir. Göçmen edebiyatı kapsamında yazılan eserler başlangıçta edebi bir kaygı taşıyarak üretilmemiş, aksine yabancı bir coğrafyada var olabilmenin kişide yarattığı duyu durumlarını dışa vurarak kendini ifade etme ihtiyacı neticesinde oluşmuştur. Çünkü kişi aidiyet duygusu beslediği coğrafyadan yabancı bir coğrafyaya göç ettiğinde vatandan uzak olma durumuna bağlı olarak yaşanan duyu durumları kişiyi edebi bir yaratma sürecine teşvik eder (Waldenfels, 1997).

1961 yılında Almanya ile Türkiye arasında yapılan iş gücü anlaşması sonucunda Türkiye'nin yedi bölgesinden özellikle de işsizliğin hakim olduğu şehirlerden yurttaşlar Almanya'ya geçici süreliğine işçi olarak göç etmişlerdir. Başlangıçta söz konusu göç olgusu kısa süreli bir süreç olarak görülse dahi durum planlanandan farklı gelişerek Almanya'da büyük bir Türk nüfusu oluşarak kültürel, sosyolojik ve ekonomik bir yayılım gerçekleşmiştir. Yüzde 80'i Avrupa ülkelerinde yaşayan Türkiye halkının Almanya'da yüzde 50'si yaşamaktadır (Sirkeci ve Erdoğan, 2012). Zaman içerisinde meydana gelen bu büyüme sadece ekonomik yönden değil, başta Türklerin Almanya'da geceleri sosyal paylaşım yapmak amacıyla bir araya geldikleri Türk derneklerinde türkü söylenip veya yakararak sözlü bir edebiyatın, ilerleyen süreçlerde ise kısa öykü, roman ve şiir gibi edebi eserlerin üretilmesiyle de yazılı edebiyat ürünleri oluşturulmuştur. Dolayısıyla gurbetçiler yabancı oldukları yeni bir coğrafyada tecrübe ettikleri olumlu veya olumsuz durumları çeşitli edebi türlerle dile getirerek göç sürecinde farklı türde edebi eserler üretmeye başlamıştır (Köprülü, 2020). Bu edebiyatta göç ve göçmenlik olgusu daha çok sosyolojik boyutuyla eserlere yansıtılmıştır (Aytaç, 1991). Uyum sorunu, yabancılaşma, memleket özlemi, ayrılık ve aile gibi sosyolojik konular ön plana çıkmaktadır. Bu edebiyat türünde sadece roman, kısa öykü ve hikâye gibi nesir türünde eserler değil, türkü ve şiir gibi nazım türünde de eserler de verilmiştir. Bu bağlamda Almanya'ya göç edenler arasından güçlü kalemleri olan yazarlar çıkmıştır. Bu yazarlardan biri de Yüksel Pazarkaya'dır. Pazarkaya birinci kuşak yazarlardandır. Edebi üretim süreçlerine Almanya'ya göç ile başlayan Türk yazar ve şairler Almanya'da buldukları zaman dilimine ve ele aldıkları konular, üslup ve edebi türlerin de farklılık göstermesine bağlı olarak birinci, ikinci ve üçüncü kuşak olarak nitelendirilmişlerdir. Pazarkaya'nın Almanya'ya göç süreci diğerlerinden farklı olarak işçi göçü anlaşması kapsamında olmayıp eğitim amacıyla gerçekleşmiştir. Yüksek lisans eğitimi için Almanya'ya giden Pazarkaya, yazmayı nefes aldığı ve mutlu olduğu bir zaman dilimi olarak nitelmiştir.

İlk yazma eyleminin şiirle başladığını düşünen Pazarkaya şiirin diğer yazınsal türlerden daha çok yetenek gerektiren bir tür olduğunu da belirtmiştir. Bu bağlamda Pazarkaya'nın şiirleri incelendiğinde her bir şiirinde derin ve çok yönlü anlamların ve özgün söylem biçimlerinin olduğu anlaşılmaktadır. Du Gegend (Sen Dolayları) adlı şiir kitabı Almanca ve Türkçe olmak üzere iki dilli yazılan bir eserdir. Edebi eserlerinin yanı sıra bir takım derginin yayın, editörlük ve yazarlık süreçlerinde de aktif rol alarak akademik olarak da yazın dünyasına katkılar sunmuştur. Nitekim Pazarkaya Almanya'da yaşayan Türkçe veya Almanca yazan yazarların yazınsal bir buluşma alanı olarak "Anadil" adlı bir dergiyi göç yazınına kazandırmıştır. Bu dergi buna benzer diğer birçok derginin çıkmasına da ön ayak olmuştur. Pazarkaya Türk edebiyatına da çeviri ile katkı sağlamıştır.

Orhan Veli, Yahya Kemal, Nazım Hikmet gibi şairin kült eserlerini Almancaya çevirerek Alman edebiyatında Türk edebi eserlerin tanınıp araştırılmasına da katkı sunmuştur. Tam tersi durumu da Pazarkaya'da görmekteyiz, Pazarkaya Alman edebiyatında önemli bir yeri olan Rilke'nin bütün şiirlerini Türkçeye çevirerek Türk edebiyatına katkı sağlamıştır. Gerek yazar, gerekse de çevirmen olarak yer aldığı birçok çalışması sayesinde hem Almanya'da hem de Türkiye'de "Adelbert-von-Chamisso-Preis, Kinderbuchpreis des Bremer Senats, Haldun-Taner-Özel Ödülü" gibi çok sayıda ödüle layık görülmüştür.

1.1. Çalışmanın amacı

Bu çalışmanın amacı lise eğitimini bitirdikten sonra kimya alanında lisans öğrenimi için Almanya'ya giderek orada edebiyat ve felsefe üzerine de çalışmalar yaparak edebi eserler veren birinci kuşak yazar ve şairlerden olan Yüksel Pazarkaya'nın şiirlerinden yola çıkarak Almanya'ya göç sürecinin şiirlere nasıl yansadığını araştırmaktır. Pazarkaya'nın "Du Gegend" (Sen Dolayları) adlı şiir kitabında yer alan şiirler tematik olarak incelenerek göçün yansımaları kategorilendirilmiştir.

1.2. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma olay, olgu ve metinsel verileri kendi ilişkisel ağı çerçevesinde bağlamsal ve içeriksel olarak etraflıca analiz etmektir (Gürbüz/Şahin: 2018). Nitel araştırma yöntemlerinden de doküman analizi tercih edilmiştir. Doküman analizi araştırma konusuna ilişkin metinlerin incelenerek değerlendirmelerin yapılmasıdır (Turgut 2011). Bu bağlamda bu çalışmadaki dokümanlar Yüksel Pazarkaya'nın "Du Gegend" (Sen Dolayları) adlı şiir kitabında yer alan şiirlerdir.

2. Yüksel Pazarkaya Üzerine

Yüksel Pazarkaya 1940 yılında İzmir'de dünyaya gelmiştir. Kimya bölümünde lisans ve yüksek lisans yaptıktan sonra felsefe ve Germanistik öğrenimine başlar ve edebiyat doktorasını yapar. Stuttgart üniversitesinde felsefe ve edebiyat derslerini yürütür. Lise eğitiminden sonra burslu olarak Almanya'ya giderek Stuttgart'ta kimya öğrenimine başlamıştır. Lisede başlayan edebiyata merakıyla birlikte Almanya'da bulunduğu süre içerisinde de edebiyat araştırmalarına da yönelen Pazarkaya bu alanda doktora ihtisasını yapmıştır. Pazarkaya'ya göre erken yaşta ilk kez evden hatta ülkeden ayrılmasının kendisinde yarattığı duyguların ilk şiir denemelerini yazmasında büyük bir etken olmuştur. Stuttgart Üniversitesi'nde kimya öğrenimine 1959 yılında başlar. Bu süreçte edebiyat, tiyatro ve felsefe derslerini de almaya başlar. Yüksek kimya mühendisi diplomasını alır ve edebiyat, felsefe öğrenimini de daha yoğun olarak devam eder (Taş, 2017).

Bilindiği gibi bir yazar birebir kendi yaşantıları çevresinde tanık olduklarından bağımsız olarak yazma eylemini gerçekleştiremez. Pazarkaya iş gücü anlaşmasından bağımsız olarak 1958 yılında eğitim amacıyla Almanya'ya göç etmiştir, ancak misafir işçilerin Almanya'da yaşadıkları maddi ve manevi sıkıntılara hassasiyet göstererek bu problemleri kaleme almaya başlamış (Fazlıoğlu /Kılınç: 2023) böylece edebi yazma sürecine de girmiştir. Pazarkaya Almanya'ya yapılan göç sürecinden sonra gurbetçilerin yaşadığı zorlukları dile getiren "Oturma İzni, Yaban Sıla Olur Mu?", ve İncittiğin Yerdin Gurbet, Ben Aranıyor" gibi çok sayıda nesir ve manzum eserler üretmiştir. Eserlerinde genel olarak gurbet, sıla, kaybolan kimlik arayışı, kayıp, yas gibi temaları işleyen Pazarkaya toplumsal duyarlılığını da eserlere yansıtarak yaşanan siyasal, sosyolojik ve toplumsal birçok olay ya da olguyu eserlerinde ele almıştır. Örneğin Pazarkaya'nın "Savrulanlar" adlı romanı ele alınan çağın sıkıntılı olaylarını bir öykü biçiminde kurgulayarak esasında toplumsal düzeyde bir eleştiride bulunmaktadır. Dolayısıyla eser basit bir kurgudan ziyade hikâyedeki tek karakter özelinde toplumdaki birçok bireyin yaşadığı durumları dillendirebilme kaygısıyla yazılmıştır. Pazarkaya'nın yaşantıları, yaşam deneyimleri, öncelikle doğrudan tanıklıkları yapıtlarının kurgusunun oluşmasına katkı sağlamıştır.

3. Şiirlere İlişkin Tematik Yaklaşımlar

Pazarkaya Türk göçmenlerin yaşadıkları olumlu ve olumsuz durumları kendine özgü üslubuyla şiirlerine konu etmiştir. Şiirlerde dikkati çeken ilk temalardan biri yabancılaşmadır.

"Fremd das Wort fremd die Luft/ Söz yabancı hava yabancı

Richtet den in der Verbannung zu/ Sürgündekini sarsıcı" (Pazarkaya, 2005: 38).

Yukarıdaki dizelerde “söz yabancı” ile göç edilen ülkenin dilinin bilinmemesi; “hava yabancı” ifadesi ile de yabancı bir coğrafyada olma durumuna atıfta bulunulmuştur. Bilindiği gibi Almanya’ya ilk giden göçmenlerin birincil problemi dil bilmeme olmuştur. Dil ile kendini ifade edebilen bir varlık olarak insan öncelikle duygu, düşünce, talep ve beklentilerini dil aracılığıyla ilgili alıcıya iletebilir. Dolayısıyla yabancı dil engeli kişinin kendini yabancı hissetmesine neden olmaktadır. Bunun yanı sıra yabancılaşma ile sadece söz konusu dile hakim olamama değil aynı zamanda kültüre, toplumsal yapıya da yabancı olma anlaşılmaktadır. Nitekim şair “sürgündekini sarsıcı” ifadesiyle de Almanya’yı sürgün yeri olarak nitelendirerek dile ve kültüre yabancı olmanın yabancı bir coğrafyada yaşayarak var olma mücadelesi veren kişileri olumsuz etkilediğini vurgulamıştır.

“Meine Zunge vehedert sich bei deinem Namen/Dilim Dolanır Başlarken Adına” adlı şiirin başlığından da anlaşıldığı gibi şair özlem duyduğu vatan olan Türkiye’yi kastederek Türkiye adının geçmesinin dahi kendisinin duygu durumunun değişmesine bağlı olarak kendini ifade etmekte güçlük yaşadığını belirtmiştir. Burada da yurda özlem ön plana çıkmaktadır.

“Du bist der letzte Name meiner Heimat/Son adısın sen sılamın

Der Sehnsüchte Halde/Harmanı özlemlerimin” (Pazarkaya, 2005: 39).

Yukarıdaki dizelerde tek yurt olarak kabul ettiği yerin sadece Türkiye olduğunu, yeni bir ülkede yaşamasının ise kendisine yurt olmayacağını vurgulayarak Türkiye’nin son sılası olduğunu ifade etmiştir. Özlem duyacağı yerin Almanya olmayacağı, Türkiye’nin ise bütün özlemlerinin biriktiği yurt olduğunu belirtmiştir.

“Das Leid: die Verbannung von dir/Acımdır senden sürülmüşlüğü” (Pazarkaya, 2005: 39). Yukarıdaki dizeden şairin göç etme sürecini sürülmüşlük olarak nitelendirerek yurttan gitmenin kendisine ıstırap verdiği anlaşılmaktadır.

“Hindurch Seihen ist Verbannung/Süzülmektedir sürgün

Verschleppt verzerrt vernichtet/Sürür sündürür süründürür

Zu ertragen nur mit deinem Namen/Yalnız adınla katlanılır (Pazarkaya, 2005:39).

Almanya’nın sürgün yeri olarak nitelenmesi şiirin diğer dizelerinde de devam etmektedir. Sürgün yerinin kişiyi birçok açıdan yıpratmış ve kişiye sıkıntılar yaşattığı bu durumu katlanılır kılan şeyin ise sadece köken yurdun varlığı olduğudur.

Şiirlerde öne çıkan diğer bir tema ise benlik sorgulamasıdır. Pazarkaya “Ben Aramıyor” adlı eserinde de benlik sorgulamasında bulunan bir karakter ile ön plana çıkmaktadır (Bkz. Pazarkaya, 1995). Vatan ve gurbet arasındaki gerginliklerle benlik sorunu yaşar. Bu durumu kanıtlayan diğer bir husus da şairin aynı şiiri hem Almanca hem de Türkçe kaleme almasıdır. Nitekim iki dilde de şiirlerini yazması esasında varoluşsal bir aidiyet sorgulamasını da beraberinde getirmektedir. Ancak Pazarkaya’nın kendi benliğinde yaşadığı ya da yaşaması olası olan benlik sorununu her iki dilde de yazmayı tercih ederek çözmeye çalıştığı da söylenebilir.

“Stricke mir vielleicht aus deinen Fasern ein Ich/Belki de örüyorum bir ben senin liflerinden

Nach dir sehn ich mich, ich zu sein in dir /Özleyorum seni, sende ben olmayı” (Pazarkaya, 2005:13).

“Senin liflerinden örüyorum beni” söylemiyle şair esasında yurttan uzaklaştıktan sonraki süreçte dahi yurdunda yaşadığı zaman dilimindeki yaşantılarını zihninde ve ruhunda canlı tutarak benliğini korumaya çalıştığı ve yurdundaki kişi olmayı özlediğini ifade etmiştir. Alışlagelmiş kültürel yapıdan farklı bir kültürle yaşamaya başlayan Türk gurbetçiler için Almanya sadece yeni olan bu kültürü tanıyıp uyum sağlamayı değil, aynı zamanda kültürel kimliklerine ilişkin farkındalık yaşayarak kendileri için kültürel kimliklerinin daha da anlam kazandığı bir deneyim olmuştur (Karaman, 2022; 2024).

Pazarkaya’nın iki dilde de şiirlerini yazması sadece benlik sorgulaması anlamına gelmeyip bu yöntemle hem Türk hem de Alman okurların kültürel iletişiminin sağlanması amacını da taşıdığı söylenebilir (Gökberk, 1993). Çünkü Pazarkaya roman, şiir ve hikâye gibi tüm edebî eserlerinde Türk kültürüne ait olan inanışları, gelenekleri, atasözlerini çeviri yoluyla ortaya koyarak kültürler arası iletişimi sağlar (Boyacı, 2010).

Şiirlerde ele alınan konulardan biri de acıdır. Yurt özlemine bağlı olarak hissedilen acı farklı bir duygu durumu olduğu belirtilmektedir.

“Deine Sehnsucht lehrt mich die Arten des Leidens/Özlemin öğretir bana acının türlerini

Die nie endenden Biegungen/Bitmez tükenmez boyutlarını

Ich stammele vielleicht ohne etwas zu erklären/Sayıkhyorum belki bir şey anlatamadan” (Pazarkaya, 2005: 13).

Yukarıdaki dizelerden yurda hasretin çok büyük olduğu ve bunu dile getirmenin de mümkün olmadığını anlaşılmaktadır.

“Ja Stahlropfen scheint die Sehnsucht nach dir/ Acıtan damlalar yansıtır özlemini

Wie Scheinwerfer eines einsamen Autos/Yalnız kalan bir arabanın farı gibi” (Pazarkaya, 2005: 12).

Yalnızlık da göç ile birlikte yaşanan ve kişiye acı veren bir duygudur. Nitekim yukarıdaki dizelerde Pazarkaya yalnızlığı, bir arabanın farına benzeterek etraftaki diğer bütün uyaranları arka planda bırakarak öne çıkan duygu durumunu yani yalnızlık hissini dile getirmiştir.

“Freudlos der Tag ohne dich/Kederli gün sensiz

Verstand zerstreut Herz welk/Us savruk yürek solgun” (Pazarkaya, 2005: 11).

Şiirlerde ele alınan bir diğer tema da yastır. Bilindiği gibi yas sadece ölümlle ilişkili bir kavram değildir. Mekan değişikliğine bağlı olarak biri veya birilerinden ayrılmak zorunda kalmak da yası beraberinde getirebilir. Yukarıdaki dizelerden de anlaşıldığı gibi ayrılık durumunda da yas yaşanabilir. Pazarkaya yukarıdaki dizelerde “sen” olarak adlandırdığı kişi veya coğrafyadan uzak olma halinin kendisinde üzüntüye neden olduğunu dile getirerek dile getirerek yas sürecini vurgulamıştır.

“Du bist nicht da, mich füllst du an/Yoksun, içime doluyor beni

Lässt überlaufen/Taşıryorsun” (Pazarkaya, 2005: 7).

Yukarıdaki dizelerde de yine sevilen ve değer verilen kişiden, şehirden veya bir ülkeden uzakta olma halinin kişide neden olduğu yas ön plana çıkmaktadır.

4. SONUÇ

Bu çalışmada 1960'lı yıllarda Türkiye'den Almanya'ya göç ederek orada edebi eserler yaratma sürecine giren birinci kuşak yazarlardan olan Yüksel Pazarlaya'nın şiirlerinde göçün yansımaları tematik olarak araştırılmıştır. Doküman analizi kullanılarak yapılan incelemeler sonucunda Pazarkaya'nın şiirlerindeki genel temaların özlem, yurtsuzluk, yabancılaşma, acı, benlik sorunu, yas ve yalnızlık gibi temalar olduğu belirlenmiştir. Ulaşılan söz konusu bu temalar Almanya'ya yapılan göçten sonra göçmenlerin yaşadığı genel duygu durumlarını yansıtmaktadır. Farklı bir coğrafyaya giderek köklerinden uzaklaşıp yabancı oldukları bir dile ve kültüre adapte olma hali öncelikle yalnızlık ve yabancılaşma duygusunu beraberinde getirmiştir. İlk etapta geçici süreliğine Almanya'da yaşama düşüncesi ile yurttan uzaklaşılsa dahi zaman içerisinde göçmenlerin gerek iş gerekse de sosyolojik ve politik olarak koşullarının değişim göstermesine bağlı olarak geçici bulunma hali yabancı olunan söz konusu bu ülkeyi yurt edinme durumuna gelmiştir. Uzun yıllar Almanya'da yaşanması yurt özlemine neden olarak kişide acı ve üzüntü veren duyguların yaşanması sonucunu doğurmuştur. Yabancı bir ülkede ve kültürde var olma çabası benlik problemlerine de neden olmaktadır. Nitekim şiirlere yansıyan önemli temalardan biri de benlik problemi olmuştur. Bilindiği gibi kişi alışlagelmiş bir kültürden farklı bir kültürde bulunma durumunda köklerine ve benliğine yoğunlaşarak sorgulama sürecine girer. Bu aşamada sancılı bir süreçten sonra benlik algısını geliştirebilir.

Pazarkaya gerek göçmenlerin yaşadığı sorunlar gerekse de içinde buldukları duygu durumlarını derin bir söylem ve üslup ile kaleme alarak okurlara Almanya'daki dönemin göçmen toplumunun yaşantılarını yansıtmıştır. Genel olarak şiirlerde olumsuz duygu durumlarının öne çıktığı belirtilmiştir.

KAYNAKÇA

- Aytaç, G. (1991). *Almanya'da Türk Edebiyat, Edebiyat Yazıları II*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Boyacı, İ. (2010). Pazarkaya Örneğinde Göçmen Türk Aydınının Kimlik Problemi Ve Bu Problemin Çözümü. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 5/2: 878-896.
- Fazlıoğlu, D. H. / Kılınç, A. (2023). Feridun Zaimoğlu'nun *Siebtürmeviertel* adlı eseri ile Yüksel Pazarkaya'nın *Oturma İzni* eserlerinin Türk kültür öğeleri bakımından karşılaştırılarak incelenmesi. *Sırt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 40-60.
- Gökberk, Ü. (1993). Sürgünde Yazın, Yazında Sürgün: Yüksel Pazarkaya'nın *Ben Aranyor*'una Bir Yaklaşım. *Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi VIII*: 75-108.
- Gürbüz, S. / Şahin, F. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. 5. Baskı, Ankara: Seçkin yayıncılık.
- Karaman, F. (2022). Göçmen Edebiyatında Türkülerin Türk Kültürünü Yansıtırma Gücü. *Milli Folklor*, 17(133), 145-159.
- Karaman, F. (2024). Şinasi Dikmen'in Hurra, ich lebe in Deutschland Adlı Eserinde Almanya'daki Türk İşçi Sınıfının Almanya'ya Yansıyan Kültürel Kimliğinin Panoraması. *Diyalog*, 1: 23-44.
- Köprülü, S. G. (2020). Almanya'da Yaşayan Türklerin Yazınsal Eserlerinde Tema ve Dil Değişimi. *Söylem filoloji dergisi*, 5(1), 40-48.
- Pazarkaya, Y. (1995). *Ben Aranyor*. İstanbul: Açı Yayıncılık.
- Pazarkaya, Y. (2005). *Du Gegenden, Gedichte Deutsch- Türkisch*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Sirkeci, İ. (2012). Transnasyonal mobilite ve çatışma. *Migration Letters*, 9(4), 353-363.
- Sirkeci, I. / Erdogan, M. M. (2012). Editöryal: Göç ve Türkiye. *Migration Letters*, 9(4), 297-302
- Taş, S. (2017). Göç (er) edebiyatı yazarı Yüksel Pazarkaya ile söyleşi. *Göç Dergisi*, 4(2), 247-252.
- Tilbe, A./ Civelek, K. (2018). Çatışma ve Göç Kültürü Modeli Bağlamında Göç Romanı Okuması: Yüksel Pazarkaya'nın Savrulanlar'ı. *Göç Dergisi*, 5 (1): 77 – 106.
- Turgut, Y. (2011). Verilerin Kaydedilmesi, Analizi, Yorumlanması: Nicel ve Nitel. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ed. Abdurrahman Tanrıoğan, Ankara: Anı Yayıncılık.
- Türk Dil Kurumu, (2026) erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr>, erişim tarihi: 05.03.2026.
- Waldenfels, B. (1997): *Topographie des Fremden. (Studien zur Phänomenologie des Fremden*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Taschenbuch.



Pazarkaya'nın Şiirlerinde Tematik Değişim

Sude KARASU¹
Hikmet ASUTAY²

MAKALE BİLGİSİ:

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Benzerlik Raporu: Alındı

Makale Türü: Araştırma makalesi

Makale Kayıt Tarihi: 15.05.2026

Onay Tarihi: 01.06.2026

Atıf: Karasu, S. & Asutay, H. (2026). Pazarkaya'nın Şiirlerinde Tematik Değişim. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 9 (S4), 36-43

DOI

<http://dx.doi.org/10.29228/cudes.94413>

Özet

Türk-Alman yazınının önemli temsilcilerinden Yüksel Pazarkaya, göç deneyiminin yarattığı kültürel karşılaşmaları şiirlerinde özgün bir estetik ve dilsel yapı içinde ele alan yazarlardan biridir. Altmış yıllardan itibaren Almanya'da yaşamaya başlayan Pazarkaya, eserlerinde göç, kimlik, aidiyet, kültürlerarası etkileşim ve çokdillilik gibi temaları işlemiştir. Bu çalışmanın amacı, Y. Pazarkaya'nın şiirlerinde görülen tematik değişimi incelemek ve şairin şiir dünyasında göç deneyiminin yıllar içerisinde nasıl dönüştüğünü ortaya koymaktır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden belge çözümlemesi kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan Pazarkaya'nın "İncindiğin Yerdür Gurbet (1979)", "Sen Dolayları (1983)" ve "Yol Dolayları (2006)" kitaplarıdır. Analizler, tema ve alt tema yapısı, kimlik algısı, bireyselden evrensel yönelim gibi ölçütler temel alınarak yapılmıştır. Elde edilen verilerle şairin şiirlerindeki tematik değişim ortaya konulmuştur. Çalışmanın sonucunda Y. Pazarkaya'nın şiirlerinde göç temasının ilk dönemlerde yabancılaşma ve aidiyet sorunu etrafında şekillendiği, ilerleyen yıllarda ise kültürel çoğulculuk ve karma (hibrit) kimlik anlayışı doğrultusunda yeniden yorumlandığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Yüksel Pazarkaya, Türk-Alman Yazını, Göç Yazını, Kimlik, Kültürlerarası Yazın.

Thematic Changes In Pazarkaya's Poems

Abstract

Yüksel Pazarkaya, one of the leading figures in Turkish-German literature, is a writer who explores the cultural encounters stemming from the experience of migration within a unique aesthetic and linguistic framework in his poetry. Having settled in Germany in the 1960s, Pazarkaya has addressed themes such as migration, identity, belonging, intercultural interaction, and multilingualism in his works. The aim of this study is to examine the thematic shift observed in Y. Pazarkaya's poetry and to reveal how the experience of migration has transformed within the poet's poetic world over the years. Document analysis, a qualitative research method, was employed in the study. The books by Pazarkaya used in the research are "İncindiğin Yerdür Gurbet (1979)," "Sen Dolayları (1983)," and "Yol Dolayları (2006)." Analyses were conducted based on criteria such as thematic and sub-thematic structure, perception of identity, and the shift from the individual to the universal. The thematic shifts in the poet's works were revealed through the data obtained. The study concluded that the theme of migration in Y. Pazarkaya's poetry initially took shape around issues of alienation and belonging, but was reinterpreted in later years in line with the concepts of cultural pluralism and hybrid identity.

Keywords: Yüksel Pazarkaya, Turkish-German literature, Migration Literature, Identity, Intercultural Literature.



¹ Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı, sudekarasu@trakya.edu.tr

² Prof. Dr. Trakya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı, asutay@trakya.edu.tr

1. GİRİŞ

Yüksel Pazarkaya, Türk-Alman yazınının en önemli temsilcilerinden biri olarak hem Türkçe hem de Almanca yazdığı eserlerle iki kültür arasında bir yazınsal köprü kurmuştur. 1940 yılında İzmir’de dünyaya gelen Pazarkaya, 1958 yılında eğitim amacıyla Almanya’ya gitmiş ve yaşamının büyük bölümünü burada geçirmiş, kimya yüksek mühendisliğine ek olarak Edebiyat Bilimleri ve Felsefe de okumuştur. Şair, şiiir, öykü, roman, tiyatro ve çeviri gibi farklı türlerde eserler vermiş yazar en yazınsal üretiminin merkezinde şiiir yer almaktadır. İlk hikâye türündeki eseri “Oturum İzni”dir. Yazar misafir işçilerin yaşadığı sıkıntıları, yabancılaşmayı, özlemleri ve yalnızlıklarını gözlemleyerek bu sorunları edebi bir dille “Oturum İzni” adlı kitabına yansıtmıştır. Kitap, göç yazınının önemli eserleri arasında yer almaktadır³. Altmışlı yıllardan itibaren eser veren yazar en başından itibaren işçi yazını (Gastarbeiterliteratur), konuk yazını (Gastliteratur) ve yabancılar yazını (Ausländerliteratur) gibi kalıplara karşı çıkmıştır. Tabiatın kendi ölçütleri vardır ve eser bu ölçütlere göre değerlendirilir görüşünü savunmakta, bir ayrım olacaksa bunun yalnızca dile göre yapılması gerektiğini belirtmektedir. Boyacı’nın da belirttiği gibi: “Pazarkaya’nın, eserlerinde yoğun bir şekilde işlediği “Diskriminierung der Ausländer” [yabancıların dışlanması] meselesine karşı, yaşadığı sosyo-kültürel ortamda ve uğraş verdiği sanat alanında da tavır aldığı görülür” (Boyacı, 2010: 880). Pazarkaya’nın diğer yazarlardan ayrıştığı kısım ise kitapta yansıttığı temaları yaşamamış, gözlemlemiştir. Birinci kuşak daha çok geri dönme, aidiyetsizlik ve Türk kalma odağındayken, Pazarkaya çift yönlü aidiyet ve kültürel melezlik gibi konulara odaklanmıştır. Dolayısıyla eserlerinde Alman toplumuna doğrudan bir eleştiri görülmemektedir.

Bin dokuz yüz altmışlı yıllarda Türkiye’den Almanya’ya başlayan işçi göçü, yalnızca ekonomik ve sosyal bir hareketlilik değil aynı zamanda kültürel bir dönüşüm sürecini de beraberinde getirmiştir. Bu süreçte ortaya çıkan Türk-Alman yazını, göç deneyimini yaşayan bireylerin kimlik, aidiyet ve kültürel uyum gibi sorunlarını yazınsal metinler aracılığıyla ifade ettiği bir alan olarak gelişmiştir. Y. Pazarkaya’nın şiiirleri bu bağlamda göç deneyiminin farklı boyutlarını yansıtan önemli örnekler sunmaktadır. Şairin eserlerinde bireyin iki kültür arasında konumlanması, dilsel çoğulluk ve kültürel etkileşim temaları belirgin bir şekilde yer almaktadır. Yüksel Pazarkaya’nın Almanya’ya göçü birinci kuşağın göçüyle aynı döneme denk gelmektedir. Birinci kuşak göçmenler Almanya’daki iş gücü açığını kapatmak amacıyla gelmiştir. İkinci Dünya Savaşı bittikten sonra Almanya ekonomisi büyük sıkıntılar yaşamış, bu nedenle dönemin ABD Dışişleri bakanı George C. Marshall öncülüğünde Avrupa’yı kalkındırma programı başlatılmıştır. Bu sayede Almanya ikinci dünya savaşının ve de Hitler Nazizmi’nin yıkımını, dünya savaşının yarattığı büyük yaraları sarma ve çöküşten kurtulma yolunda, kalkınma dönemine geçmiştir. Bu kalkınma dönemine “Wirtschaftswunder” adı verilmiştir. Kalkınmanın getirdiği iş gücü gereksinimi de ilk önce İtalya ve ardından İspanya ve Yunanistan ile yapılan anlaşmalarla karşılanmaya çalışılmıştır. Türkiye ise 30 Ekim 1961’de imzalanan Ankara anlaşması ile Almanya’ya işçi gönderme sürecine dahil olmuştur. Sözü geçen ülkelerle anlaşmalar geri dönüş prensibiyle imzalanmıştır. İşçiler iki yıllık çalışmanın ardından ülkelerine dönecekleri ön görülmüştür. Bu nedenle gurbetçi işçilere “Gastarbeiter”⁵ gözüyle bakılmıştır (Wilutzki, 2023: 74). Ancak bu “misafirlik” beklenenden uzun sürmüştür. Almanya’daki Türk işçilerinin başlarda yalnızca ailelerine para göndermek, birikim yapmak ve geri dönmek gibi düşünceleri olsa da bu düşünce zamanla Almanya’ya alışma ile değişmiştir. Karakaya işçilerin yaşantısını kısaca şu şekilde özetlemektedir:

“Birinci kuşak kendilerini, göç ettikleri ülkelerin dilini öğrenmek zorunda hissetmemiş ve bir kısmı dili sadece temel seviyede öğrenmişlerdir. Çoğunlukla sosyal hayatlarında arkadaşlarıyla temaslarda bulunmuşlar ve hemşeri bağlarını güçlü tutmuşlardır” (Karakaya, 2020: 128).

Birinci kuşak işçilerin aidiyetsizlik, vatana hasret, kültürel, sosyal karışıklık, dil engeli gibi yaşadığı sorunlar bir süre sonra yazıya geçmiştir (Kakışım, Demirağ, 2018: 140). Böylece oluşan Türk-Alman göçmen yazını, 1960’larda başlayan Türkiye’den Almanya’ya göç eden misafir işçilerin ve onların çocuklarının, üçüncü kuşak göçmenlerin Almanya’da yazdığı yazınsal metinler olarak kabul

³ Ayrıca bkz: <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/pazarkaya-yuksel> erişim 16.02.2026

⁴ Ekonomik Mucize. II. Dünya Savaşı sonrası Batı Almanya’nın hızlı ekonomik kalkınma sürecini ifade eden terimdir.

⁵ Misafir işçi

edilmektedir⁶. Bu kuşak duygularını kendi içinde yaşasa da bir süre sonra kendilerini ifade etme ihtiyacı duymuştur. Bu nedenle birinci kuşak yazınında otobiyografik unsurlar bulunmaktadır. Ancak Uyanık'ın da belirttiği gibi:

“Yazınların ileride yayınlanabileceği düşüncesi o dönemlerde olgunlaşmış değildir. Çok sayıda şiir ve öykü türünden çalışma önemsenmez, üstelik onlardan bazıları yırtılıp atılmaktan kurtulamaz. Yazan kişilerin amaçları arasında, yaşamak zorunda oldukları ülkede, karşı karşıya oldukları durumları dile getirmek ve bu yazma uğraşı yoluyla yalnızlıklarını, dışlanmışlıklarını unutmak vardır” (Uyanık, 2003:114).

Yazın dilini Türkçe tercih ettikleri için eserler yalnızca çevirilerle Alman okurlara ulaşabilmiştir. İlk yazın ürünleri 60'lı yıllarda oluşmuştur⁷. Göçmenler iş gücü eksikliğinden ülkeye geldikleri için yazınlarına da başlarda işçi yazını (Gastarbeiterliteratur), konuk yazını (Gastliteratur) ve yabancılar yazını (Ausländerliteratur) gibi isimler verilerek yazın dünyasından ayrıştırılmaya çalışılmıştır (Karakuş & Kuruyazıcı, 2001: 8). Bu sınıflandırmalara karşı çıkan Yüksel Pazarkaya başta olmak üzere Aras Ören, Habib Bektaş, Bekir Yıldız⁸ gibi isimler bu türün ilk temsilcilerindendir.

Pazarkaya'nın yazarlık dışında birçok alanda etkinliği ve çalışmaları mevcuttur. 1980-82 yılları arası iki dilli Anadil dergisinin editörlüğü, 1986-2002 arası WDR-Köln-Radyo Türkçe yayınları yönetmenliği, Türkçe ders kitapları yayınları ve Alman televizyonu için dizi gibi. Bu çalışmalarını getirdiği birçok ödül de bulunmaktadır. Örneğin; 1986 SWF Radyosunda Birincilik 1989'da Adalbert-von-Chamisso Ödülü. 1992'de Dr. Orhan Aseña Oyun Ödülü. 1992-93 İsmet Küntay Tiyatro Ödülü. 1993'te Salihli Belediyesi Oyun Ödülü. 1994'te Berlin Senatosu Çocuk Yazını Ödülü. 1997 Haldun Taner Öykü Ödülü. 2007 Yunus Nadi Şiir Ödülü (Bayraktar, 2008: 60-61).

Pazarkaya'nın öykü ve düzyazı eserlerinde bulunan çift yönlülük anlayışı şiirlerinde daha yoğun bir şekilde görülmektedir. Dili yalnızca anlatım aracı olarak değil aynı zamanda kimliğin kurucu unsuru olarak gören Pazarkaya, şiirlerinde Türkçe ve Almanca arasında kurduğu dengeyle iki kültürlü varoluşu sembolize etmektedir. Bu yaklaşım, şairin özellikle şiir kitaplarında belirgin bir biçimde görülebilmektedir (Pazarkaya, 1995; 2006; 2019).

2. TÜRK- ALMAN YAZININDA MELEZ KİMLİK

İlk kuşağın iki kültür arasında büyüyen çocukları da kendi yazın dünyalarını oluşturmuştur ve yazınlarının adı artık işçi yazını değildir. Bu dönem yazınlarda konular kimlik çatışması, iki dillilik, toplumsal baskılar gibi daha edebi eserlerdir. Bu konuların ele alınmasının sebebi kişilerin aynı toplum içinde büyümesine rağmen toplumun çoğunluğu tarafından “yabancı” olarak dışlanmaları ve aynı yabancılaşmayı kendi memleketlerinde de yaşamalarıdır (Asutay, Çarıkçı, 2015: 22). Karakaya'nın da aktardığı gibi:

“İkinci kuşak, göç sürecinde yaşadıkları zorluklar, eğitim eksikliği, ileri yaşta göç etme ve sosyal kabul eksikliği gibi unsurların etkisiyle diğer kuşaklarla kıyaslandığında, daha fazla “tepkisel kimlik” geliştirme eğilimindedir. Yaşadıkları deneyimleri en acımasız ve en sert kelimelerle tarif etme konusunda en istekli grubu ikinci kuşak göçmenler oluşturmaktadır” (Karakaya, 2020: 129).

Aslında ilk kuşağın aile birleşimiyle gelen veya onların çocukları olan ikinci kuşağın büyük bir kısmı Alman okullarında eğitim gördüğünden Almancası ilk kuşağa kıyasla daha iyidir. Alman toplumuyla daha çok iletişim halindedir. Dolayısıyla çoğunluk Almanca yazmayı tercih etmiştir. Ancak bu kuşağın ev ortamında Türkçe konuşulduğu için Türkçeye de hakimdir (Demirağ, Kakışım, 2018: 141). Bu dönemde ses getiren bazı yazarlar Renan Demirkan, Osman Engin, Emine Sevgi Özdamar, Feridun Zaimoğlu'dur. İkinci kuşak yazarlarda üçüncü mekân olgusuna yalnızca mekânsal olarak değil, kimlik çatışması olarak da rastlanmaktadır. Bu çatışma yeniden oluşum, melez kimlik gibi kavramlarla da örtüşmektedir. Hem Türk hem Alman olabilme, dilsel melezlik ve

⁶ Ayrıca bkz: Harun Göçerler, Dil, Edebiyat, Kültür ve Dil Eğitimi Çalışmaları, Bölüm: Expressionistische Spuren in deutschen Filmwerken: Die Periode nach 200., Oktay Atik, Dışgöç Yazınında Kimlik Arayışının İzleri. / Gurbetçinin Edebiyatı.

⁷ Bekir Yıldız “Türkler Almanya'da” alandaki ilk roman örneğidir.

⁸ Bu yazarlar, Türk-Alman göçmen yazınının ilk kuşak temsilcileri arasında yer almakta ve eserlerinde göçmen işçilerin deneyimlerini doğrudan yansıtmaktadır.

arada kalmışlığın üretim alanına dönüşmesi Bhabha'nın üçüncü mekân kavramına en çok uyan konulardır. Alandan en iyi örnekler Emine Sevgi Özdamar'ın "Die Brücke vom Goldenen Horn"⁹ ve Feridun Zaimoğlu'nun "Kanak Sprak"¹⁰ adlı eserlerdir.

Üçüncü kuşak ve sonrası, göç sonrası, postkolonyal ya da postmigrant edebiyat olarak da bilinmektedir. Asutay (2025: 1645) postmigrant kavramını şu şekilde tanımlamaktadır: "Bu kavram aslında altmışlı yıllarda başlayıp üç kuşak boyunca devam etmiş olan, Türkiye'den Almanya'ya düzenli ekonomik göçün ilk aşamasından sonrasını ifade eder". Artık bu kuşak Almanya'yı daha çok kendi ülkesi gibi görmektedir. Kimlikler hibrittir, ancak hiçbir kimliğe ait hissetmeme duygusu bulunmaktadır. Göç travmalarından çok toplumsal kimlik, bireysellik, şehir yaşamı ve çokkültürlülük gibi konulara odaklanmaktadır. Almanca dilinde bir önceki kuşağa kıyasla daha güçlü edebi bir üslup, yaratıcı biçimsel denemeler görülmektedir. Mizah, ironi gibi içerikler artmıştır. Feridun Zaimoğlu'nun "Kanak Sprak"ı, Fatih Akın filmlerinin edebiyat incelemeleri, Melda Akbaş'ın "So Wie Ich Will" adlı otobiyografisi bu dönemlerde öne çıkmaktadır.

Üç kuşak yazarların hepsinde görülen ve onları etkileyen kimlik sorunu ve "nereye aitim?" sorusu yazarların yaşadığı başlıca problemdir. İş için Almanya'ya göç edenler ile ortaya çıkan melezlik kavramına günümüz yazarlar tarafından hala yanıt aranmaktadır. Melez kavramıyla genellikle farklı kültürlerin veya ırkların bir araya gelerek oluşturduğu yeni kimlikler anlaşılmaktadır. Selçuk'a göre melezlik; "İki farklı türün bir araya gelmesiyle oluşan yeni bir tür de denilebilir" (Selçuk, 2017: 60). Göç eden kesimlerde kültürel kimliklerin yeniden şekillenmesi sıklıkla görülmektedir. Kendi gelenek ve göreneklerini göçtüğü ülkede bir süre devam ettiren göçmenler, sonrasında göç ettiği ülke ile kendi geleneklerini birleştirir. Böylece bulunduğu topluma uyum sağlamaktadır. Bu durumun getirdiği bazı olumsuzluklar da bulunmaktadır. Örneğin ailesinin sahip olduğu kültürün yanı sıra yaşadığı ülkenin kültürünü de kimliğine ekleyen yeni nesilde birtakım kimlik belirsizliği sorunları yaşanabilmektedir. Türk-Alman edebiyatında bu durum, birinci kuşak yazarlarda daha çok aidiyetsizlik, yabancılaşma, dışlanma ve memleket özlemi gibi temalarla ifade edilmiştir. İkinci ve üçüncü kuşaklarda ise bu yaklaşım değişerek kimliğin daha çoğul ve esnek bir yapı kazandığı görülmektedir¹¹.

Üçüncü kuşak ve için vatan ne Almanya ne Türkiye'dir. Yeni bir kimlik olarak çok yerli kimlikler anlatılmaktadır. Birinci kuşaktaki evsizleşme ve ikinci kuşaktaki iki evlilik, üçüncü kuşakta çoklu evler görülmektedir. Berlin, Köln, İstanbul, sosyal medya, sanal topluluklar arasında gidip gelen çoklu mekân yapıları bulunmaktadır.

3. KURAMSAL ÇERÇEVE: GÖÇ, MELEZ KİMLİK VE ÜÇÜNCÜ MEKÂN

Göçmen yazını inceleyen çalışmalarda sıklıkla başvurulan kuramsal yaklaşımlardan biri Homi K. Bhabha'nın "üçüncü mekân" kavramıdır. Bhabha'ya göre kültürel karşılaşmalar sonucunda ortaya çıkan melez kimlikler, sabit ve tekil kimlik anlayışını ortadan kaldırır. Bu süreçte farklı kültürlerin etkileşimi yeni bir anlam alanı oluşturur ve bu alan "üçüncü mekân" olarak adlandırılır. Bhabha'nın "The Location of Culture (1994)" adlı eserinde ayrıntılandığı bu yaklaşım, kimliğin durağan değil, sürekli yeniden kurulan bir yapı olduğunu ortaya koyar. Bhabha'ya göre melezlik kolonyal karşılaşmalar sonucundaki kültürel karışımıdır, kimlikler birbirinden tamamen ayrımaz. Bu bağlamda Türk-Alman yazınında birinci kuşak göçmen yazarlar genellikle aidiyetsizlik, yabancılaşma ve memleket özlemi gibi temaları işlerken ikinci ve üçüncü kuşak yazarlar kimliğin çoğul ve melez yapısına odaklanmıştır. Bu bağlamda Pazarkaya'nın şiirleri hem birinci kuşak deneyimini hem de kültürlerarası kimlik anlayışını bir arada yansıtan önemli örnekler sunmaktadır.

4. PAZARKAYA'NIN ŞİİRLERİNDE TEMATİK DÖNEMLER

Bu çalışmada Pazarkaya'nın şiirleri üç döneme ayrılarak incelenmiştir. İlk dönem "Göç ve Yabancılaşma", ikinci dönem "Kültürlerarası Kimlik" ve son dönem "Çoklu Aidiyet ve Evrensel

⁹ Dil, hafıza, göç ve beden üzerinden hibrit kimlik yaratılmıştır.

¹⁰ Melez dil üçüncü mekân kavramına denktir.

¹¹ Türk-Alman yazınında kuşak ayrımı genellikle göçün zamanlaması, dil tercihi ve kimlik temsilleri üzerinden yapılmaktadır.

Perspektif” olarak üç temel aşamada incelenmiştir. Her dönem için seçilen 5 şiir tema, kimlik algısı, bireyselden evrensel yönelim gibi temel ölçütlere göre incelenmiştir. Şiirler dönemlere uygun olarak şairin “İncindiğin Yerdir Gurbet (1979)”, “Sen Dolayları (1983)” ve “Yol Dolayları (2006)” kitaplarından seçilmiştir. Metinlerde tekrar eden kavramlar tematik kodlama yöntemiyle belirlenmiştir. Bu süreçte “göç”, “yabancılaşma”, “kültürlerarası kimlik” ve “çoklu aidiyet” gibi ana temalar oluşturulmuş, ilgili ifadeler bu temalar altında sınıflandırılmıştır. Elde edilen verilerle şairin şiirlerindeki tematik değişim ortaya konulmuştur.

5. İLK DÖNEM: GÖÇ, YABANCILAŞMA VE DİL (TEMASI/ İLİŞKİSİ)

Pazarkaya'nın erken dönem şiirlerinde göç deneyiminin yarattığı yabancılaşma duygusu önemli bir yer tutar. Göç, yalnızca fiziksel bir yer değiştirme değil aynı zamanda bireyin kimliğinde meydana gelen bir dönüşüm olarak ele alınır. Şairin ilk dönem şiirleri birinci kuşak göçmenlerin deneyimiyle örtüştüğü gözlemlenebilmektedir. Şairin bazı dizelerinde o dönemde yoğun olarak yaşanan dil ve kimlik ilişkisi dikkat çekici biçimde vurgulanır. Örneğin şu dizeler göç deneyiminin yarattığı dilsel ve kültürel gerilimi ifade eder:

*“Bilmediğin bir dille
Kavgalı olamazsın,
Yalnız kendi dilsizliğinle.”*
(Pazarkaya 2019)

Bu dizelerde dil, bireyin toplumsal varoluşunun temel unsurlarından biri olarak görülmektedir. Göçmen bireyin yaşadığı en önemli sorunlardan biri, yeni toplumun diline yabancı oluşudur. “Bilmediğin bir dille” dizesi yalnızca dile değil, kültüre, topluma ve düşünce sistemine yabancı olma anlamına da gelmektedir. “Kavgalı olamazsın” dizesinde görüldüğü üzere bir şeyle kavgaya edebilmek için önce o şeyi bilmek, anlamak gerekmektedir. Ancak dilin bilinmediği bir toplumda kişi kendini ifade edemez. Son satırda bahsedildiği gibi kişinin en büyük kavgası kendini ifade edememesidir. “Dilsizlik” ile ifade edilen nokta konuşamamak değil kendini anlatamamak, varlığını gösterememektir.

*“Onlar bizi hep
Ayırıp inanç mezhep
Kan kıyım tüketmek
Mi isterler
(...)”*
(Pazarkaya, 1979)

Şairin kullandığı “onlar” ve “bizi” ayrımı bireyin dışlandığını gösteren güçlü ifadelerdir. İnsanların kimlik üzerinden de ayrıştığını “ayırıp inanç mezhep” ifadeleri ile yansıtmaktadır. Göçmen zaten yabancıken kendi içlerinde de ayrıştığı görülmektedir. “Kan kıyım tüketmek” dizesiyle de insanlar arasındaki bu ayrımın şiddeti ortaya çıkardığı görülmektedir.

*“Sılada iç geçirmek
Yasaklara tutsak ezilmek
Yaşamı gurbet eder
Hele ki insana burun kıvrıla
Başlar o zaman bitmeyen gurbet*

(...)"

(Pazarkaya, 1979)

Şairin ilk dizesi kişinin fiziksel olarak gurbette olsa da ruhunun hala sılada olduğunu anlatmaktadır. "Yasalara tutsak ezilmek" dizesinde "yasak" ile hem hukuki hem sosyokültürel engellerden, "tutsak" ile özgürlük kaybindan, "ezilmek" ile pasif ve baskılanmış konumdan bahsedilmektedir. Bütün bunlarla "yaşamı gurbet eder" yani kişi bulunduğu yerle birlikte tüm varoluşuna gurbeti taşımıştır. Ancak sorun yalnızca mekan ve dil değildir kişi bir başkası tarafından da değersizleştirilir, "hele ki insana burun kıvrıla". "başlar o zaman bitmeyen gurbet" Böylelikle gurbet coğrafi olmaktan çıkıp psikolojik bir duruma dönüşmektedir.

("...)

Vurdular zorbalığa boyunduruğa

Sıra geldi öldüler

Belli etmediler

(...)"

(Pazarkaya, 1979)

Bu dizelerle bireyin maruz kaldığı baskıya karşı geliştirdiği direnişi ve bu direnişin trajik sonuçlarını ortaya konulduğu görülmektedir. "Belli etmediler" ifadesi, bu acının görünür kılınmadığını, aksine bastırıldığını göstererek, Pazarkaya'nın şiirinde sıkça karşılaşılan dilsizlik ve içe kapanma temasını güçlendirmektedir.

Alıştırma

Sınır öte

Anamaln yeryüzü sirkinde

Sende sen sayılmayan

Alış işgücü diye

Horlanmaya

(...)"

(Pazarkaya, 1979)

Bu dizelerde Pazarkaya bireyin sistem içerisinde "alış işgücü diye" dizesiyle kimliğinden arındırıldığını vurgulamaktadır. "Anamaln yeryüzü sirkinde" ifadesiyle şair kapitalist sistemi bir sirk gibi sunarken "sende sen sayılmayan" dizesi bireyin kimliğinin silindiğini ortaya koymaktadır. Ek olarak "horlanmaya" dizesinde sosyal ve kültürel dışlanma da vardır. Bu bağlamda şiirle, yabancılaşmayı ekonomik, toplumsal ve kimliksel boyutlarıyla birlikte ele alınmaktadır. Pazarkaya ilk dönemde genel olarak hem göçün bireyde dil, kimlik ve toplumsal konum üzerinden yaşadığı derin yabancılaşmasını ele almakta hem de gurbet deneyimi hem bireysel hem de yapısal bir varoluş sorunu olarak yansıttığı görülmektedir.

6. İkinci Dönem: Kültürlerarası Kimlik

Pazarkaya'nın şiirlerinde zamanla göç deneyimi daha çok kültürlerarası bir kimlik oluşumu bağlamında ele alınmaya başlanır. Şairin eserlerinde Türk ve Alman kültürlerinin karşılaşması bir çatışma alanı olmaktan ziyade yeni bir kimlik oluşumuna zemin hazırlayan bir süreç olarak görülür. Bu dönemde yazılan şiirlerde bireyin farklı kültürler arasında kurduğu ilişkiler ve bu ilişkilerin yarattığı yeni kimlik biçimleri dikkat çeker. Bu dönem birinci göçmen kuşağın deneyimlerinden

ikinci kuşağın oluşumuna bir geçiş olarak değerlendirilebilir. Bu dönem şiirleri için seçilen “Sen Dolaylarında” adlı kitabı seçilmiştir. Örneğin kitaptaki şu dizeler “sen” ile kurduğu ilişki üzerinden kendi benliğini şekillendirmektedir:

*“Tinsin, kanıçekik külçe bu ben sensiz
Gönlüme içerik, anlağuma biçim sen
Doldur içeriğinle, biçiminde can ver
Bitmeyen arayışlara sınavlara son ver”
(...)
(Pazarkaya, 1983)*

“Tinsin, kanıçekik külçe bu ben sensiz” dizesinde benlik, eksik ve ağır bir kavram olarak yorumlanabilmektedir. “Gönlüme içerik, anlağuma biçim sen” dizesi kültürlerarası kimlikte duygusal ve zihinsel bir tamamlayıcı roledir. Devamında gelen “Doldur içeriğinle, biçiminde can ver” dizesi ikinci dönem göç şiirlerinde görülen: yeniden kimlik inşasına işaret etmektedir. “Bitmeyen arayışlara sınavlara son ver” dizesiyle de göç ve kültürlerarası deneyim açısından kimlik arayışının sonlanma isteğini ifade etmektedir. Bhabha’nın üçüncü mekân kavramı bağlamında şiir, iki kültür arasında oluşan ara-kimlik olarak yorumlanabilir. Aidiyetin sınırları belirsizleşmektedir:

*“(...)
Bu ikinci aşama uzaysal görüntülerle
Bu ikinci sınav işsizliğin yoldaşlığında
Geriye kalan yine bir sen son anlamda
Senim derken, enilkten külçeleşiyorum”
(Pazarkaya, 1983)*

İlk iki dizede “Bu ikinci aşama uzaysal görüntülerle/ Bu ikinci sınav işsizliğin yoldaşlığında” “ikinci aşama” kimlik gelişiminde yeni bir adım olduğu görülmektedir. Ve bu adımda da mücadelenin artık yalnızca kültürel değil ekonomik bir boyuta da yansıdığı “sınav” ve “işsizlik” kelimelerinden anlaşılmaktadır. “Geriye kalan yine bir sen son anlamda” dizesi tüm bu mücadelenin içinde kimliği sabitleyen bir “sen” unsuruna işaret etmektedir. Bu unsurdan ve “Senim derken, enilkten külçeleşiyorum” dizesinden bir yoğunlaşma ve yeni bir kimliğe dönüşmekten bahsedilmektedir.

*“Sen vurgunu yeyip derin denizinde
Sen katmanları altında ezim ezim
Özlemlerle aşıyor en kalın katman
Sessizce aşıyor bençemberler
(...)”
(Pazarkaya, 1983)*

Pazarkaya, bireysel yabancılaşmayı evrensel düzeye taşımaktadır. “Sen vurgunu yeyip derin denizinde” dizesinde bilinçaltı ve kimliğin katmanları ile göç ve kimlik kırımlarını yansıtmaktadır. Devamında gelen “Sen katmanları altında ezim ezim” dizesinde bireyin katmanlı kimlik içinde sıkıştığı yorumu yapılabilmektedir. “Özlemlerle aşıyor en kalın katman” buradaki aidiyet ihtiyacı olan özlem, kimlik katmanlarını aşmaktadır. “bençember” benliğin sınırları olarak görülmekte ve bireyin sınırlarını temsil etmektedir.

*“Gittin gelmedi yaz
Aradım süremde güneşi
Titredi yalnızlık ve ayaz
(...)”
(Pazarkaya, 1983)*

“Gittin gelmedi yaz” dizesinde hem bir ayrılık hem de süreklilik kaybı görülmektedir. Bir yokluk ile gelen kimlik ve kırılan bir aidiyet ortaya çıkmaktadır. Ardından bu aidiyetin arayışı hem fiziksel hem de varoluşsal olduğu anlaşılmaktadır; “Aradım süremde güneşi”. Son dizede “Titredi yalnızlık ve ayaz” kelimelerinden yabancılaşma ve yalnızlıkla birleşen bir deneyim yansımaktadır.

*“(…)”
Koyuldum yoluna taze direnç taze güçle
Siren seslerini işitmeyen bir erinçle
Dikip gözlerimi ufkun beyaz çizgisine”
(Pazarkaya, 1983)*

İlk dizede “Koyuldum yoluna taze direnç taze güçle” birey aktif bir şekilde kimliğini yeniden inşa etmek için çabalayan, hareket eden bir özne olarak görülmektedir. “Siren seslerini işitmeyen bir erinçle” bu yolda dış dünyadan koparak hedefine ve kendine yöneldiği anlamı çıkarılabilmektedir. Son dizede ise “Dikip gözlerimi ufkun beyaz çizgisine” birey net olmayan ama umutlu olduğu yeni kimliğine ilerlemektedir.

Pazarkaya'nın ikinci dönem şiirlerinde göç, bireyin yer değiştirmesiyle ve farklı kültürlerle kurduğu ilişkilerin katkısıyla kimliğin yeniden inşası canlı ve umutlu bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır.

7. Üçüncü Dönem: Çok Kültürlülük ve Çoklu Aidiyet

Pazarkaya'nın sonraki dönem şiirlerinde göç ve kimlik temaları daha evrensel bir perspektife doğru genişler. Şair, bireyin yalnızca ulusal kimlikler üzerinden değil, daha geniş bir insanlık deneyimi içinde konumlandığını vurgular. Ek olarak bu dönem için ikinci ve üçüncü kuşakların kültürlerarası, çoğul ve melez kimlik arayışlarını yansıttığı yorumu yapılabilmektedir. Örneğin bir şiirinde şu dizelere yer verir:

*“Mevsimler gelip geçer
Ben geçemem senden.”
(Pazarkaya 2006)*

Bu dizelerde bireysel deneyim ile evrensel insan duyguları iç içe geçmektedir. “mevsimler gelip geçer” dizesiyle göçün mekânsal hareketinden evrensel bir değişime dönüştüğü görülebilir. Ancak birey evrensel değişimde olsa bile “ben geçemem senden” ifadesiyle kimliksel bağdan kurtulamadığı yorumu yapılabilir. Bu bağlamda şiir, göç ve kimlik temalarını ulusal sınırların ötesine taşımış, kültürlerarası ve çoğul kimlik arayışlarını yansıtan evrensel bir insanlık deneyimi sunmaktadır.

*“(…)”
Leyleklerle tuttu gurbetin yolunu*

Uçarı bir yazdı uçu gitti bizden önce

(Pazarkaya 2006)

Bu dizelerde gurbet, leylekler üzerinden doğallaştırılarak evrensel bir göç döngüsüne dönüştürülmüştür. Göçün hayatın içinde sürekli var olan bir hareket hali olduğu kabul edilmektedir. “Uçarı bir yazdı uçu gitti” ifadesi zamanın geçiciliğini ve deneyimlerin kalıcılığını yitirdiğini vurgulamaktadır.

“(...)

Paylaşınca kalmazdı yalnızlık

Ateştesin bir başına

“(...)”

(Pazarkaya 2006)

Şairin son dönem şiirleri olması dolayısıyla bu dizelerde ilk dönemlerde büyük bir sorun olan yalnızlığın ilk dönemden farklı olarak artık aşılabilir bir durum olduğunu ifade etmektedir. Ancak yine de “ateştesin bir başına”, çift yönlü kimliğin ve duygu durumunun ifadeleridir.

“İki başına yürürdük onunla

Güneşli ülkede

Gölgemdi benim can dostum

Yarı canımdan oldum

Bu gölgesiz ülkede

“(...)”

(Pazarkaya 2006)

Dizedeki “iki başına” ifadesi bireyin taşıdığı “öteki benlik”, “dost”, “gölge ben” ya da kültürlerarası kimlik olabilir. “Gölgemdi benim can dostum” dizesinde gölge ayrılmaz bir parça, kimliğin yansıması olarak yorumlanabilir. Birey aidiyetlerinden birini kaybedince kendini yarım hissetmektedir, “yarı canımdan oldum”. “Bu gölgesiz ülkede” dizesinde aidiyetin yansımasının yokluğu ifade edilmiştir. Şairin üçüncü dönem şiirlerinde görülen kültürlerarası kimlik kırılması ortaya çıkmaktadır.

“(...)

Sanırdım terk eder insan bir yeri

Bu kent sonunda insanı terk etti

“(...)”

(Pazarkaya 2005)

Bu dizelere göre kent artık “ev”, insan da artık “yerli” değildir. Bu durum üçüncü kuşakta köksüz ama çok kimlikli durumu betimlemektedir. Dizelerden de anlaşıldığı üzere göç, bireysel bir eylem olmaktan çıkıp mekânın da aktif olduğu bir ilişkiye dönüşmektedir.

Sonuç olarak Pazarkaya'nın üçüncü dönem şiirlerinde göç ve kimlik temaları, bireysel sorunlardan farklı olarak evrensel, kültürlerarası ve çoklu bir varoluş deneyimine dönüştüğü görülmektedir. Artık aidiyet sorunu mekânla birlikte kurulan yeni bir benlik ortaya çıkmaktadır.

8. SONUÇ

Bu çalışma kapsamında Yüksel Pazarkaya'nın şiirlerinde gözlemlenen tematik değişimi, göç olgusunun bireysel ve toplumsal düzlemdeki yansımaları üzerinden incelemeyi amaçlamış ve şairin poetik dünyasının zamansal dönüşümünü ortaya koymuştur. Elde edilen bulgular, Pazarkaya'nın şiirlerinde göç temasının durağan bir içerik olarak değil, aksine tarihsel, sosyolojik ve kültürel bağlamlarla birlikte evrilen dinamik bir yapı olarak ele alındığını açıkça göstermektedir.

Araştırma sonuçları, Pazarkaya'nın şiirsel üretiminin üç temel tematik evre üzerinden anlamlandırılabilirliğini ortaya koymaktadır. İlk evrede, göç deneyimi ağırlıklı olarak yabancılaşma, aidiyetsizlik ve dilsel kopuş gibi kavramlar etrafında şekillenmektedir. Bu dönemde şair, birinci kuşak göçmenlerin yaşadığı kültürel şok, iletişim yetersizliği ve toplumsal dışlanma gibi olguları güçlü bir şekilde yansıtmaktadır. Dilin yalnızca bir iletişim aracı değil, aynı zamanda kimliğin kurucu unsuru olarak ele alınması, bu dönemin en belirgin özelliklerinden biridir. Bu bağlamda "dilsizlik" metaforu, bireyin yalnızca konuşmama durumunu değil, aynı zamanda varoluşsal görünmezliğini de simgelemektedir. Dolayısıyla ilk dönem şiirleri, göçmen öznenin hem içsel hem de dışsal çatışmalarını yoğun bir biçimde yansıtan bir varoluş işaret etmektedir. İkinci evrede ise göç deneyiminin daha karmaşık ve çok katmanlı bir yapıya büründüğü görülmektedir. Bu dönemde yabancılaşma yerini kademeli olarak kültürlerarası etkileşim ve kimlik inşasına bırakmaktadır. Pazarkaya'nın şiirlerinde artık "öteki" ile kurulan ilişki bir çatışma zemini olmaktan çıkarak üretken bir alan hâline gelmektedir. Bu dönüşüm, özellikle Homi K. Bhabha'nın "üçüncü mekân" kavramı çerçevesinde değerlendirildiğinde daha anlamlı bir hâl almaktadır. Şairin bu dönemdeki şiirlerinde görülen kimlik anlayışı, sabit ve tekil olmaktan ziyade, sürekli yeniden kurulan, akışkan ve melez bir yapı sergilemektedir. Bu bağlamda birey ne tamamen geldiği kültüre ne de bulunduğu kültüre ait olan; aksine bu iki kültür arasında yeni bir anlam alanı oluşturan bir özne olarak karşımıza çıkmaktadır. Kimliğin bu şekilde yeniden tanımlanması, göç deneyiminin yalnızca kayıp ve eksiklik üzerinden değil, aynı zamanda üretim ve dönüşüm üzerinden de okunabileceğini göstermektedir.

Üçüncü evrede ise Pazarkaya'nın şiirlerinde tematik çerçevenin ulusal ve bireysel sınırları aşarak evrensel bir boyuta ulaştığı görülmektedir. Bu dönemde göç, artık yalnızca fiziksel bir yer değiştirme olgusu değil; insanın varoluşuna içkin bir hareketlilik ve süreklilik durumu olarak ele alınmaktadır. Şairin şiirlerinde aidiyet kavramı sabit bir mekâna bağlı olmaktan çıkarak çoklu, esnek ve çoğul bir yapıya dönüşmektedir. Bu durum, postmigrant yazın bağlamında değerlendirildiğinde, kimliğin parçalı ve çoğul doğasına işaret etmektedir. Özellikle üçüncü kuşak deneyimiyle örtüşen bu yaklaşım, bireyin artık tek bir kültürel referans çerçevesinde tanımlanamayacağını ortaya koymaktadır. Pazarkaya'nın bu dönemdeki şiirleri, göçmen öznenin "nereliyim?" sorusuna verdiği yanıtın giderek daha karmaşık ve çok katmanlı hâle geldiğini göstermektedir.

Çalışmanın genel değerlendirmesi, Pazarkaya'nın şiirlerinde göç olgusunun yalnızca tematik bir unsur olarak değil, aynı zamanda poetik bir yapı kurucu olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Şair, göç deneyimini bireysel travmaların ötesine taşıyarak kültürel karşılaşmaların, kimlik dönüşümlerinin ve çokdilliliğin estetik bir ifadesine dönüştürmektedir. Bu yönüyle Pazarkaya'nın şiirleri, Türk-Alman yazını içinde yalnızca bir temsil alanı oluşturmakla kalmayıp, aynı zamanda kültürlerarası edebiyat çalışmalarına kuramsal ve estetik katkılar sunmaktadır.

Bununla birlikte çalışma, bazı sınırlılıklar da içermektedir. İnceleme yalnızca belirli şiir kitaplarıyla sınırlandırılmış olup, şairin tüm poetik üretimini kapsamamaktadır. Gelecek çalışmalarda Pazarkaya'nın farklı türlerdeki eserlerinin (öykü, roman, deneme) de analize dahil edilmesi, göç ve kimlik temalarının daha bütüncül bir perspektifle değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca karşılaştırmalı edebiyat bağlamında Pazarkaya'nın diğer Türk-Alman yazarlarla birlikte incelenmesi, tematik dönüşümün daha geniş bir yazınsal çerçevede anlaşılmasına olanak tanıyacaktır.

Sonuç olarak, Yüksel Pazarkaya'nın şiirleri, göç olgusunun bireysel deneyimden evrensel bir insanlık durumuna evrilen çok katmanlı yapısını ortaya koymaktadır. Şairin poetik dünyasında

kimlik, sabit bir öz olmaktan ziyade sürekli dönüşen, yeniden kurulan ve çoğullaşan bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Pazarkaya'nın şiirleri, yalnızca Türk-Alman yazınının değil, genel olarak çağdaş göç yazınının anlaşılması açısından da önemli bir referans noktası oluşturmaktadır.

BİRİNCİL KAYNAKÇA

Pazarkaya, Yüksel (2019). *St. Louis Günleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Pazarkaya, Yüksel (2006). *Yol Dolayları*. İstanbul: Cem Yayınevi. İstanbul.

Pazarkaya, Yüksel (1995). *Mutluluk Şiirleri*. İstanbul: Açı Yayınları.

Pazarkaya, Yüksel (1983). *Sen Dolayları*. İstanbul: Ağaoğlu Yayınevi.

Pazarkaya, Yüksel (1979). *İncindiğin Yerdin Gurbet*. Ankara: Şiir Tiyatro Yayınları.

İKİNCİL KAYNAKÇA

Adelson, L. A. (2002). The Turkish Turn in Contemporary German Literature and Memory Work. *The Germanic Review: Literature, Culture, Theory*, 77(4), 326–338. <https://doi.org/10.1080/00168890209597875>

Asutay, H. (2025). Melda Akbaş Örneğinde Türk-Alman Yazını, Postmigrant Dönem ve Yabancılaşma Süreci. 5. *Uluslararası Üsküdar Bilimsel Araştırmalar Kongresi*. 22-23 Kasım 2025.

Asutay, H., & Çarıkçı, T. (2015). Göçün Ellinci Yılında Almanya'da Yükselen Değer: Türk-Alman Göçmen Yazını. *Humanitas- Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), s. 17-32. <https://doi.org/10.20304/husbd.45555>

Bayraktar, F. (2008). *Kültür Aktarımında Çeviri Stratejileri: Yüksel Pazarkaya'nın Türkçe- Almanca Çeviri Örneğinde Bir Araştırma*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 1-266.

Bhabha, Homi K. (1994). *The Location of Culture*. London: Routledge.

Boyacı, İ. (2010). Yüksel Pazarkaya örneğinde göçmen Türk aydınında kimlik problemi ve çözümü. *Turkish Studies (Elektronik)*, 5(2), s. 878-896.

Chiellino, Carmine (2007). *Interkulturelle Literatur in Deutschland*. Stuttgart: Metzler.

Doğan, Coşkun (2021). "Göçün Özeti: Herzlichen Willkommen, und dann Türken Raus", *Göç Yollarında Atmışınç Yılında Türk Alman Edebiyatı ve Kültürü*, Ed. H. Asutay, Paradigma Akademi Yayınları, Çanakkale, Haziran 2021 (Haziran 2021)

Doğan, Coşkun (2021). "Kültür Olgusunun Temel Kavramları", *Kültürlerarası Araştırmalar*, Ed. M.Tosun /C. Doğan, Paradigma Akademi, Sertifika No: 32427, ISBN:978-625-7686-87-7, s: 49-74, Çanakkale, Haziran 2021 (Haziran 2021)

Doğan, Coşkun (2021). "Göç, Çeviri ve Kültürlerarasılık", *Kültürlerarasılık ve Çeviri*, Ed. M. Tosun/C.Doğan, Paradigma Akademi Yayınları, Sertifika No: 32427, ISBN: 978-625-8069-01-3, Çanakkale, Aralık 2021 (Aralık 2021)

Demirağ, H., & Kakişım, C. (2018). Almanya'daki Türklerin Göç ve Entegrasyon Süreci: Birinci ve Üçüncü Kuşak Karşılaştırması. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 75, s. 123-152. <https://izlik.org/JA77UZ98KJ>

Karakaya, C. (2020). Avrupa'ya İşçi Göçünde Uyum ve Uyum Sürecinin Kuşaklararası Değerlendirilmesi. *Toplumsal Politika Dergisi*, 1(2), 116-133. <https://izlik.org/JA69FK35NM>

Karakuş, M., & Kuruyazıcı, N. (2001). *Gurbeti Vatan Edenler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Keskinel, Beyza; Doğan, Coşkun (2020). "Göç, Çokkültürlülük ve Toplumsal Uyum ", *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, ISSN:2149-9314, Yıl 6, Sayı: 2, s. 51-58, Nisan 2020 (Nisan 2020)

Selçuk, E. (2017). Sanatta Kültürel Melezleşme. *Tykhe Sanat ve Tasarım Dergisi*, 2(2), 57-70. <https://izlik.org/JA55BP46FL>

Tosun, Muharrem & Doğan, Coşkun (2021). "Kültürlerarası Araştırmalar", Paradigma Akademi Yayınları, Sertifika No: 32427, ISBN:978-625-7686-87-7, s. 49-74, Çanakkale, Haziran 2021 (Haziran 2021)

Uyamık, G. (2010). Tartışmaların Odağında Yer Alan Bir Yazın: 'Göçmen Yazını'. *Journal of Turkish Research Institute*, 10(22). <https://izlik.org/JA54GU62UF>

Kocaman Wilutzki, S. (2023). Gurbet Die-Fremde Almanya'ya Göçün 60'ıncı Yılında Türkiye'den Almanya'ya Giden İlk Kuşak. *Senectus*, 1(1), 67-90. <https://doi.org/10.26650/senectus.2023.1.1.0006>



Die Sehnsucht nach Freiheit in Yüksel Pazarkaya's poetischer Prosa

Anna WARAKOMSKA¹

MAKALE BİLGİSİ:

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Benzerlik Raporu: Alındı

Makale Türü: Araştırma makalesi

Makale Kayıt Tarihi: 13.04.2026

Onay Tarihi: 27.06.2026

Atf: Warakomska, A. (2026). Die Sehnsucht nach Freiheit in Yüksel Pazarkaya's poetischer Prosa *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 9 (S4), 44-51.

DOI

<http://dx.doi.org/10.29228/cudes.95121>

Zusammenfassung

Der vorliegende Beitrag untersucht die poetische Prosa Yüksel Pazarkayas anhand ausgewählter Erzählungen aus dem Sammelband *Die Welt auf Gleisen*. Ziel der Studie ist es zu zeigen, dass Pazarkayas Prosa über den migrationsliterarischen Kontext hinaus universelle existenzielle Fragestellungen behandelt. Im Mittelpunkt stehen Themen wie Freiheit, Fremdheit, Sehnsucht, Identität, Angst, Zugehörigkeit und Menschlichkeit. Methodisch basiert die Untersuchung auf einer qualitativen Textanalyse, bei der ausgewählte Erzählungen hinsichtlich ihrer narrativen Struktur, Symbolik und thematischen Gestaltung interpretiert werden. Die Analyse verdeutlicht, dass Pazarkaya Erfahrungen türkischer Arbeitsmigrantinnen und -migranten mit grundlegenden Fragen menschlicher Existenz verbindet. Seine Figuren erscheinen nicht ausschließlich als Migranten, sondern als Individuen, die universelle Erfahrungen von Isolation, Hoffnung, Selbstfindung und Freiheitsstreben verkörpern. Die Studie kommt zu dem Ergebnis, dass Pazarkayas poetische Prosa interkulturelle Perspektiven mit einer allgemein gültigen humanistischen Botschaft verbindet und dadurch nationale sowie kulturelle Grenzen überschreitet.

Schlüsselwörter: Yüksel Pazarkaya; poetische Prosa; Migration; Freiheit; Fremdheit; Identität; Interkulturalität; Universalität.

Lost Homeland, Preserved Love: Motif Constellations in Yüksel Pazarkaya's Nur um der liebenden Willen dreht sich der Himmel Abstract

This study examines the poetic prose of Yüksel Pazarkaya through selected stories from the collection *Die Welt auf Gleisen*. It aims to demonstrate that Pazarkaya's narratives transcend the conventional framework of migration literature by addressing universal existential concerns. Particular attention is paid to themes such as freedom, otherness, longing, identity, belonging, fear, and humanity. Employing a qualitative textual analysis, the study interprets selected stories with regard to their narrative structure, symbolism, and thematic composition. The findings reveal that Pazarkaya integrates the experiences of Turkish labor migrants into broader reflections on the human condition. His characters are portrayed not merely as migrants but as individuals confronting universal experiences of isolation, hope, self-discovery, and the search for freedom. The study concludes that Pazarkaya's poetic prose combines intercultural perspectives with a universal humanistic vision, thereby transcending cultural and national boundaries while offering profound insights into the complexity of human existence.

Keywords: Yüksel Pazarkaya; poetic prose; migration; freedom; otherness; identity; intercultural; universality.



¹ Prof. Dr. Universität Warschau, Fakultät für Neuphilologie, <https://orcid.org/0000-0003-2926-3149>, a.warakomska@uw.edu.pl

1. EINLEITUNG

2022 erschien im Dağyeli Verlag ein Sammalband mit der Prosa von Yüksel Pazarkaya unter dem Titel *Die Welt auf Gleisen*. Geschichten von sechs Jahrzehnten, der ausgewählte Erzählungen dieses Schriftstellers präsentiert, die seit den 1970er-Jahren entstanden sind und früher auch publiziert wurden. Im Vorwort zu dieser Ausgabe bemängelt Karin E. Yeşilada, dass das deutsche Feuilleton den Blick kaum bis gar nicht auf diese spannende Literatur gerichtet habe (2022: 12). Dass diese Literatur spannend ist, werden die Leser Pazarkayas wohl bestätigen, im vorliegenden Beitrag soll untersucht werden, ob sie aktuell bleibt und in wie fern sie als eine universelle begriffen werden kann. Yüksel Pazarkaya schreibt über diverse Themen. Wenn der deutsche Feuilleton bzw. die Literaturwissenschaft über sein Werk urteilte, fiel der Fokus des Interesses meistens auf die interkulturellen (früher migrantischen) Fragen. Und dies selbstverständlich mit guten Gründen. Es darf jedoch behauptet werden, dass solche grenzüberschreitenden Themen der Literatur wie Liebe, Angst, Sehnsucht, Identitätssuche auch einen festen Platz in den Werken des Dichters und Schriftstellers Pazarkaya haben. Auch wenn sie sich oft aus den Erfahrungen der türkischen Arbeitsmigranten speisen und spezifische lokale Geschichten narrativ verarbeiten, drücken sie tiefe, allgemeingültige Wahrheiten über die menschliche Existenz aus. Und in dem folgenden Beitrag sollen einige Beispiele zur Begründung dieser Gedanken angeführt werden. Ich möchte zuerst meinen Zugang zu dieser Literatur zeigen und dann an einigen Exempeln aus dem Band *Die Welt auf Gleisen* (u.a. *Orchideen*, *Die Geschichte vom Glück*, *Die Welt auf Gleisen*, *Fernweh*, *Die Rentnerin*) eine gewisse Änderung der erzählerischen Perspektive bemerken. Darüber hinaus sollen die analysierten Inhalte als interessante Einblicke in den deutschen Alltag dargestellt werden. Sie handeln von Menschen im Deutschland des 20. und 21. Jahrhunderts, reflektieren über das menschliche Befinden auf der Erde, über Arbeit und Freizeit, aber auch über Schöpfung als metaphysische Größe, Freude am Leben, oder Menschsein ohne Unterkategorien. Diese existenziellen Empfindungen sind meistens flüchtig, doch Sprache und Kunst machen sie unsterblich. Die Ästhetik des Ausdrucks von Pazarkayas Erzählungen sowie ihre Botschaft, die auch Sehnsucht nach Freiheit widerspiegelt, übersetzt den alltäglichen Moment in eine universelle Sprache, in der sich viele wiederfinden und die alle Menschen ideal verbindet. Und dies soll als Verdienst der analysierten Prosa gezeigt werden.

2. TÜRKEN IN DEUTSCHLAND

Das Buch über die Türken in Deutschland (Warakomska 2022) behandelt viele Aspekte der Existenz und Kultur der einstigen Gastarbeiter türkischer Herkunft in der Bundesrepublik, was in seinem Untertitel: *Geschichte, Literatur, Kultur* bemerkt wurde. Yüksel Pazarkayas literarisches Schaffen wurde in diesem Zusammenhang als eine Pionierleistung gewürdigt. (2022: 39) Die frühere Forschung zu seiner Poesie und Prosa, u.a. von Wolfgang Riemann (1983), Gino (Carmine) Chiellino (1989, 1995), Mehmet Öztürk (2006) stellten den Schriftsteller als einen ausgesprochenen Widersacher des Begriffes Migrantenliteratur wie auch ähnlicher Begriffe dar, die vor dem Substantiv *Literatur* noch unterschiedliche Adjektive sehen wollten. Der Schriftsteller selbst meinte dazu: „Natürlich spielen die Migranten als Menschen mit ihren Beziehungen zum neuen Land, zur neuen Gesellschaft, zur neuen Kultur eine wesentliche Rolle; aber ich habe mich bewusst nicht auf dieses eine Thema einschränken lassen“ (URL 1, 2005). In der Forschung hat man Pazarkayas Leistung im Bereich der Kinder- und Jugendliteratur hervorgehoben, die Bedeutung der Sprache, nicht nur als formgebender Ausdruck, sondern auch als philosophischer Schlüssel in seinem ganzen Œuvre betont. Er wurde auch als „Vermittler zwischen der deutschen und der türkischen Kultur“ (Hofmann 2006: 198) apostrophiert. Nicht zuletzt würden auch noch die historisch-soziologischen Interessen des Autors wie auch seine Publikationen auf diesem Gebiet zu nennen, u.a. Karl-Heinz Meier-Braun und Yüksel Pazarkaya (Hg.), *Die Türken. Berichte und Informationen zum besseren Verständnis der Türken in Deutschland*, Frankfurt/Main/ Berlin/Wien 1983.

Neben analysierten Gedichten in Turcy w Niemczech (Warakomska 2022: 190–197) wurde dort auch auf die Prosa von Pazarkaya eingegangen. Zu einigen wichtigen Fazits gehört hier zum Beispiel die Feststellung, dass die Erzählung *Müll* sehr plastisch und eindrücklich nicht nur Illegalität thematisiert, sondern auch den Widerwillen gegenüber den Ausländern verdeutlicht. Der Protagonist versteckt sich in dieser Geschichte in einer Mülltonne während einer polizeilichen Durchsuchung des Hauses. Die Dramatik dieser Szene wird mit einem Vergleich dieser Odyssee

aus der verarmten Türkei an einen derart demütigenden Ort prägnant geschildert: „Aus einem Dorf Kirschheirs hat es dich verschlagen in eine deutsche Mülltonne. Immer nur weggefegt, ohne dich vom Müll ganz befreien zu können. Ohne je etwas anderes zu kennen als Müllplätze, Verstoßung und Verschmähung“ (Pazarkaya 1980: 39). Die Gefühle des Erzählers sind offensichtlich – er solidarisiert sich mit dem Gejagten und unterstellt seiner Umwelt Kälte und Gefühlslosigkeit sowie Ausnutzung sozioökonomischer Vorteile. (vgl. Warakomska 2002: 189). Man sieht den Protagonisten als eine Person voller Angst und Demütigung, es kann die fettige, schmutzige Feuchtigkeit des Containers und der Gestank, die wie eine klebrige Masse an seinem Körper haften, beinah gespürt werden. Es ist die Rede von Selbstverständlichkeit dieses Raumes für den Helden von einer Leere, die ihn erfüllt, als wäre er selbst ein Stück Dreck, aber auch davon dass der momentane Schreck, die Angst vor der Polizei auf einmal entwichen sind. „Im Grunde hockte er schon in der Mülltonne, bevor er überhaupt diese Angst empfinden konnte. Kann denn ein Müllgeist überhaupt Angst haben?“ (Pazarkaya, 1980: 37). Auf diese rhetorische Frage drängt sich eine Überlegung auf:

Diese Sätze evozieren die Idee eines postkolonialen Erzählens, indem sie Menschen Eigenschaften zuschreiben, die sie in Wirklichkeit gar nicht haben, die aber unter dem Einfluss der Zuschreibung angeeignet und akzeptiert werden. (Spivak. 2001: 24; Burzyńska, Markowski 2007: 556). Der Erzähler reflektiert über das jämmerliche Ende des Helden, der als deklassiert und sogar nutzlos, für niemanden mehr notwendig zu sein scheint. (Warakomska, 2022: Übers. A.W.).

Pazarkaya schildert Enttäuschung und Angst, oder Unwohlbefinden auch in seiner Lyrik. In der Sammlung *Der Babylonbus* lotet er häufig die Gefühle und Bewusstseinszustände von Gastarbeitern aus, die von ihren deutschen Gastgebern, die sie selbst nach Deutschland eingeladen hatten, zurückgewiesen werden. Hier ist eines von vielen Beispielen:

wird er gekränkt, schwindet freude
betroffen von schwächtigen blicken
fremde ist wo du gekränkt wirst
von willenlos hängenden köpfen. (Pazarkaya, 1989: 114).

Sargut Şölçün behauptete von der frühen Lyrik Yüksel Pazarkayas, dass sie sehr plastisch im Ausdruck ist, und dass der Dichter fähig ist, den gewöhnlichen Menschen in den Zeugen der Migration umzuwandeln, er lobte seine Darbietung aller Kontroversen, deren Überwindung zum Beginn der Anwerbung noch offen blieb. Er teilte auch die Ansicht über das soziale Engagement des Dichters: „Unter dem unmittelbaren Eindruck des gemeinsamen Lebens im Ausland geschrieben, vermitteln diese Gedichte ein Wir-Gefühl, das weniger auf die gemeinsame Herkunft zurückzuführen ist als vielmehr auf das humanistische Engagement des Dichters für die sprachlosen Arbeiter“ (Şölçün, 2007: 145).

Dieser Plural der Empfindungen, in dem die humane Botschaft des Dichters vermittelt wird, bezieht sich auch auf die Prosawerke Pazarkayas. Sehr oft thematisieren sie türkisch-deutsche Materien, bzw. Themen, die mit dem Leben der Türken in Deutschland zusammenhängen, wie zum Beispiel Arbeit, Erfahrungen des täglichen Lebens der ersten Generation von Gastarbeitern, die harte Phase ihrer Anpassung in einer völlig fremden Industrie- und Leistungsgesellschaft, aber auch ihre psychologischen Bedürfnisse, etwa die Erfahrung der Fremdheit. Wie Erhard Stölting einsichtig bemerkte, oszilliert ein Großteil der Migranteliteratur um die gemeinsame Erfahrung der Feindseligkeit: „Die verstärkte Wahrnehmung der Deutschen bzw. Deutschlands als Land der Feindseligkeit und menschlichen Kälte ist mithin unaufhebbar“ (1989: 48). Auch wenn man Detremorative bei der Erörterung seiner Literatur meidet, kann nicht gelegnet werden, dass Antipathie gegenüber Fremden sehr oft in Pazarkayas Werken vorkommt.

Einer der frühen Versuche, dieses Phänomen zu erörtern, bildet die Kurzgeschichte *Die Fremdheit* des Karl Bauer (Pazarkaya, 1980). Sie schildert die Schicksale zweier Familien, die sich durch ihre Kinder kennenlernen. Die Isolation wird der einheimischen Familie aufgrund ihres Umzugs vom Lande in die Stadt zuteil. Sie fühlt sich entfremdet, weil die lokale Gemeinschaft hermetisch abgeschottet ist und sich auf neue Mitglieder nicht öffnen will. Der Leser hätte vielleicht etwas anderes erwartet, weil Distanzierung gegenüber Fremden zu üblichen Erfahrungen der Ausländer, Migranten, Gastarbeiter gehört. Durch diese Umkehrung der Perspektive wird zur Reflexion eingeladen und um Verständnis bei Andersdenkenden geworben. Die Fremdheit und auch

Feindseligkeit verlieren hier das spezifisch Migrantische, sie erwachsen zu einer existenziellen Größe.

3. ORCHIDEEN (1975) – vom WOHLSEIN IM TÜRKISCHEN KULTURKREIS

Die Erzählung *Orchideen* stammt aus dem Jahr 1975 und schildert die Geschichte der Unangepasstheit und Absonderung. Der Ich-Erzähler ist ein Besucher der internationalen Orchideen-Ausstellung in Frankfurt, den seine Beobachtungen und Erfahrungen zwingen, Abstand zu halten und sich zurückzuziehen. Als er vor Ort erscheint, wundert er sich, wie viele orchideenbesessene Menschen es hier zu Lande gibt und meint: „Was soll der mit einer Blume anfangen, der sich aus dem Menschen nichts macht? Dessen Herz vom nassgrauen, bedrückenden Frühling Frankfurts zerknittert und zerknüllt ist?“ (Pazarkaya, 2022: 154). Der Kommentar der bedrückenden Atmosphäre im Treibhaus wird um eine Überlegung ergänzt, die als ein Appell an das Gewissen interpretiert werden kann:

Wie am Jüngsten Tag. Wie die endlosen Reihen vor den Toren der Gerichtshallen zur göttlichen Vernehmung. Hinter diesem Tor schien man über die Augen hinter jenem über den Mund, hier über die Hände, dort über die Füße vernommen zu werden. Ohren, Nase, Mund müssen Rechenschaft über ihr Erdenleben ablegen. Und wo saß man wohl über das Herz zu Gericht. Wo über den Verstand und wo über den Geist? (Pazarkaya, 2022: 154 –155).

Sein geduldiges Warten wird abrupt unterbrochen, als er mit der Menschenschlange in das Treibhaus kommt. Die erdrückende, ertickende Luft des Innenraumes zwingt ihn zum Verzicht auf das längere Warten, der Spaziergang durch Frankfurter Straßen versetzt ihn in die Gegend der türkischen Arbeitsmigranten, wo Häuser in die Wohnheime verwandelt, „Bett für Bett an die Unsrigen vermietet wurden. Und unsere Menschen hatten keine Ahnung von der Welt-Orchideen-Ausstellung im Palmengarten.“ (Ebenda: 155) Die freundliche Aufnahme bei den Unbekannten, ein geselliges Unterhalten am Tisch betonen eindeutig, wo das Herz des Protagonisten schlägt. Er gehört zu einer anderen Welt, die er mehr schätzt und in der er sich heimisch fühlt. Die dargestellten Unterschiede sind klar umrissen, die Fremdheit ist auch hier eine existenzielle Größe, sie wird jedoch noch nicht als eine allgemeine menschliche Erfahrung diskutiert, das ausgeprägte Wir-Gefühl wird noch national bzw. kulturell abgegrenzt. Zu Pazarkayas Schaffen in Bezug auf Migrantisches schrieb u.a. Şölçün: „Mehr als alle anderen Autor/innen der türkischen Minderheit hat Yüksel Pazarkaya das Phänomen der Migration analysiert, zur Enthüllung der schwerwiegenden Defizite des als »Standort Deutschland« mythologisierten Systems beigetragen und gleichzeitig auch noch sehr lesenswerte Werke hervorgebracht“ (2007: 144).

Auch türkische Namen, geographische Eigennamen der Orte und Landesteile, türkische Sprache, Worte und übersetzte Sprichwörter, Erinnerungen an die Geschichte, die in Pazarkayas Texten omnipräsent sind, verorten sie eindeutig in die Sphäre der Interkulturalität, der kulturellen Vermittlung. Dabei soll auf die Klarheit und Prägnanz der gesellschaftskritischen Aussage der Werke Pazarkayas erinnert werden. Chielino vertritt die Meinung, dass „Knappheit als Voraussetzung einer präzisen Mitteilung“ (1989: 92) zur Charakteristik von Pazarkayas Sprache gehört. Auch Wolfgang Riemann behauptete treffend in Bezug auf Pazarkayas Poesie, dass seine Sprache sehr konkret und sehr direkt sei: „Der Verfasser nimmt kein Blatt vor den Mund. Gleich mit dem ersten Gedicht von der deutschen Tierliebe ruft er die Deutschen dazu auf, die ausländischen Arbeitnehmer wenigstens mit ihren Haustieren auf eine Stufe zu stellen“ (1983: 50). Es ist eine Literatur, die die Betroffenen verteidigen und alle mahnen will.

4. Die RENTNERIN (1998-2001)

In *Die Rentnerin*, die ihre Geschichte an der Schwelle zum 21. Jahrhundert platziert, erzählt eine ehemalige Fremdarbeiterin (so wird sie von den Mitbewohnern genannt), die sich auf ihr langes Leben in Deutschland besinnt. Die Ich-Erzählerin hatte viel durchgemacht, sowohl vor ihrem migrantischen Dasein, wie auch später: Eine missglückte Ehe, Alleinerziehung ihres Sohnes, viele Liebesaffären bzw. gescheiterte Anläufe, da sie immer ein wenig konservativ, vernünftig und grundsätzlich keusch blieb. Die Rente hilft ihr zwar ein stabiles Leben zu sichern, reicht aber bei weitem nicht, um die Jugendhoffnungen vieler zu erfüllen. Istanbul gilt doch als das teuerste Pflaster der Welt. Sie hat auch keine Nächsten mehr in ihrem Heimatdorf. Sie erzählt von ihren mit

Jahren erworbenen Gewohnheiten, etwa dem deutschen Filterkaffe, Zugang zu Vereinen, Spaziergängen, von ihren Alltagssorgen, einem fremdenfeindlichen Angriff auf ihren Sohn kurz nach der Wende sowie seiner Auswanderung nach Australien. Mit Distanz und Herablassung schaut sie auf die Sünden ihrer Jugendzeit, war diese Zeit doch libertin genug, um ein junges Wesen zu verleiten; mit Humor reflektiert sie über die moderne Genderfragen, den gesellschaftlichen Wandel (Frau Imamin), ihre Lehrjahre in Deutschland; phantasiert über einen jungen blonden Polizisten „lang ist der Tag und du bist mutterseelenallein“ (Pazarkaya, 2022: 56) und auch über ihren Glauben. Die Imagination ihres eigenen Todes ist ein Vorwand nicht nur um Wahres über die Meinung der Nachbarn zu ihrer Person zu hören: „Dreckige Ausländerin, wer weiß, was sie wieder angestellt hat, was sie wieder Ekelhaftes gekocht hat“ (Pazarkaya, 2022: 54), sondern auch um die Rechenschaft von ihrem Glauben abzulegen. Hier wird über eine christliche Beerdigung divagiert. Auch darauf schaut sie mit einem leicht zgedrückten Auge; einer gläubigen Seele sollte doch die Nähe Gottes am wichtigsten sein und nicht die Bestattungsfeierlichkeiten, die Menschen nach ihren jeweiligen Ritualen abhalten.

Ich kann doch nicht einmal das Kreuz schlagen [...] kannst du aber überhaupt die fünf Tagesgebete? Gott weiß, auch das kann ich nicht, aber ich habe immer bei Gott Zuflucht gesucht, daß weiß er, er kennt mich [...] Die Strafe für deine Sünden wirst du so oder so verbüßen, davor gibt es keine Rettung, doch du sollst nicht ungläubig und gottlos ins Jenseits eingehen. [...] Gottesdienst und Totenmesse, schön und gut, mit allem bin ich einverstanden, alles geschieht ja nur Gott zum Gefallen (Pazarkaya: 2022: 56–57).

Eine freie, nachsichtige Seele, gottgläubig und offen, ist in der Lage, auch die Kleinlichkeit ihrer Umwelt zu entschuldigen und sie mit Wohlwollen zu betrachten. Die ganze Erzählung hat einen leicht humoristischen Ton, obwohl darin ernste eschatologische Probleme verhandelt werden: Tod und Bestattung, Vergänglichkeit, Liebe zu den Nächsten und Sehnsucht nach ihnen. Interessanterweise wird die Frau von ihrem Sohn gebeten, nach Australien auszuwandern, was sie nach langem Überlegen jedoch ablehnt. Ihre Antwort ist klar: Sie hätte auch in ihre erste Heimat ausreisen können: „Doch denn Wunsch verspüre ich nicht in meinem Inneren. Wo soll ich denn dort überhaupt hingehen“ (Pazarkaya, 2022: 59) Deutschland bedeutete ihr ihre Freiheit, trotz vieler Unannehmlichkeiten meint sie, dazuzugehören. Ihr mutiges Leben in der Fremde hat sie viel gelehrt, und sie verschließt sich gegenüber melancholischen Heimwehnostagien Die Erzählung kann als ein Plädoyer für alle interpretiert werden, die in der Fremde Fuß gefasst haben und durch den Perspektivenwechsel sich offener, anpassungsfähiger und toleranter gegenüber neuen Situationen und Denkweisen fühlen, so wie die resolute Rentnerin, die zwar über ihren Tod grübelt, aber noch eine Weile an der Sonne bleiben will.

5. DIE WELT AUF GLEISEN (1984), DIE GESCHICHTE VOM GLÜCK (1982), FERNWEH (1984) – FREIHEIT, ANGST UND GLÜCK ALS UNIVERSELLE LITERARISCHE ARCHETYPEN

Die Erzählung Die Welt auf Gleisen vom Jahr 1984 (Pazarkaya 2022) nimmt einen besonderen Platz in der hier analysierten Antologie ein. Sie ist die Geschichte eines S-Bahn Fremdlings, eines „Tölpels, der weder den Weg zur Bahn wie ein normaler Fahrgast ohne Hast und Eile gehen, noch ohne Hektik den Fahrkartenautomaten bedienen kann, ...“ (Pazarkaya, 2022: 104). Von seinem Leben erfährt der Leser nicht viel, eigentlich nur, dass er gewöhnlich Autofahrer ist und nun gelegentlich, wenn das Auto zur Reparatur muss, eben die Bahn benutzt. Den Kern der Geschichte stellen seine Imaginationen und Einbildungen dar, die aufgrund seiner Unangepasstheit und seiner Ängste entstehen, weil er an die Räumlichkeiten und Transportabläufe mit eben diesem Transportmittel nicht gewöhnt ist. Die Schilderung seiner Einbildungen und Beklemmungen sind krass und sehr direkt:

Mit letzter Kraft greife ich nach der Haltestange und spähe gleichzeitig instinktiv nach einem freien Sitzplatz [...]. Denn in mir sitzt bereits tief das Gefühl, schon für viel zu viel Aufsehen gesorgt zu haben. Die Wahl ist eine ausgesprochene Qual, zumal ich auf jeden Fall sonderbar musternde Blicke wie haftende Pfeile auf mich ziehe. Jedenfalls glaube ich, das zu tun. (Pazarkaya 2022: 103).

Die Notlage resultiert aus seinem Unwissen von den Regeln und Gesetzen dieser ihm unüberschaubaren und angsteinflößenden Welt, die er jedoch als überschaubar und heimelig

wähnt. Einer Welt, die „auf Schienen rattert, und die für ein paar Minuten von allem Übel und Schrecken draußen, von der großen, weiten, unheimlichen Welt aus Sorgen und Ängsten, Gefahren und Fallen absondert ...“ (Pazarkaya 2022: 104). Ihn kann die S-Bahn mit ihrer Atmosphäre der Stille nicht einhüllen, behüten oder befrieden, was er mit Bestürzung wahrnimmt. Seine Situation entspricht der Lage vieler Menschen, die unerfahren auf irgendeinem Gebiet sind und Probleme haben, sich darin frei und ungezwungen zu bewegen. Sehr peinlich muss dies natürlich für diejenigen sein, die etwas so Gewöhnliches wie die Fahrt mit einer Stadtschnellbahn nicht kennen. Es können jedoch auch Autofahrer dazu zählen, wie der Protagonist, der anderes gewöhnt ist, und in der Bahn sich auf einmal wie ein unerfahrenes großes Kind fühlt.

Auch an diesem Beispiel hätte man Parallelen zur Lage der Fremden in einer neuen Umgebung bilden können, aber diese Erzählung entzieht sich einer solch einfachen Einordnung. Separat vom Namen des Autors und des ganzen paratextuellen Wissens gelesen, handelt sie doch nur von einem Autofahrer. Seine Bedrängnis ist archetypisch, kann unabhängig von der Kultur oder Sprache verstanden werden. Die Essenz der Geschichte wird intuitiv von jedem Leser nachvollzogen, jeder und jede, die Angst vom Neuen irgendwann empfanden, können sich in ihr wiederfinden, sich mit dem Helden identifizieren oder zumindest Verständnis für sein Verhalten haben. Auch wenn manche Stellen der Geschichte auf etwas Anderes hindeuten, wenn z.B. der S-Bahn-Fremdling in einem Tunnel und womöglich den ausbleibenden Blicken der Passagiere auf einmal denkt „Wenn das so bleibt, entwickle ich ein Gefühl von Zugehörigkeit“ (Pazarkaya 2022: 105), können sie nur als ein ironischer, humoristischer Kommentar des Erzählers gedeutet werden.

Eine ähnliche narrative Strategie kommt auch in der Erzählung *Die Geschichte vom Glück* von 1982 (2022) vor. Sie ist ein Lob an die Arbeit und an diejenigen, die sie verrichten, sowie zugleich auch an die Freizeit. Von der Freizeit lässt sich viel leichter plaudern, und der Erzähler räumt ihr auch viel mehr Platz ein, wenn er zum Beispiel nach einem adäquateren Namen für den Samstag (Genuss, Fidelität, Leichtigkeit, Freitag, Sonntag) sucht. (Pazarkaya, 2022: 113). Aber auch die Arbeit als ein gesellschaftlich anerkannter Wert, die Beschäftigung aller Menschen, ungeachtet ihrer Herkunft und ihres Lebensortes wird in dieser Erzählung gewürdigt und dies in einer musischen, poetischen Sprache.

Was macht es für einen Unterschied, ob man eine Schraube oder eine Erdkugel auf dem Rücken dreht? Es genügt, wenn schließlich die wie der Weltraum unendliche, wie der Weltraum absolut freie, milchweiße, unbefleckte Freude zusammen mit dem Feierabend kommt. (Pazarkaya, 2022: 112).

Der Ich-Erzähler verrät hier anders als in *Die Welt auf Gleisen* seine Verortung, oder zumindest spricht er von den Städten und Gepflogenheiten in der Türkei, als ob diese Details etwas Selbstverständliches wären. Aber seine Würdigung der Arbeit und der Freizeit gehört bestimmt in das Repertoire des Universellen.

Du schaust die Menschen an, Namen laufen in deinem Kopf zu einer Rheie auf, Herzengüte sagst du, Frohsinn, Freude, Glück sagst du, Schönheit, Wohlsein, Eintracht, Lust sagst du, Nützlichkeit, Zufriedenheit, Leichtigkeit sagst du, Freund, Kammerad, Bruder sagst du, Genosse, Gespielin, Menschen sagst du, in diesen Samstag bist du vernarrt (Pazarkaya 2022: 115).

Freude nach getaner Arbeit, die hier wie ein Leitmotiv immer wieder erklingt und in vielen Gegebenheiten entdeckt wird (nach einer wirklichen Tätigkeit, im Frühlingswind, im Sonnenschein, bei den samstäglichem Marktgängen, bei der Benennung der freien Zeit), gehört bestimmt zu alltäglichen Dingen, die die Menschen überall, also länder- und zeitenübergreifend beglückt. Mit der Arbeit selbst gibt sie ihnen ein Gefühl von Sinn, Verbundenheit und Lebendigkeit und darüber spricht Pazarkayas Erzähler. Diese Geschichte darf also als ein nächstes Beispiel von Universalismus seiner Werke sprechen.

In *Fernweh* (Pazarkaya, 2022), einer anderen Erzählung aus den 1980er-Jahren, ist die Figurenkonstellation eine ein bisschen andere. Das im Titel ausgedrückte Verlangen nach der weiten Welt befällt einen einheimischen Deutschen. Er empfindet beinahe schmerzhaft die Enge seiner Umwelt, sehnt sich nach Freiheit, nach Aufbruch, er will, kann aber nicht verreisen. Seine Träume von der Freiheit, von Ergründung fremder Orte und Kulturen werden durch eine etwas überraschende Idee gestillt, er besorgt sich ein exotisches und gefährliches Tier. Dadurch erweckt er das Interesse der Nachbarn und der Medien, einem Radiosender gibt er ein Interview, in dem er

seine Gründe und Ziele erklärt: Er spricht von Freiheit, die ihm das Tier gewährt und dies meint er gar nicht methaphorisch oder symbolisch: „Auf keinen Fall!“

„Aber was erzählen Sie da? Das hier ist ein freies und demokratisches Land.“ / „Das ist doch kein Land, ein enger Raum, der einen knebelt und erstickt, ein Gefängnis ...“ / „Wie sind Ihre Worte zu verstehen?“ / „Das Land ist in weiter Ferne. Die Freiheit ist in weiter Ferne. Die Ferne zieht mich an. Das Weite, die Sonne, das Wasser, die Palmen [...] Ich fühle es schmerzlich in mir, das Fernweh ...“ / „Wollen Sie aus Deutschland auswandern?“ / „Ich kann nicht.“ Deshalb [...] kaufte [ich] mir die Ferne, ich kaufte mir die Freiheit und nahm sie mit nach Hause. Ich bin glücklich.“ (Pazarkaya 2022: 79–80).

Die akute Vernarrtheit des Protagonisten in die Ferne rührt von seiner Einsamkeit in dem kalten und auch herzlosen Land, dessen Bürger er ist. Es ist also keine Reiselust, oder ein zufälliger Tagtraum, sondern ein Fernweh, eine innere Unruhe und der Drang danach, dem Alltag zu entfliehen. Solche Gefühle können viele Menschen empfinden, und es müssen nicht unbedingt diejenigen sein, die an freundlichere Klimazonen gewöhnt sind. Die Kritik an der Enge seines Landes, die in dieser Erzählung unüberhörbar ist, kann nicht als allgemein gerechtfertigt gelten, die Idee der Kritik an sich darf jedoch als ein universelles Phänomen angesehen werden. Und damit wird erneut die eingangs gestellte Hypothese bestätigt.

6. FAZIT

Die oben analysierten Erzählungen von Yüksel Pazarkaya und die Teilschlussfolgerungen erlauben das Fazit, dass das Werk des Schriftstellers und Dichters viele grenz- und zeitüberschreitende Themen beinhaltet. Liebe, Angst, Sehnsucht nach Freiheit, Identitätssuche und viele andere Themenkreise und Gefühlszustände interessieren den Autor und werden in universellen, nachvollziehbaren Narrationen vermittelt. Wenn man die früheren Erzählung etwa *Orchideen* aus dem Jahr 1975 und späteren, z.B. *Die Rentnerin* aus dem Jahr 2001, vergleicht, kann auch ein bestimmter Wandel beobachtet werden, der nicht nur im Stil – in der Analyse war auch die Rede von der Poesie Pazarkayas Prosa – sondern wohl auch in der auserliterarischen Entwicklung begründet ist. Der Schriftsteller thematisiert die Probleme der Arbeiterwelt, insbesondere der türkischen Arbeitsmigranten, aber auch in ihren Geschichten wird der Fokus auf das Menschliche schlechthin gelegt. Mit einer musischen Sprache, voller Gefühl und Melodie, Heiterkeit und Humor gestaltet er Figuren, die lang im Kopf bleiben, die man gerne ins Herz einschließt.

Seine Texte behandeln aber auch Stoffe, die beunruhigen: Zerrissenheit und Einsamkeit, seelenlose Bürokratie der deutschen Behörden und Ablehnung, Hass, Fremdenfeindlichkeit. Die Figuren dieser Texte sind jedoch vielschichtige Individuen, ganze Menschen, mit ihrer Komplexität und Schlichtheit, mit ihren Sehnsüchten und Träumen, auch wenn sie von außen als nur Arbeitskräfte gesehen werden, auch wenn die Außenwelt sie immer wieder auf ihre wirtschaftliche Funktion zu reduzieren versucht. Die Erzählungen Pazarkayas stehen auf der Seite der Betroffenen, Erniedrigten, die demütig ihre Menschlichkeit beweisen und dem Rest der Welt seinen bösen Antlitz widerspiegeln. Mit einem Hang zur Reflexivität und Sinn für Details, aus denen sich ein Ganzes zusammensetzt, drücken sie oft auch Freude am Leben, Erfurcht vor der Schöpfung aus, und auf jeden Fall vermitteln sie allgemeingültige Wahrheiten über die menschliche Existenz.

LITERATURVERZEICHNIS

Burzyńska, A./ Markowski, M.P. (2007). *Teorie literatury XX wieku*. Warszawa.

Chiellino, G. (1989): *Gastarbeiterdeutsch? Zur Sprache von Franco Biondi, Vera Kamenko, Yüksel Pazarkaya, Fruttuoso Piccolo und Alice Walker*. In: ders.: *Literatur und Identität in der Fremde. Zur Literatur italienischer Autoren in der Bundesrepublik*. Kiel (Augsburg 1985¹), S. 86–94.

Chiellino, C. (1995). *Am Ufer der Fremde. Literatur und Arbeitsmigration 1870-1991*, Stuttgart, Weimar.

Hofmann, M. (2006). *Interkulturelle Literaturwissenschaft. Eine Einführung*. Paderborn.

Meier-Braun, K.-H./ Pazarkaya, Y. (Hg.) (1983). *Die Türken. Berichte und Informationen zum besseren Verständnis der Türken in Deutschland*. Frankfurt/Main/ Berlin/ Wien.

- Öztürk, M. (2006). *Deutsche Verhaltensmuster in den Werken von Şinasi Dikmen, Osman Engin und Yüksel Pazarkaya*. Dissertation-Manuskript, Ankara.
- Pazarkaya, Y. (1998). *deutsche tierliebe*. In: ders.: *Der Babylonbus. Gedichte*. Frankfurt am Main 1989, S. 8.
- Pazarkaya, Y. (1989). *fremde ist wo du gekrängt wirst*. In: ders.: *Der Babylonbus. Gedichte*, Frankfurt am Main S. 114.
- Pazarkaya, Y. (1980). *Heimat in der Fremde?* Mit Zeichnungen von Dragutin Trumbetaš. Stuttgart, S. 21–31.
- Pazarkaya, Y. (2022). *Die Welt auf Gleisen*. Dağyeli Verlag: Berlin.
- Pazarkaya, Y. (2022). *Die Rentnerin*. In: ders.: *Die Welt auf Gleisen*. Dağyeli Verlag: Berlin, S. 53–68.
- Pazarkaya, Y. (2022). *Fernweh*. In: ders.: *Die Welt auf Gleisen*. Dağyeli Verlag: Berlin, S. 77–80.
- Pazarkaya, Y. (2022). *Die Welt auf Gleisen*. In: ders.: *Die Welt auf Gleisen*. Dağyeli Verlag: Berlin, S. 103–106.
- Pazarkaya, Y. (2022). *Die Geschichte vom Glück*. In: ders.: *Die Welt auf Gleisen*. Dağyeli Verlag: Berlin, S. 111–118.
- Pazarkaya, Y. (2022). *Orchideen*. In: ders.: *Die Welt auf Gleisen*. Dağyeli Verlag: Berlin, S. 153–157.
- Riemann, W. (1983). *Das Deutschlandbild in der modernen türkischen Literatur*. Wiesbaden.
- Scheuer, H. (1996). *Moderne Kultursymbiose. Ein Portrait Yüksel Pazarkayas*. In: Ackermann, I. (Hg.): *Fremde Augenblicke. Mehrkulturelle Literatur in Deutschland*. Bonn, S. 39–43.
- Sölgün, S. (2007). *Literatur der türkischen Minderheit*. In: Chiellino, C. (Hg.): *Interkulturelle Literatur in Deutschland. Ein Handbuch*. Stuttgart, Weimar (2000¹), S. 135–152.
- Spivak, G.Ch. (2001). *Can the Subaltern Speak?* In: Ashcroft, B./ Griffiths, G. Tiffin. H. (ed.): *The Post-Colonial Studies*. London, New York, S. 24–28.
- Stölting, E. (1989). *Mechanismen der Fremdwahrnehmung in der Gastarbeiterliteratur und im Alltag*. In: Rösch, H. (Hg.): *Literatur im interkulturellen Kontext. Dokumentation eines Werkstattgesprächs und Beiträge zur Migranteliteratur*. Berlin S. 42–54.
- Warakomska, A. (2022): *Turcy w Niemczech, Historia, Literatura, Kultura*. Warszawa.
- Yeşilada, Karin E. (2022). *Vorwort*. In: Pazarkaya, Y. (2022). *Die Welt auf Gleisen*. Dağyeli Verlag: Berlin, S. 7–12.
- Andere Quellen
URL 1, 2005. Generalkonsulat der Bundesrepublik Deutschland in Istanbul: *Aufzeichnung des literarischen Abends mit Dr. Yüksel Pazarkaya im Deutschen Generalkonsulat am 19.04.2005*. In: <http://www.tuerkei.diplo.de/contentblob/4206226/Daten/40842/dateipazarkaya.pdf>, [Zugriff: 21.11.2017].
- Zetsche, *Lexikon der deutschsprachigen Gegenwartsliteratur*. Band 2, 2003, S. 965–966.



Aynı Gökyüzü Altında Ağaçlar: Yüksel Pazarkaya'nın Aynı Gökyüzü Adlı Kitabında Ağaç Motifinin Eko-Poetik ve Kültürel Bellek Bağlamında Analizi

İpek BOZLAR BALCI¹

MAKALE BİLGİSİ:

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Benzerlik Raporu: Alındı

Makale Türü: Araştırma makalesi

Makale Kayıt Tarihi: 06.04.2026

Onay Tarihi: 02.06.2026

Atf: Bozlar Balci, İ. (2026). Aynı Gökyüzü Altında Ağaçlar: Yüksel Pazarkaya'nın Aynı Gökyüzü Adlı Kitabında Ağaç Motifinin Eko-Poetik ve Kültürel Bellek Bağlamında Analizi. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 9 (S4), 52-60.

DOI

<http://dx.doi.org/10.29228/cudes.90426>



Özet

Bu çalışma, Yüksel Pazarkaya editörlüğünde hazırlanan ve iki dilli (Almanca/Türkçe) bir yapıya sahip olan *Aynı Gökyüzü* adlı şiir seçkinde ağaç motifinin poetik, etik ve kültürel işlevlerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmanın temel odağını, ağaç imgesinin doğayı temsil eden simgesel bir unsur olmanın ötesine geçerek; göç, yerinden edilme ve kökenleme deneyimleriyle kurduğu anlam ilişkilerini ortaya koymak oluşturmaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmış; antolojide yer alan sekiz farklı şaire ait şiirler arasından belirlenen 10 örneklem metin, eko-poetik ve kültürel bellek bağlamında içerik analizine tabi tutulmuştur. Analizler sonucunda, ağaç motifinin metinlerde "varoluşsal bir dayanak", "edebî belleğin taşıyıcısı" ve "etik bir barınak" olarak yapılandırıldığı saptanmıştır. Bulgular; ağacın insan bedeniyile kurduğu izomorfik bağın göçmen özne için bir "tutunma" eylemine dönüştüğünü ve farklı dillerdeki adlandırmalara rağmen ağacın dilden bağımsız, birleştirici bir varlık çekirdeği sunduğunu göstermektedir. Sonuç olarak çalışma, *Aynı Gökyüzü* altındaki ağaçların, insan-merkezi bakışı sorgulayan ve evrensel bir aidiyet zemini inşa eden temel birer eko-poetik figür olduğunu kanıtlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yüksel Pazarkaya, Aynı Gökyüzü, Ağaç Motifi, Eko-poetik, Kültürel Bellek, Göç.

Trees under the Same Sky: An Analysis of the Tree Motif in Yüksel Pazarkaya's Anthology Aynı Gökyüzü within the Context of Eco-Poetics and Cultural Memory

Abstract

This study aims to examine the poetic, ethical, and cultural functions of the tree motif in the bilingual (German/Turkish) poetry collection titled *Aynı Gökyüzü*, edited by Yüksel Pazarkaya. The primary focus of the research is to reveal the semantic relationships established between the tree image and the experiences of migration, displacement, and rooting beyond the representation of nature as a mere symbolic element. Qualitative research methodology, specifically document analysis, was employed in this study. From the anthology featuring eight different poets, ten representative poems were selected and subjected to content analysis oriented toward eco-poetics and cultural memory. As a result of the analyses, it has been determined that the tree motif is structured in the texts as an "existential foundation," a "carrier of literary memory," and an "ethical shelter". The findings indicate that the isomorphic bond established between the tree and the human body transforms into an act of "holding on" for the migrant subject. Furthermore, despite varying linguistic designations, the tree provides a unifying existential core

independent of language. In conclusion, the study demonstrates that the trees under the "Same Sky" serve as fundamental eco-poetic figures that challenge anthropocentric perspectives and construct a ground for universal belonging.

Keywords: Yüksel Pazarkaya, Aynı Gökyüzü, Tree Motif, Eco-poetics, Cultural Memory, Migration.

¹ Öğretmen. Milli Eğitim Bakanlığı. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4425-2870>

1. GİRİŞ

Edebiyat ile ekoloji arasındaki ilişki, insanın doğayla kurduğu tarihsel, kültürel ve etik bağların estetik düzlemde nasıl temsil edildiğini anlamaya yönelik disiplinlerarası bir alan açmaktadır. Özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren gelişen ekoeleştirici, edebî metinleri yalnızca insan deneyimlerini merkeze alan anlatılar olarak değil, insan–doğa ilişkilerini biçimlendiren söylemsel yapılar olarak da ele almayı ön plana çıkarmıştır (Bkz. Bate, 1991; Glotfelty & Fromm, 1996; Bulut, 2005; Yazgünoğlu, 2024).

Ekoeleştirici perspektifte doğa, anlatının kurucu unsurlarından biri hâline gelmektedir. Bu bağlamda edebî metinler, doğayı yalnızca temsil etmekle kalmıyor; aynı zamanda ona dair hâkim ideolojileri, güç ilişkilerini ve insan-merkezci varsayımları da görünür kılmaktadır (Bennett, 2024). Greg Garrard (2012), ekoeleştirinin temel amacını, edebî metinlerde doğanın nasıl kavramsallaştırıldığını, hangi metaforlar ve anlatı kalıplarıyla anlamlandırıldığını sorgulamak olarak tanımlamaktadır. Bu sorgulama, çevresel yıkımın yalnızca bilimsel ya da ekonomik değil, aynı zamanda kültürel ve anlatsal bir sorun olduğunu da ortaya koymaktadır.

Son olarak, edebiyatın ekolojik boyutu kültürel bellekle de yakından ilişkilidir. Jan Assmann'ın (2011) göre kültürel bellek, yalnızca tarihsel olaylar ve insan merkezli anlatılar üzerinden değil, doğa imgeleri ve mekânsal semboller aracılığıyla da aktarılmaktadır. Bu bağlamda edebî metinlerde yer alan ağaç, orman, su ya da toprak sembolleri, insanların doğayla kurduğu uzun geçmişli ilişkilerin belleği haline gelmektedir. Edebiyat, ekolojiyle bu noktada kesişerek, doğayı hem hatırlanan hem de yeniden düşünülen bir varlık alanı olarak kültürel dolaşıma sokmaktadır.

1.1. Amaç ve Yöntem

Bu çalışmanın amacı, Yüksel Pazarkaya editörlüğünde yayımlanan *Aynı Gökyüzü* adlı iki dilli (Almanca/Türkçe) şiir kitabında ağaç motifinin² poetik ve etik işlevlerini incelemek ve söz konusu motifin göç, göçmenlik ve yerinden edilme deneyimleriyle kurduğu anlam ilişkilerini ortaya koymaktır. Çalışma, ağaç imgesini yalnızca doğayı temsil eden simgesel bir unsur olarak değil, köklenme, döngü ve yeniden başlama kavramları üzerinden göçmenliği ele almaktadır. Bu bağlamda bu çalışma çağdaş şiirde doğa imgelerinin göç ve göç sonrası bağlamında üstlendiği düşünsel ve etik potansiyeli açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Çalışmada cevap aranan sorular şunlardır:

1. *Aynı Gökyüzü*'nde ağaç motifi hangi poetik ve etik işlevlerle yapılandırılmaktadır?
2. Ağaç imgesi, şiirlerde göç ve göçmenlik sorunsalını hangi metaforik ifadelerle ortaya koymaktadır?
3. Gökyüzünün evrensel ortaklığı ile insan ve göç arasındaki bağlantı nedir?
4. İncelenen şiirlerde ağaç imgesi, insan-merkezci bir doğa anlayışını nasıl sorgulamakta ve insan-dışı varlıkların özneleşmesine nasıl katkı sunmaktadır?

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi, yazılı metinlerin sistematik biçimde incelenmesi yoluyla anlam örüntülerinin, temaların ve kavramsal ilişkilerin ortaya çıkarılmasını amaçlayan bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bu bağlamda çalışmanın temel dokümanı, Yüksel Pazarkaya editörlüğünde yayımlanan *Aynı Gökyüzü* adlı şiir kitabıdır. Çalışmanın örneklemini oluşturan “Aynı Gökyüzü” (die nämliche Erde³) başlıklı kitapta sekiz (8) farklı şairin Almanca şiirleri ve bu şiirlerin Yüksel Pazarkaya tarafından Türkçeye çevrilmiş versiyonları yer almaktadır. Şairler: Reinhard Döhl (Almanya), Ilse Garnier ve Pierre Garnier (Fransa), Bohumila Grögerova ve Josef Hirsal (Çekya), Hiroo Kamimura ve Syun Suzuki (Japonya), Yüksel Pazarkaya (Türkiye). Çalışmanın kapsamına sığdırabilmek için ilgili kitaptan 9 (dokuz) örneklem şiir seçilmiş ve bu şiirlerin eko-poetik ve kültürel bellek odaklı içerik analizleri yapılmıştır. Örneklem belirlenirken, ağaç motifinin açık ya da örtük biçimde yer aldığı, motifin

² Yazarın göçmenler için hazırladığı diğer bir derlemenin adı da *Ağaçtaki Uçurtma* (1975) başlığını taşımaktadır (bkz. Pazarkaya, 1975). Eserin tanıtımı için bkz. Öztürk / Akın, 1998, s. 93-95.

³ Bu çalışma kapsamında yapılan alıntıların kaynağı şudur: Pazarkaya, Y. (1997). *Aynı Gökyüzü (Die nämliche Erde)*. İstanbul: Açı Yayıncılık

farklı işlevler ve anlam katmanları kazandığı şiirler tercih edilmiştir. Seçilen şiirler, Türkçe ve Almanca versiyonlarıyla birlikte değerlendirilerek çok dilli yapının motif üzerindeki etkisi de dikkate alınmıştır.

2. EKOLEŞTİRİ: KAVRAMSAL ANALİZ

Ekoleştirir, en genel tanımıyla, edebiyat ile fiziksel çevre arasındaki ilişkileri inceleyen eleştirel bir yaklaşımı ifade etmektedir. Alanın kurucu isimlerinden Glotfelty ve Fromm, ekoleştiriyi “edebiyat ile fiziksel çevre arasındaki ilişkinin incelenmesi” biçiminde tanımlayarak bu yaklaşımın temel yönelimini açık biçimde ortaya koymuştur (Glotfelty ve Fromm, 1996). Bu tanım, edebî metinlerin yalnızca estetik ya da söylemsel yapılar olarak değil, aynı zamanda insanın doğayla kurduğu tarihsel ve kültürel ilişkinin kayıtları olarak da okunabileceğini göstermektedir. Dolayısıyla ekoleştirir, doğayı metnin dışındaki pasif bir arka plan olarak görmek yerine, anlam üretiminin etkin bir bileşeni olarak değerlendirmektedir.

Ekoleştirenin teorik zemini, modernitenin insanmerkezci dünya görüşüne yöneltilen eleştirilerle yakından ilişkilidir. Aydınlanma sonrasında güçlenen özne-merkezli bilgi anlayışı, insanı doğanın efendisi ve düzenleyicisi olarak konumlandırırken doğayı çoğu zaman kaynak, nesne ve kullanım alanı şeklinde kavramsallaştırmıştır (Buell, 1995; Clark, 2019). Ekoleştirir ise bu hiyerarşik ayrımı sorunsallaştırmakta; insan ile insan-dışı dünya arasındaki sınırların kültürel olarak nasıl kurulduğunu, edebî ve eleştirel söylem içinde nasıl yeniden ürettiğini tartışmaktadır. Lawrence Buell’e göre çevresel metinler, yalnızca doğayı betimledikleri için değil, insan-dışı çevreyi etik düşüncenin ve anlatsal tahayyülün etkin bir parçası hâline getirdikleri için önemlidir (Buell, 1995). Bu nedenle ekoleştirir, estetik çözümlemeyi etik ve politik duyarlılıkla birleştiren disiplinlerarası bir alan niteliği taşımaktadır.

Alanın gelişim süreci incelendiğinde, ekoleştirenin başlangıçta daha çok doğa yazını, pastoral gelenek, kır hayatı ve yaban imgesi gibi konular etrafında şekillendiği görülmektedir Ancak zamanla bu çerçeve genişlemiş; çevresel adalet, iklim krizi, sömürgecilik, türlerarasılık, toplumsal cinsiyet ve hayvan çalışmaları gibi başlıklar da ekoleştirel incelemenin merkezine yerleşmiştir (Clark, 2019). Greg Garrard, ekoleştirenin temel kavramsal düğümlerini pastoral, yaban, kıyamet, kirlilik, hayvan ve yeryüzü gibi başlıklar altında tartışarak alanın yalnızca “doğa tasvirlerini” saptayan bir okuma biçimi olmadığını, çevresel tahayyüllerin ideolojik ve kültürel işleyişini çözümlen bir eleştirel yöntem olduğunu göstermiştir (Garrard, 2012). Bu yaklaşım, edebiyatın çevresel krizler karşısındaki rolünü yeniden düşünmeye imkân vermektedir.

Ekoleştirenin sonraki evrelerinde yerellik ile küresellik arasındaki gerilim özellikle önem kazanmıştır. Ursula K. Heise, çağdaş çevre tartışmalarının yalnızca “yer duygusu” ile açıklanamayacağını, küreselleşme, göç, risk toplulukları ve iklim değişikliği gibi olgular nedeniyle gezegensel ölçekte bir çevre bilincine ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadır (Heise, 2008). Heise’in “eko-kozmopolitanizm” kavramsallaştırması, ekoleştirenin yalnızca belirli bir yerin, bölgenin ya da millî edebiyatın doğa tasavvurlarına odaklanmakla yetinemeyeceğini; ekolojik sorunların dolaşım ve sınır-aşırı niteliğini de dikkate alması gerektiğini ortaya koymaktadır. Böylece ekoleştirir, yerel çevre duyarlılığı ile küresel ekolojik sorumluluk arasında düşünsel bir köprü kurmaktadır. Son yıllarda ekoleştirel kuramın genişlemesinde yeni materyalizm, posthümanizm ve çevresel beşerî bilimler belirleyici olmuştur. Özellikle Serenella Iovino ile Serpil Oppermann’ın geliştirdiği “maddî ekoleştirir” yaklaşımı, anlamın yalnızca insan öznenin söylemsel üretiminden doğmadığını, maddenin de kendi etkileri, ilişkileri ve anlatsallığı bulunduğunu ileri sürmektedir (Iovino ve Oppermann, 2014).

Türkçe literatürde ekoleştirir, özellikle son yirmi yılda belirginleşen bir kavramsal alan hâline gelmiştir. Ufuk Özdağ, çevreci eleştirenin doğa, kültür ve edebiyat arasındaki dinamik ilişkileri görür görür kıldığını, Antroposen bağlamında insanın çevreyle ilişkisini yeniden düşünmeye imkân verdiğini vurgulamaktadır (Özdağ, 2014). Buna ek olarak Serpil Oppermann ve Sinan Akıllı’nın editörlüğünü yaptığı *Turkish Ecocriticism: From Neolithic to Contemporary Timescapes* başlıklı çalışma, Türkiye’de çevre, doğa ve kültür ilişkisini tarihsel ve çağdaş örnekler üzerinden değerlendiren önemli bir başyurur kaynağıdır (Akıllı ve Oppermann, 2020). Bu çalışma, Türkiye’de ekoleştirenin yalnızca Batı merkezli bir teorisinin yerel uygulanışı olmadığını; Anadolu’nun çok katmanlı ekokültürel hafızası, çevresel deneyimleri ve edebî gelenekleri üzerinden özgül bir tartışma alanı kurduğunu göstermektedir. Türkiye’de ekoleştirir konusunda teorik çalışmaların yanı sıra uygulamalı akademik çalışmalar bakımından da ciddi bir artış söz konusudur. Özellikle

son 10 yıl içinde bu konuda yapılan çalışma sayısında ciddi artış gözlemlenmiştir (Bazıları için bkz. Arıkan, 2011; Yiğitoğlu ve Sezer, 2019; Yavuz, 2019; Doğan, 2024; Yazgünoğlu, 2024; Balcı, 2025; Balcı ve Aksöz, 2026)

Sonuç olarak ekoeleştiri, edebiyat incelemelerini çevresel kriz çağının temel sorularıyla ilişkilendiren üretken ve eleştirel bir düşünme alanı haline gelmiştir. İnsan ile insan-dışı dünya arasındaki ilişkileri, karşılaşmaları ve çatışmaları görünür kılmaya bakımından ekoeleştiri, yalnızca bir edebiyat teorisi değil, aynı zamanda etik ve politik bir müdahale biçimi olarak değerlendirilmelidir.

3. AYNI GÖKYÜZÜ'NÜN ANALİZİ

3.1. Bohumila Grögerova / Çekya

Ağaç severim, güç verir erinç verir Sarılr gövdesine ölmeyip dürden gibi geleyim diye	Ich liebe Bäume sie geben mir Kraft und Ruhe Ich umarme ihre Stämme daß ich nicht sterbe sondern zurückkehre wie eine Ulme
---	--

Yukarıda görüldüğü gibi şiir şu açık ve yalın bir ifadeyle başlamaktadır: *Ağaç severim, güç verir erinç verir*. Bu dizelerde ağaç, doğrudan bir psikolojik ve varoluşsal kaynak olarak konumlandırılmıştır. *Güç* ve *erinç* kavramları, modern bireyin parçalanmış ruh hâline karşı doğal bir denge unsuru olarak ağacı öne çıkarmaktadır. Şiirin merkezinde yer alan *sarıлма* eylemi ise şiirin en güçlü imgelerinden biri olup insan bedeni ile ağaç gövdesi özdeşliğini yansıtmaktadır. Yani bu ifade, ağaç ile insan bedeni arasında açık bir izomorfizm (biçimsel özdeşlik) kurmaktadır: Bu noktada ağaç artık normal bir doğa nesnesi olmaktan çıkıp anlatıcının (yazarın) varoluşunu dayandırdığı bir beden hâline gelmektedir. Özellikle göç, yer değiştirme ve kültürel kopuş deneyimleri bağlamında bu sarılma, “yer tutma” eylemi olarak değerlendirilebilir:

- Gövde ↔ insan bedeni
- Sarılma ↔ tutunma / hayatta kalma
- Temas ↔ aidiyet

Şiirin en çarpıcı kırılma noktası şu dizelerdedir: *ölmeyip dürden gibi geleyim diye*. Burada ağaç motifi, ölüm karşıtı bir metafizik model sunmaktadır: İnsan bir kere ölüyor ve bu dünyayı terk eder, ağaçlar ise her sene ölüyor ama baharda filizlenip yeniden daha güçlü bir şekilde doğar. Almanca metinde ağacın türünün özellikle belirtilmesi dikkat çekicidir: *wie eine Ulme* (karaağaç gibi⁴). Karaağaç, Avrupa kültür tarihinde dayanıklılık, uzun ömür ve hastalıklara rağmen ayakta kalma anlamlarını taşımaktadır (Demetz, 1958; Hageneder, 2006; Campanella, 2011). Karaağaç seçimi rastlantısal değildir. Şair, kendini Almanca kültürel hafızaya ait bir ağaç türüyle özdeşleştirerek, göçmen öznenin yeni coğrafyada kök salma arzusunu sembolize etmektedir. Sonuç olarak bu şiirde gökyüzü evrensel alan ağaçlar ise aynı gökyüzüne doğru uzanan güç- sükûnet ve dayanıklılığı temsil etmektedir.

3.2. Reinhard Döhl / Almanya

Teokrit'in dürdeni, Mörike'nin Güzel Kayını, Vergil'in Ölümü – kuşlar aldırılmaz benim geç okumalarım.	Die Ulme Theokrits, Die schöne Buche Mörikes, Der Tod des Vergil – gleichgültig ist den Vögeln meine späte Lektüre.
--	---

Şiirde ağaç motifi bu kez doğrudan deneyimlenen bir doğa nesnesi olarak değil, edebiyat tarihinin içinde geçen kültürel bir bellek olarak yansıtılmaktadır. Dolayısıyla ekopoetizm bağlamında analiz edilmeye çok uygun şiirlerden biridir.

⁴ Orijinal metinde kullanılan “Ulme” sözcüğü Türkçe’ye *dürden* olarak aktarılmıştır. Bu makalede ise ilgili mısra analiz edilirken *karaağaç* üzerinden yorumlama yapılmıştır. Şiir karaağacın özelliklerine göre değerlendirilmiştir.

Şiir şu üçlü yapı üzerine kurulmuştur: *Teokrit'in dürdeni, Mörrike'nin Güzel Kayını, Vergil'in Ölümü*. Burada dikkat çekici olan nokta şudur: Ağaçlar artık tekil bir fiziksel varlık değil, şair isimleriyle birlikte anılan kültürel simgeler hâline gelmiştir.

- Ulme (karaağaç) → Antik pastoral geleneğin (Theokrit) sembolü
- Buche (kayın) → Alman romantik/doğa şiirinin (Mörrike) hafıza ağacı⁵

Bu tarz bir kullanım, ağaç motifini edebî soyağacına (literarische Genealogie) dönüştürmüştür. Çünkü her ağaç belirli bir şairle birlikte anılarak, metin, dönem ve estetik anlayış vurgusu yapmıştır. Bu noktada birinci şiirdeki *ağaca sarılma* eylemi, burada metne ve geleneğe tutunma eylemine dönüşmüştür. Şiirin ikinci bölümünde (*kuşlar aldırma benim geç okumalarım*) kültürel ve ekolojik bağlamda belirgin bir kırılma görülmektedir. Bu dizelerde kuşlar *doğanın sürekliliği*, okuma ise *insanın gecikmiş anlam arayışını* sembolize etmektedir.

Sonuç olarak bu şiirde ağaç motifi edebî hafızanın taşıyıcısı ve doğa ile kültür arasındaki mesafenin ölçütü olarak kullanılmıştır. İnsanın geç kalmışlığını görünür kılan bir imge olarak ilişkilendirilmesi ise şiirin eleştiri noktalarından bir tanesidir.

2.3. Yüksel Pazarkaya / Türkiye

Ölüm varlıktır; ölümün ve varlığın ağacı selvi Dökülmez güzde kışta sevgilinin yaprağı	Der Tod ist Reichtum die Zypresse des Todes und des Reichtums Baum Das Laub der Liebe fällt nicht, nicht im Herbst, nicht im Winter
--	---

Yüksel Pazarkaya'ya ait olan bu şiir kısa ve aforizmatik bir özelliğe sahiptir. Şiir, doğrudan felsefi bir ifadeyle başlamaktadır: *Ölüm varlıktır*. Şairin bu ifadesi, ölümü sadece biyolojik bir son olarak değil, varoluşun bir parçası (bir varlık tarzı / kipliği) olarak tanımlamaktadır. Bu özelliğiyle şiir daha ağaç motifine gelmeden önce, varlık ve ölüm arasındaki ilişkiyi yeniden tanımlayan bir felsefi temel kurmaktadır. Diğer bir ifadeyle, ölüm varlığın bir biçimidir. Bu yaklaşım özellikle Martin Heidegger'in (2006) felsefesine dayanır ve ona göre göre *İnsan (Dasein)*= ölüme doğru varlık (*Sein zum Tode*) şeklinde ontolojik bir kategori oluşturmaktadır.

İkinci dizede ise yukarıda bahsettiğimiz ontolojik zemin somutlaşmaktadır: *ölümün ve varlığın ağacı selvi*. Selvi ağacı, Türk-İslam kültüründe *mezarlık* (Hadank, 2017, s. 22), *yas*, *süreklilik*, *dikeylilik* imgeleriyle özdeşleşmiştir. Özellikle Osmanlı döneminde ölümün sürekliliği ve ruhun yükselişi, divan şiirinde ise sevgilinin boyunu sembolize etmiştir (TDV, 2009). Dolayısıyla selvi, bu şiirde ne yalnızca yaşamı, ne yalnızca ölümü, aksine ikisinin kesişim noktasını temsil etmektedir.

Dökülmez güzde kışta, sevgilinin yaprağı mısraları da selvi ağacının yaprak dökmemesine ve her daim yeşil kalmasına vurgu yapmış olup *süreklilik* imgesini öne çıkarmıştır.

2.4. İlse Garnier / Fransa

Ne diyor hışırdayan yaprak? Altında donmuş kabuğun patlayacak tomurcuklar kor güz susup sönecek	Was sagen die raschelnden Blätter? Unter vereister Rinde drängen die Knospen doch der glühende Herbst wird schweigend verlöschen.“
--	---

Yukarıda görüldüğü gibi şiir şu soruyla başlamaktadır: *Ne diyor hışırdayan yaprak?* Bu noktada ağaç motifi ilk kez işitsel bir düzlemde kurulmuş olup anlamı ses ve titreşim alanına taşımaktadır.

Altında donmuş kabuğun, patlayacak tomurcuklar mısralarında ağacın sessiz, hareketsiz, donmuş gibi görüldüğü, ancak kabuğun altında yüksek bir yaşam basıncının olduğu vurgulanmaktadır. Daha güçlü olmak için uyuyan ağacın içinde uyanmayı bekleyen bir enerji vardır. Bu şiirde kabuk donmuş zamanı, tomurcuk beklenen ama henüz görünmeyen hayat, patlama ise kaçınılmaz dönüşüm olan yeniden doğuşu ifade etmektedir. Bahsedilen yeniden doğuş son mısradan da (*kor güz susup sönecek*) kendini göstermektedir. Burada da güz mevsiminin bitip baharın gelişi, dolayısıyla doğanın yeniden yeşermesine göndermede bulunulmuştur. Bu şiirin

⁵ Alman edebî dönemleri ile ilgili detaylı bilgi için: Bkz. Balcı, 2017; Zengin, 2011; Zettl, 2009.

genelinde ağaç yalnızca olanı ya da olan biteni değil, henüz olmayanı da taşımaktadır. Bu yönüyle ağaç motifi, umut kavramını patetik olmadan şiirsel bir yoğunlukla kurmaktadır.

2. 5. İlse Garnier / Fransa

Aynı ağaçlar, değişen adlar Sessiz yazar kalem ak- çaağaç, karaağaç, orme elm erable, dostça büyür kulakta adlar.	Nämliche Bäume, wechselnde Namen Lautlos gleitet die Feder über das Blatt, Ahorn und Ulme, orme elm erable sanft wachsen die Namen im Ohr
--	---

Bu şiir, *Aynı Gökyüzü*'ndeki ağaç motifinin en açık biçimde dilsel ve çeviribilimsel bir figüre dönüştüğü metinlerden biridir. Dördüncü şiirde ağaç ses ve potansiyel üzerinden kurulurken, bu şiirde ağaç adlandırma ve yazı üzerinden kavranmaktadır. Şiirin ilk mısrası olan *Aynı ağaçlar, değişen adlar* ifadesi kitabın tamamına yayılabilecek bir poetik özetinde barındırmaktadır. Şiirin temel önermesi nettir: Ağaç aynı kalır, adlar değişir. Bu, şu düzlemleri ortaya çıkarmaktadır:

- Ontolojik düzlem: ağaç (varlık)
- Dilsel düzlem: ad (gösterge)

Ağaç burada fiziksel bir doğa nesnesi değil, dilden bağımsız bir varlık çekirdeği olarak konumlandırılmaktadır. Adlandırma ise tarihsel, kültürel ve dilsel olarak değişkendir. Şiirde yazma eylemi açıkça sahneye çıkar: *Sessiz yazar kalem ak-*

Burada çok katmanlı bir imgesel yapı kurulmuştur. Bu yapı, yazının kendisini ağaçtan türeyen bir eylem olarak düşünmemizi sağlamaktadır. Yazı, ağacı anlatırken, aynı zamanda ağacın maddesinden doğmaktadır.

- Kalem/Feder → yazı
- Yaprak/Blatt → hem kâğıt hem ağaç yaprağı
- Ağaç adı → yazının konusu ve kökeni

Şiirin merkezinde yer alan dizi ise (çaağaç, karaağaç, orme elm erable) şiirin çözümlenmesi açısından son derece önemlidir. Burada Türkçe, Almanca, Fransızca ve İngilizce ağaç adları yan yana, hiyerarşisiz bir biçimde sıralanmıştır. Bu sıralama ağaç motifini çok dilli bir işitme alanına dönüştürmektedir. Şiirin son dizesi (dostça büyür kulakta adlar), ağaç–dil ilişkisini yeni bir düzleme taşımaktadır. Ağaçlar okunmaz, işitilir. Dilbilimsel açıdan şiirin aktardığı mesaj, varlık tektir ama anlamlar çoğuldur.

2.6. Josef Hiršal / Çekya

Adsız ağaçlar boşa arar ormanı. “Gündüz ve gece rüzgâra terk edilmiş, büyümezlere hiç göğe.	Namenlose Bäume suchen vergeblich den Wald. Tage und Nächte dem Wind preisgegeben, wachsen sie nie in den Himmel.
---	---

Şiir şu çarpıcı ifadeyle başlamaktadır: *Adsız ağaçlar*. Bu tamlama, örneklem 5'teki “*aym ağaçlar, değişen adlar*” önermesine karşılık, artık adlar yalnızca değişmemekte, tamamen kaybolmakta tezini ortaya koymaktadır. Buradaki adsızlık masum bir doğallık değil, dilsel ve kimliksel bir yoksunluk hâlini vurgulamaktadır. İkinci dize bu adsızlığı mekânsal bir krize dönüştürmektedir. Ağaçların ormanı araması paradoksaldir; çünkü normalde ağaçlar ormanı oluşturur. Buradaki terslik şunu göstermektedir: bütün parçalanmıştır, bağlam dağılmıştır, aidiyet kaybolmuştur. Bu imge, özellikle göç, sürgün ve parçalanmış toplumsal yapıya gönderme yapmaktadır.

Şiirin orta bölümünde (Gündüz ve gece rüzgâra terk edilmiş) rüzgar, şiirin genel olumsuz havasından dolayı, özgürlük değil, istikrarsızlık ve savrulmayı simgelemektedir. Ağaçların rüzgâra terk edilmesi, kök–toprak–yer ilişkilerinin askıya alındığını gösterir. Bu noktada ağaç, artık kök salan bir varlık değildir; rüzgârın nesnesi hâline gelmiştir.

Şiirin son dizesinde ağaçların göğe büyümemesi ise fiziksel bir imkânsızlıktan çok, sembolik bir tıkanmayı ifade etmektedir. İncelediğimiz *Aynı Gökyüzü* adlı kitabın geneline evrensellik, umut ve

birliktelik hakimken, Hirsal'ın bu şiirinde ağaçlar, aynı gökyüzüne ulaşamayan varlıklar olarak gösterilmektedir.

2.7. Pierre Garnier / Fransa

Kuş yuva yapar isimsiz ağaçlarda biz evimizi adsız dünyada. Şiir tutar bizi, kuşları.	Vögel bauen Nester in namenlosen Bäumen, wir unsre Häuser in der namenlosen Welt. Das Gedicht hält uns und die Vögel fest.
---	--

Garnier'in bu şiiri, bir önceki örnekteki karamsarlık durumuna karşılık, şiirin kendisini bir barınak olarak göstermektedir.

Kuş yuva yapar isimsiz ağaçlarda mısralarıyla başlayan şiirde adsızlık, örneklem 6'daki gibi yoksunluk ve kriz olarak değil, doğal bir durum olarak sunulmaktadır. Ağaç adsızdır, ama yaşama elverişlidir ve kuşlara ev sahipliği yapmaktadır. Biz evimizi adsız dünyada mısraları da ilk mısrayla çaprazlama bir bütünlük oluşturmaktadır. Burada:

- kuş → yuva
- insan → ev

Bu iki farklı varoluş biçimi, aynı adsızlık koşulu altında eşitlenmektedir. Şiirin en kritik dizesi ise *Şiir tutar bizi, kuşları* ifadesidir. Burada ağaç adsız bir barınak, ama şiir barınağı mümkün kılan çerçevedir. Bu yönüyle şiir, etik mekân işlevi üstlenmektedir. Kısacası bu şiirde ağaç motifi adsız ama yaşanabilir bir varlık, insan ve hayvanı eşitleyen bir mekân ve şiirin barınaklaştırdığı bir doğa unsurunu sembolize etmektedir.

2.8. Hiroo Kamimura / Japonya

Ne renktir umut, arkadaşım eliyle çizer. Gök mavi mi yoksa ağaçların körpeçik yeşili mi?	Welche Farbe hat die Hoffnung, die die Hand meines Freundes malt. Ist sie das Blau am Himmel oder das frische Grün von Bäumen?
--	---

Şiirin yapısı bütünüyle soru formu üzerine kuruludur. Bu, kesin yargılardan bilinçli bir geri çekilme anlamına gelmekte ve umut kavramını dayatılmayan, birlikte düşünülen bir değer olarak konumlandırmaktadır. *Ne renktir umut, arkadaşım eliyle çizer* mısraları *Aynı Gökyüzü* bağlamında son derece önemlidir: Umud, yalnız başına üretilemez, ilişkiseldir. Ağaç motifi de bu noktada, bireysel bir sembol olmaktan çıkarak paylaşılan bir dünya tasarımının parçası hâline gelmektedir.

Şiirin merkezinde yer alan ikilik şudur: *Gök mavi mi, yoksa ağaçların körpeçik yeşili mi?* Bu karşıtlık, kitabın başlığıyla doğrudan ilişkilidir:

- Mavi (gökyüzü) → evrensel, uzak, soyut
- Yeşil (ağaç) → yakın, canlı, büyüyen

Umud, bu şiirde ikisi arasında bir yerde konumlanmıştır. Ne yalnızca göğe (soyut ideallere), ne yalnızca toprağa (somut varoluşa) aittir. Dolayısıyla bu şiirde umud ve ağaç birbiriyle özdeşleştirilmiştir.

2.9. Pierre Garnier / Fransa

Ağaçlar seçer: Yaprak ölüme düşer, tohum yaşama düşer. Bu dünyanın ne başı var ne de sonu.	Bäume treffen ihre Auswahl: ⁶ Blätter fallen in den Tod, Samenkörner in das Leben. Diese Welt hat weder Ursprung noch Ende.
--	--

Şiir *Ağaçlar seçer* ifadesiyle başlamaktadır. Bu ifade, şimdiye dek gördüğümüz tüm örneklerden farklı olarak, ağaca edilgen değil, etken bir konum vermektedir. Ağaç seçer ve bu seçim insanî bir

irade değil; doğanın kendi iç yasasına uygun bir seçme sürecidir. Seçimin içeriği de şiirde açıkça belirtilmektedir: *Yaprak ölüme düşer, tohum yaşama düşer*. Burada ağaç, daha önce örneklem 2 ve 3'te gördüğümüz ölüm–yaşam gerilimini etik bir dengeye kavuşturmuştur:

- Yaprak → ölüm (geçici olan)
- Tohum → yaşam (devam eden)

Bu ayrım, bir kayıp anlatısı değildir; işlevsel bir döngüdür. Ölüm, yaşamın karşıtı değil, ön koşuludur. Bu döngü ayrıca şiirin son mısralarında da ifade edilmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma, Yüksel Pazarkaya editörlüğünde hazırlanan *Aynı Gökyüzü* adlı antolojideki şiirleri eko-poetik ve kültürel bellek bağlamında inceleyerek, ağaç motifinin modern edebiyattaki çok katmanlı işlevlerini ortaya koymuştur. Yapılan analizler neticesinde, ağacın yalnızca pasif bir doğa nesnesi değil, aynı zamanda etik, felsefi ve kültürel bir özne olarak konumlandırıldığı görülmüştür.

İncelenen metinlerde ağaç motifinin üstlendiği temel işlevler şu başlıklar altında sentezlenebilir:

- *Varoluşsal ve Ontolojik Dayanak*: Şiirlerde ağaç, modern insanın parçalanmışlık hissine karşı "güç ve erinç" veren bir denge unsuru olarak sunulmuştur. Özellikle ağaca sarılma eylemi üzerinden kurulan izomorfik bağ, insan bedeni ile ağaç gövdesini özdeşleştirerek doğayı varoluşun temel bir bileşeni haline getirmiştir.
- *Göç ve Aidiyet Sembolizmi*: Ağaç imgesi, kök salma, tutunma ve yer tutma kavramları üzerinden göçmenlik deneyimiyle doğrudan ilişkilendirilmiştir. "Karaağaç" (Ulme) gibi türe özgü seçimlerin, şairlerin kültürel hafızasına ve yeni bir coğrafyada kök salma arzusuna işaret ettiği saptanmıştır.
- *Kültürel ve Edebî Bellek*: Bazı örneklerde ağaç, doğrudan fiziksel doğadan ziyade, Teokrit'ten Mörrike'ye uzanan bir "edebî soyağacının" taşıyıcısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum, ağacın doğa ile kültür arasında köprü kuran bir bellek mekânı (lieu de mémoire) işlevi gördüğünü kanıtlamaktadır.
- *Döngüsellik ve Umut*: Selvi ve tomurcuk imgeleri üzerinden ölüm ile yaşamın bir karşıtılık değil, birbirini var eden döngüsel bir süreç olduğu vurgulanmıştır. Ağacın "seçim yapan" etken bir varlık olarak sunulması, insan-merkezci doğa anlayışını sarsarak ekosistemin kendi iç yasalarına dikkat çekmiştir.

Nihayetinde, *Aynı Gökyüzü* başlığının temsil ettiği evrensellik vurgusu, ağaçların farklı dillerdeki adlarına rağmen (ak-çaağaç, orme, elm, erable) aynı göğe uzanan ortak kaderini simgelemektedir. Çalışma, eko-poetik yaklaşımın, edebiyatın sadece insanı değil, insanın doğayla kurduğu kadim ve etik bağı hatırlamadaki gücünü bir kez daha teyit etmiştir.

KAYNAKLAR

- Akıllı, S. ve Oppermann, S. (Ed.). (2020). *Turkish Ecocriticism: From Neolithic to Contemporary Timescapes*. Lexington Books.
- Arıkan, A. (2011). Edebi metin çözümlemesi ve ekoeleştirisi. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 1(1), 43-51.
- Assmann, J. (2011). *Cultural memory and early civilization*. Cambridge University Press.
- Balci, U. (2010). Yüksel Pazarkaya: Somut Şiir. In: (Hersg: İnci Pazarkaya) *Dilin Çağırısı*. Zebra Yayıncılık. S. 185-191.
- Balci, U. (2025). Hermann Hesse'nin Ağaçlar'ında Doğa ve Etik: Ekokritik Bir Çözümleme. M. Tosun, S. Arı ve C. Doğan (Ed.), *Kültürlerarası Araştırmalar: Kültürlerarasılık & Yorum Bilim* içinde (ss. 49-62). Çanakkale: Paradigma Yayınevi.
- Balci, U. & Aksoz, M. (2026). Green Practices: An Eco-linguistic Contribution to the Tourism Economy. *Emerald Publishing Limited*, 61-71. doi:10.1108/978-1-83662-916-020251005.
- Bate, J. (1991). *Romantic Ecology: Wordsworth and the Environmental Tradition*. London: Routledge Publishing.
- Bennett, J. (2024). *Canlı Madde: Şeylerin Politik Ekolojisi* (B. Ağın, Çev.). Çanakkale: Akademim Yayınları.

- Braidotti, R. (2013). *The posthuman*. Polity Press.
- Buell, L. (1995). *The Environmental Imagination: Thoreau, Nature Writing, and the Formation of American Culture*. Harvard University Press.
- Bulut, D. (2005). Çevre ve Edebiyat: Yeni Bir Yazın Kuramı Olarak Ekoeleştiri. *Littera*, 17, 83-84.
- Campanella, T. J. (2011). *Republic of shade: New England and the American elm*. Yale University Press.
- Clark T. (2019). Material Ecocriticism. In: *The Value of Ecocriticism*. Cambridge University Press, 111-136.
- Demetz, P. (1958). The elm and the vine: Notes towards the history of a marriage topos. *PMLA*, 73(5), 521-532.
- Doğan, S. (2024). Ekoeleştiri Ve Buket Uzuner'in Romanları. *Kesit Akademi Dergisi*, (11), 673-692.
- Garrard, G. (2012). *Ecocriticism* (2nd ed.). Routledge.
- Glotfelty, C., & Fromm, H. (Eds.). (1996). *The ecocriticism reader: Landmarks in literary ecology*. University of Georgia Press.
- Hadank, K. (2017). Çanakkale Yöresinde Derlenen Jön Türk Asker ve Halk Türküleri. (A. O. Öztürk, Ed.; A. O. Öztürk, U. Balcı, S. Çınar ve Y. Kuru Atadere, Çev.). İstanbul: Hiper Yayın.
- Hageneder, F. (2006). *Die Weisheit der Bäume: Mythos, Heilkraft und Symbolik*. AT Verlag.
- Heidegger, M. (2006). *Sein und Zeit* (19. Aufl.). Max Niemeyer Verlag.
- Heise, U. K. (2008). *Sense of Place and Sense of Planet: The Environmental Imagination of the Global*. Oxford University Press.
- Iovino, S., & Oppermann, S. (Ed), (2014). *Material Ecocriticism*. Indiana University Press.
- Özdağ, U. (2014). *Çevreci Eleştiriye Giriş: Doğa, Kültür, Edebiyat*. Ürün Yayınları.
- Öztürk, A. O. / Akn, Ş. M. (1998). Almanya'daki Türk Çocuk Edebiyatı Üzerine Kısa Notlar. *Türk Yurdu*, Sayı: 136, Aralık 1998, s. 93-95.
- Pazarkaya, Y. (Ed.) (1975). *Der Drachen im Baum. Gedichte-Erzählungen-Märchen und Spiele*. München-Wien: Jugend und Volk Verlag
- Pazarkaya, Y. (Ed.). (1997). *Aynı gökyüzü*. Açı Yayınları.
- Türkiye Diyanet Vakfı. (2009). Servî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde (Cilt 36, ss. 247-249). TDV Yayınları.
- Yavuz, Y. (2019). Edebiyat Ve Ekoeleştiri: Latife Tekin'in "Manves City" Ve "Sürüklenme" Adlı Romanları. *Edebi Eleştiri Dergisi*, 3(3), 245-259.
- Yazgünoğlu, K. C. (2024). Ekoeleştiri Nedir?: Ekolojinin Aynasından Edebiyat Eleştirisine Bakmak. *Söylem Filoloji Dergisi*, Edebiyat Kuramları ve Eleştiri Özel Sayısı, 334-355.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yığıtoğlu, M., & Sezer, M. A. (2019). Âşık Veysel'in Şiirlerine Ekoeleştiri Bağlamında Bir Yaklaşım. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 568-579.
- Zengin, D. (2011). *Başından 19. Yüzyıla Kadar Alman Edebiyatı*. Ankara: Pelikan Yayınevi.
- Zettl, E. (2009). *Geçmişten Günümüze Almanya. Alman Kültür ve Edebiyat Tarihi* (A. O. Öztürk, Ed.; A. O. Öztürk, U. Balcı ve Ö. Gencer, Çev.). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları.



Yüksel Pazarkaya Metinlerinde Göç Travması: *Oturma İzni* Örneği

Oktay ATİK¹

MAKALE BİLGİSİ:

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Benzerlik Raporu: Alındı

Makale Türü: Araştırma makalesi

Makale Kayıt Tarihi: 31.05.2026

Onay Tarihi: 27.06.2026

Atf: Atik, O. (2026). Yüksel Pazarkaya Metinlerinde Göç Travması: *Oturma İzni* Örneği. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 9 (S4), 61-73.

DOI

<http://dx.doi.org/10.29228/cudes.94605>



Özet

Bu çalışma, Yüksel Pazarkaya'nın *Oturma İzni* adlı eserinde göçmen travmasının anlatıdaki yansımalarını Joshua Pederson'un "eksiklik" kavramı çerçevesinde inceler. Dış göç üzerine yapılan mevcut çalışmalar sosyo-ekonomik zorluklar, kültürel uyum ve kimlik çatışması ekseninde şekillenirken bu çalışma göç deneyimini, bireyin belleğinde kırılma yaratan, doğrusal bellek inşasını sekteye uğratan ve dili tahrip eden varoluşsal bir kriz olarak kavramsallaştırır. Çalışmanın kuramsal çerçevesi bir entelektüel soy zinciri üzerine kuruludur: Freud'un "gecikmişlik" ve "yineleme zorunluluğu" kavramları, Caruth'un bu zemini edebi alana taşıyan yorumu ve Pederson'un Caruth'tan türettiği üç kavram olan "eksiklik", "dolaylılık", "yineleme" bu zincirin halkalarını oluşturur. Çalışmada 'eksiklik' kavramıyla, göçmen öznenin yaşadığı travmatik kırılmanın bilince kaydedilemeyeşi ve anlatıda boşluklar ile sessizlikler biçiminde yüzeye çıkışı Pazarkaya metinlerinde hem biçimsel hem de tematik yansımalarıyla örneklendirilir. Nitel veri analizinin benimsendiği çalışmada eserden seçilen sahneler eksikliğin izini gösteren 'sessizlik' ve 'metinsel boşluklar' çerçevesinde incelenir. Bulgular, Pazarkaya'nın metinlerinde göçmen travmasını 'eksiklik' aracılığıyla kurguladığını gösterir. Bu bağlamda çalışma birinci kuşak göçmen anlatılarının travmatik bir belleğin dışavurumları olduğunu vurgulayarak dış göç yazını ve travma çalışmaları arasında disiplinler arası bir diyalog kurmayı hedefler.

Anahtar Kelimeler: Dış Göç Yazını, Yüksel Pazarkaya, Travma Kuramı, Joshua Pederson, Eksiklik.

Migration Trauma in Yüksel Pazarkaya's Texts: The Example of Oturma İzni

The study examines the narrative manifestations of migrant trauma in *Oturma İzni* by Yüksel Pazarkaya through the lens of Joshua Pederson's concept of 'absence'. While existing researches on migration have predominantly focused on socio-economic hardships, cultural adaptation and identity conflict, this study reconceptualises the migration experience as an existential crisis that fractures individual memory, disrupts linear memory construction, and erodes language. The theoretical framework rests on an intellectual lineage: Freud's concepts of "latency" and "repetition compulsion," Caruth's reinterpretation that extends this foundation to literary domain, and Pederson's three analytical concepts derived from Caruth — absence, indirection and repetition — constitute the successive links of this chain. Pederson's concept of "absence" which captures the traumatic rupture's failure to be consciously registered and its subsequent surfacing in narrative through gaps and silence serves as the primary analytical bridge to Pazarkaya's texts. Employing qualitative data analysis, selected scenes from the work are examined through the themes of 'silence' and 'textual gaps'. The findings demonstrate that Pazarkaya constructs migrant trauma through aesthetics of absence. The study thus reframes first-generation migrant narratives as expressions of traumatic memory, forging an interdisciplinary dialogue between migration literature and trauma studies.

Keywords: Migration Literature, Yüksel Pazarkaya, Trauma Theory, Joshua Pederson, Absence.

¹ Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, ORCID: 0000-0002-4767-186X, oatik@nku.edu.tr

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihinin dinamik olgularından biri olan göç, sadece bir fiziksel yer değiştirme eylemi değil, ekonomik, siyasi, sosyo-kültürel ve psikolojik boyutları olan bir toplumsal dönüşüm sürecidir. Bireylerin veya toplulukların ekonomik, toplumsal ya da siyasi nedenlerle yerleşim yerlerini değiştirmesi olarak tanımlanan göç olgusu (GTS, 2026), özünde bireyin bildiği coğrafyadan ve tanıdığı kültürel kodlardan koparak, bilinmezliğe doğru yaptığı varoluşsal bir yolculuğu ifade etmektedir. Bu var olma çabası içinde göç, 20. yüzyılın ortalarından itibaren Türkiye ve Almanya arasındaki sosyo-kültürel ilişkilerin en belirleyici unsuru olmuştur. Kiel Üniversitesi'ne bağlı Dünya Ekonomik Enstitüsü'nün Alman Dışişleri Bakanlığı nezdinde başlattığı bir girişim Türkiye ile Almanya arasındaki işçi ithalinin 1956 yılına dayandığını göstermektedir. Buna göre Türkiye'deki Sanat Okullarından bir katile mesleki eğitim için mesleki eğitim için Almanya'ya gitmiş ve Schleswig-Holstein eyaletinin çalışma bakanlığı tarafından çeşitli kurumlara yerleştirilmiştir. 1957 yılındaki Türkiye ziyareti sırasında Federal Almanya Cumhurbaşkanı Theodor Heuss tarafından davet edilen stajyer sayısı yüz elli olarak beyan edilmiştir (Abandan-Unat, 2002:40-41).

İkinci Dünya Savaşı'nın yaralarından kurtulmaya çalışan Almanya ile Türkiye özelinde 30 Ekim 1961 tarihinde imzalanan Ankara Anlaşması iki ülke özelinde tarihsel bir kırılma noktasıdır. O yılların Türkiye'sinin ekonomik sorunlarından bir çıkış yolu arayan vatandaşlar için Almanya bir umut kapısı olmuştur. Bu umut yolculuğu bir taraftan Almanya'nın sanayi sektöründeki iş gücü açığını kapatmaya olanak sağlarken diğer taraftan daha iyi bir yaşam için Almanya'da çalışıp para biriktirmek ve memleketine geri dönmek isteyen işçiler için kaçırılmayacak bir fırsattır.

Almanya'ya giden işçiler, çoğu zaman ağır sanayi koşullarında, düşük ücretlerle ve sınırlı sosyal haklarla çalışmak zorunda kalmışlardır. Dil engeli, kültürel farklılıklar ve yabancı düşmanlığı, onların gündelik yaşamını daha da zorlaştırmıştır. Bu deneyim, yalnızca ekonomik sebeplere dayanan bir göç hikâyesi olarak kalmamış; aynı zamanda toplumsal travmaların, özlemin ve yabancılaşmanın da bir ifadesi haline gelmiştir. Bu koşullar, edebiyat alanında da güçlü bir yansıma bulmuştur. Göçmen işçilerin yaşadıkları sorunlar ve içinde buldukları zorlu koşullar, yazılı ve sözlü eserler aracılığıyla dile getirilmiştir (Kuruyazıcı, 2001:6; Oralış, 2001:36). İlk dönem eserler, genellikle işçilerin karşılaştığı zorlukları belgeleyen, onların sesini duyurmaya çalışan metinlerdi ve bu yazınsal metinler "misafir işçi yazını" (Gastarbeiterliteratur), "göç yazını" (Migrantenliteratur), "yabancılar yazını" (Ausländerliteratur) gibi adlandırılmalarla kavramsallaştırılmıştır (Pazarkaya, 2011a:118).

Almanya'da doğan bu yeni yazının öne çıkan isimlerinden biri olan Yüksel Pazarkaya, işçi göçünü yalnızca bir toplumsal olgu bağlamında değil, aynı zamanda bireyin iç dünyasında bıraktığı derin izlerle birlikte ele alan eserler vermiştir. Yetmişli yıllardan itibaren kaleme aldığı öykü ve romanlarda, Türk işçilerin gündelik yaşamını, kimlik arayışlarını ve dil bariyerleriyle mücadelesini edebi bir duyarlılıkla işlemiştir. Bu bağlamda öne çıkan *Oturma İzni* adlı öykü kitabı, hem birinci kuşak Türk işçilerinin Almanya'daki sosyo-ekonomik koşullarını gerçekçi bir biçimde yansıtmakta hem de Türk işçilerinin ekonomik sıkıntılarını, kimlik, dil ve aidiyet sorunlarını ve işsel çatışmalarını konu edinir. Böylelikle göçmen öznenin yaşadığı yabancılaşma hissi sadece toplumsal dışlanma üzerinden değil aynı zamanda belleğin ve dilin işlevsizleşmesi üzerinden de kurgulandığını söylemek mümkündür. Zira Yüksel Pazarkaya üzerine daha önce yapılmış çalışmaların sosyolojik ve yapısalcı kuramların etrafında şekillendiği göze çarpmaktadır. Örneğin; A. Tilbe ve K. Civelek'in (2018) *Savranlar* romanı üzerine yaptıkları çalışma İ. Sirkeci ve J. H. Cohen tarafından geliştirilen "çatışma ve göç kültürü modeli" ile Lucien Goldmann'ın "oluşumsal yapısalcı yazın toplumbilimi" yöntemine dayanmaktadır. Bu model, göçü her düzeydeki çatışma, gerilim ve güvensizlikten kaçış olarak yorumlar; göçmenlerin yeni kültürle bütünleşme, asimilasyon ya da marjinalleşme süreçlerine odaklanır (Tilbe ve Civelek, 2018: 78). Benzer biçimde Ahmet Demir'in Yüksel Pazarkaya'nın *Oturma İzni* adlı öykü kitabı üzerine yaptığı inceleme Almanya'daki birinci kuşak Türk vatandaşlarının sosyo-ekonomik koşullarının esere yansımalarını irdelemektedir (Demir, 2011: 676). E. Yılmaz ve S. Alaca'nın *Oturma İzni*'ni ele alan çalışmalarında, göç izleği göç sebepleri, göç ve sonrası, kimlik sorunları gibi tematik düzeyde tartışılmıştır (Yılmaz ve Alaca, 2019: 323). M. Nakiboğlu ve S.N. Duman (2024) da çalışmalarında Sabahattin Ali'nin *Arabalar Beş Kuruşa* başlıklı eseri ile Y. Pazarkaya'nın *Atkestanesi* başlıklı kısa hikayelerini

Hermeneutik çerçevesinde inceleyerek öteki ile ötekileştirilen arasındaki ilişkiye ayrıştırıcı söylem bağlamında dikkat çekmektedirler.

Anılan çalışmalarda yapılan sosyolojik, kültürel ve yapısalcı okumalar Yüksel Pazarkaya metinlerinin tarihsel ve toplumsal arka planını aydınlatılabilmek için şüphesiz önemli bir role sahiptir. Ancak göçü yalnızca sosyo-ekonomik bir olgu ve yazınsal metni de bu olgunun bir yansıması olarak görmek; göç deneyiminin bireyin iç dünyasında, zaman algısında ve dilsel ifadelerinde yarattığı travmatik kırılmaları açıklamada yetersiz kalabileceğini göz ardı etmemek gereklidir. Zira göç süreci vatan ve kültür kaybının yanında, kültür şoku, ayrımcılık, damgalanma gibi sorunları da beraberinde getirmektedir ve bu sorunların travmatik uzantılarından bahsetmek mümkündür (Derin, 2020:47). Bu bağlamda çalışmada, Pazarkaya literatüründe yaygın olan sosyolojik ve tematik okumaları reddetmeden; onun metinlerinde göç deneyiminin travmatik göstergeler aracılığıyla nasıl ifade edildiğini incelenecektir. Ancak buradaki travmatik göstergelerden kasıt, göçle birlikte karşılaşılan zorluklardan doğan travmalar değil, aksine göçün ya da başka bir deyişle terk edişin zihinde yarattığı boşluğun o an idrak edilememesi ve yaşanan travmanın "gecikmeli" olarak kendini göstermesidir. Bu noktada yazın eleştirisinde sosyolojik modellerin ötesine geçip yazınsal metinlerin derinlerinde barınan travma izlerini sürmek için Cathy Caruth'un travma kuramına ve Joshua Pederson'a başvurmak bir zorunluluk halini almıştır. Buradan hareketle, Yüksel Pazarkaya'nın *Oturma İzni* öykü koleksiyonunu, Pederson'un'un kavramları çerçevesinde irdelenecektir. Bununla birlikte göçmen travmasının Pazarkaya metinlerinde hangi kurgusal öğelerle metinleştiği sorusuna yanıt aranacaktır. Bu soruya yanıt ararken Sigmund Freud'un 'gecikmişlik' ve 'yineleme zorlantısı' kavramlarından Cathy Caruth'un gecikmeli travma kuramına, oradan da Joshua Pederson'un 'eksiklik', 'dolaylılık' ve 'yineleme' kavramlarına uzanan kuramsal çizgi takip edilecek; bu üç kavram arasından 'eksiklik' kavramı çalışmanın odağına alınarak travmanın anlatıdaki 'metinsel boşluklar' ve 'sessizlik' biçimindeki yansımaları Pazarkaya'nın *Oturma İzni* eseri örneğinde çözümlenecektir. Bu metodolojik tercih hem kuramsal hem de tematik gerekçelere dayanmaktadır. İlk olarak, göç olgusunun hem bir eylem hem de bir tecrübe olarak özünde çok katmanlı bir varoluşsal bunalımı barındırmasıdır. Göçmen öznenin deneyimi daha yola çıkmadan önce anavatanında yaşadığı (ekonomik) bunalımla tetiklenmekte ve gurbet tecrübesinde dilsel işlevsizlik, hukuki görünmezlik, kültürel aidiyet sorunu gibi konularla da derinleşmektedir. Bu bağlamda Pederson'un 'eksiklik' kavramı göçmen öznenin yaşadığı bu çok katmanlı yoksunluğu hem içerik hem de biçim düzeyinde ortaya çıkaran bir kavram olarak öne çıkarmaktadır. İkinci olarak, travmanın 'gecikmişlik' ilkesi gereği bilincin şok anını kaydedememesinden doğan bu 'eksiklik', anlatıda 'sessizlik' ve 'metinsel boşluklar' aracılığıyla iz bırakmaktadır (Pederson, 2018:100-101). Pazarkaya metinlerindeki göçmen karakterlerde görülen 'söyleyememe' krizi, dilsel yetilerin zaman zaman işlevsizleşmesi ve metinde yaratılan boşluklar anılan eksikliğin en somut yansımalarıdır. Üç kavramın da incelenmesinin kapsam genişliğine ve odak dağılmasına yol açacağı öngörüldüğünden çalışmada sadece 'eksiklik' kavramı ile sınırlandırılmıştır. Pederson'un birinci dalga travma kuramcılarının fikirlerini derlediği bu üç kavramdan biri olan 'eksiklik', Pazarkaya metinlerinden elde edilen bulgular doğrultusunda travmanın anlatıda kendini gösterme biçimleri olan "sessizlik" ve "metinsel boşluklar" (Pederson, 2018:101) aracılığıyla somutlaştırılmakta; bu iki biçimin her biri uygun metin alıntılarıyla örneklendirilmektedir. Ayrıca çalışmanın araştırma nesnesi olan *Oturma İzni* eserindeki on sekiz kısa öykü içinden bu kavrama uyan on iki kısa öyküden yapılan alıntılar örnek olarak sunulmuştur. Bu üçlü kuramsal çerçeve, travmayı Freud'un ortaya koyduğu gecikme ve tekrar ilkeleriyle; Caruth'un bu yapının yazınsal anlatılarda kendini nasıl gösterdiğine işaret eden yorumlarıyla ve Pederson'un yazınsal metinlerdeki örüntülere yönelik çözümlenmeleriyle bir araya getirmektedir ve dış göç yazını için özgün bir inceleme alanı sunmaktadır.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE: SİGMUND FREUD'DAN CATHY CARUTH'A VE JOSHUA PEDERSON'A UZANAN TRAVMA VE ANLATI İLİŞKİSİ

Tıp bilminde "Bir doku veya organın yapısını, biçimini bozan ve dıştan mekanik bir tepki sonucu oluşan yerel yara" ve ruhbilimde "sarsıntı" (GTS, 2026) anlamlarına gelen travma sözcüğü özellikle Sigmund Freud'un çalışmalarıyla psikolojide kullanılan bir kavram halini almıştır. Freud travma tanımını eserinde işlevsel biçimde yapar ve travmayı zihinde yarattığı etkiler üzerinden tanımlamaktadır:

Son mülâhazalarla haz ilkesinin egemenliğini daha iyi anlamaya yaklaştığımızı sanıyorum. Ama henüz ona karşı koyan olgular için bir açıklamaya ulaşamadık. Bu yüzden bir adım daha atalım. Uyan kalkanını delegece kadar güçlü gelen dış uyarılara "travmatik" adını veriyoruz. Sanırım travma kavramı, başka zamanlarda etkili olan bir uyarı kalkanı ile şöyle bir ilişki içinde bulunmalıdır: Dış travma gibi bir olgu kuşkusuz organizmanın enerji işlevlerinde büyük bir bozulmaya yol açacak ve bütün savunma araçlarını harekete geçirecektir. Ama bu arada haz ilkesi o an için devre dışı bırakılmıştır. Ruhsal aygıtın büyük miktarda uyarının baskısına uğraması artık engellenemez; uyarıya başa çıkmak, büyük miktardaki uyarıyı ruhsal olarak bağlayabilmek ve daha sonra da bunlardan kurtulmak başka bir sorun olarak ortaya çıkar (Freud, 2011:41).

Freud'un ifadelerindeki parçalar birleştirildiğinde örtük olarak ve işlevi bakımından tanımlanan travmanın zihnin uyarı kalkanını aşan, haz ilkesini geçici olarak devre dışı bırakan ve işlenmemiş aşırı uyarım yaratan bir deneyim olduğu anlaşılmaktadır. Bu öylesine yıkıcı bir deneyimdir ki, zihin bu deneyimi o anda bilişsel olarak işleyip normal bellek zincirine yerleştiremez. İşlenemeyen bu travmatik deneyim bilinçdışında hapsolmakta ve bireyin iradesi dışında istemsiz hatırlamalar yoluyla zihne sürekli olarak geri dönmektedir (Freud, 2011:45-47). Freud'un kuramında iki temel kavram ortaya çıkmaktadır: "gecikmişlik" (Caruth, 1996:17) ve "yineleme zorlantısı" (Freud, 2011:33). Freud, bu kavramları *Haz İlkesinin Ötesinde* (2011) eserinde savaş nevrozları ve çocuğun "fort-da" oyununu üzerinden açıklamaktadır. Çocuğun makara atıp çekerek annesinin gidip gelmesini taklit etmesi travmatik ayrılığın oyun aracılığıyla yeniden sahnelendiğini göstermektedir (Freud, 2011:27). Benzer biçimde, savaş nevrozları yaşayan gaziler, travmatik savaş deneyimlerini gördükleri kabuslar yoluyla tekrar tekrar işlemektedirler (Freud, 2011:26). Freud'un bu temel görüşüne göre; kişi kendini sarsan bir olaya maruz kaldığında olayı o anda tam olarak anlayamaz; ancak olay kişinin ruhsal yapısında iz bırakmakta ve tekrar tekrar geri dönmektedir.

Freud'un bu gözlemlerini 1990'lı yıllarda travma çalışmalarında önemli bir yere sahip olan Cathy Caruth, bir yazın kuramı olarak uyarlamıştır ve travma çalışmaları için yazınsal ve kültürel bir alan açmıştır. Caruth, *Unclaimed Experience: Trauma, Narrative, and History* (1996) adlı eserinde Freud'un fikirlerinden yola çıkarak travmayı yalnızca psikolojik bir bozukluk olarak değil, aynı zamanda dil, anlatı ve edebiyat bağlamında yeniden formüle etmektedir. Caruth'un kuramının arka planı Freud'a aittir. Freud, travmanın tekrar eden yapısına dikkat çekmekte ve onun haz ilkesine aykırı biçimde kendini yeniden gösteren bir geri dönüş sergilediğini savunmaktadır (Freud, 2011:11).

Caruth, Freud'un klinik gözlemlerini edebiyat kuramına taşıyarak, travmanın anlatıdaki temsilinin temel dinamiklerini formüle eder ve ona göre, edebiyat Freud'un tanımladığı gecikmeli dönüşü dil düzeyinde kayıt altına alabilecek ayrıcalıklı bir alandır (Caruth, 1996:4). Edebiyatın simgesel ve dolaylı dili, doğrudan söylenemeyeni ifade edebilir; anlatıdaki boşluklar ve sessizlikler, travmatik olayın bilinçte kaydedilmeme ikilemini metinsel düzeyde yansıtabilir. Caruth, travmanın doğrudan deneyimlenemeyen ve bu nedenle gecikmeli olarak ortaya çıkan niteliğini çalışmasında edebiyat ve sinema üzerinden analiz etmektedir (Caruth, 1996:1-4) ve travmatik deneyimin ancak parçalı anlatılar, tekrarlar ve dolaylı ifade biçimleri aracılığıyla görünür kılınabileceğini ileri sürer (Caruth, 1996:5-6). Buna bağlı olarak travmayı şöyle tanımlar:

En genel tanımıyla travma, ani veya yıkıcı olayların yol açtığı, kişinin dayanma gücünü aşan bir deneyimi ifade eder; bu olaylara verilen tepki, genellikle gecikmeli, kontrol edilemeyen ve tekrarlayan halüsinasyonlar ve diğer zorlayıcı belirtiler şeklinde ortaya çıkar (Caruth, 1996:11).²

Böylelikle Caruth travmayı 'gecikmeli' bir deneyim olarak kavramsallaştırarak yazınsal düzleme taşımış olur.

Freud'un *Haz İlkesinin Ötesinde* adlı eserinde geliştirdiği "yineleme zorlantısı" (2011:11) kavramı, Caruth'un öne sürdüğü travma kuramının temel dayanaklarından biridir. Caruth, bu kavramı yazınsal anlatıya uygulayarak travmayı "gecikmeli deneyim"³ (Caruth, 1996:7) olarak yorumlamakta ve travmatik olayın yaşandığı anda bilinçte doğrudan işlenemeyip daha sonra

² **Metnin aslı:** "In its most general definition, trauma describes an overwhelming experience of sudden or catastrophic events in which the response to the event occurs in the often delayed, uncontrolled repetitive appearance of hallucinations and other intrusive phenomena"

³ **Metnin aslı:** "belated experience"

şiddetle geri dönmesini açıklamak için kullanmaktadır (Hunter, 2018:67). Caruth'a göre travmatik olayın temelindeki çelişki, bireyin yıkıcı ve dayanılması zor bir deneyim içeren bir duruma doğrudan maruz kalmasına rağmen, o anda yaşananı tam olarak kavrayamamasıdır. Olay çoğu zaman beklenmedik biçimde ve çok hızlı gerçekleştiği için bilinç tarafından işlenemekte, belleğe kaydedilememektedir (Pederson, 2018:101). Ancak bu deneyim tamamen kaybolmamakta; bir süre gizli kalıp birey kendini güvende hissettiği bir anda bir ses, bir koku ya da bir görüntü gibi en küçük bir duyuşsal uyarıcıyla bütün şiddetiyle geri dönmektedir (Caruth, 1996:16-17; Simine, 2018:149). Caruth'a göre travmatik olay, Tasso'nun Tancred hikayesinde olduğu gibi geçmişin hatırlanması değil, şimdiki zamanda yeniden sahnelenmesi olarak kendini göstermektedir (Caruth, 1996:2). Böylece travma hem bilinçdışının işleyişini hem de anlatının yapısını belirleyen bir tekrar döngüsü haline gelmektedir.

Freud'un travma hakkındaki fikirlerinden yola çıkarak travmayı anlatı ile ilişki kurarak yeniden okuyan Cathy Caruth'un bu yeni okumasıyla ileri sürdüğü kuramında üç temel özellik vurgulanmaktadır: 1- gecikmeli kayıt, 2- doğrudan söylenemezlik, 3- yineleyerek geri dönme. Bu özellikler edebiyatın travmayı nasıl temsil edebileceğine yönelik kuramsal bir çerçeve sunmaktadır. Ancak bu noktada travma üzerine yapılan çalışmaların zaman içinde geliştirildiğini ve yapıcı biçimde eleştirilerek başka biçimlere sokulduğunu göz önünde bulundurarak Joshua Pederson'un Cathy Caruth'un kuramını hem eleştirel hem de yapıcı bir yaklaşımla ele alışından bahsetmek gereklidir.

Joshua Pederson *Trauma and Narrative* (2018) başlıklı çalışmasında edebiyat ve travma arasındaki köklü ilişkiyi Cathy Caruth, Geoffrey Hartman, Shoshana Felman ve Dominick LaCapra gibi birinci dalga travma kuramcılarının ileri sürdükleri fikirler açısından incelemekte ve Pederson, bunun için iki temel soru sormaktadır:

*Son yirmi yılda aktif olan önde gelen kuramcıların eserlerinde travma ve edebi anlatı - yara ve kelime - arasındaki ilişkinin derinliklerine inmek, iki temel soruyu gündeme getiriyor. Birincisi, edebi anlatıyı travmayı aktarmak için bu kadar uygun kılan nedir? İkincisi, travma içinde yer aldığı anlatıları tam olarak nasıl şekillendiriyor?*⁴ (Pederson, 2018:97)

Pederson ilk soruya verdiği cevapta özetle dilin de travma ile benzerlik gösterdiğini ve edebi dilin travmayı aktarmada oldukça uygun olduğunu iddia etmektedir (Pederson, 2018:100). Ancak bu çalışmanın sınırlarını ilgilendiren ikinci soru ve cevabıdır. Pederson buna istinaden Caruth ve onun izinden giden birçok kuramcının ileri sürdüklerinin benzerliğine dikkat çekmekte ve travmanın bireyin maruz kaldığı anda tam olarak kaydedilemeyen bir olay olduğunu; olayın şiddetinin hafızanın normal işleyişini bozguna uğrattığını ve deneyimin zihinde boşluklar ve kesintiler halinde kaldığını; bu nedenle de travmatik deneyimlerin hem zihinde hem de anlatıda boşluklar aracılığıyla kendini gösterdiğini yinelemektedir (Pederson, 2018:100-101). Pederson, travmanın zihinde yarattığı bu durumun anlatıdaki yansımalarının nasıl gerçekleştiğini açıklamak ve travma ve anlatı arasındaki ilişki hakkında ileri sürülen fikirleri daha sistematik bir biçimde ifade edebilmek için üç kavram önerir: "eksiklik", "dolaylılık" ve "yineleme" (Pederson, 2018:101). 'Eksiklik' kavramı, Caruth'un "gücünü kaydedilememesinden alan olay"⁵ (Pederson, 2018:101) önermesine dayanmaktadır. Bu kavram, travmatik olayın anlatıda doğrudan temsil edilememesini; 'metinsel boşluklar' ve 'sessizlik' aracılığıyla dolaylı olarak işaret edilmesini ifade etmektedir (Pederson, 2018:101). Dolaylılık kavramı, travmanın bazen boşluklar ve sessizlikle işaretlendiği, başka zamanlarda ise travmanın etrafından dolanarak onu anımsattığı fikrine dayanmaktadır (Pederson, 2018:102). Travmatik olay gerçekleştiği anda deneyimlenmediği için başka bir yerle ve başka bir zamanla bağlantılı olarak kendini göstermektedir. Yineleme kavramı ise Freud'un hastaların rüyalarında ve anımsamalarında travmayı yeniden deneyimlediklerini gözlemlemesine dayanmaktadır (Pederson, 2018:104). Caruth da Freud'dan yola çıkarak travmanın gerçekleştiği anda deneyimlenemesinden dolayı başka bir zamanda ve beklenmedik bir biçimde geri döndüğünü ve böylelikle zorunlu olarak yinelendiğini ifade etmektedir (Pederson, 2018:104).

⁴ **Metnin aslı:** "Plumbing the depths of the relationship between trauma and literary narrative – wound and word – in the works of prominent theorists active in the past two decades or so brings up two primary questions. First, what is it about literary narrative that makes it so appropriate for communicating trauma? And second, how exactly does trauma shape the narratives in which it appears?"

⁵ **Metnin aslı:** "an event whose force is marked by its lack of registration"

Joshua Pederson, Cathy Caruth'un travma kuramını esas alarak birinci dalga travma kuramcılarının fikirlerini ortaya koyduğu bu üç kavram ile daha sistematik bir biçimde ifade etmeye çalışmıştır. "Eksiklik", "dolaylılık" ve "yineleme" (Pederson, 2018:101) olarak adlandırılan bu kavramlar; travmatik olayın bilinçte kaydedilememesini, gecikmeli bir biçimde ortaya çıkışını, zaman içinde yinelenmesini anlatı düzeyinde yansıtmaya yaramaktadır. Çalışmada sadece "eksiklik" kavramına yönelik örneklerin "sessizlik" ve "metinsel boşluklar" (Pederson, 2018:101) yoluyla izi sürülecektir. Bu bağlamda Yüksel Pazarkaya'nın *Oturma İzni* adlı eseri göç travmasının dinamiklerini çözümlemek için kuramsal bir zemin sunmaktadır.

2.1. Travmanın İzleri: *Oturma İzni*

Yüksel Pazarkaya'nın *Oturma İzni* adlı eseri, 1970'li yıllarda Türkiye'den Almanya'ya göç eden Türk işçilerin karşılaştıkları zorlukları, Alman toplumuna uyum sürecini ve kültürel çatışmaları çeşitli öyküler üzerinden ele almaktadır. Anlatılan öyküler, ekonomik sıkıntılar, bürokratik engeller, aidiyet arayışları ve öteki olma deneyimi gibi temalara odaklanmaktadır. Bu bağlamda, eserin başlığı sadece yasal bir statüye gönderme yapmakla kalmaz, aynı zamanda Türk göçmenlerin Almanya'daki varlıklarının geçici ve kırılgan doğasına, hatta varoluşsal belirsizliğine de işaret etmektedir. Bu tematik örüntüde "eksiklik" izleğinin izlerine söylenemeyenler, sessizlikler ve anlatıdaki boşluklar yoluyla rastlamak mümkündür.

2.1.1. Eksiklik

Pederson'un 'eksiklik' kavramı travmatik olayın bireyin kavrama kapasitesini aşmasıyla doğrudan anlatılamamasını tanımlamaktadır. *Oturma İzni*'nde, Türk göçmenlerin travmatik deneyimleri çoğu zaman doğrudan anlatılmamakta; bunun yerine metindeki boşluklar ve sessizlik durumları ile dolaylı olarak ifade edilmeye çalışılmaktadır. Eserin ilk öyküsü olan *21 Kan Güllü*, Şubat 1972'de gazetelere de yansıyan, Ayşe adındaki genç bir kızın yirmi bir bıçak darbesiyle öldürülmesini anlatan trajik bir cinayet hikâyesidir. Ayşe, yoksulluk içinde toza toprağa bulanarak büyüyen genç bir kızdır ve vakti geldiğine iki taliplisi olur. Ayşe'yi Belçika'da kömür madenlerinde çalışan ve yaşça büyük olan Hasan'a verirler. Diğer taliplisi Ömer bu durumu kabullenemez, Ayşe'yi birlikte kaçmaya zorlar; ancak reddedilince Ayşe'yi 21 bıçak darbesiyle hayattan koparır. Hasan ve Ömer göçün travmatik etkilerini taşıyan iki göçmen karakterdir: "Hasan'ın dönmez dili yabanın diline. Dili dönmeyenin adına garip derler. Hasan gariptir. Ömer'in dönmez dili yabanın diline. Ömer gariptir" (Pazarkaya, 2011b:11). Öyküdeki göçmen karakterlerin yabancı bir dille ve kültürle karşılaşması, travmanın yansıması olan 'söyleyememe' durumunu ortaya çıkarır. Zira yaban olarak nitelenen gurbette yabanın dili bir tutulmanın aracıdır. Dilin dönmemesi, sadece iletişimsel bir yetersizlik değildir; aynı zamanda bireyin yeni toplumda kendini ifade edememesinin, 'öteki' ve 'garip' kalmasının yarattığı travmatik bir tutulmadır. Bu dilsel tutulma, göçmenlerin ötekileştirilme deneyimini derinleştirmekte ve 'sessizlik' ile birlikte travmanın anlatı düzeyinde görünür hale gelmesini sağlamaktadır.

Çöp adlı öyküde, kaçak olarak çalışan göçmen işçilerin yaşadığı korku ve egemen toplumdaki değersizlik hissi konu edilir. Joshua Pederson'un travma kuramında dile getirdiği "eksiklik" (Pederson, 2018:101) kavramı, bu öyküde göçmen işçilerin otorite karşısındaki 'sessizliği' ve bireyin kendi içsel duyularını yitirerek bir boşluğa dönüşmesi üzerinden irdelenmektedir. İzinsiz çalışan işçilerden biri olan Hamza, ani bir polis baskınında yakalanmamak için büyük bir çöp varilinin içine atlar ve orada saklanır. Baskın anındaki korkunun yol açtığı tutulma şöyle aktarılmaktadır:

İki polis girdi odaya. Bir şey demeden başladılar aramaya. Allahtan sorgu sual yok. Yoksa, dilleri dolaşacak odadakilerin. Soğuk soğuk yalan söylemesini beceremezler. Hele polisin gözünün içine baka baka (Pazarkaya, 2011b:13).

[...]

Polislerden biri, odadakilerin pasaportlarını istedi. Öbürü, dolaplarda kaçak arıyor. Pasaportlar birer birer uzatılıyor. Bir söz çıkmıyor ağızlarından (Pazarkaya, 2011b:14).

Öyküdeki polis baskını karşılaştıkları tehdit ve buna karşı içinde buldukları teyakkuz halinin travmatik bir örneğidir. İzinsiz olarak çalışmanın yarattığı psikolojik baskı karakterlerin dilsel yetilerinin polis karşısında işlevsizleşmesine sebep olur. Alman polisi, göçmen işçiler mutlak otoritenin olduğu gibi travmanın da kaynağıdır. Göçmenlerin bu korku karşısında dillerinin tutulup sözcükleri yitirmeleri ve sessiz kalmaları, travmanın yarattığı bir "eksiklik" hali olarak görülebilir. Caruth'un travma kuramında işaret ettiği gibi tehdit o kadar büyüktür ki kişi bunu

belleğine kaydedemez ve buna anlık sözlü bir tepki veremez (Caruth, 1996:11). Bu “sessizlik” hali ise sistem karşısındaki çaresizliğin, öznelğin zedelenişinin ve korkunun metne yansıyan ‘eksiklik’ boyutudur.

Travmatik olayın şiddeti, zihnin olağan algı kapasitesini aşarak bireyi içinde bulunduğu durumu ve duygularını anlayamayacak bir hale sürükler (Caruth, 1995:6). Bu durum öyküde bireyin insan olma vasıflarını yitirmenin yarattığı ‘eksiklik’ ile okuyucu karşısına çıkmaktadır:

Polisler kapıyı açınca, daha da büzüldü Hamza çöp varilinde. “Ben böyle ufacak mıyım? Yarı varile sığıdım. Hem de yarı varil pislik doluyken!” Polisi değil, bunları düşünüyordu. Çöplerin altına kayıyor, pislikleri üstüne getirip görünmemeye çalışıyordu.

Ne yüzüne gözüne vıcık vıcık yapışan, yağlı pis sıvıların, ne iç bayan, ağır çöp kokusunun ayırında. Bin yıldır bu çöp varilinde yaşıyormuş, bir çöp parçasıymış gibi bir doğallık, boşluk var içinde. Korku, polis korkusu swışmış gitmiş. Ashında, bu korkuyu duymaya olanak kalmadan çöp varilinde bulmuş kendini. Çöpün ne canı, ne korkusu olur. Çöp gibi duruyor, çöp gibi soluyor (Pazarkaya, 2011b:13-14).

Polis baskını esnasında Hamza’nın bir çöp variline saklanması metinde de bahsi geçen bilişsel çöküşün başlangıcıdır. Freud’un uyaran kalkanının delinmesi olarak tanımladığı an (Freud, 2011:41) burada Hamza’nın korkuyu bile hissedemeyecek kadar büyük bir boşluğun içine düşmesiyle gerçekleşmektedir. Koku almak gibi insani duyuların tamamen ortadan kaybolması travmanın bilinci yok ettiğinin bir göstergesi olarak okunabilir. Başka bir deyişle, yazar göçün ya da göçmen olma durumunun bireyde yarattığı ruhsal yıkımı, karakterlerin duyularını ortadan kaldırarak oluşturduğu boşluk ile metinde bilinçli bir ‘eksiklik’ yaratma yoluyla sunmaktadır.

Karl Bauer’in Yabancılığı adlı öykü Almanya’da yaşayan bir Türk göçmenin gözünden kendi ülkesinde ve toplumunda ötekileştirilen bir Alman ailenin yaşadığı yalnızlığı ve ötekileştirilmeyi konu almaktadır. Aslen Baviera köylüsü olan ve işçi olarak çalışan Karl Bauer’in iki kızı horlanma korkusuyla büyümüş ürkek çocuklardır. Ancak aynı apartmanda yaşadıkları ve kendileri gibi dış dünya ile iletişimi olmayan Türk çocukları ile arkadaş olduktan sonra yüzleri gülmeye başlar. Karl Bauer anlatıcı ile sohbet ederken yeni taşındıkları bu çevrede ‘yabancı’ olarak görüldüklerinden bahseder ve asıl yabancıların diğer göçmen işçiler olmadığını, aksine kendi engellerini aşamayan ve bu sebeple kendilerine ve çevrelerine yabancı kalan yerel halkın olduğunu ileri sürer. Bu durum karşısından Karl Bauer’in iki kızının yaşadığı travmatik deneyim, dış dünyayla kurdukları bağı kopararak bir ‘sessizlik’ hali yaratmaktadır:

Karl Bauer’in kızları sonunda bizim eve de geldiler. Bizimkiler tutup ellerinden getirdiler. Kovulmak, azarlanmak ve her çeşit horlanma ve yasakla koşullanmış iki ürkek, ufak yaratık. Eşikten ezik ezik adım atarlarken, her an tepeden düşecek bir azarın, bir yasağın korkusuna bürünüktüler. Büzülüp büzülüp bir tutam tüydüler (Pazarkaya, 2011b:17).

Öyküde çocukların azarlanma ve horlanma korkusuyla seslerini çıkarmamaları ve büzülmüş bir tüy gibi tabiriyle içe dönük tasvir edilmeleri ötekileştirilme travmasının kurbanı nasıl sessizleştirdiğinin metindeki örneğidir. Pazarkaya’nın bu metni travmayı sadece göçmenlerle sınırlamaz, Almanların da kendi engellerini aşamamaları yüzünden toplumsal düzeyde bir iletişim felci yaşandığına işaret eder. Bu hasar öyküde insani duygu ve bağların yitimiyle oluşan ‘eksiklik’lerle kendini gösterir. Karakterlerin canlı birer insan olmaktan çıkıp mekanik nesnelere dönüşmesi bilincin travmatik gerçekliği algılamayarak yarattığı boşluktur:

Karl Bauer ile karısını çocuklar dolayısıyla tanıdık. Bizim semte taşındıklarını bilmiyorduk. Semtte eskiden beri oturanları bile tanımak olanağı yok ya. Burası Almanya. Evdeşlerinizi tanıyamıyorsunuz çoğu zaman. Merdivenlerde rastlaşılan çehreler anımsanır yalnızca. Donuk. Kıpırtısız birer resim. Birer mask. Kalıplar iner çıkar merdivenlerden (Pazarkaya, 2011b:16).

Sözcüklerin eksikliği ise her iki tarafın içinde hapsediği travmatik durumun bir sonucudur. Göçün ve modernitenin yarattığı yabancılaş(tur)ma varoluşsal bir eksiklik yaratmaktadır. İnsani özelliklerin metinden silinip yerini bu donuk imgelere bırakması travmanın bireyde yarattığı eksiklikle örtüşmektedir ve metinde yaratılan boşluklarla kendini göstermektedir.

Sincaplar öyküsünde bir çınar ağcında sürekli birbirini kovalayan iki ürkek sincabın durumu ile Avrupa’da kaçak işçi olarak yaşamaya çalışan Hasan’ın korku dolu yaşamı arasında metaforik bir

bağ kurulmaktadır. Köyde yaşayan Hasan, daha önce Almanya'ya gidip itibar ve zenginlik kazanan Kazım'ı kiskanarak kaçak yollarla Avrupa'ya çalışmaya gider. Yollarda ağır hastalanır, ancak Strasbourg'daki şantiyelerde kaçak işçi olarak çalışabilmek için korkusundan hasta olduğunu söyleyemez:

Üşütmüş. Sıtmalandı. Zagreb gecelerinin, Avusturya ormanlarının soğuğu böğründen sırtından işleyip yerleşmiş ciğerlerine. Cayır cayır yanıyor, başı dönüyor, içi bulamıyor, ama çalışıyor. Hastayım, diyemiyor, dili varmıyor. Korkuyor. Sırtında taşlar, yığılveriyor olduğu yerde, bağılıyor. Bir şaşkınlık, bir telaş... Ne sigorta var, ne çalışma, ne oturma izni (Pazarkaya, 2011b:21).

Hasan'ın yasadışı statüsü ve yaşadığı emek sömürüsü, onu derin bir sessizliğe ve bir 'söyleyememe' krizine hapsedmektedir. Hasan'ın ağır çalışma koşulları altında ve hastalanmasına rağmen hasta olduğunu söyleyememesi sistemin yaratmış olduğu travmatik bir sendromdur. Pederson'un işaret ettiği 'eksiklik' burada bedensel bir çöküşle kendini göstermektedir. Hasan'ın bu sessizliği, işten atılma ve ülkesine geri gönderilme korkusuyla zihninde oluşan travmanın büyük bir sessizliğe ve bununla birlikte bir eksikliğe dönüşmesinin metindeki temsili olarak değerlendirilebilir.

Mahmut ile Güldane öyküsü, göçmen işçilerin Almanya'da çalışma izni alabilmek uğruna başvurdukları anlaşmalı sahte evlilikleri anlatan bir gerçeklik hikâyesidir. Adapazarı'nın yoksulluğundan çıkıp Almanya'ya gelen Güldane, hayatın zorluklarıyla erken yaşta tanışmış, hem dikiş atölyesinde fazla mesai yaparak hem de hafta sonları mağazalarda çalışarak, hayatını zorluklar içinde kazanmaya çalışan bir kadındır. Askerden yeni dönmüş, yoksul ve köyde tutunacak dalı olmayan Mahmut ise turist pasaportuyla Almanya yollarına düşer. Avusturya sınırında durdurulunca insan kaçakçılarının eline düşer ve insani olmayan koşullar altında dağlardan, ormanlardan gizlice geçerek Almanya'ya varır. Mahmut'un Almanya'da yasal bir işçi olabilmesinin tek yolu, orada resmi olarak çalışan bir eşin onu yanına almasıdır. Bu fırsatı değerlendiren Güldane, Mahmut'tan beş bin Mark ister ve yaptıkları sözleşme karşılığında Mahmut ile sahte bir evlilik gerçekleştirir.

Pederson'un 'eksiklik' kavramı metinde evlilik gibi kutsal değere sahip bir eylemin tüm insani duyguların yok edilerek salt bir sözleşmeye indirgenmesi ile kendini göstermektedir. Normal şartlarda dil, insanın dünyayı anlamlandırmasını ve başkalarıyla bağ kurmasını sağlayan bir araçtır, ancak Mahmut ve Güldane'nin durumunda dil, sadece bürokratik bir engeli aşmak için kullanılan ve içindeki tüm insani özün boşaltıldığı bir araçtır. Metin, Mahmut'un baba ocağında yaşadığı yoksulluktan kurtulmak adına çıktığı kaçak göç yolculuğunun dehşetini detaylandırmak yerine, bu sahnelerin yokluğu ile eksiklikler yaratarak Mahmut'un yaşadığı travmanın zihninde yarattığı boşluğa işaret etmektedir:

Aç susuz günler geçti sınır boylarında. Kurt düzeni kuran birtakım açık gözler önce uzaktan aç aç baktılar aç Mahmutlara. Sonra usul usul yaklaştılar avlarına. Sizi götürürüz, dediler. Almanya'ya. Bin, dediler, bin beşyüz dediler. Mahmutlar insan olmanın sefilliğini, insansızlığını yaşadılar. Ormanlar, dağlar kaçak korudu, kaçak barındırdı, kaçak öldürdü. Mahmutlar insan olmanın kaçak tadını tattılar bir kez daha. İnsan olmak, göç yılları, kaçış yılları olarak ahınlara yazılı Mahmutlar (Pazarkaya, 2011b:29).

Mahmut karşılaştığı insan dışı muamele ve vahşi doğanın şartlarına rağmen metinde bu dillendirilmez ve anlatıcı tarafından üstünkörü açıklanarak oluşturulan 'eksiklik'te sefaletin 'sessizliği' yaratılmaktadır. Almanya'da kalabilmenin yollarını ararken Güldane ile olan karşılaşmasında Mahmut onun güzelliğinden veya karakterinden bahsetmek yerine, elde edeceği oturma izninin anahtarı olduğunu dillendirmektedir:

Mahmut Güldane'ye der: Laf olsun diye evlenin mi benimle? Evlenin ve beni işçi diye çağırtn mı?

Güldane şöyle bir düşünür: Ne verin başhğıma, der?

Mahmut: İki bin vereyim, der.

Güldane, beş bin verisen, olur, der (Pazarkaya, 2011b:29).

Metinde yer alan dilin bu kadar mekanik ve pazarlık odaklı olması, aslında insani dilin eksikliğinden kaynaklanan 'söyleyememe' durumuna örnektir. Mahmut ve Güldane'nin geçmişte

yaşadıkları yoksulluğun yaratmış olduğu travma, metinde dile sadece pazarlık için bir işlevsellik kazandırılması yoluyla oluşturulan 'söyleyememe' durumu sayesinde izlenebilmektedir. Zira, dil hayrı ve güzelliği ifade etmede 'sessiz' kalmaktadır.

Orkideler öyküsünde Almanya'daki göçmen işçilerin zorlu yaşamları ile Alman halkının ilgi alanları arasındaki derin uçurum konu edilmektedir. Anlatıcı, yağmurlu bir Frankfurt sabahında Dünya Orkideler Sergisi'ni görmek için Palmiyeler Bahçesi'nin önünde uzun kuyruklar oluşturan Almanları görür. Zorlukla içeriye girebilmesine rağmen kalabalığa ve ortamın boğukluğuna dayanamayan anlatıcı kendini dışarı atarak şehrin arka sokaklarına doğru yürümeye başlar, bu sırada Türk işçilerin yaşadığı köhne evlere rastlar. Bu evlerde yaşayanların dramından hiç kimsenin haberdar olmadığını vurgular. Böylece anlatıcı, orkidelere gösterilen ilgi ile insana gösterilen değersizlik arasındaki tezatlığı ortaya koymaya çalışmaktadır.

Öykünün adının *Orkideler* olmasına rağmen anlatıcının serginin içine girdiği halde "tek bir orkide görememe[si]" (Pazarkaya, 2011b:32) anlatıda yer alan en dikkat çekici boşluk olarak değerlendirilebilir. Bu eksiklik fiziksel bir görememe durumu değildir, anlatıcının ekonomik kaygılar, yersiz-yurtsuzluk gibi sebeplerden oluşan travmatik bilincinin estetik olanı kaydedememesidir. Bu durum bir bakıma göçmen deneyiminin metaforik bir ifadesi olarak okunabilir, zira göç etmeden önceki arzulanmış yaşama kavuşamamak, hayatın beklenildiği güzellikte olmaması bu travmatik bilincin temelini oluşturmaktadır. Anlatıcı Frankfurt sokaklarında ilerlerken "bizimkiler" (Pazarkaya, 2011b: 32) dediği Türk göçmenlerin yaşadığı evlerin önünden geçerken ağzından şu sözler dökülmektedir:

Bin çeşidi varmış mübareğin. Bin duygusu var bu evlerdeki insanların. Biri kaçaktır, polis baskınından korkuyor. Birini işten atmışlar kara kara düşünüyor. Silada eline bakan dokuz nüfus kök söktürüyor birine. Birinin oturma izni bitmiş, ya uzatmazlarsa karabasanı abanıyor gönline. Biri mektup yazıyor, mektuba ağusundan süzdüğü sevgiyi katıyor. Biri fasulye vurmuş ocağa. İkisi tavla atıyor. Köşede yatağa bağdaş kurmuş üçü kumar oynuyor. Biri taşınır radyosuyla cebelleşiyor Ankara kısa dalgaçı bulmak için. Birinin usuna, daldığı özlem denizinde köyde kalan bebeleri vurdu birden. Biri şirkete kapırdığı markların ahıyla yanıyor. Biri İstanbul'da kat mı, yoksa köyde tarla mı, hesabı yapıyor. Birine ölüm haberi gelmiş, gidemiyor (Pazarkaya, 2011b:33).

Anlatıcı göçmenlerin yaşadığı evlerin önünden geçerken zihninden geçen sorunlar – kaçak işçilik, işten atılma, oturma izni, memleket hasreti, ölüm haberi – sadece bir liste halinde sıralanmakta ve hiçbir detaylandırılıp anlatıya dönüştürülmemektedir. Bu liste travmatik deneyimlerin bir kataloğu olarak işlev görmektedir. Öykü, bu travmaları anlatmak yerine boşluklar yaratmakta; sadece varlıklarına işaret etmektedir ve böylelikle her biri anlatıda bir metinsel boşluk olarak kalmaktadır.

Oturma İzni adlı öykü yabancı bir ülkede yasal belgelere sahip olmadan yaşamının beraberinde getirdiği varoluşsal korkuları ve bürokratik zorlukları konu edinmektedir. Öykünün hemen başlangıcında oturma ve çalışma izni olmayan birinin gurbette deyim yerindeyse insan sayılmadığı anlatılmaktadır. Elinde izni bulunmayan en büyük kabusunun ise polis tarafından yakalanma korkusudur. Göçmen özne için yaşam tamamen hukuki bir zemine indirgenmiştir. Oturma ve çalışma izninin yokluğunun yarattığı travma, anlatıda bireyin toplumsal ve insani açıdan bir 'hiçliğin' içinde hapsolmesiyle tasvir edilmektedir:

Oturma iznin mi yok, çalışma iznin mi yok, insan değilsin bu yabanda. Kolay değil yabancılık. Ama beterin beteri var. Yabana bile olamamak var yabanda. Hiç olmak. Bir hiçsin, yoksun, yaşamıyorsun elinde oturma iznin, çalışma iznin yoksa. Varsa iznin, en büyük karabasanın, gece düş boyu peşini kovalayan korku: Oturma iznini, çalışma iznini ahrlarsa elimden, uzatmazlarsa, bilmeden etmeden bir suç, suça benzer bir şey işleyiverirsem? (Pazarkaya, 2011b:35).

Yazarın göçmen öznenin yabancı bir coğrafyada öteki olarak dahi kabul görmemesini 'yabana bile olamamak' sözüyle anlatması hukuki bir görünmezliği tarif etmektedir. Bununla birlikte metinde yapılan hiçlik vurgusu da travmanın göçmen özneyi boşluğa itmesiyle ilişkilendirilebilir. Kişi bu bakımdan toplumda sadece görünmez bir iş gücüdür. Bu durum göçmen özneye bir söyleyememe hali yaratarak onu suskun kalmaya mahkûm eder, nihayetinde yasal olarak var olmayan birinin hak araması imkansızdır. Anlatıcı bunu 'yabana bile olamamak' sözüyle kavramsallaştırarak göçmen öznenin eksikliğine vurgu yapmış olur.

Hasan Bir Şey Bilmiyor adlı öykü, dilini ve kanunlarını bilmediği yabancı bir ülkede küçük bir hatanın veya saf bir merakın göçmen işçileri yasalarla karşı karşıya getirmesini ve bunun yarattığı korkuyu anlatmaktadır. Almanya'ya işçi olarak gelen Hasan, ağabeyinin arabasının nasıl olduğunu görmek için çocuğu bir merakla şoför koltuğuna oturur. Ancak anahtarını çevirip gaza basmasıyla birlikte karşı kaldırımdaki evin çitlerine çarpar. Olayı görenlerin haber vermesi üzerine polis gelir ve Hasan Türk tercüman eşliğinde Alman polisi tarafından sorguya çekilir. Hem polis karşısındaki korkusu hem de yasaları ihlal ettiği gerekçesiyle sınır dışı edileceğini düşünmesinin yarattığı korku Hasan'ı ifade sırasında derin bir sessizliğe iter. Pederson'un dile getirdiği travmatik uyarın sebebiyle öznenin dilsel yetisini kaybederek deneyimini söze dökmemesi (Pederson, 2018:100-101) Hasan'ın polis karakolunda yaşadıklarıyla örtüşmektedir: "Sesi iyice kaçmıştı. Güneş yanığı yüzü iyice kararıp ufalmıştı. Bütün yüzü, ürküye dönüşmüştü. Oturduğu yerde bir tek böcek oluvermişti" (Pazarkaya, 2011b:39). Hasan'ın yaşamış olduğu bu durum çalışıp para kazanma hayalleriyle geldiği Almanya'dan sınır dışı edilmenin korkusu sebebiyle travmanın özneyi sessizliğe mahkûm edişini simgelemektedir. Korku Hasan'ın dilini düğümleyerek onu kendi hikayesini anlatamayan, sadece otoritenin baskısı altında ezilen bir nesne haline getirmiştir. Bu durum ise metinde Hasan'ın içine düştüğü "sessizlik" ile yansıtılmaktadır.

Atkestanesi adlı öykü Almanya'da büyüyen göçmen çocuklarının erken yaşta karşılaştıkları dışlanmayı, aidiyet sorununu ve yaşadıkları kimlik bunalımını anlatmaktadır. Öykünün baş kahramanı Ender, Almanya'da doğmuş, Alman okuluna giden, Almancayı çok iyi konuşan bir Türk çocuğudur. Bir gün okul bahçesinde en yakın arkadaşı Stefan'ın nedensizce "Sen Alman değilsin" diyerek onunla oynamayı reddetmesi Ender'i derinden sarsar ve somut bir dil yitimine neden olur: "Ender'in kara, güzel gözleri donuklaştı. Bir suç işlemişçesine ürperdi içi. Bir şeyler kırıldı. Sustu. Başını eğdi. Ayrıldı oradan. O gün hiç konuşmadı Stefan'la bir daha" (Pazarkaya, 2011b:46). Stefan'ın sözleri karşısında Ender'in dilinin tutulması Freud'un tanımladığı gibi uyarın kalkmasının delinmesi anıdır (Freud, 2011:41). Darbe o kadar ani ve yıkıcıdır ki Ender onu söze döküp işleyemez. Susmak ya da söyleyememek anlatıda "eksikliğin" görüldüğü noktadır. Ender'in o gün konuşmaması travmanın dilin tutulmasına sebep olmasıyla gerçekleşmektedir.

Ender'in yaşadığı başka bir 'söyleyememe' durumu ise parkta gerçekleşmektedir. Ender parkta iki çocuğu taşlarla at kestanesi düşürdüğünü görür ve yanlarına gider. Ağaçtan düşen bir kestaneye uzanmak ister, ancak diğer çocuklar söyledikleri sözlerle buna engel olmaktadır:

Ender, onların yanına geldi. Yerde gördüğü bir kestaneye eğildi. Öbür çocuklardan biri, "Çek elini!" dedi. Ender, "Ben de kestaneye toplamak istiyorum," dedi, ikinci çocuk, "Toplayamaz-sın, bunlar Alman kestanesi," dedi. Ender anlamadı. Birinci çocuk ekledi: "Sen Alman değilsin. "Sonra İkincisi, "Sen yabancısın," dedi. Gelip dikildiler Ender'in başına. Elini yerdeki kestaneye uzatmış kaldı öyle. Bir karış daha eğilse, alacak kestaneyi. Ama uzanamadı. Başı yukarıya, çocuklara dönük, eğilmiş kaldı bir süre. Sonra dineldi. Kestaneyi almadan elbette. Dili tutulmuş gibiydi. "Park herkesin, herkes kestaneye toplayabilir," demek istediye de ötekiler sözünü ağzında tkadılar Ender'in. "Sen yabancısın. Bunlar Alman kestanesi. Dokumursan, görürsün gününü," diye gözünü korkuttular (Pazarkaya, 2011b:47).

Ender'in söylemek istediği cümle aslında metinde yazılıdır; ancak Ender tarafından telaffuz edilemez ve bir söylenemeyen olarak metinde kalır. Böylelikle yazar dili tutulan karakterin içindeki sesi okuyucuya göstermektedir. Böylelikle travmanın anlatıdaki 'eksiklik' biçimine de işaret edilmiş olur. Bu anlatı örüntüleri, göç travmasının o yıllarda henüz çocuk yaşta olan ikinci kuşak üzerindeki etkisini, ne Türkiye'ye ne de Almanya'ya ait olamamanın yarattığı varoluşsal boşluğu, Pederson'un işaret ettiği biçimde doğrudan söyleyerek değil, söyleyemeyerek aktarmaktadır.

Yolda öyküsü biri memlekete, diğeri gurbete giden iki Türk göçmen ailesinin bir mola yerinde tesadüfen karşılaşmalarını ve birbirleriyle hiç konuşmamalarına rağmen iç dünyalarındaki kaygıları ve umutları konu almaktadır. Mola yerindeki ağaçlardan birinin altında oturan adam, Türkiye'de izni bitirmiş ve Almanya'ya geri dönmektedir. Zihnini yoran kaygılar da ona yol arkadaşlığı yapmaktadır: hasta olduğu halde çalışmak zorunda oluşu, yokluğunda işten çıkarılma ihtimali, çalışma ve oturma iznini uzatıp uzatamayacağı... Diğer ağacın altındaki adam ise sevinç ve huzur doludur. Almanya'da geçen yorucu bir yılın ardından ikinci sınıf adam muamelesi görmekten bir ay bile olsa uzak kalacağı için mutludur. Anlatıcı bu bilgileri öykünün bütününde aktarıırken öykünün henüz başında şöyle bir sahneyi aktarmaktadır:

İki araba da aynı anda girdi dinlenme yerine. İki ayrı yönden. Biri gidiyordu, öbürü geliyordu. Yavaşladılar. Birbirlerini yanlayıp geçtiler. Sırt sırta durdular. İkisinin de içi doluydu. Büyükle, çocuklar ve eşyalar iç içe. İkisinin de üstü yük doluydu. Bavullar, karton kutular ve torbalar sıkı sıkı bağlanmıştı (Pazarkaya, 2011b:56).

Her iki arabanın da içinin dolu olması, metinde yaratılan boşluk anına bir işaretir. Yazar arabaların içinin dolu olduğunu söylemekle yetinir, ne ile dolu olduğunu derinlemesine anlatmaz. İçi dolu olmak ifadesiyle sadece arabanın içinin insanlarla dolu olduğu anlaşılmamalıdır, zira burada anlatılmayan duygular, hasret, korku, özlem de bu insanların içinde yer almaktadır. Bu noktada göçün yarattığı travmatik birikim 'doluluk' metaforuyla metinde okuyucuya hissettirilmektedir.

Sevil'in Televizyon Düşü adlı öyküde Almanya'ya işçi olarak çalışan Sevil'in yaşadığı derin yalnızlık ve kocası tarafından maruz kaldığı ekonomik ve fiziksel şiddet anlatılmaktadır. Sevil'in 900 Mark harcayarak aldığı televizyonu görünce büyük bir öfkeye kapılan eşi hem Sevil'e şiddet gösterir hem de televizyonu geri götürmesini ister. Daha sonra polise yansıyan olayda Sevil ve eşi Namık karakolda ifade verirler. Sevil ifade verirken tutanağı yazan Alman kadının yaşamı sorar:

'Soruversene kardeş, şu kadının yaşı neymiş?' dedi. Tutanağı daktiloya geçen yazıcı kadını gösteriyordu.

Tercüman, Sevil'in sorusunu çevirince, yazıcı Alman kadın 'Otuz beş,' dedi. Bunun üzerine Sevil:

'Bak ben daha yirmi iki yaşındayım, ama onun anası gibi gözüküyorum.' deyiverdi (Pazarkaya, 2011b:70).

Sevil'in Alman kadınla kendini kıyaslaması ve kendini daha yaşlı bulması ardında bir boşluğu barındırmaktadır. Karşılaştırma doğrudan yapılır; ancak yirmi iki yıla sığdırılan yoksulluk, erken evlilik, göç, şiddet ve yalnızlık gibi konular anlatıda yer almamaktadır. Sevil'i bu kadar yaşlandıran şeyler aslında oradadır ama metinde dile getirilmemektedir. Bu metinsel boşluk Sevil'in yaşadığı göç travmasının izi olarak kabul edilebilir.

Köyde Gökdelen öyküsü, Almanya'da işçi olarak çalışan Osman'ın memleketinde statü kazanma ve kendini ispat etme çabasının trajikomik sonuçlarını ele almaktadır. Osman, köyün ağası Hüsrev'in yanında ırgatlık yaparken Almanya'ya çalışmaya gider ve beş yıl çalışıp para kazandıktan sonra köyüne dönerken tek bir amacı vardır: köylüye ve Hüsrev Ağa'ya ne kadar büyük adam olduğunu kanıtlamak. Bunun için ise kerpiç evlerin arasına yedi katlı beton bir bina dikerek ilginç bir yol seçer. Osman inşa ettiği bu binanın yedinci katından köylüye ve Hüsrev Ağa'ya bakacağını düşünenler ona olan saygılarının da artacağına inanmaktadır:

Bir karışık duygular yüklendi Osman'a. Geçmişini artık bir türlü havsalayamayan insanın tuhaf duygular. Ne kopabiliyor o geçmişten, ne benimseyebiliyor şimdi, eskinin yanaşma Osman' mu. Kendini, yani şimdisini, ele güne ve kendisine ispatlamak, ve de Hüsrev ağayla bile ispatlamak: bu Osman başka Osman, diye. Köyün köylünün saygısını artırmalı (Pazarkaya, 2011b:71).

Paragraftan da anlaşılacağı üzere Osman'ın asıl ihtiyacı olan tanınmak, değer görmek, yıllarca çalıştığı yabancı bir ülkede katlandıklarının karşılığını almaktır, ancak bu beklentiler metin içinde doğrudan dile getirilmemektedir. Geçmişte köy ağasının yanında ırgat olarak çalışırken yaşadığı zorluklardan, Almanya'da ailesinden ve çocuklarından uzakta geçirdiği beş yıldan ve tüm bunların onda yarattığı travmatik etkiden metinde hiç bahsedilmemektedir. Bu etkinin yarattığı kimlik erozyonu yedi katlı bir ev yapma hırsıyla gösterilmeye çalışılmaktadır. Pederson'un 'eksiklik' kavramı metinde yaratılan boşlukla okuyucu karşısına çıkmaktadır. Osman ne geçmişte köyünde yaşadığı aşağılanmayı dile getirebilir ne de Almanya'da yaşadıklarının onda yarattığı çöküşten bahsedebilir. İkisine de anlatıda yer verilmemekte, yalnızca bu durumun sonucu olan yüksek bir bina yapma isteği metinde görünür kılınmaktadır. Bununla birlikte, Osman'ın Almanya'da ne kadar süre çalıştığı, hangi koşullarda yaşadığı ve ne tür ayrımcılıklarla karşılaştığı anlatıda yer almamaktadır. Tüm bu süreç ve içinde yaşananlar yalnızca biriktirilen paraya ve Almanya plakalı bir arabaya indirgenerek aktarılmaktadır: "Osman, Almanya plakalı arabasında Konya'ya doğru yollarırken, buna benzer düşünceler, duygular geçti kafasından gönlünden. [...] Almanya'dan izinli geliyor. Çekmiş altına arabaya, düzmüş üstbaşım" (Pazarkaya, 2011b:71). Anlaşılacağı üzere Almanya'daki çalışarak emek harcadığı yılları anlatıda bir boşluk olarak bırakılmaktadır. Geçen yılların içinde var olan yorgunluk, yalnızlık, özlem ve aşağılanma anlatıda yer almamaktadır. Bu

boşluk Pederson'un kuramına göre göçün yarattığı travmanın anlatılması gereken yerde anlatıya sığmamasının biçimsel olarak bir karşılığıdır.

3. SONUÇ

Bu çalışma, Yüksel Pazarkaya'nın *Oturma İzni* adlı öykü koleksiyonunu Joshua Pederson'un 'eksiklik' kavramı çerçevesinde ele alarak birinci kuşak Türk göçmen anlatısının travmatik boyutlarını incelemeyi amaçlamıştır. Freud'un "gecikmişlik" (Caruth, 1996:17) ve "yineleme zorlantısı" (Freud, 2011:33) kavramlarından beslenen, Caruth'un (1996) yazınsal travma kuramıyla derinleşen ve Pederson'un ortaya attığı üç kavramdan biri olan "eksiklik" (Pederson, 2018: 101) ile sistematikleşen kuramsal çerçeve; göç deneyiminin salt sosyo-ekonomik olgular dizisi olarak değil, bireyin kavrama kapasitesini aşan ve anlatıda ancak boşluklar, sessizlikler ve söylenemeyenler aracılığıyla iz bırakan travmatik bir süreç olarak okunmasına imkân tanımıştır.

Çalışmadan elde edilen bulgular, Pazarkaya'nın öykü koleksiyonundaki travmanın 'eksiklik' kavramı üzerinden Pederson'un da işaret ettiği gibi iki farklı biçimde kendini gösterdiğine işaret etmektedir: "Sessizlik" ve "metinsel boşluklar" (Pederson, 2018: 101). 'Sessizlik' travmanın sözel ifadeyi felç eden doğasını yansıtmaktadır. *21 Kan Güllü* öyküsünde Hasan ve Ömer'in yabancı diline dönemeyen dilleri ile *Atkestanesi*'nde Ender'in ağzında düğümlenen cümleleri ve şantiyelerde kaçak işçi olarak çalışabilmek adına korkusundan hasta olduğunu bile dile getiremeyen *Sincaplar* öyküsündeki Hasan'ın durumu bu felç halinin fiziksel dışavurumudur. 'Sessizliğin' iletişimsizlik ile harmanlandığı durum da söz konusudur. *Mahmut ile Güldane* öyküsünde, Mahmut'un Güldane ile olan ilk karşılaşmasında onun karakterinden ya da güzelliğinden bahsetmek yerine sadece elde edeceği oturma izni dilendiren Almanya'da çalışma uğruna insani hislerden uzaklaşması, 'sessizliğin' portresini çizmektedir.

İncelenen öykülerde 'eksiklik' kavramı, göçmen öznelere maruz kaldığı dış baskıların tetiklemesiyle oluşan 'sessizlik' üzerinden de somutlaşmaktadır. *Çöp* öyküsünde sınır dışı edilme, polis baskısı ve izinsiz çalışma korkusu yüzünden dili tutulurcasına çöpün içinde sessizliğe bürünen Hamza, *Karl Bauer'in Yabancılığı* öyküsünde ötekileştirilme korkusuyla hiç kimseye iletişim kurmayan ve sessizliğe bürünen Karl Bauer'in çocukları, *Oturma İzni* öyküsünde göçmen işçiler için yaşamın tamamen hukuki bir zemine indirgenmesi ve oturma ile çalışma izninin yokluğunun yarattığı travma, *Hasan Bir Şey Bilmiyor* öyküsünde çalışıp para kazanma hayaliyle geldiği Almanya'da otorite karşısında ve sınır dışı edilme korkusuyla tamamen sessizliğe bürünen Hasan, 'eksiklik' kavramı ile izi sürülen travmanın metinde 'sessizlik' yolu ile somutlaştırılmasına örnektir.

Pederson'un işaret ettiği 'eksiklik' kavramının anlatının yapısını doğrudan şekillendirdiği bir diğer alan ise anlatıda yer alan 'metinsel boşluk'lardır. Pazarkaya, bazı insani özellikleri metinden silerek anlatıda bilinçli boşluklar yaratır. Bu durum, *Çöp* öyküsünde Hamza'nın çöp varilindeki fiziksel rahatsızlığının anlatılmayıp, korkudan hiçbir şey hissedemeyecek kadar derin bir boşluğa düşmesinin anlatılmasıyla sağlanmıştır. *Karl Bauer'in Yabancılığı*'nda Almanların kendi engelleri yüzünden bir iletişim felci yaşamalarının verdiği hasarın ise insani duyu ve bağların yitimiyle oluşan 'boşluklar'ın kendini göstermesi biçimde ortaya çıkmıştır. *Mahmut ile Güldane* öyküsünde, evlilik kurumunun insani duygulardan arındırılarak salt bir sözleşmeye indirgenmesiyle 'metinsel boşluklar' yaratılmıştır. Anlatıdaki 'metinsel boşluklar' aynı zamanda okurun beklentilerinin kırılmasıyla da pekiştirilmektedir. Örneğin, *Orkideler* öyküsünün ismine rağmen anlatıcının sergide "tek bir orkide görememesi" ve göçmen evlerinin önünden geçenler aklı gelen sorunların detaylandırılmadan sadece bir liste halinde sıralanıp geçilmesi bu eksikliğin boşluklar yoluyla oluşturulduğuna örnektir. *Yolda* öyküsündeki iki göçmen işçi ailesini gurbet ve sıla yolundaki karşılaşmaları 'doluluk' metaforu ile yaratılan boşluğa dayatılmıştır. Metinde sadece arabaların içinin dolu olduğundan bahsedilirken, arabayı dolduran insanların beraberinde taşıdığı duygulardan ve yanlarındaki eşyaların onlardaki izlerinden bahsedilmemiştir. Benzer biçimde *Sevil'in Televizyon Düşü* öyküsünde karakoldaki kadın Alman polisinin kendini Sevil ile kıyaslayarak Sevil'in ondan daha yaşlı görünmesine dikkat çekilmiştir, ancak Sevil'in Almanya'daki iki yılında neler yaşadığına, hangi zorluklara katlandığına, yirmi iki yaşında olmasına rağmen hayatın onu nasıl yıpratmışa değinilmemiştir. Böylelikle travmanın izi yaratılan 'metinsel boşluk'larda kendini göstermiştir. Son olarak, *Köyde Gökdelin* adlı öyküde ise Almanya'da işçi olan Osman'ın köyünde ırgat olduğu yıllardan gelen travmatik değer görme isteği ve Almanya'da çalıştığı yıllar içinde biriken yorgunluğu ve özlemi anlatıda yer almamakla birlikte bırakılan bu boşluklar 'eksiklik' ile ortaya çıkan travmanın anlatıda bırakılan 'metinsel boşluk'lar yoluyla ifade edilmesinin bir biçimi olarak karşılık bulmuştur.

Sonuç olarak, Pazarkaya'nın *Oturma İzni* adlı eseri Pederson'un öğretileri ile okunduğunda travmanın; sözün veya acıların detaylıca tasvir edilmesiyle değil, aksine sessizlik ve metindeki boşluklar üzerinden inşa edildiği görülmektedir. Pederson'un 'eksiklik' kavramı bağlamında yapılan bu çözümleme, dış göç yazınında travmanın anlatının dokusuna sızan ve sözcüklere sığmayan o derin katmanlarını görünür kılmaya çalışmıştır. Joshua Pederson'un travmanın anlatıdaki izini sürmeye önerdiği "dolaylılık" ve "yineleme" (Pederson, 2018: 101) kavramları da ayrı ve kapsamlı çalışmaların konusunu oluşturabilir. Söz konusu kavramlar bütüncül biçimde ele alındığında gerek Pazarkaya metinlerinin gerekse dış göç yazınına ait başka metinlerin travmatik belleğini haritalandırmak mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2002). *Bitmeyen Göç*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Caruth, C. (1995). *Trauma. Explorations in Memory*. London: The Johns Hopkins University Press.
- Caruth, C. (1996). *Unclaimed experience: Trauma, narrative, and history*. London: Johns Hopkins University Press.
- Demirtaş, A. (2011). Sosyo-Ekonomik Yönüyle Almanya'ya Göçün Yüksel Pazarkaya'nın 'Oturma İzni' Adlı Öykü Kitabına Yansımaları. *Journal of Turkish Studies*, 6(3), 675-689.
- Derin, G. (2020). Travma ve Göç: Bir Gözden Geçirme. *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*, 5(2), 46-55.
- Freud, S. (2011). *Haz İlkesinin Ötesinde Ben ve İd* (Ali Babaoğlu, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları (Orijinal eserin yayın tarihi 1920).
- "Göç". İçinde *Güncel Türkçe Sözlük*, 10 Mart 2026. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Hunter, A. (2018). The Holocaust as the ultimate trauma narrative. İçinde: J. R. Kurtz (Ed.), *Trauma and Literature*. Cambridge University Press, 66-82.
- Kuruyazıcı, N. (2001). Almanya'da Oluşan Yeni Bir Yazının Tartışılması. İçinde: N. Kuruyazıcı / M. Karakuş (Ed.), *Gurbeti Vatan Edenler Almanca Yazan Almanyalı Türkler*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 3-24.
- Nakiboğlu, M., & Duman, S. N. (2024). Sabahattin Ali'nin "Arabalar Beş Kuruşa" ve Yüksel Pazarkaya'nın "Atkestanesi" Adlı Hikâyelerinde Ayrıştırıcı Söylem. *Korpusgermanistik*, 3(2), 24-30.
- Oralış, M. (2001). Gurbeti Vatan Edenler. İçinde: N. Kuruyazıcı / M. Karakuş (Ed.), *Gurbeti Vatan Edenler Almanca Yazan Almanyalı Türkler*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 35-50.
- Pazarkaya, Y. (2011a). Az Zamanda Çok İşler Başardık - In kurzer Zeit Großes geleistet. İçinde: Ozil, Ş., Hoffman, M., Yücel-Dayioğlu, Y. (Ed.), 50 Jahre türkische Arbeitsmigration in Deutschland, 113-124.
- Pazarkaya, Y. (2011b). *Oturma İzni / Güz Rengi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Pederson, J. (2018). Trauma and Narrative. İçinde: J. R. Kurtz (Ed.), *Trauma and Literature*. Cambridge: Cambridge University Press, 97-109.
- Simine, S. A. (2018). Trauma and Memory. İçinde: J. R. Kurtz (Ed.), *Trauma and Literature*. Cambridge: Cambridge University Press, 140-152.
- Tilbe, A. & Civelek, K. (2018). Çatışma ve Göç Kültürü Modeli Bağlamında Göç Romanı Okuması: Yüksel Pazarkaya'nın Savrulanlar'ı. *Göç Dergisi*, 5(1), 77-106.
- Yılmaz, E., & Alaca, S. (2019). Yüksel Pazarkaya'nın "OTURMA İZİNİ" Adlı Öykü Kitabında Göç Meselesi. *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 317-330.
- "Travma". İçinde *Güncel Türkçe Sözlük*, 19 Mart 2026. <https://sozluk.gov.tr/>.



Verlorene Heimat, bewahrte Liebe: Motivische Konstellationen in Yüksel Pazarkaya *Nur um der liebenden Willen dreht sich der Himmel*

Nihan DEMİRİYAY¹
Umüt BALCI²

MAKALE BİLGİSİ:

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Benzerlik Raporu: Alındı

Makale Türü: Araştırma makalesi

Makale Kayıt Tarihi: 13.04.2026

Onay Tarihi: 27.06.2026

Atf: Demiryay, N & Balci, U. (2026). Verlorene Heimat, bewahrte Liebe: Motivische Konstellationen in Yüksel Pazarkaya's *Nur um der liebenden Willen dreht sich der Himmel*. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 9 (S4), 74-90.

DOI

<http://dx.doi.org/10.29228/cudes.90537>

Zusammenfassung

Die vorliegende Studie zielt darauf ab, die zentralen Motivkonstellationen in Yüksel Pazarkaya's Werk *Nur um der liebenden Willen dreht sich der Himmel* anhand ausgewählter Gedichte und kurzer Prosatexte vergleichend zu untersuchen. Im Mittelpunkt stehen dabei Motive wie Migration, migrantische Existenz, Fremdheit, die Spannung zwischen *Heimat* und *Fremde*, Dazwischensein, Heimweh, Sprache, Erinnerung, Liebe, Weg, Haus und Rückkehr. Methodisch ist die Untersuchung im Rahmen qualitativer Forschung verortet; als Verfahren der Datenerhebung und -auswertung wurde die Dokumentenanalyse gewählt. Zu diesem Zweck wurden vier Gedichte und vier Prosatexte aus dem Band nach dem Zufallsprinzip ausgewählt, im Verfahren der Nahlektüre analysiert, thematisch kategorisiert und anschließend gattungsübergreifend miteinander verglichen. Die Ergebnisse zeigen, dass Migration im Werk nicht allein als historisch-soziales Phänomen erscheint, sondern zugleich als emotionale und ontologische Brucherfahrung gestaltet wird. Ferner wird deutlich, dass *Heimat* und *Fremde* nicht als starre Gegensätze, sondern als ineinander verschränkte und bewegliche Erfahrungsräume des Subjekts konzipiert sind. Während die Gedichte die affektive, bildhafte und innere Dimension der Migration verdichten, entfalten die Prosatexte dieselben Themen stärker in reflexiver und begrifflicher Form.

Schlüsselwörter: Yüksel Pazarkaya, Migration, Heimat/Fremde, Dazwischensein, Liebe

Lost Homeland, Preserved Love: Motif Constellations in Yüksel Pazarkaya's Nur um der liebenden Willen dreht sich der Himmel

Abstract

The present study aims to comparatively examine the principal thematic configurations in Yüksel Pazarkaya's *Nur um der liebenden Willen dreht sich der Himmel* through selected poems and short prose texts. The analysis focuses on recurring themes such as migration, migrant existence, otherness, the tension between homeland and foreign land, in-betweenness, homesickness, language, memory, love, journey, home, and return. Methodologically, the study is situated within the framework of qualitative research and employs document analysis as its primary method of data collection and analysis. For this purpose, four poems and four prose texts were randomly selected from the volume, closely analyzed through close reading, thematically categorized, and subsequently compared across genres. The findings indicate that migration in Pazarkaya's work is represented not merely as a historical and social phenomenon but also as an emotional and ontological experience of rupture. Furthermore, the study demonstrates that homeland and foreign land are not constructed as fixed opposites but rather as intertwined and dynamic experiential spaces of the subject. While the poems condense the affective, imagistic, and inward dimensions of migration, the prose texts elaborate the same themes in a more reflective and conceptual manner.

Keywords: Yüksel Pazarkaya; migration; homeland and foreign land; in-betweenness; love.

¹ Prof. Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Eğitim Fakültesi. ORCID: 0000-0003-1497-9275, ndemiryay@hotmail.com

² Prof. Dr. Batman Üniversitesi, Turizm Fakültesi, ORCID: 0000-0001-8196-4351, balci_u@yahoo.de

1. EINLEITUNG

Yüksel Pazarkaya zählt zu den Autoren der ersten Generation und zugleich zu den prägenden Gründungsfiguren der deutsch-türkischen Literatur. Sein umfangreiches literarisches Schaffen, das die Gattungen Lyrik, Erzählung, Roman, Drama, Essayistik sowie Übersetzung umfasst, widmet sich intensiv den Thematiken der Zweisprachigkeit, Interkulturalität und Migrationserfahrung. Pazarkayas Schreiben macht die gesellschaftlichen Dimensionen der Arbeitsmigration nach Deutschland sichtbar und legt zugleich die emotionalen, sprachlichen und existenziellen Brüche des Subjekts offen. Vor diesem Hintergrund treten in seinen Texten Migration, Fremdheit, Sprache, Zugehörigkeit, Erinnerung, Identität, Liebe und interkulturelle Erfahrungsräume als einander wechselseitig durchdringende Leit motive hervor (vgl. Boyacı, 2010; Balcı, 2010; Zettel, 2009; Özcan, 2008; Yılmaz & Alaca, 2019).

Der hier untersuchte Band zeichnet sich vor allem durch das produktive Ineinandergreifen von Lyrik und Prosa aus: Einerseits verdichtet er seine Themen in einer bildkräftigen poetischen Sprache, andererseits entfaltet er sie in reflektierenden, essayistischen Passagen. Gerade diese formale Anlage macht sichtbar, dass Pazarkaya Migration nicht als bloß historisches oder dokumentarisches Faktum begreift, sondern als vielschichtige Erfahrung, die die Innenwelt des Menschen nachhaltig prägt. Besonders deutlich treten die Motive von Fremdheit, verlorener Heimat, Dazwischen-Sein, Bindung an Deutschland, Sehnsucht nach der Türkei, Sprache als Schutz- und Erinnerungsraum sowie die heilende Kraft der Liebe hervor. Der Band ist deshalb nicht nur als Beispiel einer deutsch-türkischen Migrationsliteratur zu lesen, sondern ebenso als poetischer Denkraum über Zugehörigkeit, Fremdheit und menschliche Verbundenheit.

Die vorliegende Untersuchung zielt darauf, diese Motive anhand von vier zufällig ausgewählten Gedichten und vier Prosatexten aus dem Band in vergleichender Perspektive zu analysieren. Ihr besonderer Zugriff besteht darin, Lyrik und Kurzprosa gemeinsam zu lesen und damit nicht nur die einzelnen Motive, sondern auch das relationale Gefüge freizulegen, das sich zwischen den Texten ausbildet. Auf diese Weise soll sichtbar werden, wie Pazarkaya ein Spannungsfeld zwischen Heimat und Fremde, Verlust und Bindung sowie Fremdheit und Liebe aufbaut.

2. DEUTSCH-TÜRKISCHE MIGRATIONS LITERATUR und PAZARKAYA

Die deutsch-türkische Migrationsliteratur ist historisch untrennbar mit der Arbeitsmigration nach Deutschland verbunden. Die Texte der Frühphase standen vielfach noch in enger Nähe zur Mündlichkeit; in Manis und Türküs wurden Themen wie Wohnheime, harte Arbeitsbedingungen, Einsamkeit, Heimweh, mangelnde Sprachkenntnisse, Ausgrenzung, Demütigung und der Wunsch nach Rückkehr artikuliert (Öztürk, 2001; Er, 2013; Yılmaz & Alaca, 2019). Da die Migrantinnen und Migranten zunächst nur vorübergehend nach Deutschland geholt worden waren, wurde ihre Literatur lange unter Bezeichnungen wie Gastarbeiterliteratur oder Migrantenliteratur subsumiert; diese Termini gerieten jedoch mit der Zeit selbst in die Kritik und wandelten sich parallel zur gesellschaftlichen Position der Zugewanderten wie auch zu den behandelten Themen (Pazarkaya, 2004; Lange, 1996; Rösch, 1992).

Auch in der türkischen Forschung wird hervorgehoben, dass diese erste Phase wesentlich um die materiellen und sozialen Realitäten der Migration organisiert ist. Yılmaz und Alaca zeigen, dass in Pazarkayas Erzählband *Oturma İzni* Motive wie Migration, Einsamkeit, Ausgrenzung und Fremdheit eine zentrale Rolle spielen (Yılmaz & Alaca, 2019). In ähnlicher Weise betont Demir, dass die wirtschaftliche, gesellschaftliche und psychische Realität der ersten türkischen Migrantengeneration in Pazarkayas Erzählungen mit großer Deutlichkeit sichtbar wird (Demir, 2011). Diese Literatur codiert Migration folglich vornehmlich als Erfahrung von Verlust, Bruch und Entfremdung (Balcı, 2010; Demir, 2011; Yılmaz & Alaca, 2019).

Mit der zweiten Generation löste sich die deutsch-türkische Literatur zunehmend von einer bloßen Protokollierung der Arbeitsmigration und wandte sich komplexeren Themen zu, etwa Identität, Zweisprachigkeit, kulturellem Dazwischen-Sein, Generationenkonflikten, weiblicher Erfahrung, Schule und Bildung, Vorurteilen und Alterität (Koçak, 2012; Öztürk & Balcı, 2013; Asutay & Çarıkcı, 2015). Boyacı zeigt anhand Pazarkayas Werk, dass Zweisprachigkeit und kulturelle Zwischenlage wesentliche Faktoren sind, die die Problematik des Selbst vertiefen (Boyacı, 2010). Öztürk und Özcan betonen darüber hinaus, dass Pazarkayas Texte einen starken bildungsbezogenen Impuls tragen, der Toleranz, Empathie, Gleichheit und interkulturelles Lernen fördert (Öztürk & Özcan,

2010). Migration erscheint in dieser zweiten Phase nicht mehr nur als physische Ortsverlagerung, sondern als komplexer Übergangsraum von Identität und Kultur (Gazioğlu, 2012; Sakallı, 2018).

Die Literatur der dritten Generation entwickelt sich thematisch noch einmal in eine andere Richtung. Ihre Emotionalität tritt stärker hinter die Reflexion zurück; zugleich stellen die Autorinnen und Autoren türkische und deutsche Kultur, gesellschaftliche Konflikte und das Zusammenleben in einer multikulturellen Gesellschaft mit größerer Nüchternheit und Differenziertheit dar (Chiellino, 2007). Kocadoru hebt in diesem Zusammenhang hervor, dass sich türkische Autorinnen und Autoren in Deutschland nicht dauerhaft auf die immer gleichen Themen wie Migration oder Arbeitsmigration beschränken dürfen, wenn ihre Literatur sich weiterentwickeln soll; vielmehr bedarf es neuer Themen und neuer ästhetischer Verfahren (Kocadoru, 2001). Die Migrantinnen und Migranten erscheinen nun nicht mehr ausschließlich als Unterdrückte und Leidende, sondern als Handelnde und Lebende unter anderen Lebenden.

In jüngerer Zeit ist zudem der Begriff der Postmigration in den Vordergrund gerückt. Dieser Ansatz geht davon aus, dass Literatur von Autorinnen und Autoren mit Migrationsgeschichte nicht länger ausschließlich über die Schmerzen der Migration oder sogenannte Integrationsprobleme gelesen werden kann; vielmehr sind plurale Zugehörigkeiten, politisches Gedächtnis, generationelle Schweizezonen, Vaterfiguren, Klasse, Geschlecht und die Spannungen einer postmigrantischen Gesellschaft zu berücksichtigen (Specht, 2011; Schramm, 2024). Innerhalb dieser Entwicklung nimmt Yüksel Pazarkaya eine besondere Stellung ein. Einerseits ist er eine Zeugnisfigur der ersten Generation, andererseits hat er durch seine Arbeiten in Lyrik, Erzählung, Roman, Theater, Kinderliteratur, Übersetzung und Selbstübersetzung die gattungs- und ideengeschichtlichen Grenzen der deutsch-türkischen Literatur erweitert (Bayrakdar, 2008; Ögünmez, 2019). Die Forschung zu seinem Werk zeigt die Kontinuität von Themen wie Identität, Sprache, Migration, Deutschlandbild, Bildung und Kulturtransfer (Bayrakdar, 2008; Ögünmez, 2019; Yılmaz & Alaca, 2019). Insofern ist Pazarkaya nicht nur als Erzähler der Migrationserfahrung zu begreifen, sondern auch als eine Schlüsselfigur, die verschiedene Entwicklungsphasen der deutsch-türkischen Literatur miteinander vermittelt (Öztürk & Özcan, 2010).

3. FORSCHUNGSSTAND

Ein Blick auf die Forschung zu Yüksel Pazarkaya zeigt, dass sich die einschlägigen Studien vor allem auf Identität, Migration, Zweisprachigkeit, Übersetzung, Interkulturalität, Bildung und das Deutschlandbild konzentrieren. Auffällig ist zudem, dass sich der Großteil dieser Arbeiten auf einzelne Gattungen – Roman, Erzählung, Drama oder Kinderliteratur – konzentriert. Studien hingegen, die Lyrik und Kurzprosa innerhalb desselben Werkes motivisch und vergleichend gemeinsam lesen, sind bislang kaum vorhanden.

Im Horizont von Identität und Selbst hat Boyacı anhand von *Ben Aramıyor* und *Ich und die Rose* gezeigt, dass sich die Problematik des Selbst bei Pazarkaya wesentlich über Zweisprachigkeit und kulturelles Dazwischen-Sein konstituiert; Redewendungen und Sprichwörter intensivieren dabei die Identitätsdebatte (Boyacı, 2010). In ähnlicher Weise untersucht Güngör in *Ben Aramıyor* die Suche nach Identität und Selbst entlang der Fragen „Wer bin ich?“ und „Wohin gehöre ich?“ und arbeitet heraus, dass die Zugehörigkeitskrise der Romanfigur vor allem auf einer individuell-psychologischen Ebene verhandelt wird (Güngör, 2023). Diese Arbeiten verdeutlichen zwar die zentrale Rolle der Identitätsproblematik in Pazarkayas Werk, bleiben jedoch auf den Roman beschränkt und richten den Blick eher auf Figurenkonstellationen als auf ein gattungsübergreifendes Motivgefüge.

Auch Forschungen zu Migration und Migrantizität nehmen im Pazarkaya-Diskurs einen wichtigen Platz ein. Demir analysiert in *Oturma İzni* die sozioökonomischen Spiegelungen der Deutschlandmigration und betont, dass insbesondere die wirtschaftliche, gesellschaftliche und psychische Realität der ersten türkischen Migrantengeneration in den Erzählungen deutlich hervortritt (Demir, 2011). Yılmaz und Alaca zeigen ebenfalls für *Oturma İzni*, dass Motive wie Migration, Einsamkeit, Ausgrenzung und Fremdheit den Text grundlegend strukturieren (Yılmaz & Alaca, 2019). Akdemir Kaplan diskutiert am Beispiel von Pazarkaya und Zaimoğlu die Arbeits- und Lebensbedingungen in der Migrationsliteratur und hebt hervor, dass Sprache, Migrationserfahrung und Alltagswirklichkeit zentrale Orte der Identitätsbildung sind (Akdemir Kaplan, 2015). Balcı hat darüber hinaus in einer noch zu präzisierenden Studie die Migrationsmotive in Pazarkayas konkreter Poesie untersucht. Diese Arbeiten liefern eine wichtige

Grundlage für das Verständnis der sozialen und historischen Dimensionen von Migration bei Pazarkaya; die vorliegende Studie verschiebt den Fokus jedoch auf die poetischen, affektiven und ontologischen Tiefenschichten dieser Erfahrung.

Forschungen zu unterschiedlichen Gattungen in Pazarkayas Werk sind ebenfalls aufschlussreich. Er liest das Drama *Mediha* im Hinblick auf das Bild der türkischen Frau und auf familiäre wie gesellschaftliche Konflikte und zeigt, dass die Frauenfigur im Spannungsfeld von Migration und kulturellem Konflikt in tragischer Weise entworfen wird (Er, 2013). Tilbe und Civelek analysieren den Roman *Savrulanlar* im Rahmen eines Modells von Konflikt- und Migrationskultur und arbeiten die Sichtbarkeit von Menschen im Dazwischen, Problemen sozialer Anpassung und neuer Identitätssuche heraus (Tilbe & Civelek, 2018). Dündar untersucht den Kinderroman *Kemal ile Burak – Cennet Ülkesine Yolculuk* imagologisch und zeigt, wie Bilder von Deutschland, Vater, Reise und modernem Menschen aus kindlicher Perspektive konstruiert werden (Dündar, 2024). Diese Studien belegen Pazarkayas Vielseitigkeit und die thematische Anschlussfähigkeit seiner Texte über verschiedene Gattungen hinweg; sie verbleiben jedoch meist bei einem einzelnen Text oder einer einzelnen Gattung und lesen nicht Lyrik und Prosa desselben Bandes gemeinsam.

Ein weiterer wichtiger Forschungsstrang betrifft die Übersetzung. Bayrakdar untersucht die Strategien des Kulturtransfers in Pazarkayas türkisch-deutschen Übersetzungen und kommt zu dem Ergebnis, dass Verfahren wie direkte Übertragung, Implizierung und Explikation häufig eingesetzt werden und kulturelle Elemente erfolgreich in die Zielsprache überführt werden (Bayrakdar, 2008). Ögünmez analysiert *Ben Aranyor / Ich und die Rose* im Horizont der Selbstübersetzung und zeigt, dass Pazarkaya Selbstübersetzung nicht nur als Übertragung, sondern als produktiven Schreibraum nutzt, in dem der Text weiterentwickelt wird (Ögünmez, 2019). Diese Studien sind für das Verständnis von Zweisprachigkeit und Interkulturalität bei Pazarkaya außerordentlich ertragreich. In der vorliegenden Arbeit wird Sprache hingegen primär als Motiv von Zugehörigkeit, Schutzraum, Erinnerung und innerer Heimat gelesen.

Auch der Zusammenhang von Interkulturalität und Bildung ist mehrfach hervorgehoben worden. Öztürk und Özcan zeigen, dass Pazarkayas Werk einen starken pädagogischen Impuls enthält, der Toleranz, Empathie, Gleichheit und interkulturelles Lernen unterstützt (Öztürk & Özcan, 2010). Diese Einsicht ist für die vorliegende Studie insofern bedeutsam, als das Motiv der Liebe hier nicht nur als emotionales Band, sondern als ethisches Prinzip verstanden wird, das Fremdheit überwindbar macht und kulturelle Annäherung ermöglicht.

Schließlich haben auch das Deutschlandbild und die Darstellung deutscher Gesellschaft Aufmerksamkeit gefunden. Kocadoru vergleicht die Deutschlandbilder in den Gedichten Pazarkayas und Nevfel Cumarts und zeigt, dass Deutschland bei Pazarkaya schroffer und negativer erscheint, während es sich bei Cumart eher zum „dritten Ort“ hin öffnet (Kocadoru, 2004). Öztürk analysiert deutsche Verhaltensmuster in den Werken von Şinasi Dikmen, Osman Engin und Pazarkaya und weist nach, dass Stereotype, Vorurteile und Fremdenfeindlichkeit im Zentrum dieser Texte stehen (Öztürk, 2023). Diese Studien stärken die soziokulturelle Rahmung von Fremdheit, Ausgrenzung und Dazwischen-Sein.

Von besonderer Bedeutung für den Forschungsstand ist darüber hinaus der von İnci Pazarkaya herausgegebene Band *Dilin Çağrısı: Yüksel Pazarkaya'ya Ellinci Sanat Yılında Armağan* (2010). Bei diesem Sammelband handelt es sich nicht lediglich um eine Festschrift im konventionellen Sinne, sondern um eine vielschichtige Publikation, die unterschiedliche Perspektiven auf Pazarkayas Leben, Werk und kulturelle Vermittlungsleistung bündelt. Bereits die Gliederung des Bandes macht deutlich, dass hier biographische Annäherungen, persönliche Erinnerungen, literaturbezogene Einzelstudien und theoretisch ausgerichtete Beiträge systematisch zusammengeführt werden. Neben Texten, die Pazarkaya als Freund, Intellektuellen und öffentliche Persönlichkeit porträtieren, finden sich Beiträge, die seine Lyrik, Prosa, Zweisprachigkeit, Übersetzungspraxis, kulturvermittelnde Funktion und seine Stellung innerhalb der deutsch-türkischen Literatur eigens thematisieren. Besonders aufschlussreich ist dabei, dass der Band nicht nur werknähe literaturwissenschaftliche Untersuchungen enthält, sondern Pazarkayas Schreiben auch im Horizont von Mehrsprachigkeit, interkultureller Bildung, Kulturtransfer und konkreter Poesie situiert. Damit dokumentiert *Dilin Çağrısı* nicht nur die Breite seines literarischen Schaffens, sondern auch die Vielfalt der disziplinären Zugänge, die sein Werk eröffnet. Für die vorliegende Studie ist der Band deshalb in zweifacher Hinsicht relevant: Zum einen erschließt er zentrale Forschungslinien zu Pazarkayas Poetik, zu seinem Umgang mit Sprache und zu seiner

Vermittlerrolle zwischen türkischem und deutschem Kulturraum; zum anderen zeigt er, dass die bisherige Forschung vor allem einzelne Werkaspekte, Gattungen oder thematische Felder fokussiert hat. Gerade vor diesem Hintergrund wird das Desiderat einer Untersuchung sichtbar, die Gedichte und Kurzprosa innerhalb desselben Bandes motivisch und vergleichend zusammenliest. Insofern dient *Dilin Çağrısı* nicht nur als Überblick über den bisherigen Forschungsstand, sondern zugleich als Ausgangspunkt für die Präzisierung jener Forschungslücke, an die die vorliegende Arbeit anschließt.

4. ZIELSETZUNG und METHODE

Ziel dieser Studie ist es, die grundlegenden Motive von Migration, migrantischer Existenz, Heimat, Fremde, Dazwischen-Sein, Liebe, Sprache, Erinnerung, Weg, Haus und Rückkehr in Yüksel Pazarkayas *Nur um der liebenden Willen dreht sich der Himmel* zu untersuchen. Im Zentrum steht die Frage, wie diese Motive in Gedichten und Prosatexten jeweils gestaltet werden, in welchen Zusammenhängen sie wiederkehren und welches Bedeutungsnetz zwischen den Texten entsteht.

Ein weiteres Ziel der Untersuchung besteht darin, herauszuarbeiten, wie Gedicht und Kurzprosa dieselben Themen mit unterschiedlichen ästhetischen und diskursiven Verfahren entfalten. Der Band wird daher nicht bloß als Sammlung von Texten über Migration gelesen, sondern als vielschichtiges poetisches Gefüge, in dem verlorene Heimat und bewahrte Liebe ein zentrales Spannungsverhältnis bilden und Prozesse interkultureller Identitätsbildung sichtbar werden.

Die Forschungsfragen dieser Arbeit lauten:

1. Welche Grundmotive treten im Werk hervor?
2. Wie werden Migration, Fremdheit, Dazwischen-Sein und Heimweh in Gedichten und Prosatexten dargestellt?
3. Mit welchen Bedeutungsschichten werden Heimat und Fremde innerhalb des Werkes konstruiert?
4. Welche Funktion übernimmt das Motiv der Liebe gegenüber Erfahrungen von Fremdheit und Kränkung?
5. Welche Gemeinsamkeiten und Unterschiede zeigen sich zwischen Gedichten und Prosatexten hinsichtlich der Motivgestaltung?
6. Wie stützen Nebenmotive wie Sprache, Erinnerung, Weg, Haus und Rückkehr die zentrale thematische Struktur?
7. Durch welche narrativen und bildlichen Konstellationen werden Bindung an Deutschland und Sehnsucht nach der Türkei sichtbar?

Die Arbeit folgt einem qualitativen Forschungsansatz. Als Verfahren der Datenerhebung und -auswertung wird die Dokumentenanalyse herangezogen. Dokumentenanalyse beruht auf der systematischen Sichtung, Klassifikation und Interpretation schriftlicher Texte. Die Entscheidung für ein qualitatives Vorgehen ergibt sich daraus, dass sich die in den Texten angelegten Bedeutungsschichten, affektiven Muster und symbolischen Strukturen nur im Rahmen einer interpretativen Lektüre erschließen lassen. (Sak et al., 2021; Kiral, 2020). Das Material der Untersuchung besteht aus vier zufällig ausgewählten Gedichten und vier Prosatexten aus Pazarkayas *Nur um der liebenden Willen dreht sich der Himmel*. Die Analyse wurde in drei Schritten durchgeführt: Zunächst wurden die Texte mittels Close Reading gelesen und wiederkehrende Motive identifiziert. Anschließend wurden diese Motive unter den Kategorien Migration, Fremdheit, Dazwischen-Sein, Heimat, Liebe, Sprache, Erinnerung, Weg, Haus und Rückkehr geordnet. Im dritten Schritt wurden Gedichte und Prosatexte systematisch miteinander verglichen, um zu zeigen, wie dieselben Motive je nach Gattung verdichtet, verschoben oder semantisch neu akzentuiert werden. Auf diese Weise wird das Werk nicht nur ausgehend von Einzeltexten, sondern in seinem internen Beziehungsgeflecht als Ganzes gelesen.

5. ANALYSE, BEFUNDE und INTERPRETATION

5.1. Inhaltsanalyse der Texte³

5.1.1. Gedicht 1: fremde ist wo du gekränkt wirst

Dieses Gedicht gehört zu den eindringlichsten Texten des Bandes, in denen sich das Thema von Fremdheit verdichtet. Bereits der titelgleiche Vers „fremde ist wo du gekränkt wirst“ transformiert Fremdheit von einer geografischen oder politischen Kategorie in einen emotional-ethischen Erfahrungsraum. Fremde meint hier nicht einfach ein anderes Land oder eine andere Stadt, sondern jeden Ort, an dem der Mensch verletzt, erniedrigt, missachtet und seiner Sicherheit beraubt wird. Fremdheit erscheint damit nicht als bloß äußerer Aufenthaltsort, sondern als eine Erfahrung der Verwundung. Verse wie „betroffen von schwächtigen blicken“ und „empfindlich gegen barsche worte“ zeigen, dass Fremdheit durch gesellschaftliche Blicke und durch Sprache erzeugt wird. Gerade Blick und Wort fungieren als zentrale Mechanismen der Herabsetzung: Das fremd gemachte Subjekt wird zunächst durch Blicke verkleinert und sodann durch harte, exkludierende Sprache weiter an den Rand gedrängt. Das Gedicht macht damit deutlich, dass Migration und Fremdheit nicht nur ökonomische und soziale, sondern zutiefst psychische Erfahrungen sind.

Eine zweite wichtige Dimension des Gedichts liegt in der Passivierung und dem Ausgeliefertsein des lyrischen Ichs. Formulierungen wie „von willenlos hängenden köpfen“, „von willenlos bettelnden händen“ und „gehetzt von einem ort zum anderen“ verweisen darauf, dass das Subjekt nicht als souveräne Entscheidungsinstanz erscheint, sondern als Wesen, das von äußeren Umständen getrieben wird. Die Enge betrifft folglich nicht nur den Raum, sondern auch den Willen. Dennoch endet das Gedicht nicht in Ausweglosigkeit. Mit dem Vers „du gewinnst widerstand durch liebe“ tritt die Liebe als heilende und widerstandserzeugende Kraft hervor. Gerade darin liegt die ethische Pointe des Textes: Fremdheit verletzt, aber Liebe stiftet Widerstandskraft.

5.1.2. Gedicht 2: blicke auf dem buckel

Dieses Gedicht gehört zu den vielschichtigsten Texten des Bandes hinsichtlich Identitätszersplitterung, Grenzerfahrung, Zugehörigkeitssuche und existenzieller Erschöpfung. Schon der Eingang „ich bin anders und doch so wie ihr“ macht sichtbar, dass das migrantische Subjekt zugleich über Ähnlichkeit und Differenz bestimmt ist. Es ist weder vollständig das Andere noch vollkommen dasselbe. Diese doppelte Position bildet das Grundparadox von Migration und Interkulturalität.

Im ersten Teil des Gedichts wird zunächst ein Feld subjektiver Empfindungen entfaltet. Elemente wie „Tee“, „Frühling“, „Herbst“, „Dämmer“, „Dunkelheit“ und „Tiere“ zeichnen eine eher introvertierte, scheinbar ruhige Topographie des Selbst. Diese Ruhe hält jedoch nicht an. Im zweiten Teil verschiebt sich das Gedicht scharf auf Identitätskrise und Zugehörigkeitsproblematik. Die Verse „wo ich heimat suche finde ich fremde / wo ich freunde suche finde ich fremde“ zeigen, dass das Subjekt weder in Räumen noch in zwischenmenschlichen Beziehungen Kontinuität findet. Das Problem ist nicht bloß der Ort, sondern ebenso die soziale Anerkennung.

Der Vers „zerrissen bin ich zwischen den grenzen“ ist eine Schlüsselformel des Gedichts. Grenzen bedeuten hier weit mehr als Staatsgrenzen; sie umfassen kulturelle, sprachliche, generationelle und innere Grenzen des Selbst. Das Zerrissensein verweist nicht nur darauf, zwischen zwei Welten zu stehen, sondern zugleich darauf, von keiner dieser Welten vollständig angenommen zu werden. Bemerkenswert ist ferner das Motiv des Staunens. Das lyrische Ich staunt über unverständliche Sprachen, über menschliches Tun, über Vogel, Kind, Wind und Wasser. Dieses Staunen ist doppeldeutig: Es verweist einerseits auf eine Erfahrung des Nicht-Verstehens und damit auf Entfremdung, andererseits auf die Fähigkeit, trotz aller Verletzungen Weltwahrnehmung und Sensibilität nicht zu verlieren.

Im Schlussteil verdunkelt sich der Ton des Gedichts weiter. Tod, Krieg, Naturzerstörung und Gewalt rücken ins Zentrum. Mit „raketen und panzer“ wird die individuelle Migrationserfahrung in einen größeren historischen Gewaltzusammenhang gestellt. Die Schlussverse „ein sisypus

³ Quelle aller in dieser Studie angeführten Zitate: Pazarkaya, Y. (2006). *Nur um der liebenden Willen dreht sich der Himmel*. Erlangen: Sardes.

blicke der verachtung auf dem buckel / auf einer odyssee ohne ende“ verbinden die Erfahrung des migrantischen Subjekts mit griechischer Mythologie und moderner Exilerfahrung: Sisyphos steht für die endlose Last, die Odyssee für die nie abschließbare Reise. Das Subjekt erscheint als Figur, die ihre Bürde trägt und deren Weg kein Ende findet.

5.1.3. Gedicht 3: Gedanken über die Rückkehr

Dieses Gedicht zählt zu den stärksten Texten des Bandes in Bezug auf Heimweh, Rückkehrwunsch und das Bewusstsein der Unmöglichkeit der Rückkehr. Es ist in zwei Hauptteile gegliedert. Während der erste Teil Elemente aufzählt, die nicht zur Kindheitsgeografie gehören, macht der zweite Teil den eigentlichen Zugehörigkeitsraum des sprechenden Subjekts sichtbar – um diesen Sichtbarkeitsgewinn am Ende erneut in ein Paradox zurückzuführen.

Im ersten Teil fallen Negationen wie „kein Gesicht erinnert mich hier an meine Kindheitstage“, „keine Nachbarn“, „kein Kanonenschuss“ und „kein Straßenstaub“ auf. Diese Verse zeigen, dass der gegenwärtige Ort keine Kindheit, keine Gewohnheit, keinen kulturellen Rhythmus und keine sinnliche Erinnerung trägt. Zwischen dem Ort der Kindheit und dem Ort der Gegenwart klafft eine deutliche Leerstelle – genau daraus speist sich das Gefühl von Fremdheit. Danach entsteht über Früchte, Bäume, Getränke und Gewohnheiten ein dichtes Netz kultureller Erinnerung: „Pflaumen“, „Mandeln“, „Melonenberge“, „Feigen“, „Tee“, „Anisschnaps“, „Döner-Kebab“. Heimat erscheint hier nicht als abstrakte Idee, sondern als konkret erfahrbare Raum von Geschmack, Geruch, Straße und Jahreszeit. Dass das Subjekt sich selbst nicht „hierher“ bringen konnte, bedeutet folglich, dass es seine sinnliche und kulturelle Ganzheit nicht in den neuen Ort zu übertragen vermag.

Der zweite Teil entwickelt dann überraschend eine andere Zugehörigkeitssemantik. Verse wie „Hier sind alle meine Kindheitstage“ und „Alle Worte meiner Zunge sind von hier“ stellen nun Deutschland beziehungsweise den neuen Lebensort als Raum von Kindheit und Sprache heraus. Das bildet die Erfahrung jener Subjekte präzise ab, die zwischen zwei Kulturen aufgewachsen sind. Am Ende kulminiert das Gedicht in den Versen „Ich bin doch von nirgendher gekommen / Nirgendshin kann ich zurückkehren.“ Diese beiden Zeilen bilden die entscheidende Pointe des gesamten Textes: Rückkehr ist für das Subjekt nicht mehr eine romantische Möglichkeit, sondern ein existenziell unmöglich gewordener Wunsch.

5.1.4. Gedicht 4: Was kümmert es den Weg

Im Unterschied zu den drei vorangehenden Gedichten ist dieser Text stärker um Liebe, Richtung, Weg und Ziel organisiert. Liebe bleibt jedoch nicht auf einen privat-romantischen Rahmen begrenzt, sondern wird zum Gravitationszentrum, das der gesamten Bewegung des Gedichts Sinn verleiht. Schon in den Anfangsversen „Was kümmert mich der Weg, der mich bringt / Wenn du nicht bist an seinem Ende“ wird deutlich, dass der Sinn des Weges an seinen Zielpunkt gebunden ist. Anders gesagt: Führt der Weg nicht zur geliebten Person, zur Liebe oder zu einem bedeutungsvollen Ziel, so hat er keinen Eigenwert.

Der Vers „Alles ist nur Anlass / Zu lieben“ ist die zentrale Aussage des Gedichts. Er bestimmt Liebe als das Prinzip, das alle Elemente des Lebens zusammenhält. Weg, Wind, Wolke, Vogel, Verstand und Bewegung werden zu Mitteln, die auf Liebe hin orientiert sind. Besonders markant ist dabei die Metaphorik des Verstandes als „Flügel“: Rationalität erscheint nicht als kaltes Denken, sondern als Ermöglichung des Zugangs zur Liebe. Das Wegmotiv lässt sich hier auch migrationsbezogen lesen. Für das migrantische Subjekt ist der Weg oft Zwang, Exil, Trennung und Ungewissheit; dieses Gedicht aber deutet ihn um. Der Weg ist nicht mehr nur Zeichen des Verlusts, sondern auch Symbol von Bindung, Annäherung und dem Streben nach dem Anderen. Der Schluss „Wenn ich bei dir ende / Was kümmert mich dann der Weg“ bedeutet deshalb nicht, dass der Weg bedeutungslos würde, sondern dass er seinen Sinn erst durch die Ankunft gewinnt.

5.1.5. Prosatext 1: Nur um der liebenden Willen dreht sich der Himmel

Dieser Prosatext gehört zu den gedanklichen und symbolischen Zentren des Bandes. Schon vom Titel her eröffnet er einen kosmischen und metaphysischen Horizont und lässt sich als moderne Schöpfungserzählung oder poetische Kosmogonie lesen. Das Gefüge des Textes entsteht aus Wasser, Schöpfung, Mensch, Vernunft, List, Strafe, weiblicher Figur und Liebe.

Am Anfang steht eine Szene, in der nur Wasser existiert. Mit der Erschaffung des Menschen kommt Bewegung in diese Welt. Dass der Mensch zunächst Flügel besitzt, ist symbolisch bedeutsam: Es steht für den Wunsch, sich zu erheben und Grenzen zu überschreiten. Zugleich zeigt der Versuch, mittels „List und Trug“ höher zu gelangen, die innere Ambivalenz des Menschen. Er ist neugierig, aber eben auch zur Grenzüberschreitung geneigt. Der Satz Gottes – „Ich gab dir den Verstand nicht für die List, sondern für die Liebe“ – bildet die ethische Kernthese des Textes. Vernunft ist nicht für Täuschung und Vorteil, sondern für die Liebe gegeben. Liebe ist damit nicht nur Gefühl, sondern Kategorie der Schöpfungsordnung und des Menschseins selbst.

Im weiteren Verlauf treten Erde, Stern und Frau als bedeutungstragende Größen auf. Das Wachsen der Sternenerde im Mund und die Entstehung der Berge verknüpfen menschliches Begehren mit kosmischer Ordnung. Die Erschaffung der Frau aus der Rippe ruft klassische Schöpfungsmythen auf, doch wird die Frau hier nicht nur als Ergänzung, sondern als Verkörperung von Schönheit, Anziehung und materieller Erscheinung der Liebe konzipiert. Wenn im späteren Verlauf Figuren wie „Sternin / Zühre / Nahit / Aphrodite / Venus“ nebeneinander stehen, wird Liebe als kulturübergreifendes Prinzip lesbar. Gerade darin zeigt sich, dass der Band nicht bloß deutsch-türkische Migration verhandelt, sondern auch kulturelle Gemeinsamkeiten in der Symbolik des Menschlichen herausarbeitet.

Die Schlussformeln „nur um der Liebenden willen dreht sich der Himmel“ und „Wenn es keine Liebe gäbe, würde die Welt gefrieren“ führen den Text auf seinen semantischen Höhepunkt. Liebe erscheint hier nicht nur als menschliche Regung, sondern als Bedingung kosmischer Bewegung und des Fortbestands des Lebens. Eine Welt ohne Liebe wäre eine erstarrte Welt. Insofern wird Liebe als ontologische Wärme und lebensstiftende Energie gefasst.

5.1.6. Prosatext 2: Die Heimat ist in mir

Dieser Text löst die Begriffe Heimat und Fremde aus jeder Vorstellung statischer, äußerer und unveränderlicher Gegebenheit und denkt sie stattdessen als bewegliche Strukturen, die sich in der Innenwelt des Subjekts, in seinen Erfahrungen und in emotionalen Übergängen ausbilden. Schon der Eröffnungssatz – „Meine Geburtsstadt ist die Fremde meiner Eltern; meine Fremde ist die Geburtsstadt meiner Kinder.“ – macht die generationelle Verschiebung von Zugehörigkeit sichtbar. Was für eine Generation fremd ist, kann für den nächsten Geburtsort und Lebenszentrum sein. Heimat und Fremde werden damit zu Kategorien, die nicht objektiv feststehen, sondern sich nach Generation, Erfahrung und Perspektive verändern.

Der Text arbeitet stark mit Fragen. Diese Fragestruktur ist bedeutsam, weil sie Heimat nicht definitiv fixiert, sondern die Begriffe durch Befragung öffnet. Fragen wie: Ist der Geburtsort Heimat? Kann die Fremde der Mutter die Heimat der Kinder sein? Ist die Welt die Heimat des Verbannten oder seine Fremde? – all dies verschiebt Heimat auf eine metaphysische und ontologische Ebene. Der Satz „Die Fremde ist in mir“ zählt zu den prägnantesten Formeln des Bandes. Er sagt unmissverständlich, dass Fremdheit weniger in einem äußeren Land oder einer Stadt liegt als in einem inneren Zustand des Menschen. Damit wird eine für die Migrationsliteratur zentrale Perspektive deutlich: Nicht nur die Wahrnehmung des Migranten durch die Gesellschaft ist entscheidend, sondern ebenso die Weise, in der der Migrant sich selbst erfährt.

Im zweiten Teil verdichten sich die Metaphern von Haus, Freundschaft, Tür, Sprache und Angst. Besonders der Satz „Die Sprache ist ein Haus“ verknüpft Sprache und Zugehörigkeit in großer Schärfe. Sprache ist hier nicht nur Kommunikationsmedium, sondern Raum des Wohnens, Denkens, Zufluchtnehmens und Hoffens. Ebenso fungiert Freundschaft als menschliche Form von Heimat. Die abschließenden Definitionen – „Fremde ist dort, wo der Mensch gekränkt und gedemütigt wird“ und „Heimat ist dort, wo der Mensch Freunde hat, wo er Freunde, Sprache und Hoffnung hat“ – machen deutlich, dass Heimat und Fremde im Werk ethisch-sozial bestimmt werden. Heimat ist folglich weniger der Name eines Bodens als vielmehr ein bewohnbarer Raum aus Sprache, Vertrauen, Hoffnung und zwischenmenschlicher Nähe.

5.1.7. Prosatext 3: Farben im neuen Haus / Wo Kunst entsteht, dort gibt es auch ein Zuhause

Dieser Text verbindet Migrationsgeschichte, kollektives Gedächtnis und kulturelle Produktion auf besonders markante Weise. Er entwirft eine historische Linie, die von der ersten Generation der Arbeitsmigration bis zur kulturell-künstlerischen Selbstfindung der zweiten und dritten

Generation reicht. Migration wird dadurch nicht nur über Verlust und Schmerz, sondern ebenso über Produktion, Transformation und die Entstehung von Kunst lesbar.

Im ersten Teil treten Bilder wie „Gastarbeiter“, „Schwarzer Zug“, „Holzkoffer“ und „Stoffsäcke“ hervor. Sie vergegenwärtigen die materielle Realität der Migration. Gerade das Motiv des Holzkoffers ist dabei hochbedeutsam. Der Koffer transportiert nicht bloß Dinge; er steht für Identität, Angst, Hoffnung, Armut, Unsicherheit und Erinnerung. Das in Anatolien imaginiert gedachte „Alamanya“ verwandelt sich bei der Ankunft in Deutschland in eine reale, unbekannte und zunächst fremde Geografie. Der Text bildet damit mit großer Prägnanz die Differenz zwischen imaginiertem und gelebtem Ort ab.

In den mittleren Abschnitten zeigt sich, wie sich die Bedeutung Deutschlands von Generation zu Generation verändert. Für die erste Generation steht Deutschland für Arbeit, Anpassung, Entbehrung und Vorläufigkeit. Für die zweite und dritte Generation wird Deutschland hingegen zur Bühne des gelebten Lebens: Kinder gehen dort zur Schule, wachsen auf, ergreifen Berufe, produzieren Kunst und entwickeln ihre eigenen kulturellen Ausdrucksformen. Genau hier liegt die entscheidende Transformation: Migrantische Existenz wandelt sich allmählich in Sesshaftigkeit und weiter in kulturelle Pluralität.

Die eigentliche Originalität des Textes liegt jedoch in der engen Verknüpfung von Migration und künstlerischer Produktion. Das „neue Haus“ entsteht nicht allein aus ökonomischem Erfolg, sondern aus kultureller Kreativität. Malerei, Musik, Literatur, Theater und Lyrik gruppieren sich um die Metapher des neuen Hauses. Kunst ist hier nicht nur Ausdrucksmittel der Nachgeborenen, sondern die Macht, eine neue Form von Zugehörigkeit hervorzubringen. Wenn im Schlussteil betont wird, dass deutsche und türkische Kultur gemeinsam neue Formen hervorbringen können, wird Deutschland nicht länger nur als fremdes Land oder vorübergehender Arbeitsraum lesbar, sondern als Ort, an dem neue Identität, neue Kunst und neues Zuhause entstehen. Gerade darin liegt die Stärke des Textes: Er negiert die tragischen Momente der Migration nicht, zeigt aber zugleich deren schöpferisches und transformatorisches Potenzial.

5.1.8. Prosatext 4: Die Gasse zum Meer

Dieser Text gehört zu den dichtesten Erinnerungs-, Literatur-, Lehrer-, Traditions- und Doppelzugehörigkeitstexten des Bandes. Auf den ersten Blick wirkt er wie ein persönlicher Erinnerungs- und Dankesessay; in seiner Tiefenstruktur aber enthält er eine viel weiter ausgreifende kulturelle und ästhetische Reflexion. Von Anfang an ist die Lehrerfigur zentral. Mit dem Satzgedanken „Dem, der mir ein Wort beibringt, will ich ein Leben lang dienen“ wird Lernen und literarische Formung in einen ethischen Horizont von Dankbarkeit und Bindung gestellt. Der Lehrer erscheint nicht bloß als Wissensvermittler, sondern als jemand, der eine Lese- und Schreibethik prägt. Liebe wird damit zu einem der konstitutiven Elemente des Textes.

Eine zweite Ebene des Textes bildet das Gedächtnis an İzmir/Smyrna. Gassen, Meer, Wind, Bäume, Gerüche und Frühlingsluft entwerfen eine Landschaft der Kindheit und der poetischen Inspiration. Die Metapher der „Gasse zum Meer“ bezeichnet dabei nicht nur eine physische Straße, sondern einen Durchgang zu Vergangenheit, Erinnerung, Dichtung und Sinn. Die Gasse wird zum Bindeglied zwischen individuellem und kulturellem Gedächtnis.

Bemerkenswert ist ferner, dass der Text klassische osmanische Ästhetik, Divan-Dichtung und Namen wie Necati, Fuzuli, Baki, Şeyh Galib mit moderneren Autoren und Denkern wie Nazım Hikmet, Brecht, Lessing und Yunus Emre auf eine gemeinsame kulturelle Linie bringt. Das ist insofern bedeutsam, als der Erzähler weder eine ausschließlich östliche noch eine ausschließlich westliche Zugehörigkeit behauptet. Vielmehr führt er zwei kulturelle Erbschaften im eigenen Selbst zusammen. Diese Geste lässt sich als Modell verstehen, mit dem das zerspaltene migrantische Subjekt eine Synthese jenseits des Entweder-oder sucht.

Von besonderem Gewicht ist die Passage, in der der Erzähler, vor die Wahl zwischen der Türkei und Deutschland gestellt, sich für beide Länder entscheidet. Diese Formulierung markiert einen entscheidenden gedanklichen Punkt des Textes: Das migrantische Subjekt lässt sich nicht länger durch die Logik der singulären Zugehörigkeit erfassen. Es gilt nicht „entweder das eine oder das andere“, sondern „sowohl als auch“. Das ist keine oberflächliche Kompromissbildung, sondern die Anerkennung einer pluralen Identität, die aus historischer und persönlicher Erfahrung erwachsen ist. Auch die Nachbarschaft von Yunus Emre und Lessing ist in diesem Zusammenhang signifikant:

In ihnen verbindet der Erzähler human-spirituelle Einheit mit aufklärerischer Toleranz. So begründet der Text das aus Migration hervorgehende interkulturelle Bewusstsein nicht nur soziologisch, sondern ebenso philosophisch und literarisch.

5.2. Grundmotive

5.2.1. Migration

Im Werk erscheint Migration als vielschichtiger Bruchraum, in dem das Subjekt gezwungen ist, Selbst, Vergangenheit, Gewohnheiten und Zugehörigkeit neu zu überdenken. Migration wird daher sowohl auf sozialer und psychologischer als auch auf kultureller Ebene entfaltet.

In den Gedichten wird Migration häufig indirekt vermittelt. So verweist im Gedicht „blicke auf dem buckel“ der Vers „zerrissen bin ich zwischen den grenzen“ auf eine Existenz, die zwischen Grenzen gespalten ist. Gemeint sind dabei nicht nur Staatsgrenzen, sondern auch Grenzen von Sprache, Kultur, Gefühl und sozialer Akzeptanz. Der Vers „wo ich heimat suche finde ich fremde“ macht deutlich, dass Migration nicht nur Ortswechsel, sondern ebenso einen Prozess des Nicht-Ankommens bezeichnet. In „Gedanken über die Rückkehr“ wird Migration über die Idee der Rückkehr thematisiert. Während im ersten Teil der Kindheitswelt im Vordergrund steht, zeigt der zweite Teil, dass der neue Ort selbst zum Raum von Kindheit und Sprache geworden ist. Dadurch erscheint Migration als Erfahrung doppelter Zugehörigkeit und ebenso doppelter Unzugehörigkeit.

In den Prosatexten wird Migration direkter erzählt. Besonders in „Farben im neuen Haus“ markieren Bilder wie „Gastarbeiter“, „Schwarzer Zug“, „Holzkoffer“ und „Stoffsäcke“ die historisch-soziale Dimension des Phänomens. Migration beginnt dort als Arbeitsmigration, entwickelt sich jedoch weiter zu kultureller Produktion, zur Entstehung von Kunst und zu neuer Generationenidentität. Pazarkaya versteht Migration folglich nicht nur als traumatischen Einschnitt, sondern zugleich als Gründungsmoment eines neuen kulturellen Raums.

5.2.2. Migrantische Existenz

Migration und migrantische Existenz sind nicht identisch. Migration bezeichnet ein Ereignis, migrantische Existenz dagegen eine Lebensform, die Dauer gewinnt. Im Werk entfaltet sich migrantische Existenz im Spannungsfeld von vorübergehender Gastlichkeit und dauerhafter Sesshaftigkeit.

In den Gedichten wird migrantische Existenz oft über das Problem sozialer Anerkennung sichtbar. Die Verse „ich bin anders und doch so wie ihr / ich bin nicht anders und doch nicht so wie ihr“ aus „blicke auf dem buckel“ zeigen, dass das migrantische Subjekt weder ganz außen noch wirklich innen steht. Gerade darin liegt das Paradox der Migrantische Existenz: Es gibt Ähnlichkeit, aber keine vollständige Gleichstellung. Im Gedicht „fremde ist wo du gekränkt wirst“ erscheint migrantische Existenz stärker als Existenzweise, die durch den Blick der anderen hervorgebracht wird. Formulierungen wie „betroffen von schmächtigen blicken“, „empfindlich gegen barsche worte“ und „gehetzt von einem ort zum anderen“ verweisen auf ein Subjekt, das unter sozialem Druck, unter Misstrauen und äußerer Lenkung steht.

In den Prosatexten vertieft sich dieses Motiv vor allem generationell. In „Die Heimat ist in mir“ wird mit dem Satz „Meine Geburtsstadt ist die Fremde meiner Eltern; meine Fremde ist die Geburtsstadt meiner Kinder“ deutlich, dass sich migrantische Existenz von Generation zu Generation verändert. Für die erste Generation ist Deutschland Fremde, für die zweite und dritte Generation Lebensmitte. In „Farben im neuen Haus“ wird diese Entwicklung historisch nachgezeichnet: erst Arbeit, Armut und Ausgrenzung, dann Sesshaftigkeit, Bildung, kulturelle Produktion und Kunst. Migrantische Existenz erscheint hier als Entstehungsort neuer sozialer und ästhetischer Subjektformen.

5.2.3. Fremdheit

Fremdheit gehört zu den dominierenden Motiven des Bandes. Fremdheit ist hier nicht vorrangig geografische Distanz, sondern eine emotionale und ethische Verwundungserfahrung. Am deutlichsten wird dies im Gedicht „fremde ist wo du gekränkt wirst“. Schon der Titelsatz definiert Fremde nicht durch einen Landesnamen, sondern durch die Erfahrung der Kränkung. Auch die Verse „von willenslos hängenden köpfen“ und „von willenslos bettelnden händen“ zeigen, dass Fremdheit den Menschen passiviert und seines Willens beraubt.

Im Gedicht „blicke auf dem buckel“ erscheint Fremdheit als die immer wieder scheiternde Suche nach Zugehörigkeit: „wo ich heimat suche finde ich fremde / wo ich freunde suche finde ich fremde“. Fremdheit ist damit nicht nur an Orte, sondern auch an Menschen gebunden. Das Problem des Subjekts besteht nicht allein darin, in einem fremden Land zu leben, sondern ebenso darin, sich innerhalb sozialer Beziehungen fremd zu fühlen.

In den Prosatexten wird dieses Motiv expliziter begrifflich gefasst. Der Satz „Die Fremde ist in mir“ in „Die Heimat ist in mir“ markiert, dass Fremdheit von einem äußeren Ort in einen inneren Zustand übergeht. Wo der Mensch auch lebt, Fremdheit kann sich in ihm selbst sedimentieren. Die Aussage „Fremde ist dort, wo der Mensch gekränkt und gedemütigt wird“ überführt die poetische Intuition der Gedichte in eine essayistische Definition. Fremdheit ist daher im Werk weniger der fremde Ort als der Ort der Kränkung, der Entwertung und des Nicht-Ankommens.

5.2.4. Dazwischen-Sein

Das Dazwischen-Sein bildet neben Migration und Fremdheit eine eigene Achse des Werkes. Es bezeichnet die Erfahrung eines Subjekts, das zwischen zwei Kulturen, zwei Sprachen, zwei Generationen und zwei Zugehörigkeitsordnungen eingespannt ist. Besonders prägnant wird dies erneut in „blicke auf dem buckel“. Die Verse „ich bin anders und doch so wie ihr“ sowie „ich bin nicht anders und doch nicht so wie ihr“ formulieren in knapper Form, dass das Subjekt weder ganz verschieden noch ganz gleich ist. Diese Verdopplung erweist sich als Kernfigur kultureller Zwischenlage.

Der Vers „zerrissen bin ich zwischen den grenzen“ radikalisiert diese Lage. Das Zerrissensein deutet nicht bloß auf Unentschiedenheit, sondern auf eine tiefere Fragmentierung des Selbst hin. Das Subjekt wird gleichzeitig von zwei Systemen der Zugehörigkeit angezogen und belastet. Auch „Gedanken über die Rückkehr“ arbeitet dieses Dazwischen über die Rückkehrproblematik heraus: Einerseits gibt es Sehnsucht nach der Kindheitsheimat, andererseits ist das gelebte Leben längst an einem anderen Ort verankert. Dass das Gedicht mit „Ich bin doch von nirgendsher gekommen / Nirgendshin kann ich zurückkehren“ schließt, zeigt die ontologische Zuspitzung dieser Zwischenlage.

In den Prosatexten tritt das Motiv besonders in „Die Heimat ist in mir“ und „Die Gasse zum Meer“ hervor. Im ersten Text wird die generationelle Verschiebung der Heimat sichtbar, im zweiten die bewusste Entscheidung für beide Länder. Der Satz „ich entscheide mich für beide Länder“ deutet darauf hin, dass das Dazwischen-Sein nicht nur negative Zerrissenheit, sondern unter bestimmten Bedingungen auch als plurale Identitätsform begriffen werden kann. Dennoch bleibt diese Pluralität spannungsvoll und keineswegs konfliktfrei.

5.2.5. Heimat

„Heimat“ ist im Werk kein fixer, eindeutiger und unangefochtener Ort. Vielmehr wird der Begriff in jedem Text neu befragt, verinnerlicht, fragmentiert und teils auch neu zusammengesetzt. Im Gedicht „Gedanken über die Rückkehr“ erscheint Heimat zunächst über Leerstellen: „kein Gesicht erinnert mich hier an meine Kindheitstage“, „keine Nachbarn“, „kein Straßenstaub“. Heimat zeigt sich hier als vertraute Textur des Alltäglichen. Dass im zweiten Teil desselben Gedichts dann „Hier sind alle meine Kindheitstage“ und „Alle Worte meiner Zunge sind von hier“ gesagt wird, macht deutlich, dass Heimat nicht an einer einzigen Geografie festgeschrieben werden kann. Auch in „blicke auf dem buckel“ verwandelt der Vers „wo ich heimat suche finde ich fremde“ Heimat von einem aufzufindenden Ort in ein ausweichendes Bedeutungsfeld.

In den Prosatexten wird Heimat am deutlichsten in „Die Heimat ist in mir“ reflektiert. Dort wird Heimat als ein Raum beschrieben, den das Subjekt in sich trägt und in Sprache, Freundschaft und Hoffnung aufbaut. Die Vorstellung, dass „Heimat und Fremde in einem“ seien, löst die starre Opposition beider Begriffe auf. „Die Gasse zum Meer“ wiederum entfaltet Heimat über Stadtgedächtnis, Lehrerfiguren, Poesie, kulturelle Erinnerung und literarische Genealogie. İzmir erscheint dabei als Raum ästhetischer Sensibilität und Erinnerung. Heimat ist somit kein unveränderlicher geografischer Fixpunkt, sondern ein relationaler Raum, der sich aus Erinnerung, Sprache, Freundschaft, Kindheit, Kultur und emotionaler Nähe zusammensetzt.

5.2.6. Heimweh

Heimweh erscheint im Werk nicht als romantisierende Sehnsucht nach dem Herkunftsland, sondern als Sehnsucht nach Vergangenheit, Kindheit und verlorener Ganzheit. Besonders deutlich wird dies in „Gedanken über die Rückkehr“. Früchte, Bäume, Getränke, Schule, Freundeskreis und Kindheitsräume verdichten sich dort zu einem Verlustgefühl. Wörter wie „Pflaumen“, „Mandeln“, „Feigen“, „Tee“, „Anischnaps“ und „Döner-Kebab“ verlagern Heimweh auf eine sinnliche Ebene von Geschmack, Geruch und Klang.

In „Die Gasse zum Meer“ erscheint Heimweh leiser und kulturell vermittelt. Meer, Gasse, Wind, Stadtstruktur und Lehrerinnerungen halten die Vergangenheit lebendig. Heimweh ist hier weniger Rückkehrwunsch als die ständige Reaktivierung des Gedächtnisses. Im Gedicht „fremde ist wo du gekränkt wirst“ ist Heimweh zwar nicht explizit benannt, aber implizit vorhanden: Wo Fremdheit verletzt, richtet sich das Begehren des Subjekts notwendig auf einen Ort aus, an dem es sich aufgehoben weiß. Dieser Impuls führt jedoch nie zu einer einfachen Rückkehr. Heimweh meint im Werk daher nicht nur Sehnsucht nach einem Ort, sondern ebenso nach dem alten Selbst, nach vergangenen Beziehungen und nach unwiederbringlicher Zeit.

5.2.7. Nicht-zurückkehren-Können

Die Unmöglichkeit der Rückkehr ist das notwendige Gegenstück zum Heimweh. Im Werk gibt es den Wunsch nach Rückkehr, doch dieser Wunsch ist vielfach zu einem Unmöglichkeitsbewusstsein geworden. Am deutlichsten formuliert „Gedanken über die Rückkehr“ dies in den Schlussversen „Ich bin doch von nirgendher gekommen / Nirgendshin kann ich zurückkehren.“ Diese Sätze machen sichtbar, dass nicht nur die geografische, sondern auch die ontologische Rückkehr unmöglich geworden ist. Der Mensch hat sich verändert, die Zeit ist vergangen; an den alten Ort zurückzugehen bedeutet nicht, zum alten Selbst zurückzukehren.

In „Die Heimat ist in mir“ wird dieselbe Einsicht auf essayistische Weise vorbereitet. Wenn Heimat kein äußerer, stabiler Ort ist, dann kann „Rückkehr“ auch keine einfache Lösung sein. Denn der Mensch trägt seine Fremdheit mit sich. „Die Gasse zum Meer“ zeigt eine andere Form des Nicht-zurückkehren-Könnens: Der Erzähler ist dem Vergangenen stark verbunden, kann aber nicht ausschließlich in diesem Vergangenen leben, weil Deutschland ebenso ein unauflöslicher Teil seines Lebens geworden ist. Rückkehr lässt sich daher nicht im Modus eines einfachen Entweder-oder denken.

5.2.8. Bindung an Deutschland

Dieses Motiv ist im Werk von zentraler Bedeutung, weil der Band nicht allein um Sehnsucht nach der Herkunftsheimat organisiert ist. Deutschland wird im Lauf der Zeit selbst Teil von Leben, Sprache, Kindheit, Arbeit und Kunst. Genau das zeigt der zweite Teil von „Gedanken über die Rückkehr“, wenn es heißt: „Hier sind alle meine Kindheitstage“ und „Alle Worte meiner Zunge sind von hier“. Diese Formulierungen lassen Deutschland beziehungsweise den neuen Lebensort als den Raum erscheinen, in dem das reale Leben des Subjekts stattgefunden hat. Ein erheblicher Teil seiner Erinnerung ist daher an diesen Ort gebunden.

In „Die Heimat ist in mir“ wird diese Entwicklung generationell lesbar: Die Fremde der Eltern kann der Geburtsort der Kinder sein. Deutschland ist damit nicht nur äußerer Aufenthaltsort, sondern integraler Teil der Familiengeschichte. „Farben im neuen Haus“ führt die kulturellen Gründe dieser Bindung besonders eindrücklich vor. Deutschland ist für die Migranten zunächst Arbeitsraum, später aber auch der Ort, an dem Kinder heranwachsen, lernen, produzieren, Kunst schaffen und neue Identitäten ausbilden. Die Formel „Wo Kunst entsteht, dort gibt es auch ein Zuhause“ trifft den Kern dieser neuen Bindung. In „Die Gasse zum Meer“ erscheint die Entscheidung für beide Länder schließlich als positive Form dieser Nicht-Lösbarkeit. Gemeint ist keine erzwungene Bindung, sondern das Bewusstsein doppelter Zugehörigkeit. Dieses Motiv beschreibt folglich keine Assimilation, sondern die Tatsache, dass Leben im neuen Raum Wurzeln geschlagen hat.

5.2.9. Liebe

Die Liebe ist eines der zentralsten und tragfähigsten Motive des Bandes. Sowohl in den Gedichten als auch in den Prosatexten erscheint sie als Grundkraft, die das Subjekt aufrechterhält, Welt mit Sinn versieht und Fremdheit überschreitbar macht. Am stärksten artikuliert wird dies im Prosatext „Nur um der liebenden Willen dreht sich der Himmel“. Dort wird Liebe mit Schöpfung und

kosmischer Ordnung verbunden. Der Satz „Ich gab dir den Verstand nicht für die List, sondern für die Liebe“ macht deutlich, dass selbst die Vernunft des Menschen auf Liebe hin orientiert sein soll. Die Formel „Wenn es keine Liebe gäbe, würde die Welt gefrieren“ steigert Liebe schließlich zur ontologischen Wärmebedingung des Lebens.

In „Die Gasse zum Meer“ erscheint Liebe als Dankbarkeit gegenüber Lehrern, als Bindung an Literatur und als Form kultureller Weitergabe. Liebe bezeichnet hier also nicht nur romantisches Gefühl, sondern die tiefe Verbindung von Mensch, Wissen und Kultur. In den Gedichten wird Liebe stärker als Quelle des Widerstands sichtbar. Im Gedicht „fremde ist wo du gekränkt wirst“ zeigt der Vers „du gewinnst widerstand durch liebe“, dass Liebe ein verletztes Subjekt aufrichtet. In „Was kümmert es den Weg“ ist Liebe das orientierende Prinzip des ganzen Lebenslaufs. Die Formel „Alles ist nur Anlass / Zu lieben“ stellt Liebe als Grundbewegung des Daseins heraus, und „Mein Verstand ist Flügel ... Um zu deiner Liebe zu gelangen“ verleiht selbst dem Verstand seine Funktion von der Liebe her. Liebe übernimmt im Werk damit romantische, ethische, existentielle und kulturelle Aufgaben zugleich.

5.2.10. Sprache

Sprache gehört zu den tragenden Strukturen des Werkes, weil sie im Zentrum von Zugehörigkeit, Erinnerung und Fremdheit steht. Der Mensch findet über Sprache Heimat, kann durch Sprache aber auch auf Fremdheit stoßen. Der Vers „Alle Worte meiner Zunge sind von hier“ in „Gedanken über die Rückkehr“ zeigt die enge Verbindung zwischen Sprache, Kindheit und gelebtem Leben. Sprache fungiert hier als innere Landkarte der Identität. Im Gedicht „blicke auf dem buckel“ wiederum lässt das Staunen über fremde Sprachen und unverständliche Stimmen ahnen, dass Sprache auch Grenze sein kann. Wer eine Sprache nicht versteht, erfährt verstärkte Fremdheit.

In „Die Heimat ist in mir“ wird Sprache in ihrer wohl prägnantesten Form bestimmt: „Die Sprache ist ein Haus.“ Diese Metapher ist von zentraler Reichweite. Sprache erscheint nicht nur als Medium, sondern als Raum des Wohnens, der Zuflucht, des Selbstaussdrucks und der Hoffnung. An anderer Stelle wird sie sogar zur „letzten Zuflucht“, also zu dem, was bleibt, wenn Verlust und Entwurzelung zunehmen. „Die Gasse zum Meer“ verstärkt dieses Motiv in kultureller Perspektive, indem Divan-Dichtung, moderne Poesie, Lehrerfiguren und zwei verschiedene Traditionsräume über Sprache verbunden werden. Sprache ist somit zugleich Haus und Schwelle: Sie gibt Schutz und Zugehörigkeit, kann aber ebenso Grenze und Differenz markieren.

5.2.11. Erinnerung und Kindheit

Erinnerung funktioniert im Werk, insbesondere in Verbindung mit Kindheit, als innerer Raum, an die Stelle der Heimat tritt. Kindheitserinnerungen rufen die Vergangenheit nicht nur auf, sondern erklären auch die fragmentierte Identität des Subjekts in der Gegenwart. „Gedanken über die Rückkehr“ ist hierfür ein Schlüsseltext. Kindergesichter, Schule, Geburtstagsfeiern, Markt, Früchte, Getränke und Straßen lassen eine konkrete Topographie der Vergangenheit entstehen. Erinnerung ist hier nicht abstrakt, sondern an alltägliche Details gebunden.

In „Die Gasse zum Meer“ werden Kindheit und Erinnerung über Stadt und Straße organisiert. Geruch, Wind, Meer, Gassen und Lehrerfiguren aus İzmir halten sowohl persönliches als auch kulturelles Gedächtnis lebendig. In „Farben im neuen Haus“ erhält Erinnerung darüber hinaus eine kollektive Dimension. Die Koffer der ersten Generation, die Zugfahrten und die Vorstellung von Deutschland bilden keine bloß individuellen, sondern generationellen Gedächtnisfragmente. Erinnerung ist im Werk folglich sowohl persönliches als auch soziales Motiv. Ihre Tiefenstruktur ist ambivalent: Sie bewahrt den verlorenen Ort im Inneren, sorgt aber zugleich dafür, dass der Verlust immer wieder neu erlebt wird.

5.2.12. Kunst / Lyrik / kulturelle Produktion

Dieses Motiv hebt den Band über eine reine Migrations-Erzählung hinaus und macht ihn zu einem ästhetischen Denkraum der Interkulturalität. Kunst ist hier nicht ein Schleier über dem Trauma, sondern die Kraft, durch die Trauma verstanden und transformiert wird. Zentral hierfür ist „Farben im neuen Haus“. Der Text zeichnet die Bewegung von der ökonomischen Not der ersten Generation hin zur künstlerischen Produktion der zweiten und dritten Generation nach. Malerei, Musik, Schreiben, Theater und Lyrik wirken aktiv an der Konstruktion des „neuen Hauses“ mit. Die titelartige Formel „Wo Kunst entsteht, dort gibt es auch ein Zuhause“ bringt die heimatstiftende Funktion von Kunst unmissverständlich auf den Punkt.

Auch „Die Gasse zum Meer“ vertieft dieses Motiv, indem dort poetische Tradition, Lehrerschaft, literarische Beeinflussung und die gemeinsame Lesbarkeit zweier Kulturwelten zusammengeführt werden. Die Nachbarschaft von Yunus Emre und Lessing, von Divan-Poesie und modernem deutschen Denken, zeigt exemplarisch, wie Kunst Grenzen überschreiten kann. Zugleich sind die Gedichte selbst die praktische Realisierung dieses Motivs. Texte wie „fremde ist wo du gekränkt wirst“, „blicke auf dem buckel“, „Gedanken über die Rückkehr“ und „Was kümmert es den Weg“ erzählen Migration, Fremdheit und Liebe nicht nur, sondern verwandeln Erfahrung in Form. Gerade dadurch wird Lyrik selbst zu einer künstlerischen Bearbeitung der Wunde.

5.3. Zentrale Befunde der Motivanalyse

Aus der Analyse ergeben sich vier zentrale Befunde. Erstens erscheint Migration bei Pazarkaya nicht nur als historisch-soziale Tatsache, sondern als emotionale und ontologische Brucherfahrung. Zweitens werden Heimat und Fremde im Werk nicht als absolute Gegensätze konzipiert, sondern als ineinander verschränkte Erfahrungen, die das Subjekt gleichzeitig in sich trägt. Drittens bearbeiten Lyrik und Prosa dieselben Themen mit unterschiedlichen Funktionen: Während die Gedichte die affektive Intensität steigern, erzeugen die Prosatexte begriffliche und reflexive Klarheit. Viertens schließlich erweist sich Liebe als das wirksamste reparative Prinzip im Band.

Diese Befunde machen deutlich, dass die im Titel der vorliegenden Arbeit aufgerufene Spannung von „verlorener Heimat“ und „bewahrter Liebe“ keineswegs zufällig ist. Verloren geht nicht nur das geografische Vaterland, sondern auch Kindheitszeit, sprachliche Umwelt, vertraute Sozialität und das Gefühl ungebrochener Identität. Bewahrt werden dagegen jene Kräfte, die das Subjekt vor dem Zerfall schützen: Liebe, Erinnerung, Sprache und Freundschaft. Auf diese Weise erklärt das Werk das migrantische Subjekt nicht nur über seinen Verlust, sondern ebenso über seine Fähigkeit zur schöpferischen Transformation.

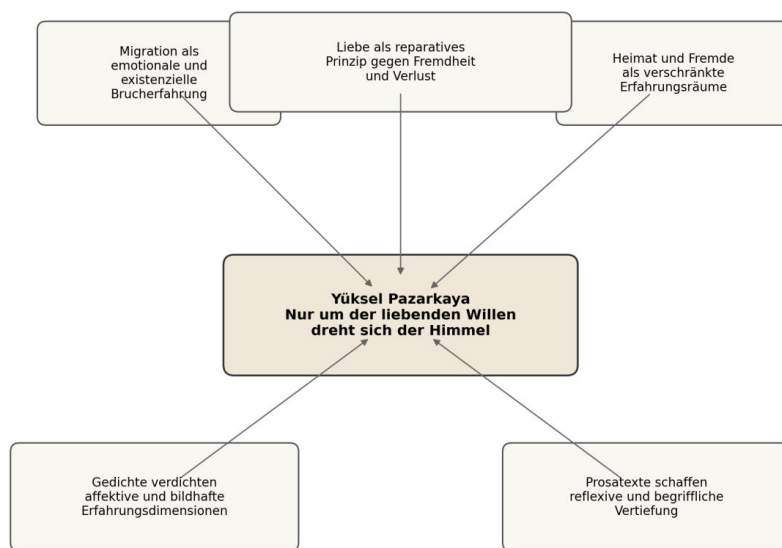


Abbildung 1. Konzeptionelle Verdichtung der zentralen Befunde aus Abschnitt 5.3.

6. SCHLUSS

In dieser Studie wurden vier zufällig ausgewählte Gedichte und vier Prosatexte aus Yüksel Pazarkayas *Nur um der liebenden Willen dreht sich der Himmel* im Rahmen eines qualitativen

Forschungsansatzes mittels Dokumentenanalyse untersucht. Die Analyse hat gezeigt, dass im Werk vor allem die Motive Migration, Migrantische Existenz, Fremdheit, Heimat/Fremde, Dazwischen-Sein, Heimweh, Zugehörigkeit, Liebe, Sprache, Erinnerung, Weg, Haus und Rückkehr hervortreten. Diese Motive wiederholen sich über die verschiedenen Textsorten hinweg, stützen einander und bilden ein vielschichtiges Bedeutungsnetz.

Im Hinblick auf die zweite Forschungsfrage zeigte sich, dass Themen wie Migration, Fremdheit, Heimat/Fremde, Liebe und Zugehörigkeit in Gedichten und Prosatexten unterschiedlich, zugleich aber komplementär gestaltet werden. In den Gedichten erscheinen sie vor allem über emotionale Intensität, Verletzlichkeit, Bildlichkeit und innere Zerrissenheit; in den Prosatexten dagegen in einem reflexiven, erläuternden, erinnernden und begrifflichen Rahmen. Anders gesagt: Die Gedichte machen die seelische und lyrische Dimension der Migrationserfahrung sichtbar, während die Prosatexte deren historische, soziale und kulturelle Hintergründe freilegen. Daraus ergibt sich eine funktionale Ergänzungsstruktur zwischen den Gattungen.

Zwischen Gedichten und Prosatexten ließen sich sowohl Gemeinsamkeiten als auch Unterschiede in der Motivgestaltung feststellen. Gemeinsam ist beiden Formen ein thematischer Kern, in dem insbesondere Fremdheit, Verlust von Zugehörigkeit, innere Fragmentierung und Liebe wiederkehren. Unterschiedlich ist dagegen die Darstellungsweise: Die Gedichte arbeiten verdichtet, assoziativ und stark bildhaft; die Prosatexte entwickeln ihre Aussagen erklärender, kommentierender und begrifflicher. Auf diese Weise repräsentieren die Gedichte die „gefühlte“ Seite der Erfahrung, die Prosatexte die „gedachte“ und „gedeutete“ Seite.

Bezüglich der vierten Forschungsfrage ergibt die Untersuchung, dass das Motiv der Liebe gegenüber Migration und Fremdheit eine ausgesprochen zentrale Funktion übernimmt. Liebe erscheint nicht lediglich als zwischenmenschliche Emotion, sondern als Widerstandskraft, ethische Orientierung und existenzieller Schutzraum. Gerade angesichts von Kränkung, Ausgrenzung und Verlorenheit erweist sich Liebe als jenes Prinzip, das das Subjekt aufrichtet und verhindert, dass Fragmentierung in völlige Zerstörung umschlägt. Liebe kompensiert den Heimatverlust nicht, aber sie schützt den Menschen im Verlust, hält Bedeutung lebendig und eröffnet neue Bindungsmöglichkeiten.

Auch Nebenmotive wie Sprache, Erinnerung, Weg, Haus und Rückkehr tragen die zentrale thematische Struktur wesentlich mit. Sprache ist sowohl Trägerin von Zugehörigkeit als auch von Fremdheit; die Muttersprache markiert die Vergangenheit, die gelebte Sprache die Gegenwart des neuen Lebens. Erinnerung rekonstruiert Heimat über Kindheit, Stadt, Straße, Klang und kulturelle Anrufung und vertieft zugleich die Erfahrung des Verlusts. Der Weg symbolisiert Ortswechsel, Suche und Richtungsbildung, während das Haus weniger ein physisches Gebäude als vielmehr ein geistiger Schutzraum ist, der in Sprache, Liebe, Erinnerung und Beziehungen aufgebaut wird. Rückkehr erscheint im Werk schließlich nicht als romantische Heimkehr, sondern als weithin unmöglich gewordener Wunsch und als Bewusstsein, nicht mehr vollständig ins Vergangene zurückkehren zu können.

Zusammenfassend zeigt die Untersuchung, dass Pazarkaya Migration nicht als bloß historisch-soziales Faktum, sondern als emotionale und existenzielle Brucherfahrung gestaltet. Heimat und Fremde erscheinen dabei nicht als starre Gegensätze, sondern als ineinander verschränkte Erfahrungsformen. Während die Gedichte affektive Dichte erzeugen, schaffen die Prosatexte begriffliche Klarheit und reflexive Vertiefung. Als zentrale Gegenkraft zu Fremdheit und Verlust erweist sich schließlich die Liebe.

LITERATURVERZEICHNIS

- Akdemir Kaplan, N. (2015). *Widerspiegelungen von Migrationshintergründen im literarischen Schaffen türkistämmiger Autoren. Erörterungen am Beispiel der Autoren Yüksel Pazarkaya und Feridun Zaimoğlu* (Unveröffentlichte Masterarbeit). Hacettepe Universität.
- Balci, U. (2010). Vermittlung der deutschsprachigen Literatur türkischer Migrantinnen im DaF-Unterricht in der Türkei. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(39), 142-159.
- Balci, U. (2010). Yüksel Pazarkaya: Somut Şiir. In: (Hergs: İnci Pazarkaya) *Dilin Çağırısı*. Zebra Yayıncılık. S. 185-191.
- Bayrakdar, F. (2008). *Kültür aktarımında çeviri stratejileri: Yüksel Pazarkaya'nın Türkçe-Almanca çeviri örneğinde bir araştırma*. (Unveröffentlichte Masterarbeit). Çanakkale Onsekiz Mart Universität.

- Boyacı, İ. (2010). Yüksel Pazarkaya örneğinde göçmen Türk aydınında kimlik problemi ve çözümü. *Turkish Studies*, 5(2), 878-896.
- Chiellino, C. (Hrsg.) (2007). *Interkulturelle Literatur in Deutschland. Ein Handbuch*, Stuttgart: J.B. Metzler Verlag.
- Demir, A. (2011). Sosyo-ekonomik yönüyle Almanya'ya göçün Yüksel Pazarkaya'nın Oturma İzni adlı öykü kitabına yansımaları. *Turkish Studies*, 6(3), 675-689.
- Dündar, F. (2024). İmgebilimsel bir çocuk romanı incelemesi: Kemal ile Burak – Cennet Ülkesine Yolculuk. *Uluslararası Dil Edebiyat ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 596-609.
- Er, M. (2013). Yüksel Pazarkaya'nın *Mediha* adlı eserinde Türk kadını imgesi. *Diyalog Interkulturelle Zeitschrift Für Germanistik*, 1(1), 24-31.
- Gazioğlu, E. (2012). 60'lardan 90'lara Göçmen Filmlerinde Kuşak Farklılıkları. In: *Türk-Alman İşgücü Anlaşmasının 50. Yılı*. 61-76.
- Güngör, H. (2023). Yüksel Pazarkaya'nın Ben Aranıyor adlı romanında kimlik (benlik) arayışı. *RumelIDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Ö12, 460-471.
- Kocadoru, Y. (2001). Avusturya'da Almanca yazan Türkler. In: *Gurbeti Vatan Edenler; Almanca Yazan Almanyalı Türkler*, Hrsg.: Karakuş, Mahmut & Nilüfer Kuruyazıcı (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları), S. 51-56.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Sırt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.
- Kocadoru, Y. (2004). Yüksel Pazarkaya ve Nevfel Cumart'ın şiirlerindeki Almanya imgelerinin karşılaştırılması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 67-74.
- Koçak, M. (2012). Almanya da Yaşayan Türklerin Türkçe Dil Becerileri Üzerine Bir İnceleme. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 4(1), 303-3013.
- Lange, A. (1996). *Migrationsliteratur – Ein Gegenstand der interkulturellen Paedagogik?* Frankfurt. IKO Verlag.
- Öğünmez, M. (2019). *Die Selbstübersetzung im interkulturellen Raum am Beispiel Yüksel Pazarkayas Werk Ben Aranıyor und dessen Übersetzung Ich und die Rose* (Unveröffentlichte Doktorarbeit). Hacettepe Universität.
- Özcan, J. (2008). *Erziehungsprobleme in den Werken von Yüksel Pazarkaya: Ein Beitrag zur interkulturellen Erziehung mit Hilfe der Literatur*. (Unveröffentlichte Masterarbeit). Çanakkale Onsekiz Mart Universität.
- Öztürk, A. O. (2001). *Almanya Türküleri; Türk Göçmen Edebiyatının Sözlü / Öncü Kolu*, Ankara, Kültür Bakanlığı.
- Öztürk, A. O. / Özcan, Jale (2010). Bildungsfragen in den Werken des türkisch deutschen Autors Yüksel Pazarkaya. Sein Beitrag zur interkulturellen Erziehung. Szendi, Zoltán (Hrsg.): *Wechselwirkungen II. Deutschsprachige Literatur und Kultur im regionalen und internationalen Kontext*. Kongressbeiträge der Internationalen Germanisten-Tagung, 9. bis 11. September 2010, Germanistisches Institut, Philosophische Fakultät der Pécs University, Pécs Studien zur Germanistik: 6, Praesens Verlag, Bd. 2., 77-92.
- Öztürk, A. O., & Balci, U. (2013). Einige Bemerkungen zum Beitrag der deutschsprachigen Literatur von türken zur mehrsprachigen integration. *Migration-Mehrsprachigkeit-Bildung*, 89-100.
- Öztürk, M. (2023). *Deutsche Verhaltensmuster in den Werken von Şinasi Dikmen, Osman Engin und Yüksel Pazarkaya*. Peter Lang.
- Pazarkaya, İ. (Hrsg.). (2010). *Dilin Çağrısı: Yüksel Pazarkaya'ya ellinci sanat yılında armağan*. Zebra Matbaacılık.
- Pazarkaya, Y. (2004). Generationswechsel – Themenwandel. In; Durzak, Manfred /Kuruyazıcı, Nilüfer (Hgg.) *Die andere Deutsche Literatur, Istanbul Vorträge*. Würzburg. Königshausen&Neumann Verlag. S. 148-153.
- Pazarkaya, Y. (2006). *Nur um der liebenden Willen dreht sich der Himmel*. Erlangen: Sardes.
- Rösch, H. (1992). *Migrationsliteratur im interkulturellen Kontext. Eine didaktische Studie zur Literatur von Aras Ören, Aysel Özakan, Franco Biondi und Rafik Schami*. Frankfurt. IKO Verlag.
- Sak, R., Sak, İ. T. Ş., Şendil, Ç. Ö., & Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 227-256.
- Schramm, M. (2024). Postmigration: A Critical Intervention in Literary Studies. In: *The Routledge Companion to Migration Literature* (pp. 161-170). Routledge.
- Specht, T. (2011). Was ist deutsch? Humorvolle Inszenierungen kultureller Identität in der türkisch-deutschen Literatur der Postmigration. *Studien zur deutschen Sprache und Literatur*, 2(26), 5-20.

- Tilbe, A., & Civelek, K. (2018). Çatışma ve göç kültürü modeli bağlamında göç romanı okuması: Yüksel Pazarkaya'nın Savrulanları. *Göç Dergisi*, 5(1), 77-106.
- Yılmaz, E., & Alaca, S. (2019). Yüksel Pazarkaya'nın *Oturma İzni* adlı öykü kitabında göç meselesi. *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 317-330.
- Zettl, E. (2009). *Geçmişten Günümüze Almanya. Alman Kültür ve Edebiyat Tarihi* (A. O. Öztürk, Ed.; A. O. Öztürk, U. Balcı ve Ö. Gencer, Çev.). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları.



Yüksel Pazarkaya'nın *Aşktr İlaçtr* Adlı Eserinde Kadının Aşkta Aktif Konumu

Gülay BOLATTEKİN¹

MAKALE BİLGİSİ:

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Benzerlik Raporu:

Makale Türü: Araştırma makalesi

Makale Kayıt Tarihi:

Onay Tarihi:

Atf:
Bolattekin, G. (2026). Yüksel Pazarkaya'nın *Aşktr İlaçtr* Adlı Eserinde Kadının Aşkta Aktif Konumu. Journal of Current Debates in Social Sciences, 9 (S4), 91-103.

DOI

<http://dx.doi.org/10.29228/cudes.95128>



Özet

Yüksel Pazarkaya, göçmen yazarlar arasında kendini kabul ettirmeyi çok erken başarmış bir yazardır. Göç etmenlerinden zamanlama ve kapsam olarak etkilenmeyen yazar iki toplum arasında etkileşime katkı sunmuştur. Türk kültürünün de doğru ve yakından tanınması için çalışmalarda bulunan Pazarkaya, farklı türlerde edebi eser vermektense geri kalmamıştır. Bu çalışmada, Yüksel Pazarkaya'nın eseri ele alınmıştır. Eserinde yer alan kadın karakterlerin aşk ilişkilerindeki edilgen konumdan sıyrılarak nasıl aktif bir özne haline geldikleri incelenmiştir. Dönemin şartları gereğince ataerkil bir yaklaşımın hakimiyetinde kadınların ev içlerinde kaldığı bir yaşam düzeninde kadınların fikirlerini beyan etmeleri alışılmadık dışındadır. Çalışmamızda aşk, cinsiyetler arasında engelleri ortadan kaldıran birleştirici ve bütünlendirici bir duygu olarak karşımıza çıkmaktadır. Eklektik yöntemle incelenen eserde yazarın geçmiş sebebiyle Türk toplumunda ve göç sürecinde kadının yeri ve önemine, aşkın rolüne ve aşkı ifade etmede genel anlayışta arzu nesnesi olarak edilginleştirilen kadının aktif bir kimliğe bürünmesine dikkat çekilmiştir. Kısa hikayelerden oluşan eserde kadının duygularını ifade etme biçimi, aşka ilk adım ve girişkenlik, kadını karar alma noktasında etkileyen unsurlar, aşkın pozitif yönü değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yüksel Pazarkaya, *Aşktr İlaçtr*, Kadın

The Active Role of Women in Love in Yüksel Pazarkaya's Work Aşktr İlaçtr

Abstract

Yüksel Pazarkaya is a writer who established himself amongst immigrant writers at a very early stage. Unaffected by the timing and scope of migration, he has contributed to the interaction between the two societies. Pazarkaya, who has worked to ensure that Turkish culture is accurately and intimately understood, has also produced literary works across various genres. This study examines Yüksel Pazarkaya's work *Aşktr İlaçtr*. It explores how the female characters in the work break free from their passive roles in romantic relationships to become active agents. Given the conditions of the era, in which a patriarchal approach prevailed, and women were confined to domestic life, it was unusual for women to express their opinions. In our study, love emerges as a unifying and integrating emotion that breaks down barriers between the sexes. Analysed using an eclectic method, the work draws attention, due to the author's background, to the place and importance of women in Turkish society and during the migration process, the role of love, and the transformation of women, who are typically rendered passive as objects of desire in the general understanding of love, into active agents. In this collection of short stories, other topics addressed include the way in which women express their emotions, the first step and initiative in love, the factors influencing women at the point of decision-making, and the positive aspects of love.

Keywords: Yüksel Pazarkaya, *Aşktr İlaçtr*, Woman

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1231-7211>, gbolattekin@selcuk.edu.tr

1. GİRİŞ

Ataerkil yaşam düzeninde eril karakterlerin düşüncelerine öncelik verilmesi alışlagelmiştir. Bu durumda kadın, erkeğin kararlarına bağlı kalan, tek başına karar alamayan hatta erkek yanında aile büyüklerinin de öngörülerini doğrultusunda hareket etmeye zorlanan kişidir. İkili ilişkilerde de öncelikle erkeğin beğenisi dikkate alınmaktadır. Bir birlikteliğin başlayıp başlamayacağı erkeğin kararına bırakılmıştır. Şayet bir kadın erkekten önce davranıp duygularını açmaya kalkarsa bu aile ve çevresindekiler tarafından hoş karşılanmayacaktır. Hatta erkek kutbunda da önemli sayılmayabilir.

Cinsiyetlere biçilen roller kadın-erkek ilişkilerinin evrensel sorunları arasında bulunmaktadır. Ataerkil yetişme tarzı özellikle Türk toplumunda kadınlara farklı dönemlerde birbiriyle uyumlanmayan hasletler yüklemiştir. Bu dönemlerde kadın ilkin erkek yönetici ile bir tutulurken sonrasında ev içine sığdırılmakta, daha sonra iş hayatına aktif katılsa bile erkek hakimiyetinin olduğu bir ortamda çalışmaya zorlanmaktadır. Bu durum göç, savaş gibi etki faktörü yüksek olaylarda kadının daha çok sorumlulukla geri plana itilmesine sebep olmaktadır.

Birinci kuşak göçmen yazarlar arasında yüksek öğrenim görmesi sebebiyle ayrışan bir yazar olan ve farklı edebi türlerde eser vermesiyle Türk toplumunun uluslararası arenada karşılaştığı sorunları dile getiren Yüksel Pazarkaya, bu eserinde de kadına önem veren bir yazardır.

Aşktr İlaçtır adlı eser, kadınları geleneksel anlayışın dışına çıkararak sevgilerini karşı cinse açıklamada ve sevgiyi sürdürmede kararlı olan ilk taraf olarak betimlemesi bakımından farklı bir konuma sahiptir. Edilgen konumdan mücadelecisi, kendinden emin ve tutkulu bir mertebeye yükseltelen kadın karakterler sevginin hayatı olumlu kılan tarafını temsil etmişlerdir. Hayata karşı cesur bir duruş sergilemede aşkın etkileyici yönü ön plana çıkarılarak sorunlara şifa olduğu örneklenmiştir.

Kısa hikayelerden oluşan eserde kadının duygularını ifade etme biçimi, aşkta ilk adım ve girişkenlik, kadını karar alma noktasında etkileyen unsurlar, aşkın pozitif yönü değinilen diğer konulardır. Bir öyküde yer alan dişi köpek de diğer kadın karakterler kadar mücadelecisi ve cesur olarak ön plana çıkarılmıştır. Tüm canlılar arasında dişi türlerinin de kendi yargılarını önceleyebileceklerini ve bu yargının arkasında durabileceklerini vurgulayan yazar hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra inceleme bölümüne geçilecektir.

1.1. Yüksel Pazarkaya

Göçmen Edebiyatın birinci kuşak yazarlarından olan ve 1968 yılında Stuttgart Teknik Koleji'ne başlayan Yüksel Pazarkaya, *“fizik, ileri matematik, mineraloji ve mekanik mühendisliği derslerini de içeren”* lisans öğrenimini 1966 yılında tamamlar ve sonrasında edebiyat ve felsefe alanında çalışmalara yönelir (Pazarkaya ve Askey, 1995: 505).

Pazarkaya, Cambridge'de yaptığı İki Kültür ve Bilimsel Devrim adlı konuşmasında kendini iki topluma da uyum sağlayabilmiş biri olarak şanslı görür: *“Öyleyse, bir Alman Türkü olarak, Brecht ve Hikmet'ten daha ayrıcalıklıyım. Her iki ülkede de evimdeyim.”* (Pazarkaya ve Askey, 1995: 509).

Türk kökenli göçmen yazarların önemli temsilcilerinden olan Pazarkaya iki ülke arasında edebi bağlantıya da önemli katkı sunmuştur. Almanya ve Türkiye karşılaştırmalarına yer verdiği şiirlerinde Almanya'yı negatif bir kutba Türkiye ise kurtuluş yolu olarak pozitif bir kutba yaklaştırır. Türkiye, daha hümanist, samimi ve dostçadır. (Kocadoru, 2004: 67). Pazarkaya'nın Almanya ile münasebeti 1960'larda gerçekleşen İşçi Göçü'nden bağımsız gerçekleşmiştir. 1950'li yıllarda birçok bilim adamının gönderildiği gibi kimya öğreniminde gelişmek için yurtdışına gönderilmiştir (Demir'den akt. Kocadoru, 2004: 68).

Nakiboğlu ve Duman (2024: 25), Pazarkaya'yı Sabahattin Ali gibi buldukları bölgenin sorunlarına duyarlı kalmayan kimseler olarak niteler. Her ikisinin eserlerinde bölgenin yansıması olan olaylar yer edinir.

Balcı da (2010: 60-61), Pazarkaya'nın bu duyarlı yönüne dikkat çekerek kendisinin tiyatrodan şiire uzanan çeşitliliğe sahip eser yapısıyla Türk ve Alman kültürü arasında köprü kurduğunu ve Türk kültürü hakkındaki önyargıların azalmasına katkı sunduğunu belirtir.

Boyacı, *Ben Aranıyor* eserinden hareketle Pazarkaya'nın her iki ülkenin diline ve kültürüne hâkim olduğunu belirtir ve kaleme aldığı eserleriyle “*farklı gelenek, görenek, inanış ve zihniyetleri edebiyat potasında eriterek kimlik sorununa çözüm bulmaya çalıştığı*” nı (2010: 894) vurgular. Bu durum çalışmamızda kadın kimliğine çözüm bulma arayışı olarak belirginleşmiştir.

2. Kadın ve Kadının Aştığı Aktif Konumu

Kadın kimliğinin konumlanması tarihi süreçte birçok etkinin altında kalmıştır. Yazarın düşünce dünyasını etkileyen olaylar arasında her ne kadar işçi olmasa da İşçi Göçü ve kadınların bu süreçte dahili rol oynar. Türk tarihinde 1974 yılı kültürlerarası bir yer arayış sürecine çözüm çabası olarak önem arz eder. Bu yılda düzenlenen aile birleşimi yasası ile birkaç yılın ardından ülkelere geri dönme niyetinde olan işçiler geride bıraktıkları eş ve çocuklarını da yanlarına alarak göç sürecini farklı bir boyuta taşırlar. Bu durumu fırsat bilenler yurt dışına çıkabilme adına sahte evlilik yaparlar. Er (2013: 29-31), Pazarkaya'nın Türk ve Alman kadınına karşı karşıya getiren *Mediha* eserinde sahte evlilikler sebebiyle mağdur olan Türk kadınların sorunlarının dile getirilişini inceler. Ailesini, kocasını ve yuvasını önceleyen Türk kadını poligami arzusundan vazgeçmeyen Türk erkeği sebebiyle birçok cefaya karşı sessiz kalmaya zorlanmaktadır. Buna nazaran Alman kadını fikrini açıkça söyleyebilen, eleştirmekten çekinmeyen, ataerkil düzendeğinin aksine erkek karşısında durabilen bir öznedir. Türk kadını henüz özne olmayı ne kendi vatanında ne de yurtdışında başarabilmiştir.

Aile değişimiyle kadın; sadece ailevi sorumluluklar değil aynı zamanda ülkesinden ayrıldığı için de demagojik değişikliklerle de mücadele etmek zorunda kalacaktır. Bu durum kadınlarda “*köksüzlük sendromu, atipik depresyon, depresif tepki*” (Mortan ve Sarfati, 2011: 88) gibi psikosomatik rahatsızlıkların da görülme oranını arttırmıştır. Diğer yandan Batı'da bazı sektörlerde kadın işçi talebinin sürekli olduğuna dikkat çeken Gitmez, bu durumda kadın işçiye az ücret ödenmesinin etkili olduğunu belirtir. Hatta erkek işçilerin başvurularının cevaplanması bir yılı bulurken kadın işçiler birkaç ay içerisinde Almanya'ya gidebilmişlerdir. Bu durumda da parçalanmış aile sayısında artış gözlemlenmiştir (Gitmez, 1983: 112-113).

Başaran (2024: 5-7) özellikle Cumhuriyet'in ilanından sonra Türk kadınının eserlerde aktif karakterler olarak yer aldığına dikkat çeker. Son dönem kadın yazarların eserlerinde de bu aktifliğin arttığı belirtir. Pazarkaya'nın eserlerinde ise kadının, köyden yurtdışına yapılan göçlerde maruz kaldıkları zorluklar çerçevesinde ele alındığına belirtir. Yeni bir yaşamı deneyimleyen bu kadınlar ilk aşamada birçok zorluğu göğüslemek zorunda kalmışlardır.

Bu süreçte ağırlıklı olarak anne rolünü üstlenen karakterler geldikleri kültürün bütün kısıtlamalarına rağmen aileyi bir çatı altında tutan derin bir hissiyat içinde erdemli bir duruş sergilemişlerdir (Başaran, 2024: 11).

Acar (2019:406), Atatürk'ün Millî Mücadele Dönemi'nde Anadolu kadınının savaş cephesinde gösterdiği özveriye binaen sarf ettiği sözlere dikkat çeker:

Dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir milletinde, Anadolu köylü kadınının üstünde kadın çalışması söylememize imkânı yoktur ve dünyada hiçbir milletin kadını “Ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Ana-dolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar gayret gösterdim” diyemez.

Afet İnan da Türk kadınının Kurtuluş Savaşı süresince kurulan cemiyetlerde erkeklerle birlikte aktif rol aldığına dikkat çeker: “[...] mitingler ve aynı konuda cemiyet kurarak yurtdışında bu fikirleri gerçekleştirmeye çalışmak, Türk kadınına o zamanki fikir seviyesini ve millî heyecanını göstermesi bakımından önemli tarihi belgelerdir.” (İnan, 2020: 46). Tüm bu mücadeleci yön, atasözleri ve kalıp yargılardaki küçümseyici ifadelerin ortadan kalkmasında yetersiz kalmıştır. Duran (2018: 412), dilimizde “*saçı uzun aklı kısa, kadını sırdaş eden tellâl aramaz, şeytanın art bacağı, eksik etek, kaşık düşmanı*” gibi ifadelerde kadının konumlandırılışını eleştirir ve tarihsel süreçte atlatılan badirelere dikkat çekerek Türk kadınını sunar. Türk kadını “*Türk ve İslâm geleneğinin bir gereği olarak, Türk kadını, Türk erkeğiyle yan yana siyasi, iktisadi ve kültürel bakımdan denk bir kimlik ile yoluna devam etmelidir.*” (Duran, 2018: 427). Hatta

“Arminius Wambery, Türkçede kadın için ahlaksızlık bildiren kelimelerin Türk dilinde var olmadığını, bu ifadelerin Türkçeye Arapça ve Farsçadan geçtiğini” belirtir (akt., Aksoy, 2017: 18).

İnan, Eski Türk adetlerinde kadının evlilik konusunda da seçen taraf olduğunu belirtir. Evliliğin kurulmasında kadının erkeği yaşam alanında görmesi ön planda tutulmuştur. Örneğin güvey kelimesinin içeriğinde erkeğin kendini beceri ve aileye yeni üye olarak kabul ettirmesi bulunmaktadır. “Eski Orta-Asya kavimlerinde güvey, alacağı kızın ailesine bir müddet hizmet etmeğe mecburdu.” (İnan, 1968: 337). Bu durum kadının beğenisine önem verildiğini göstermektedir.

Batı toplumuna baktığımızda da Baudrillard’ın aslında kadının kaybeden rolünde olmadığını vurguladığına şahit oluruz. XX. yüzyıllarda farklı sektörlerin metası konumuna getirilen kadına rağmen “geleneksel kadın ne bastırılmıştı ne de ona haz yasağı getirilmişti. Kendi konumu içinde bir bütündü; ne yenik düşmüştü ne de edilgeni” (Baudrillard, 2025: 33) ifadesiyle kadının söz sahibi olabildiği dönemlere açıklık getirir. Hatta yine kadının mizacını daha yumuşak gören geleneksel kanının aksine onun “hiçbir zaman merhametin imgesi olmadığını”, “daima kendine özgü bir stratejisi” (Baudrillard, 2025: 33) olduğunu belirtir. Adler ise bu görüşe katılmayan Batılı yazarlardandır ve dünya genelinde kadının içinde bulunduğu zorlu koşullarla “şiddetli bir aşağılık hissi duygusu duyan kimselerin ruhsal gelişmesinin izlemiş olduğu aynı yollardan geçmekte ve aynı kurallara bağlı” (Adler, 2025: 116) olduğunu iddia eder. Üstelik Georg Sand’ın “Kadınların erdemi, erkeklerin güzel bir buluşudur.” (Adler, 2025: 117) sözüne atıfta bulunarak dünyanın her kademedede erkek eliyle şekillendiğini dolayısıyla kadınlık rolünün barındırdığı zorluklarda erkeğin payını vurgular. Adler, tüm toplumlarda benzer yaptırımlarla zorda kalan cinsiyetin kadınlar olduğu görüşündedir: “Bütün uygarlık tarihi kadınlar üzerinde yapılan baskıya ve kadınların bugün katlanmak zorunda kaldıkları engellemeleri hiçbir insanın katlanamayacağını göstermektedir böyle bir durumda kalan her insan edecektir” (Adler, 2025: 118). Unat (2021: 315) da dünyanın her yanında kadınlar için bu ve benzer durumların geçerli olduğunu savunur. Dünya genelinde ve bazı özgürlükler açısından gelişmiş bulmadığı ülkemizde kadınların ön planda oluşuna çok sık rastlanmamaktadır.

Selçuklular Dönemi’nde kadının “kültürel ve sosyal ilişkilerde etkinliğini sürdürmekte” olmasına rağmen siyasi hayattaki aktifliğinin azaldığını belirten Doğramacı (1985: 111), tarihsel süreçteki farkları vurgular. Özdemir de, Cumhuriyet Dönemi’nde kadına verilen oy hakkı ve medeni kanunda yapılan değişikliklerle Araplardan alınan bazı uygulamalardan vazgeçildiğini ve kadının öneminin arttığını vurgularken aşamaları şu şekilde kaydeder:

Aslında Osmanlı toplumunda kadınları özgürleştirme girişimleri XIX. Yüzyılın ilk yarısında başlamıştır. Kadınların kendi emekleri üzerinde özgürce tasarruf etmelerini, kadın örgütlerine üye olma ilk ve ortaokullara devam etme, serbestçe eşini seçebilme gibi taleplerde bulunmuşlardır. Ancak batılılaşma ve Türkçülük gibi akımların sonucunda ortaya çıkan bu yenilikler, 1889’da yenilgi ile sonuçlanan Türk-Rus Savaşından sonra, II. Abdülhamit’in kadınların yaşmak ve ferace giymelerini yasaklamıştır. Bundan sonra Osmanlı Kadınları kara çarşaf giymeye başlamışlardır. Abdülaziz 1863’te kızlara özgü bir öğretmen okulunun açılmasını emretmiştir. Başlangıçta bu okullarda Kur’anı Kerim öğretilse de sonradan müfredat geliştirilmiştir. Bu yenilikçi hareketlerden ancak Osmanlı burjuvazisinin küçük bir kesimi yararlanabilmektedir (Özdemir, 2009: 8).

Atatürk, ülkenin geleceği için Türk kadınının aktif rol almaktan çekinmeyeceğini şöyle dile getirir:

Türkiye Cumhuriyeti’nin esas düşüncesi, kadınları değil, erkekleri dahi, savaş meydanına götürmemektir. Fakat Türk ulusunun, yüksek varlığına, herhangi taraftan olursa olsun, ilişildiği zaman, işte o vakit Türk kadınları Türk erkeklerinin bulunduğu yerde hazır ve nazır ve faal olacaklardır. Bu, beşeriyetin yüksek huzuru, sükunu ve dünya insanlığı için lüzum bir ödev olduğundandır ki, Türk kadını bunu yapacaktır ve yapagelmektedir ve yapar (Eldeniz, 1956: 742).

Aksoy (2017: 8), kimi çalışmalarda kadınların “haremlerde esir hayatı yaşadığı Cumhuriyet kanunları ile esaretten kurtulduğu” şeklindeki ifadelerde mübalağa edildiğini belirtir. Hatta İslam öncesi Arap toplumunda kadını meta düzeyine indirgeyen nikah çesitlerinin olumsuz yönlerini belirterek İslam ile bu durumun iyileştirildiğini belirtir (Aksoy 2017: 18). Tarihin yazılı kanıtları olan heykelerde kadın figürlerini inceleyen çalışmalarında Alyılmazlar, kadınların ele

alınışının sıklığına dikkat çeker. Eski Türk devletlerinin hükümdarlığında kadının da erkek kadar söz sahibi olduğunu vurgular.

Eski Türk topluluklarında Tanrı'nın seçkin ve saygınlara lütfü olan "kut" un, "baht" in, "talih" in, "asalet" in... de kadınlardan / analardan geldiğine inanılmıştır. Nitekim katun / ana, "kut" un, "baht" in, "talih" in, "devlet" in, "servet" in, "bolluğun ve bereket" in, "mutluluk" un, "huzur" un... sembolü olarak kabul edilen "Umay Kuşu" na / "Umay Ana" ya benzetilmiş; kağanların, tiginlerin, kumandanların "yiğitlik", "kahramanlık", "savaşçılık" özelliklerinin kaynağı olarak da yine kadınlar / analar gösterilmiştir (Alyılmaz ve Alyılmaz, 2014: 7).

Toplumdan topluma değişiklik gösterebilecek özellikler yanında evlilikte sadece iki kişinin kararıyla belirlenemeyecek derecede katı kurallarının varlığı dikkat çekicidir. Bu yüzden bazı toplumlarda cinsiyetlere has kurallar mevcuttur:

Egzogami kuralı bireyleri, birlikte olacağı kişileri kendi grubunun dışından seçmeye zorlar. Egzogami gibi geleneksel normlarla desteklemiş olan endogami kuralı ise bireylere, yakın ilişki kuracakları ya da evlenecekleri kişileri, kendilerinin de mensubu oldukları gruplar içinden seçmeleri yönünde baskı uygular. Ancak, evliliğin yöntemi ve yasakları, ilişkinin şekli ve işleyişi, toplumsal ve kültürel dinamiklere paralel olarak toplumdan topluma çeşitli farklılıklar gösterebilir. Bir başka ifadeyle egzogami ve endogami kuralının uygulandığı toplumdaki topluma, kültürden kültüre farklılık gösterir. Hatta böylesi konularda aynı toplum içinde bile, zamana bağlı olarak bazı önemli değişiklikler gözlemlenebilir. Örneğin egzogami kuralı bazı toplumlarda yalnızca, yakın akraba evliliklerini yasaklarken; Güney Kore'de, aynı soy ismi taşıyan bireylerin dâhi evlenmelerine izin verilmez (Newman 2012: 93' den akt., Arslan ve Arslan, 2015: 8).

Bu kıstaslar üzerinden ikili bir yaşam kurulurken Adler, kadına önem vererek kadının refahının geniş yayılım mekanizmasına ve erkeklerin de bu durumda görev üstlenmeleri gerektiğine vurgu yapar:

Hürriyet ve eşitliğe ulaşmak için göstermiş oldukları çabalar da onları desteklemek görevimizdir; çünkü önünde sonunda bütün insanlığın mutluluğu kadının kadınlık rolü ile uzlaşabilmesine mümkün kılan birtakım şartların yerine getirilmiş olmasına bağlıdır; bir erkeğin kadınlarla olan ilişkilerinin uygun bir çözüme ulaşma imkânı da yine buna bağlıdır (Adler, 2025: 128).

İki cins arasında dayanışma kurulduğunda sorunlar ortadan kalkabilecekken modern yaşamda farklı durumlar ortaya çıkar. Simmel, modern yaşamdaki çatışmaların yoğunluğuna dikkat çekerken eski dönemlerde her şeyin "*çok daha güzel ve çok daha ahlaklı*" (2017:83) olduğu iddiasından vazgeçilmesi gerektiğini vurgular. Her dönemi kendi döneminin şartları içinde değerlendirmek gerekmektedir. Yaşanan tarihi ve siyasi olaylar bile cinsiyetler üzerinde etkili olabilmektedir. Güngör (2024: 44-45), ataerkillik ve kapitalizmin kadının üstlendiği sorumlulukları değiştirdiğini, erkeğin maddi kazanç amacıyla ev dışına yöneldiğini kadının da ekonomik arenada görev almadığı için ev içinde kaldığına değinir. Bu geri plana itiliş kadının "*ikincilleştirilmesine*" (Güngör, 2024: 49) ve kadın emeğinin "*eşitsizlik ve ucuz iş gücü*" (Güngör, 2024: 49) ekseninde değerlendirilmesine sebep olur. Bu sebeple zamanın şartları göz ardı edilecek bir etmen değildir.

Çalışmamızda ele aldığımız eserde yazarın tanık olduğu göç sürecinden ziyade Anadolu'da kalan kadın karakterlerin ön planda olduğunu görürüz. Bu durum yukarıda da değindiğimiz göç sürecinde geri plana itilen kadının aksine ön planda olan, kendini ifade eden ve kararlarının sorumluluğunu alan bir kadın modeli çizmesi adına önemlidir. Bu kadın karakterler, ataerkilli düzende erkeğin yargılarına bağlı olmaksızın birlikteliğin sorumluluğunu alarak ilk adımı atan öncül taraftırlar. Bu öncüllükte şehvetten ziyade aşkın olumlu hasletleri ön plana çıkarılmış, seven ve sevgisine sadık kalan kahramanlar ele alınmıştır. On adet öyküyü barındıran eserde kadın karakterler tek tek incelenmektedir. Eser birbirinden bağımsız öyküleri barındırdığı için her öykünün özeti inceleme ile ilk paragrafta verilecektir.

İlk öykü kadına dayatılan bir yaptırımın gereksizliğini örneklemesine adına önemlidir. *Çirkin Güzel* adlı öyküde lise çağındaki ana kahraman Ayşe, doğal görünümüne önem verir, süslenmediği için de arkadaşları arasında çirkin bulunur. Görünüşlerine aşırı önem gösteren ve sıkça erkek arkadaş değiştiren arkadaşlarının arasında Ayşe yalnızlaştırılmıştır. O, gerçek aşkı beklemekte, uzun ömürlü bir duygu yaşamak istemektedir. Sınıflarına sonradan gelen Büyükdalı oldukça

çekingen bir çocuğu kimse beğenmezken Ayşe onu çok beğenir. Adı Erotokritos olan Büyükadalı bu çocuk ile arkadaşlık kuracağına kimse ihtimal vermez. Arhilohos'tan okuduğu dizelerle Erotokritos ile güzel bir arkadaşlık kuran Ayşe, sık sık Büyükada'ya gider. Artık Ayşe de dışardan fark edilecek şekilde bir güzelleşme görülmektedir:

[...] kız arkadaşları Ayşe'yi görünce, bunun bildikleri Ayşe olmadığına şaştılar. Aşkın güzel kıldığı bir Ayşe vardı karşılarında. Kimse ona artık alımsız kız gözüyle bakmadı. Oğlanlar da bir bir yanaşmaya başladılar. O ama mesafeli durdu (Pazarkaya, 2014: 14).

Ayşe, kısa süreli görüşmeler yerine aşkı beklemeye daha lise yıllarında kararlı bir genç kızdır. Ortak zevkler ekseninde kurdukları bağda sevginin etkisiyle dış görünüşünde herhangi bir işlem yapmaya gerek kalmaksızın saf ve doğal güzelliği yaşamış ve yaşatmıştır.

Freud (2022: 37), aşta iki tarafın karşılıklı duygulara sahip olduğunda ancak normal bir etkileşim olabileceğini belirtir. Bu duygular şefkat ve şehvet hisleridir. Bu duyguların mevcudiyetine rağmen aşta hep bir şeylerin yarım kalacağını belirtir: "*Aşk içgüdülerin bize neler olduğuna dair bilincimizin sahip olduğu bilginin yarım kalmasına boşluklarla dolu olmaya ve sahte olmaya mahkumdur.*" (Freud, 2022: 37) Fakat öyküde bu saflığın uzun soluklu olacağı imlenmiştir.

*Şair Aşk*ı adlı öykü, yaşanmış bir olaydan hareketle kaleme alınmıştır. Öyküde geleneksel tutumlara yönelik bir eleştiri mevcuttur ve bu durumun olumsuz yönlerinin kadın karakter tarafından bertaraf edildiği örneklenmiştir. Birbirlerini tam anlamıyla düğün gecesi gören gelin ve damadın evlilik hayatı ele alınır. Evlenmeden önce fiziğini beğendiği ama yüzünü hiç görmediği gelini zıfat gecesi beğenmeyen damat, şaşkınlığından yüz görümlüğünü yere düşürür.

Yüzündeki kusurun evlenmesine mâni olacağını bilen kadın Allah' a hep iyi bir eşi olması için dua etmekte, şayet evlenirse çok iyi bir eş olacağına ve kocasını mutlu edeceğine dair söz vermektedir. Çevresindekilerin asla evlenemeyeceği söylentilerine duayla çözüm aramaktadır.

Yakın çevresi onun evde kalacağını her daim sezdirmişti. Ama o her Allah'ın günü Allah'a yalvarıp yakarıyordu. Bana iyi bir eş ver, ben ona iyi bir eş olacağım. Beni görünce istemeyecektir, biliyorum. Beni görür görmez, boşsun, diyecektir, biliyorum. Ama Allah'ım bana iyi bir eş ver, o bana bir süre tamsın, ben ona sevgiyi öğreteyim (Pazarkaya, 2014: 16).

Görücüler geldiğinde yaşamla yüzünü kapatan gelin, zıfat gecesinde de kocasından kendisine kırk gün mühlet tanımasını ister. Kadının bedenini kocasının hoşuna gidecek şekilde kullanması, söylediği şiirler, kurduğu sofralar, ev işlerindeki mahareti kırk gün boyunca kocasını etkilemeye yetmiştir. Şair olan damat, karısının söylediği dizeleri kendi dizelerinden bile başarılı bulur. Gelin, kırk gün boyunca kalından inceye örttüğü yaşamla kendini damada alıştırır. Geline kırkıncı gün karşısına alan şair damat ona bir şiir okur. Şiirin vezninde bilerek yaptığı küçük hata karısına bir göndermedir. Şair, bu hatayla karısını yüzündeki kusurla kabul ettiğini diğer meziyetlerinin yerinde olduğunu söylemek istemiştir. Kırk gün boyunca aşk ile olgunlaşan şair sevmeyi öğrenmiştir. Tekrar nikah kıydırırlar ve öncesinde ürküp yere düşürdüğü yüz görümlüğünü bu kez sevgiyle karısına takar. Karısından evde yaşmaksızın dolaşmasını da ister.

Kadının eğiten, olgunlaştıran, acele ettirmeyen, sabırlı, özgüvenli, hizmette kusur etmeyen her konuda yardımcı, şiire hâkim bilgi birikimiyle karşımıza çıktığı öyküde sadece dış görünüşle hareket etmenin yanlışlığı vurgulanır.

Ben bir hamdım, kırk günde olgunlaştım. Ben bir cahildim, kırk günde uslandım. Eşim, şairim, öğretmenim sensin, seni sevmeyi öğrendim. [...] Cemalin bana mutluluk verecek, cemalinle hoş olacağım. Sofrada eşim, döşekte sevdiğim, hayatta yoldaşım sensin... (Pazarkaya, 2014: 20).

Her ne kadar şair damat harekete geçiren taraf olarak gözüke de kadının dualarında yer verdiği noktalar onun belirleyici olduğunu göstermektedir. *Aşk Bavulu* adlı öyküde de yine yaşamını tam anlamıyla kuramamış ve kadının yuva yapıcı rolüne ihtiyaç duyan bir erkek karakter karşımıza çıkar. Babasının ölümünün ardından miras kalan evde yaşamını devam ettirmeye çalışır. Aynı zamanda babasından hayatını şekillendirmesini sağlayacak boş bir bavul miras kalmıştır.

İçindeki boşlukla özdeşleştirdiği bavulu babası ile olan güzel hatıraları canlandıracak eşyalarla doldurmaya karar verir. Arkadaşları da genci bavulunu aşk ile doldurması noktasında uyarır.

“*Aşk aramaya yollara koyuldu. Bulunca, getirip emanetteki bavula koyacaktı*” (Pazarkaya, 2014: 25). Her Cumartesi boş bavulu yanına alarak Bandırma’dan İstanbul’a giden genç, Kapalıçarşı’ya ve Bitpazarı’na uğrar. Bu yolculuklara gördüğü rüyanın etkisiyle başlama kararı almıştır. İstanbul’a varınca emanetçiye bıraktığı boş bavulu dönüşte aldığı için doluymuşçasına ağır olduğunu fark eder. Yine dönüş vapurunda Bandırma’ya ilk kez gelecek olan bir kadınla tanışır. Onunla sohbe başlar ve ona Bandırma’yı gezdirme sözü verir. Bu tanışma ve sohbetin ardından inerken bavulu kaldırdığında bavulun hafiflediğini fark eder. Yaşamının/ruhunun derinliklerindeki boşluğu simgeleyen bavul aşkı bulmasının ardından hafiflemiştir. “*Limana yanaşınca birlikte indiler. Bavul sanki kuş gibi hafiflemiştir. Keyifle yürüdüler.*” (Pazarkaya, 2014: 31). Bu hafifleme aşk duygusu ile gelen kadın karakterin varlığıyla yaşamın kolaylaşacağına dair önemli bir göndermedir.

Aşkın Zaferi adlı öyküde aktif olan kadın karakter Maria, hem köyün hem de adanın en güzel kızdır. Civar köylerden bile onunla tanışmaya, onu görmeye gençler gelir. Son derece dışa dönük ve cesur olan Maria, gönlünü Hristo’ya kaptırmıştır. Hristo’nun babası Kahveci Yorgo ile babası küstür ve evlenmeleri mümkün gözükmemektedir. Maria’nın babası Anton, kızının ilgisini sezince hızla kızını adanın yakışıklı genci Elias ile nişanlar. Bu duruma itiraz etmeye niyetlenen Maria, Elias’ın yakışıklılığından etkilenmiştir ve evlenmeyi kabul etmiştir. Sünger avcısı olan Elias evlendikten kısa bir süre sonra vurgun yiyerek yaşamını kaybeder. Düğünün ardından kendini İstanbul’a atan ve bir mehanede işe başlayan Hristo, Maria’nın sevgisine hep sadık kalmıştır:

Bazı genç ve güzel kadınlar, daha önce birlikte geldikleri arkadaşlarından ayrıldıktan sonra, bir başlarına meyhaneye gelip, Hristo’ya kur yapıyorlar, onu ayarlamaya çalışıyorlardı. Ama Hristo’nun gözü henüz başka kadın görecekti durumda değildi (Pazarkaya, 2014: 37).

Hristo Elias’ın ölüm haberinin ardından tekrar adaya döner. Maria’nın yanında olmak ister ve ona evlilik teklif eder. “*Maria’nın aşkına adayı terk ettim. Maria’nın aşkına adaya döndüm.*” (Pazarkaya, 2014: 40). Hamile olduğu için tekrar evlenmeye sıcak bakmayan Maria’ya Hristo’nun cevabı şöyledir:

Maria benim aşkım sana, dedi Hristo. Benim aşkım sana, öyleyse, her şeyle sana. Sana olunca, karnındaki bebeğe, senin her şeyine. O bebek bizim bebeğimiz, Elias benim de arkadaşım. Elias’ı da aramızda yaşatacak o bebek senin ve benim bebeğim olacak. Onu birlikte büyüteceğiz. Ben o küçük Elias’a baba olacağım (Pazarkaya, 2014: 41).

Maria, ilk kocasına sadakati ve sonrasında zorlukları tek başına göğüslenmeyi göze alan duruşuyla hayranlık uyandırmaktadır. Diğer yandan sevdiği kadının çocuğuna babalık eden ve onu İstanbul’da okutan Hristo verdiği sözün arkasında durmuştur. Her ikisinin aşkı “[...] *doksanlarında bu dünyadan ayrılınca dek bir nebze azalmadan devam etti. Hatta bu aşk yıldan yıla daha da değer kazandı.*” (Pazarkaya, 2014: 42). Öyküde ilk olarak duygularını belli eden, dışa dönük kadın karakter dikkat çekmiştir. Her ne kadar ailesinin kararını uygulasa da duygusal olarak daha çok etkilendiği adayı tercih etmiştir. Sonrasındaki birlikteliklerde de kadına fikri sorulmuş onayı dahilinde davranılmıştır.

Aşk Özgürlüktür Evrende adlı öyküde Doğu kökenli ailelerin çocukları olan Arif ve Zeynep’in aile evinde sorunlu bir şekilde süren evlilikleri konu edinir. Birbirlerini çok seven çiftin sevgi dolu bakışları İstanbul sahilinde yürürken çevredekiler tarafından bile fark edilir. Fakat birbirlerini çok sevmelerine rağmen aile evinde kayınvalide, kayınpeder ve kayınbirader ile yaşayan çift çatışmaların odağında kalmaktadır. Geleneksel anlayışla kurulan aile düzeninde yeni evli kadının duygularını bastırmaya zorlayan ve evliliklere zarar veren yaklaşım eleştirilmiştir ve sorun yine bir kadın girişkenliği ile çözülmüştür.

Gelindi, örf ve adette kaynanaya bakacak olan, kendi kızı oğlu kocası değil elin geliniydi. Elin gelini, aslında akrabadan bir kızmış, bunun ne önemi vardı? Serildi yatağa, günlerce, inmiş gibi kımıldamadı. Gelin bakacaktı. Suyunu, çorbasını getirecek, elini yüzünü, kucını silip yuğacaktı.

Buna da katlanacaktı Zeyno, ne ki, ne yaptıysa, ne ettiyse hora geçilmiyordu. O bir yabancıydı, o bir düşmandı. Arif'in eve getirdiği üç kuruşa ortaktı. Ortaklıktan öteye, Arif bir ekmek aldıktan sonra getirip bütünü parayı ona teslim ediyordu (Pazarkaya, 2014: 47).

Yaptığı hizmete karşılık bulamayan ve her daim daha fazlası istenen Zeyno, kocası ile anlaşıp aileden uzakta bir ev tutar ve özel eşyalarını alıp evden ayrılır. Zeyno "Kendimizi kollayalım, kendimizi koruyalım, dedi. Yoksa ben bir gün çekip giderim." (Pazarkaya, 2014: 47) itirafıyla birçok zorluğa kocasına karşı duyduğu sevgi ile karşı koyduğunu belirtir. Kocasının onun bu ricasına kayıtsız kalmayarak evliliklerinin sürmesini sağlamıştır. Yeni kurdukları evde birçok eksik olmasına rağmen Zeyno, kocasına güzel bir sofraya hazırlayarak kendi evlerindeki ilk günü kutlar ve kocasının elini öper. Bütün bunları yaşlı küçük bir kadına yaptırmanın ne olduğu sorusunu yönelten yazar: "Nereden biliyordun bunları? Bir yerden bilmek gerekmezdi. Aşkın öğretisiydi bu, kökü Arif'in içinde yatıyordu" (Pazarkaya, 2014: 48) açıklamasında bulunur.

Aşk Yaşar Her Yaratık adlı öyküde ise hayvanlar ön plandadır. Erkek av köpeği Taci ile dişi rıhtım köpeğinin birbirine aşkı ele alınır. Köyde başka köpeklerle yüz vermeyen Taci, sahibi Saci için çok kıymetlidir. Öyle ki onu vapur yolculuklarında bile yanına alır. Rıhtımdaki köpeğe aşık olan Taci, köylerinde genellikle tasmasız dolaştığı için vapurun saatine de alışık olduğundan tek başına rıhtıma gitmeyi alışkanlık hâline getirir. Kabatepe rıhtımında kavuşan iki köpek "Neredeyse dört patiyile birbirlerine sarılacak kucak kucağa olacaktı sevinçlerinden" (Pazarkaya, 2014: 52). Rıhtım köpeği "Ne zaman birazcık uykuya dalsa, hemen düşünce Tac'i görüyordu." (Pazarkaya, 2014: 53). İki köpek arasındaki aşk zamanla daha da büyür.

Köpeğinin kaçıp gitmelerinden endişe duyan Saci, Tac'i "tasmayla zincire" (Pazarkaya, 2014: 53) vurur ve gözetim altında tutmaya çalışır. Bunun üzerine "yemeden içmeden kesilen ve durgunlaşan" (Pazarkaya, 2014: 53) Taci, veterinerin verdiği ilaçları da almayı reddeder. Adadaki veterinerden sonra köpeğini Çanakkale'deki veterinerine de götürme kararı alan Saci, vapura biner binmez Tac'i'deki değişimi fark eder. "Gemiye bindiler ve biner binmez, Tac'i'de bir devinim, bir canlanma ayrımsadı." (Pazarkaya, 2014: 53). Vapurdan inen insanların inişini bile beklemeyen Taci, "öyle bir fırladı ki, veteriner mutlaka bu arslan gibi köpek, hiçbir şeyi yok, derdi. Gerçekten de kara sevdada dışında hiçbir şeyi yoktu." (Pazarkaya, 2014: 54).

Köpeğinin neden kaçtığını anlayan Saci, köpeğini artık tasmaından ağaca bağlar ve özgürlüğünü tamamen elinden alır. Tac'i'nin gelememesine anlayışla yaklaşan dişi rıhtım köpeği bu sefer kendisi köye gitmeye karar verir: "Şimdi o gelmediğine göre, bu aşka karşılık vermek, ona düşüyordu. Onun Saci gibi bir sahibi yoktu. Özgürdü, istediği yere giderdi. Kız nazına da artık gerek yoktu." (Pazarkaya, 2014: 55). Köyde vapurdan inen dişi rıhtım köpeği bir an önce Tac'i'yi bulmaya yola koyulur:

Kapak açılır açılmaz gemiden dışarıya fırladı ve ok gibi, Tac'i'nin kokusuna doğru köyün yolunu tuttu. Anayoldan köye giden yolu başına geldiğinde, Taci sevgilisinin keskin kokusunu almış, ağaca bağlı zincirden kurtulmak için atlamaya zıplamaya başlamış, deliye dönmüştü. Saci, baktı ki olacak gibi değil, Tac'i'nin boynu kesilip yara olacak, tasmanın ucundan zinciri boşalttı. Taci, fırtına gibi köyün yoluna doğru uçtu köyün girişinde karşılaştılar. Bu karşılaşma sanki bir tansıktı. Görülecek bir karşılaşmaydı (Pazarkaya, 2014: 54).

Birlikte köyün içinde gezen, eğlenen köpekler, kendi yaşam alanlarının dışına kalıcı olarak çıkmamaya kararlıdır. "Rıhtım köpeği, oranın özgürlüğüne alıştı. Taci gibi tasmalanmaya dayanamazdı. Ama Tac'i'nin doğumdan itibaren bildiği yaşam biçimi buydu Saci'ye sadıktı." (Pazarkaya, 2014: 55). Bu sebepten her iki köpek de yaşam alanlarından kalıcı olarak vazgeçmek yerine her perşembe buluşmaya karar verirler. Taci, tasmalı ve bağlı bir köpek olduğu için perşembe günü onu ziyaret etmek rıhtım köpeğine kalacaktır. Bu öneri zaten kendisinden gelmiştir:

Her perşembe ilk vapurla gelip son vapurla döneceğim. Sen hiç merak etme. Perşembe bizim aşk ve kavuşma günümüz olsun, tadını çıkaralım. Hafta dediğin göz açıp kapayıncaya geçer. Üzülmeye, ben de üzülmeceğim. Hadi, gül ve beni gönder. Perşembe'ye kadar... (Pazarkaya, 2014: 56).

Bir özgür bir de sahipli köpeğin coğrafya engelini takılı aşk hikayesinde insanlarda bulunamayan uzlaşma örneğini görürüz. Sorumluluğu üstlenen dişi köpek aracılığıyla birbirlerine sadık kalarak aşklarını sürdürmeye karar verirler.

Yıldızların Aşkı adlı öyküde anne, iki kızı ve bir oğlunun güzel bir evlilik yapmalarını dilemektedir. Fakat küçük kız kardeş için görüncüler gelirken büyüğe çok fazla talip çıkmaz. Aile töresine göre önce büyük kız çocuğu evlenmeli iken küçük kızın sevdiği damat adayını reddedemeyerek sırayı bozarlar. “Genç kızlar mutluluklarını göstermemeliydiler, özellikle de müstakbel damadı ve onun ailesine. İyi terbiye görmüş bir aile kızı için bu yakışık almazdı.” (Pazarkaya, 2014: 61). Kadının duygularını bastırmaya yönelik bu anlayış sonrasında farklı sorunların ortaya çıkışını kolaylaştırmaktadır.

Gösterişli bir düğün ile evlenen küçük kardeşin ardından ablaya gelen görücü profili değişir:

Kimisinin başından bir evlilik ve boşanma geçmişti, özellikle çocukları da varsa, ablam baştan hayır dedi. Sevgili bir eş değil, çocuklarına ve kendine bakıcı ve yatak eşi arıyordu. Bazısında ne bir mesleği ne de belli bir geliri vardı. Ablam, onlardan biriyle evlenince, başına gelecekleri biliyordu. Bugüne kadar baba evinde kaldı. Yıllardan beri annemizle yalnız yaşıyor. [...] İki yıl önce inme inen ve o günden beri yatalak olan annemize bir anne şefkatiyle bakıyor. Bir kez ziyaretine gittiğimde annemizin dilsiz bir bebek gibi olduğunu söyledi... (Pazarkaya, 2014: 62).

Büyük kız bu durumda istemediği bir şey yapmayarak etkin bir kimliğe bürünmüştür ve evlenmekten vazgeçmiştir. Erkek çocuğun kanaatine göre kızlarının geleneksel usullerle yuva kurmalarını kendine dert edinen anne, büyük kızının evlenememesi sebebiyle sıkıntıdan felç geçirmiştir. (Pazarkaya, 2014: 62). Onun dışında annenin oğlundan tek beklentisi okulunda başarılı olması olmuştur.

Askerliğimin hemen ardından eğitim için Almanya'ya gitmem, orada belki Alman kızlarıyla tanışıp evlenmem, oğulları okumak ya da çalışmak için Avrupa'ya giden başka anneler de olduğu gibi, onda fazla sıkıntı yaratmadı. Onun bana karşı bu tutumu büyük bir güven işareti miydi, yoksa geleneksel erkek rolünün bir sonucu muydu, bugüne dek anlamış değilim: Erkeğe bir şey olmaz, erkekler kızlığın tersine istediklerini yapabilirler rolü. Nedeni ne olursa olsun, bu sonuçtan yakınmıyorum (Pazarkaya, 2014: 63).

Almanya'da gittiği Almanca kursundaki hocasına âşık olan ve onunla evlenip üç çocuk sahibi olan erkek evlat, 6 Mayıs'ta gökteki yıldızların birlikteliğinden bu hayali dilemiştir. “Hiçbir şey olmaz, önce düşlemeden.” (Pazarkaya, 2014: 67) diye bitirilen öykü, ebeveynlerinin sorunlarına kayıtsız kalarak kendi hayalinin peşinden koşma özgürlüğü içinde düş kurma yetisini sağlayan refahın sadece erkek evlada verildiğinin de göstergesidir. Abla, ailevi sorumlulukları üstlenerek kardeşlerine yaşam serbestisi tanımıştır.

Aşk Kalcıdır adlı öyküde iki yıllık arkadaşlıktan sonra evlenen ve yedi yıl evli kalan Aylin ile Taylan'ın yıllar içinde birbirlerine karşı heyecanlarının kalmadığını düşünerek boşanma kararı almalarına tanık oluruz. Eşya paylaşımını yapan, bir süre ayrı yaşayan ve son karar olarak mahkemeye başvuran çift “El ele mahkeme salonundan çıkar.” (Pazarkaya, 2014: 70). Ayrı oldukları süre boyunca telefonlaşmaya devam eden ve dışarda baş başa yemek yiyen çift birlikte gün değerlendirmesi bile yaparak birbirlerinden akıl alırlar. Ayrılıkları boyunca Aylin, evliken seyredemediği kadar film izleyip sergilere katılırken Taylan da futbol maçı ve kovboy filmleri izler. Onları hala bir arada görmeye devam eden arkadaşları ayrılıp ayrılmadıklarından emin olamazken onlara “Hayır ayrılmadık, yalnız boşandık.” (Pazarkaya, 2014: 71) cevabını verirler. Hatta aralarındaki iletişim öyle bir aşamaya başlar ki; Taylan tanıştığı kadını Aylin'le de tanıştırmak ve onun onayını almak ister. Taylan, “Ben tahlil kafa fark etmem, ama sen on dakikada numarayı verirsin, hele içki masasında.” (Pazarkaya, 2014: 73) diyerek önceki karısının kararlarına verdiği önemi gösterir. Taylan'ın tanıştıracığı Melis, Aylin'in varlığından rahatsız olur. “Kafasında belli belirsiz düşünceler dolanmaya başlar. Taylan, bu kadını neden bıraktı gibisinden. Aylin, özgüvenli ve doğal tavrıyla Melis'i şaşırtmıştı. Alımda da Melis'e pabuç bırakmazdı.” (Pazarkaya, 2014: 73). Bu buluşmaya çekinmeden gelen ve sonunda kararının olumsuz olduğunu belirten Aylin, Taylan ile muhabbetini devam ettirir. Bir süre sonra eski kocasına “Ben de biriyle tanıştım, ama kesin karar vermeden sana söylemek istedim.” (Pazarkaya, 2014: 75) diyerek Taylan'ın tepkisini

ölçer. Taylan, aynı olgunluğu gösteremeyerek “*Seni hak edecek adam var mıdır?*” (Pazarkaya, 2014: 75) diyerek gizli bir itirazda bulunmuş olur. Bu soruya “*Seninle yaşadından sonra, çıta yükseklere... Bu çıta, mutluluğa engel olacak gibi görünüyor...*” (Pazarkaya, 2014: 75) itirafında bulunur ve aslında her ikisinin birçok açıdan uyumlu bir çift olduğunu hatırlatır. Sanatçı olan bu kişiyle alakalı olumsuz görüşlerini de Taylan’a iletmekten geri kalmayan Aylin aralarındaki ilişkide güçlü olan noktalara vurgu yapar ve Taylan’ın hayatında kalması teklifinde bulunarak ilk adımı atar. Taylan bu teklifi seve seve kabul eder. Eserde ilk defa yüksek öğrenim görmüş ve hayatını tek başına da idame ettirebilen bir kadın karakter profili çizilmiştir. Diğer öykülerde olduğu gibi çiftin birlikteliği kadının üstlendiği aktif rol ile sağlanmıştır.

Aşk Kevseri adlı öyküde evliliklerinin 50. yılını nasıl kutlamaları telaşına düşün Sezer ve Engin’in hikayesi, aşk ve sevginin uzun süre zarfında ne gibi zorlukları geride bırakacağını örnekler. “*Sezer, eğitilmiş, aydın bir ailenin kentli kızıydı. Engin ise, kırsaldan kente göçmüş kadın erkek ilişkilerinde salt tutucu bir aile içinde yetişmişti.*” (Pazarkaya, 2014: 78). Okumaya ve edebiyata çok meraklı olan Sezer ile mühendis olduğu için okumaya hiç vakit ayıramayan Engin bütün zıtlıklara rağmen bir araya gelmiş bir çifttir. Bu durum Engin’de bazı korkuların oluşmasına sebep olur. Engin, “[...] *sanki Sezer gibi güzel bir kıza hak etmeden bulmuş da, birtakım egemenler gelip, her an onun elinden alabilirlermiş gibi korkularla yaşadı.*” (Pazarkaya, 2014: 79). Bu kıskançlığın ana kaynağı Sezer’in yetişme tarzında yatar.

Çocukken kitap alışkanlığını kazanmaması, Engin’in bu evlilik ilişkisindeki açıklarından bir tanesiydi. Asıl boşluk, sevmeyi öğrenmemiş olmasıydı. Kırsal kökenli, sevmek sözünün tabu olduğu bir ilişkiler törenlerinden gelen el ve dil tutukluğu, Sezer’e yaklaşmasındaki asıl büyük engeldi. Sezer’i görür görmez sevmişti. Ama bu sevgiyi dilinde, tavır ve tutumunda somut kavramlaştırmak, onun için bilinmeyen bir alandı. Sezer’in okşamarlarından, orasına burasına dokunarak sevmelerinden yıllarca hep tedirginlik duymuş, sanki tenin tene değmesinden hep kaçmıştı. Ürperti gibi bir duyuşa kapılıyordu. Sevilme yeteneğinin bu güdüklüğü, doğal olarak onda sözleş olduğunca, daha da öteye tensel sevmeyi aşılması olanaksız bir duvarın ardındaki bahçeye çevirmişti (Pazarkaya, 2014: 79).

Aralarındaki kültürel farka rağmen aşklarını korumaya özen gösteren ve kocasının çekingenliği karşısında son derece sabırlı davranan Sezer, “[...] *işlenmemiş bir öz cevher keşfetmiş ve onu işlemek için her güçlüğü göze almış bir tutum içindeydi.*” (Pazarkaya, 2014: 79). Sezer’in bu yaklaşımı sayesinde Engin için yarım asır süren evlilikleri “*sevgiyi örten bir örtü değil, onu olmayan ve sevgi büyüten bir süreçtir*” (Pazarkaya, 2014: 80). Buna rağmen bir iş gezisinde çok genç bir sekreterle birlikte olur. Sonrasında haberdar olduğu bu durumu büyük bir olgunlukla karşılayan ve beraberliklerinin bozulmasına izin vermeyen Sezer’dir. Engin de hatasının farkına vararak ısrarcı olmamıştır. Çift, evlilik yıldönümü kutlaması için Ayder yaylasına gitme ve herkesten iki hafta boyunca uzak kalma kararı alır.

Son olarak *Bir Bakışta Aşk Kara Kazaklı Kız* adlı hikâyede kütüphanede bir rastlantı sonucu karşılaşılan siyah kazaklı kıza duyulan platonik aşk ele alınır. Hikâyede kızdan etkilenen anlatıcı o gün kütüphaneye gitmek yerine evde olmayı bile diler. Hikâye bu yönüyle diğerlerinden ayrılır. Pazarkaya, bu öykü dışında eserdeki sekiz öyküde hissettikleri duyguların peşinden giden kadın karakterleri ele alır. Pazarkaya, geleneksel inanışları ve tarihsel süreçte kadına biçilen farklı rolleri birçok eserinde de ele almıştır. Örneğin *Oturma İzni* adlı öykü kitabında geçen *21 Kan Güllü* adlı öyküde başlık parası uğruna onu seven bir gençle değil de babanın karar verdiği evli ve üç çocukla evlenmek zorunda bırakılan Ayşe adlı karakter ön plana çıkar (Yılmaz ve Alaca, 2019: 323). Kadının pasif kalışının, buna zorlanışının belirgin bir örneğidir. Aynı eserde Mahmut ile Güldane öyküsünde erkek kardeşlerini okutabilmek için okulu terk edip dikiz öğrenen ve bu becerisiyle Almanya’ya giden Güldane’nin hikayesi ele alınır. Birçok talibini aileye maddi gelir sağlamak için reddeden Güldane her ne kadar edilgen bir duruş sergilemese de birçok arzusunu da geride bıraktığı için kaybeden olmuştur (Demirtaş, 2011: 679). Fazlıoğlu ve Kılıncı (2023: 53) da başlık parasının Türk ögeleri arasındaki yerine vurgu yapar. Genç kızların bu gelir karşılığında zorla hatta resmi güvence sağlamayan dini nikahla bile evlendirildiklerini eleştirirler. Geleneksel yapının içinde ataerkilli anlayışla belirlenmiş bu kararlarda kadın çoğunlukla duygularını bastıran ve boyun eğen taraf olmuştur.

Aştır, İlaçtır adlı eserde ise bir diğer ifadeyle bu duruma karşı çıkan ailenin kurallarına, toplumun eleştirilerine kulak tıkayarak aile düzenini kendi hissiyatları çerçevesinde kurmuş kadın

karakterler ön plana çıkmıştır. Eser bu yönüyle daha önceki kuşaklarda savaş dönemlerinde erkek ile eş görülen ve ülkenin bekasınıda rol alan kadının aile oluşturmada da ön plana çıkışını göstermesi adına önemli bir örnek oluşturmuştur. Öğrenimleri sayesinde tek başlarına da hayatlarını idame ettirebilen kadın karakterler, aşkın varlığını korumayı seçerek yaşam birlikteliğini tercih etmişlerdir.

3. SONUÇ

Kadına yüklenen anlam tarihsel süreçte çok farklı aşamalar kaydetmiştir. Selçuklular döneminde biraz daha sınırlı olan sosyal hayatla etkileşim, Osmanlılar döneminde yönetimde fikir sahibi olmaya kadar uzanmaktadır. Kadına sunulan sosyal hayat İslamiyet'in kabulü ile farklılık göstermekte, Arap etkileri ortaya çıkmakta, İslamiyet'in tam olarak öğrenilmesiyle bu etkiler değişmekte ve son olarak da Cumhuriyet'in ardından kadının kimliği günümüzdeki halini almaktadır.

Zamanın akışındaki etki faktörlerine göre şekillenen bu yaklaşımda kimi toplumlarda kadın, erkek ile eşdeğerde tutulup ortak bir görev dağılımına tabi olurken yakın tarihte kadının ev içlerinde bir yaşam sürmeye zorlandığıyla da karşılaşmıştır. Geleneksel yaşamda ise kadın ne kadar değerli sayılırsa sayılsın karşı cinse karşı duygularını itiraf noktasında önceliği aldığı pek kabul görmeyen bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmıştır.

Edebi metinlerde de kadın karakterler çoğu zaman aşk ilişkileri içerisinde edilgen bir konumda yer alırken, Yüksel Pazarkaya'nın *Aşktr, İlaçtr* adlı eserinde bu durumun kısmen kırıldığı görülmektedir. Eserdeki kadın karakterler, duygularını yalnızca iç dünyasında yaşayan bir figür olmaktan ziyade, bunları açıkça ifade edebilen ve ilişki dinamiklerini etkileyebilen bir özne olarak öne çıkar. Aşk ilişkisi içerisinde pasif bir şekilde bekleyen değil, gerektiğinde inisiyatif alan, karar veren ve duygusal süreci yönlendiren bir tavır sergilemektedirler. Bu yönüyle kadın karakterler, geleneksel anlatılarda sıkça rastlanan edilgen kadın imgesinden ayrılarak daha aktif ve belirleyici bir rol üstlenmektedir. Ayrıca, aşkın "iyileştirici" yönü bağlamında yalnızca etkilenmiş bir birey değil, aynı zamanda karşısındaki karakter üzerinde dönüştürücü bir etki yaratan bir figür olarak konumlandırılmaktadırlar. Bu durum, eserde kadının aşk içindeki rolünün yeniden tanımlandığını ve özneleşme sürecinin belirgin bir şekilde vurgulandığını göstermektedir. *Çirkin Güzel, Şair Aşkı, Aşk Bavulu, Aşkın Zaferi, Aşk Özgürlüktür Evrende ve Yıldızların Aşkı* adlı öykülerde öncelikle imkânsız gözükse de kadın karakterin ivme kazandırmasıyla şekillenen aşk, sosyal ve ruhsal hayatı düzene sokabilen bir güce sahiptir. *Aşk Yaşar Her Yaratık* adlı öykü bir dişi hayvan karakterin sevgisini ve ilgisini göstermede öncülük ettiği tek öykü olması sebebiyle önem arz etmektedir. *Aşk Kevseri* adlı öyküde aşk bir sınama sürecinden geçmekte hem fikir hem de ekonomik gelir olarak erkekle eşdeğer bir kadınla boşanma sonrasında bile fikir alışverişi yapılacağı vurgulanmaktadır. Sadece *Bir Bakışta Aşk* adlı öyküde aşkın zararlı bir yanı olabileceği sebebiyle çiftin birbirinden uzak durma telaşı sezilmiştir.

Eserdeki kadın karakterler, aşk ilişkisi içerisinde yalnızca duygularını yaşayan edilgen bir figür olmaktan çıkarak, ilişkiyi yönlendiren ve belirleyen aktif bir özne konumuna yükselmişlerdir. Kadının aşktaki rolünü geleneksel kadın imajını kırarak yeniden tanımlayan eser, bu yönüyle ayrılmaktadır. Her iki cinsiyetin de kadının seçimi ve erkeğin katılımıyla başlayan ilişkilerde duygu yoğunluğunun yüksekliğine ve dışardan bile belli olan aşkın pozitif anlamda yansıyan gücüne dikkat çekilmiştir. Ataeril düzende eril hakimiyetiyle kurulmuş evliliklere nazaran kadının da duygu ve düşüncelerini beyan ederek öncü olduğu birlikteliklerde daha başarılı ve her iki tarafın da mutlu olduğu birlikteliklerin yaşandığı da tespit edilen bir diğer önemli sonuçtur.

KAYNAKÇA

- Acar, H. (2019). Türk kültür ve devlet geleneğinde kadın. *İnsan ve insan*, 6(21), 395-411.
- Adler, A. (2025). *İnsan Tabiatını Tanıma*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Aksoy, İ. (2017). Toplumsal ve Siyasal Süreçte Türk Kadını. *Yasama Dergisi*, 32, 7-20.
- Alyılmaz, S., ve Alyılmaz, C. (2014). Eski Türk Kadın Heykellerinin Düşündürdükleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 3(4), 1-33.
- Arslan, D. A., ve Arslan, G. (2015). Kırsal Türkiye'de, Geçmişten Geleceğe Kadın, Evlilik ve Aile. *Selçuk University Journal of Studies in Turcology/Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 37.
- Balci, U. (2010). *Migrantenliteratur im DaF Unterricht*, Saarbrücken: Akademiker Verlag.
- Başaran, M. A. (2024). Das Frauenbild in den Büchern von Yüksel Pazarkaya. *Prof. Dr. Sevdâ Mutlu AKAR (Bandırma Onyedî Eylül University) Associate Prof. Anukrati Sharma (Kota University, India)*, 7(S 1), 1-13.
- Baudrillard J. (2025). *Baştan Çıkarma Üzerine*, İstanbul: Ayrıntı.
- Boyacı, İ. (2010). Yüksel Pazarkaya Örneğinde Göçmen Türk Aydınında Kimlik Problemi ve Çözümü. *Turkish Studies*, 5(2), 878.
- Demirtaş, A. (2011). Sosyo-Ekonomik Yönüyle Almanya'ya Göçün Yüksel Pazarkaya'nın 'Oturma İzni' Adlı Öykü Kitabına Yansımaları. *Turkish Studies*, 6(3), 675-689.
- Doğramacı, E. (1985). Cumhuriyet döneminde Türk kadını. *Erdem*, 1(1), 111-124.
- Duran, H. (2018). Türk Kadınına Tarihi Açından Bakmak. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 22(2), 411-431.
- Eldeniz, P. N. (1956). Atatürk ve Türk kadını. *Belleten*, 20(80), 739-746.
- Er, M. (2013). Yüksel Pazarkaya'nın 'Mediha' Adlı Eserinde Türk Kadını İmgesi. *Diyalog Interkulturelle Zeitschrift Für Germanistik*, 1(1), 24-31.
- Fazhoğlu, D. H. ve Kılınç, A. (2023). Feridun Zaimoğlu'nun Siebentürmeviertel adlı eseri ile Yüksel Pazarkaya'nın Oturma İzni eserlerinin Türk kültür öğeleri bakımından karşılaştırılarak incelenmesi. *Süriye Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 40-60.
- Freud, S. (2022). *Aşkın Psikolojisi*, İstanbul: Olimpos.
- Gitmez, A.S. (1983). *Yurtdışına İşçi Göçü ve Geri Dönüşler*, İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Güngör, P.S. (2024). *Ursula K. Le Guin Kurgusunda Ataerkillik, Kapitalizm ve Ekofeminizm*, Konya: Çizgi.
- İnan, A. (1968). "Güvey", *Makaleler ve İncelemeler*. Ankara: TTK Yayınları.
- İnan, A. A. (2020). *Kurtuluş Savaşında Türk Kadını*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kocadoru, Y. (2004). Yüksel Pazarkaya ve Nevfel Cumart'ın Şiirlerindeki Almanya İmgelerinin Karşılaştırılması. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 67-74. Erişim tarihi: 02.04.2026, <https://izlik.org/JA69JS45GM>
- Mortan, K. ve Sarfisti, M. (2011). *Vatan Olan Gurbet Almanya'ya İşçi Göçünün 50. Yılı*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Nakiboğlu, M. (2024). Sabahattin Ali'nin "Arabalar Beş Kuruşa" ve Yüksel Pazarkaya'nın "Atkestanesi" Adlı Hikâyelerinde Ayrıştırıcı Söylem. *Korpusgermanistik*, 3(2), 24-30.
- Özdemir, G. (2009). Türk kadınının toplumsal konumunun gelişim süreci. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2009(1), 1-19.
- Pazarkaya, Y. (2014). *Aşktr, İlaçtır*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Pazarkaya, Y., ve Askey, D. (1995). The Meaning of Four Books: On the Variability of Culture. *World Literature Today*, 69(3), 505-511. Erişim tarihi: 02.04.2026, <https://doi.org/10.2307/40151387>
- Simmel, G. (2017). *Modern Kültürde Çatışma*, İstanbul: İletişim.

Unat, N. A. (2021). *Yüz Yıllık Umut*. İstanbul: Kırmızı Kedi.

Yılmaz, E., ve Alaca, S. (2019). Yüksel Pazarkaya' nın "Oturma İzni" Adlı Öykü Kitabında Göç Meselesi. *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 317-330. Erişim tarihi: 02.04.2026, <https://izlik.org/JA23NY26XH>



Yüksel Pazarkaya'nın Köln Radyosu Yılları

Talat PAMUK¹

MAKALE BİLGİSİ:

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Benzerlik Raporu: Alındı

Makale Türü: Araştırma makalesi

Makale Kayıt Tarihi: 01.06.2026

Onay Tarihi: 02.06.2026

Atf: Pamuk, T. (2026). Yüksel Pazarkaya'nın Köln Radyosu Yılları. *Journal of Current Debates in Social Sciences*, 9 (S4), 104-110.

DOI

<http://dx.doi.org/10.29228/cudes.94616>

Özet

Bu makale, Almanya'daki ilk kuşak Türk göçmenler için Yüksel Pazarkaya'nın ve Köln Radyosu'nun (WDR) Türkçe yayınlarının önemini vurgulamaktadır. Pazarkaya'nın 1958'de Almanya'ya gelişiyle başlayan makale, erken göç döneminin sosyal koşullarını ve radyonun bilgi ve iletişim aracı olarak oynadığı merkezi rolü anlatmakta, kişisel anılara dayanarak, "Köln Radyosu" yayınlarının anavatanlarıyla nasıl bağ kurduklarını, kültürel yönlendirme sağladıklarını ve yabancı bir ülkede ortak bir kimliğin oluşmasına nasıl katkıda bulduklarını göstermektedir. Özellikle Pazarkaya'nın gazetecilik ve kültürel başarılarına, objektif ancak empatik sunumlarına ve Aziz Nesin de dahil olmak üzere önde gelen isimlerle yaptığı sohbetlere dikkat çekilmektedir; bu sohbetler birçok dinleyici üzerinde kalıcı bir etki bırakmıştır. Metin, bireysel anıları Alman-Türk göç ve medya tarihinin bir parçasıyla ilişkilendirmekte ve radyonun anavatan ile ev sahibi ülke arasında kültürel bir köprü olarak oynadığı rolü kabul etmektedir. Metin, bireysel anıları Alman-Türk göçü ve medya tarihinin bir parçasıyla ilişkilendirmekte ve radyonun sıla ile gurbet arasında kültürel bir köprü olarak oynadığı rolü vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yüksel Pazarkaya, Köln Radyosu, Göçmenler, Vatan, Medya.

Yüksel Pazarkaya's Years at Cologne Radio

Abstract

This article highlights the significance of Yüksel Pazarkaya and the Turkish-language broadcasts of the Westdeutscher Rundfunk (WDR) in Cologne for the first generation of Turkish migrants in Germany. Beginning with Pazarkaya's arrival in Germany in 1958, it examines the social conditions of the early migration period and the central role of radio as a source of information, communication, and cultural connection. Drawing on personal memories, the article illustrates how the broadcasts of "Köln Radyosu" helped migrants maintain ties with their homeland, provided cultural orientation, and fostered a sense of collective identity in a foreign environment. Particular attention is given to Pazarkaya's journalistic and cultural contributions, whose calm, objective, and thoughtful presentation style, as well as his interviews with prominent intellectuals and writers such as Aziz Nesin, left a lasting impression on many listeners. By combining personal recollections with broader aspects of German-Turkish migration and media history, the article underscores the importance of radio as a cultural bridge between the country of origin and the host society.

Key Words: Yüksel Pazarkaya, Cologne Broadcasting, Migrants, Homeland, Media.

¹ Bağımsız Yazar, pamuk@online.ms

1. GİRİŞ

Yüksel Pazarkaya, Almanya'ya Türk işçi göçünün henüz başlangıç aşamasında olduğu bir dönemde, 1958 yılında eğitim amacıyla Almanya'ya gelmiştir. Henüz on sekiz yaşındayken çıktığı bu yolculuk, yalnızca bireysel bir eğitim serüveni değil, aynı zamanda ilerleyen yıllarda Türk-Alman kültürel ilişkileri açısından önemli bir birikimin de başlangıcı olmuştur. Pazarkaya, öğrenimini tamamladıktan sonra Westdeutscher Rundfunk (WDR), Türkiye kökenli göçmenlerin yaygın ifadesiyle "Köln Radyosu" bünyesinde çalışmaya başlamıştır.

O yıllarda Almanya'daki Türk nüfusu oldukça sınırlıydı. Hatırladığım kadarıyla, 1958'de Ankara Radyosu haberlerinde Almanya'da yalnızca sekiz yüz kadar Türk bulunduğu ifade edilmişti. Ancak sonraki yıllarda iş gücü göçünün hız kazanmasıyla birlikte Türk toplumu Almanya'da giderek büyüdü. Bu süreçte Köln Radyosu, Almanya'daki Türkler için yalnızca bir haber kaynağı değil; aynı zamanda ana dille kurulan kültürel ve duygusal bağın en önemli araçlarından biri hâline geldi.



Görsel 1 Talat Pamuk'un gurbet odası ve teybi

2. SILADAN HABER VAR

Televizyonun yaygın olmadığı, iletişim imkânlarının son derece sınırlı bulunduğu o dönemde, Türkiye'den getirilen kısa dalga TRT radyoları çoğu zaman sağlıklı yayın vermezdi. Buna karşın Köln Radyosu'nun Türkçe yayınları göçmenler tarafından büyük bir ilgiyle takip edilirdi. Zamanla birçok aile gibi bizler de bu yayınların adeta müdavimi olmuştuk. Programlar, gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçasına dönüşmüş; haberler, kültür programları ve söyleşiler aracılığıyla göçmen toplumun Türkiye ile bağı canlı tutulmuştu.

Ailem aracılığıyla da Köln Radyosu çevresiyle dolaylı ilişkiler kurma imkânım oldu. Damadım, Hürriyet gazetesinde çalışıyordu ve İletişim Fakültesi mezunuydu; zaman zaman Köln Radyosu'nda haber okurdu. Oğlum da Hürriyet'e haber hazırlıyordu. Bu vesileyle Stuttgart'ta Yüksel Pazarkaya ile yakından tanışma fırsatı bulmuş ve Pazarkaya oğluma bir şiir kitabını armağan etmişti. Bu tür karşılaşmalar, dönemin kültürel çevrelerinde kurulan insani bağların önemini göstermesi bakımından anlamlıdır.

Bugün hâlâ eski kaset kayıtlarını dinlediğimde, dönemin spikerlerini ses tonlarından ayırt edebilirim. Ülya Üçer ve Ergün Güler gibi isimler, haber sunumlarındaki kendilerine özgü üsluplarıyla hafızamda yer etmiştir. Yine gazeteci ve düşünür Örsan Öymen adına düzenlenen bir yarışmada özel mansiyon ödülüne layık görülmüş olmam da benim için unutulmaz anılar arasında yer almaktadır.

Aradan geçen yıllar içinde pek çok şey değişti. Köln Radyosu'nun unutulmaz sesleri yaşlandı; bazıları ise artık aramızda değil. Buna rağmen o yayınların baraktığı kültürel iz hâlen canlılığını korumaktadır. Yüksel Pazarkaya'nın bir dönem Gökçada'da yaşadığını duymuştum; kendisine sağlıklı ve huzurlu bir ömür diliyorum.

Kendisiyle 1980'li yıllarda şiir üzerine kısa bir telefon görüşmesi yapmıştık. Bunun dışında onu daha çok Köln Radyosu yayınlarından takip ettim. Gece vardiyasında çalıştığım dönemlerde eşim yayınları teybe kaydeder, ben de sabah saatlerinde dinlerdim. Pazarkaya'nın haberleri sakın, açık ve abartıdan uzak bir üslupla sunuşu dikkat çekiciydi.* Özellikle konuklarla yaptığı sohbet ve anma** programları büyük ilgi uyandırırđı.

Bu programlardan birinde mizah yazarı Aziz Nesin konuk olmuştu.*** Pazarkaya'nın, Nesin'e yönelttiği "Hayatınızda hiç yanlışlık yaptınız mı?" sorusu üzerine Aziz Nesin'in verdiği cevap hafızamda derin iz bırakmıştır. Nesin, insanın yaşam boyunca sürekli değiştiğini, genç yaşlarda doğru sandığı düşünceleri ilerleyen yıllarda yeniden değerlendirdiğini ifade etmiş; insan hayatını olgunlaşp sonunda daldan düşen bir elmaya benzetmişti. Bu anlatım, yaşam tecrübesi ile insanın kendini sorgulama sürecini son derece etkileyici bir biçimde özetliyordu.

3. SONUÇ

Geriye dönüp bakıldığında, Yüksel Pazarkaya'nın Köln Radyosu'ndaki çalışmalarının sadece haber yayınlamanın çok ötesine geçtiği açıktır. İki dünya arasında bir köprü, Almanya'daki büyüyen Türk topluluğu için kültürel bir dayanak ve vatanlarını terk edenlerin kişisel hikâyelerinin, umutlarının ve zorluklarının bir yansımasıydı. Geçmiş yayınlardan gelen sesler, Aziz Nesin gibi isimlerle karşılaşmalar ve canlı kişisel anılar hâlâ yaşıyor; bunlar sadece bir medya tarihi parçasını değil, aynı zamanda Alman-Türk ilişkilerini insani düzeyde güçlendiren görünmez bir bağı da belgeliyor. Bugün, on yıllar sonra, bu erken dönem kültürel köprülerinin ne kadar değerli olduğu aşikar. Sadece bilgilendirmekle kalmadılar, aynı zamanda ilham verdiler, teselli ettiler ve topluluğu geliştirdiler. Medya kanallarının çoğaldığı ve doğrudan temasın sıklıkla kaybolduğu bir dönemde, Köln Radyosu ve Yüksel Pazarkaya'nın hikâyesi, kelimelerin, seslerin ve gerçek karşılaşmaların insanları ne kadar güçlü bir şekilde birbirine bağlayabileceğini bize hatırlatıyor. Anlarda, kaydedilmiş yayınlarda ve farklı geçmişlere sahip insanlar arasında bitmek bilmeyen bir değişim ve anlayış arayışında mirası yaşıyor.

Ben de bu duygu ve düşüncelerden hareketle bir şiir kaleme aldım ve yazımı bu şiirle tamamlamak istiyorum:

HATAMI GÖRDÜM

Kalbini kırarken henüz on birdim
On beşe gelirken hatamı gördüm
Deli kanlı oldum yirmiyeye girdim
İtifat ederken hatamı gördüm

Yirmi beşte kimsin diye soruldum
Dedim güzel ben de sana vuruldum
Otuz beşe geldim sanki duruldum
Bir şey anlatırken hatamı gördüm

Kırka geldiğimde dedim değiştim
Sandım ki her şeye kendim eriştim
İnsanlarla bazen ben de çekiştim
Elliye gelirken hatamı gördüm

Zaman çabuk geçmiş yaş altmış olmuş
Anladım ki artık süremiz dolmuş
Baktım ki dallarda yapraklar solmuş
Yetmiş geçerken hatamı gördüm

Çiçek açtım meyve verdim taşlandım
Yaşım seksen oldu artık yaşlandım
Hayatı öğrendim hem de uslandım
Toprağa düşerken hatamı gördüm

2018



* EK 1'de haber sunuşlarından bir örnek sunulmuştur.

** EK 3'te anma programlarından bir örnek sunulmuştur.

*** EK 2'de söyleşilerinden bir bölüm sunulmuştur.

EKLER

EK 1: Yüksel Pazarkaya haber sunuyor²

Almanya ve dünyada bugün [26 Haziran 1987]

Örsan Öymen: Sayın dinleyiciler, dünya haberlerine arkadaşımız Yüksel Pazarkaya hazırladı ve ayağın tozuyla elinde çantası Atina'dan şu anda stüdyolarımıza geldik. Yüksel az önce basın özetlerinde günaydın gazetesinin başlığını yansıtıken, Yunanistan devlet başkanı [Hristos] Sarcetakis'in, Türkiye ortak pazara girerse hepimize ait virüsü gibi saracak şekilde bir sözünü yansıttı. Bu söz ne ölçüde doğru ve gerçekten bu kadar Türkiye'ye karşı Yunanistan'da sert bir hava mı esiyor? İzlenimlerin nedir?

Yüksel Pazarkaya: Yunan Cumhurbaşkanı, [Richard von] Weizsäcker ve beraberindeki heyet onuruna verdiği yemekte Türkiye'ye ilişkin olarak AIDS kavramını kullanmadı tabii.

Ama kullandığı sert dil bile Alman konukları Alman gazetecileri şaşırtmaya yetti. Atina'dan da bildirdiğim gibi Sarcetakis, Türkiye'nin Yunanistan'ı tehdit ettiği biçimindeki Yunan iddiasını yineledi ve "Türkiye ile iyi ilişkileri olan Federal Almanya, Yunanistan'dan haksız isteklerde bulunan Türkiye'yi ya ikna etsin ya da yola gelmeye zorlasın" dedi.

Bununla da kalmadı. Türkiye'nin adını vermeden "Yunan kültüründen kaynaklanan demokrasi ve özgürlük ilkeleri üzerine oturtulmuş Avrupa Birliği'ne ayrı kültüre sahip bir başka üye alınacak olursa Avrupa kültürü de soysuzlaşır ve içten çürür" biçiminde Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne alınmasına karşı sert tavrı koydu.

Üç günlük gezi sırasında konuşma yapan bütün Yunanlı yetkililer, "bizim kültürümüz, Avrupa kültürü, tehdit ediliyor. Oysa biz yalnız barış içinde yaşamak istiyoruz" sözlerini ağızlarından düşürmediler ve her fırsatta Türkiye'yi hedef aldılar. Bu doğru.

Dün Sisam adasında da Yunanistan Ege Bakanı [Petros] Valvis ile Kültür Bakanı Mercouri de aynı biçimde konuştular. Melina Mercouri, Sisam'a gelirken "uçaktan Ege'yi kuşatan Yunan takım adalarını gördünüz. Bizim ruhumuz Ege'dir, Ege'de yaşıyor" gibilerinden konuşma yaptı. Bunun üzerine Weizsäcker, Sisam'da yaptığı konuşmada Yunanlı yazar [Dido] Sotiriou'nun Romanından dün de bildirdiğimiz alıntıyla Yunanistan'ın 1919 Anadolu çıkartmasını ve kanlı işgalini anımsatmaktan çekinmedi ve "nasıl ki mavi gökyüzü bütün dünyanın üzerinde duruyorsa, Ege Denizi'nin de iki ülke arasında bir barış denizi olmasını umuyor ve diliyorum" diye konuştu. Weizsäcker, bizim bir sorumuz üzerinden Özal ile Papandreou arasındaki yazışmanın bu umudu açısından iyi bir başlangıç olduğunu da söyledi.

Şunu yalnız bir kez daha belirtmekte yarar görüyorum. Weizsäcker geçen yıl yaptığı Türkiye gezisinde Yunanistan aleyhinde olabilecek bir tek söz söylemedi. Bu kez de Yunanistan'da, Yunanlı gazetecilerin ısrarlı sorularına karşın Türkiye'ye karşı bir açıklamada bulunmadı.

Yunan yetkilileri nasıl ki az ya da çok sert az ya da çok açık biçimde Türkiye'ye karşı cephe alıyorlarsa, bizim halk içinden konuşabildiğimiz Yunan yurttaşları da Türkiye ile yalnız barış istiyorlar ve hem geçmişte hem bugün komşuları olarak yaşamlarında birçok ortak yanlar olan Türklere karşı bir düşmanlık beslemiyorlar.

Bu yüzden biz gazetecilere gerginlik ve korku yaratacak sorumsuz yayınlardan kaçınmak, dostluk, iyi komşuluk ve barış doğrultusunda çaba göstermek sorumluluğu düşüyor. Bu sorumluluğu hem Türk hem Yunanlı gazetecilerin hiç unutmaması, bu gezi sırasında daha da güçlenen dileğimiz oldu.

ÖÖ: Evet dileriz Ege'de bu yaz sıcak bir yaz olsun, ancak termometrelerde kalsın bu sıcak yaz. Ege dışında diğer haberlerimiz nasıl olacak?

YP: Viyana

Petrol satan ülkelerin örgütü o peki üye ülkelerin on üç petrol bakanı karar aşamasına geldi. Bakanlar dün, bu yılın ikinci yarısı için petrol üretimini toplam 16,6 milyon varille sınırlama konusunda anlaşmışlardı. Böylece en güç sorunu çok kısa bir süre içinde çözümlenmiş görünüyorlar. Bakanlar petrol fiyatını yıl sonuna değin 18 dolarda bırakmak konusunda da görüş birliği sağladılar.

Manama

² Aşağıdaki söyleşiler, Köln Radyosu'nda 1980'li yıllarda yayınlarından yapılan kayıtlardan yazıya aktarılmıştır.

Basra körfezinde sivil gemilere İran saldırıları bugün de sürdü. İran hücum botları bu sabah Suudi Arabistan kıyıları açığında "Mia Margrethe" adlı Norveç tankerıyla [27 Haziran 1987] Liberya bandıralı İsveç tanker Stena Concordia'ya saldırdı. Norveç gemisi oldukça büyük hasar aldı ve yanık yaraları sonucu bir tayfa öldü.

Seul

Güney Kore hükümeti başkanlık seçimi konusunda muhalefetle doğan gerginlik karşısında ödün verebileceğini belirtti. 37 kente yapılan gösterilerde 3400 kişinin gözaltına alınmasından bir gün sonra hükümet muhalefete seslenerek sokak gösterilerinden vazgeçmesini ve görüşme masasına oturmasını istedi.

Tokyo

Amerikan Savunma Bakanı Caspar [W.] Weinberger, üç gün sürecek bir ziyaret için Japonya'ya gitti. Weinberger, Japon Savunma Bakanı Yuko Kurihara ile yapacağı görüşmelerde öncelikle Basra körfezindeki durumu ve Japonya'nın Sovyetlere yaptığı gelişmiş teknoloji dışatımı gibi konuları ele alacak.

Bonn

Federal Dışişleri Bakanı [Hans-Dietrich] Genscher, ortak pazar dışişleri bakanlarının iki gün sürecek toplantısına katılmak üzere Brüksel'e gitti.

Genscher, pazartesi günü başlayacak Avrupa Konseyi toplantısında, Avrupa iç pazar birliğini 1992 yılına değin gerçekleştirmek için Federal Almanya'nın kesin girişimlerde bulunacağını açıkladı.

Karlsruhe

Metal işçileri sendikası IG metal, haftalık çalışma süresini 35 saatine altına indirmek konusunda kararlı. Sendikayı yönetim kurulu üyesi Klaus Zwickel, bugün yapılan bir sendika toplantısında, herkese iş istemenin bütün insanları ilgilendirdiğini belirtti. Bunun ise ancak haftalık çalışma süresinin 35 saatin ve altına düşürülmesiyle sağlanabileceğini söyledi.

EK 2: Y. Pazarkaya'nın Aziz Nesin Röportajı:

Aziz Nesin [AN]: Amacı, kendi dar çerçevesi, dar sınırları olanakları içerisinde ve kimsesiz ya da kimsesi olup da yoksul olan okuma olanağı bulamayan çocukları barındırmak ve devlet okullarında eğitmektir. Elimden geldiğince küçük yaşta çocuk almaya çalışıyorum. Çünkü büyük çocukları, büyük alınan çocukları yetiştirmek, biçimlendirmek, onlara bilinç vermek çok daha zor oluyor.

Küçük yaşta olan çocuklara bakım bakımından zorluk varsa da onların şekillenmesi bakımından o kadar zorluk çekmiyoruz. Şu anda 18 çocuğumuz var. Kız ve oğlan çocukları bunlar; en küçük çocuğumuz Sema, şimdi hep özlemekteyim onu ben rüyalarım bile giriyor. En büyük çocuğumuz üniversiteye gidiyor 20 yaşında.

Yüksel Pazarkaya [YP]: Evet, kaç kişi çalışıyor vakıfta, çocukların işleri ve vakfın diğer işleri görmek için?

AN: Şimdi efendim, bir yapı işçileri var, onlar 45 kişidir. Bizim vakfın dışında yani yapım da hâlâ devam ediyor çünkü biteceği yok. Oldukça geniş bir tut bir kampüs biçimine girdi vakıf, yavaş yavaş o öyle yürüyor, onun dışındaki şeyler bu 18 çocuğa bakan insanların sayısı.

Bizim şimdi şu anda 6 çalışmamız var. Bunlardan bir tanesi yönetmendir, bir tanesi aşçıdır. Bir tanesi şofördür, bir tanesi hayvanlara ve bahçeye bakar. Bir tanesi temizlik işçisidir. Yani böyle 6 tane işçi ile çalışıyoruz.

YP: Kitaplarınızın telifiyle, gelirleriyle vakfı da yürütüyorsunuz. Özellikle son yıllarda Türkiye'de kitap basımı, satımı okunması azaldı diye saptamalar geliyor, kulağımıza, yetiyor mu? Vakfı yürütmeye, kitaplarınızdan gelirleriniz.

AN: Eğer vakfın yapıları tamamen kurulmuş olsaydı, salt yeme, içme, giyim ve buna benzer giderler, gereksinmelerin giderleri, olsaydı bizim kazandığımız para yeterdi. Şu kadar 40 çocuğa, 50 çocuğa ve 15 20 işverene yeterdi, şey iş görene yeterdi.

Ancak bir yandan da biz yapı kurduğumuz için yetmiyor. Çünkü Türkiye akıl almaz bir biçimde pahalalanmaktadır. Sürekli pahalalanıyor, o kadar pahalalanıyor ki ben eski yıllarda Almanya'ya geldiğim zaman buradan bazı mallar almaya kalkardım, isterdim. Şimdi bakıyorum ki Türk

parasına vurduğın zaman o kadar pahalı ki Türkiye’de bunlar daha ucuz orada alacağım. Yani bizim paramız değersizleşiyor günden güne. Benim kitaplarımın bu vakfın geliri benim kitaplarımın kazancıdır. Başka geliri yok.

Ancak bunun dışında, bunun dışında benim kendi okurlarım kendiliklerinden, ben bir kampanya açmak istemiyorum ve yardım topluma bağış toplama gibi yollara başvuruyorum. Bunu da nedeni açıkça söyleyeyim ki dedikodudan çok çekiniyorum, istemiyorum ve şimdi biraz zorlanıyoruz, inşaatı zorlanıyoruz. Bize büyük bağışlar olmuyor. Yalnız geçenlerde bir hanım, bize Türkiye ölçüsünde gerçekten büyük sayılacak bir bağışta bulundu: 10.000.000 TL.

YP: Ben sanıyorum bu tür dayanışma ve bağışlar bundan sonra da artarak devam edecektir ve Aziz Nesin Vakfı, Nesin Vakfı daha güçlü olarak öngördüğü amaçları doğrultusunda çalışmasını sürdürecektir. Aziz bey, Sizin yazarlığınız üzerine konuşmadık. Bu söyleşilerimizde buna aslında gerek de yok ama Sizin yazarlığınızı bilmeyen var mı? O bakımdan gerek yok ama vakıf konusunda, vakıf kitaplarınızın gelirlerinden yaşadığına göre en azından benim çok severek okuduğum ve Aziz Nesin’i yepyeni bir yazarlık cephesi ile tanıtan son kitabınızın adını burada bir anmak istiyorum. “Maçinli Kız için Ev”, sanıyorum sizin bütün okurlarınızın, bu gerçekten yaşanan kaleme alınmış, modern masallarınızı, modern anlatılarınızı severek okuyacağını düşünüyorum.

YP: Bu bilgileriniz için çok teşekkürler.

AN: Ben de teşekkür ederim.

EK 3: Yılmaz Güney Anma Programı (9 Eylül 1989)

Yüksel Pazarkaya: 1982 yılında *Yol* filmi Costa Gavras’ın *Kayıp* (Missing) adlı filmiyle birlikte Cannes film şenliğinde altın palmye ödülünü kazandı sevgili dinleyiciler; şimdi programımızın bir anma bölümündeyiz. Rejisinin Şerif Gören’in yaptığı *Yol*’un senaryosu, sanat yönetmenliği ve montajı sinema ustası Yılmaz Güney’indir. Cannes’nda ödülü aldığı gün Yılmaz Güney, sinemada amacını şu cümleyle belirtti.

Yılmaz Güney: “Sinema bir mücadelenin aracıdır.”*

YP: Yılmaz Güney, kendi filmlerini yapmaya başlamadan önce yüzden fazla filmde başrolü oynayarak Türkiye’de sinema seyircisi geniş kitlelerin sevgisini kazanmış, halk kendisine sevgiyle *Çirkin Kral* adını takmıştır.

Ama, Yılmaz Güney, kendisine *Çirkin Kral* adını getiren ve yığınları çeken o sinemayla, sinemadan anladığını gerçekleştirememiş. Bunun için kendi sinemasını, kendi filmlerini yapmaya başlamıştır. Bu sinemayı yaparken de amacı hep yığınlara ulaşmak, onları politik açıdan bilinçlendirmek olmuştur.

YG: “Filmlerim, filmimi izleyen, filmimi kucaklayan kitlelerin siyasi bilinç düzeyleri içindi.”

YP: Bunun için de özellikle kırklı ellili yılların sosyal gerçekçi İtalyan sinemasıyla yığınları çeken Hollywood sinemasından etkilenmiş ama onların bir kopyasını değil, kendine özgü bir sinemayı yaratmıştır. Yılmaz Güney’i Türkiye’yi terk ettikten sonra Türkiye’deki resmi politika tarafından yalnız kendisiyle ıskat edilmekle ve yurttaşlıktan çıkartılmakla kalmadı, aynı zamanda filmleri de yasaklandı, hem de “*Çirkin Kral*” dönemi ve daha sonraki kendi yapımları diye bir ayırım bile gözetilmeden, toptan. Buna gerekçe olarak Yılmaz Güney’in Türkiye aleyhtarı çalışmalar yaptığı ileri sürüldü. Oysa Yılmaz Güney,

YG: “Özel olarak Türkiye’nin kötü yanlarını Türkiye’deki kötü manzaraları göstermek değil, özellikle yaşanan şeyi aktarmaya çalışıyorum.”

YP: ... diyor. 9 Eylül 1984 günü 47 yaşında Paris’te yitirdiğimiz Yılmaz Güney, yalnız bizim sinemamızın değil, çağdaş dünya sinemasının önemli sanatçılarından. Yılmaz Güney’in filmlerini yasaklayarak onun kişiliğiyle ve siyasi görüşleriyle savaşım çağ dışı bir yoldu. Bu yüzden Yılmaz Güney sinemasından yaşağın ve sansürün kalkması gerekir.

Ancak o zaman onun filmlerinin eleştirisi yapılabilir ve sanatçının sinemadaki yeri irdelenebilir. Sinemamıza bugüne değin en büyük uluslararası ödülü kazandırmış bir sanatçının yapıtlarının

* Sunumdaki Yılmaz Güney alıntıları, kendi sesinden montajlanmıştır. (Akt. [AOÖ])

yasaklanmasını dünyaya anlatmanın da hiçbir yolu ve olanağı yoktur. Beşinci ölüm yıl dönümünde sanatçı çeşitli toplantılarda ve yayınlarda anıldı.

Herkes ve her sanatçı gibi Yılmaz Güney'de irdelenebilir, eleştirilebilir, ama unutturulamaz ve yapıtları yok sayılmaz. Bizler sanatçıyı bu anlamda anıyoruz.



Rezension zu *Amerika Güncesi* (Amerika-Tagebuch) von Yüksel Pazarkaya

Seval PARLAKGÜNEŞ ERDOĞAN¹

MAKALE BİLGİSİ:

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Benzerlik Raporu: Alındı

Makale Türü: Araştırma makalesi

Makale Kayıt Tarihi: 13.06.2026

Onay Tarihi: 27.06.2026

Atıf: Parlakgüneş Erdoğan, S. (2026). Rezension zu Amerika Güncesi (Amerika-Tagebuch) von Yüksel Pazarkaya. Journal of Current Debates in Social Sciences, 9 (S4), 111-115.

DOI

<http://dx.doi.org/10.29228/cudes.94909>

Zusammenfassung

Trotz des Studiums im Chemieingenieurwesen in Deutschland wendet Yüksel Pazarkaya sich akademisch der Germanistik und der Philosophie zu und macht sich als ein Dichter, Schriftsteller, Übersetzer und Literaturwissenschaftler einen Namen. *Amerika Güncesi* (Amerika-Tagebuch) wird 2024 anlässlich Pazarkayas 84. Geburtstag veröffentlicht. Dieses Tagebuch besteht aus sechs Teilen, die seine verschiedenen Besuche in Amerika zwischen 1988 und 2014 beschreiben und ihm wichtige Erkenntnisse sowie kulturelle und lebenspraktische Erfahrungen ermöglicht haben.

Schlüsselwörter: Yüksel Pazarkaya, Tagebuch, Amerika.

A review of Amerika Güncesi (America Diary) by Yüksel Pazarkaya

Abstract

Despite having studied chemical engineering in Germany, Yüksel Pazarkaya redirected his academic focus towards German studies and philosophy, thus establishing himself as a poet, writer, translator and literary scientist. The *Amerika Güncesi* (America Diary) is scheduled for publication in 2024, coinciding with Pazarkaya's 84th birthday. This diary consists of six parts, which describe his various visits to America between 1988 and 2014 and which provided him with important insights as well as cultural and practical life experiences.

Keywords: Yüksel Pazarkaya, diary, America.



¹ Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, orcid.org/0000-0001-8561-3778, psevalerd@gmail.com

Die Arbeitsmigration nach Deutschland, die nach einem Arbeitskräfteabkommen erfolgte, war zwar ursprünglich nur auf wirtschaftlicher Ebene zwischen den beiden Ländern geplant, führte jedoch im Laufe der Zeit zu komplexeren und dauerhaften kulturellen Veränderungen. Dieser Migrationsprozess, der ursprünglich als vorübergehend konzipiert war, hat durch die Familienzusammenführung der Arbeiter und die Geburt neuer Generationen in Deutschland die Voraussetzungen für die Entstehung einer bedeutenden türkischen Gemeinschaft zustande gebracht (Yılmaz & Alaca, 2019). Diese Entwicklungen haben einen neuen literarischen und intellektuellen Raum geschaffen, wo die Konfrontation der Türken mit der Realität „das Leben in Deutschland“ sowie ihre Dilemmas, ihr Fremdsein und ihre Ausgrenzung sowohl auf individueller als auch auf gesellschaftlicher Ebene thematisiert werden.

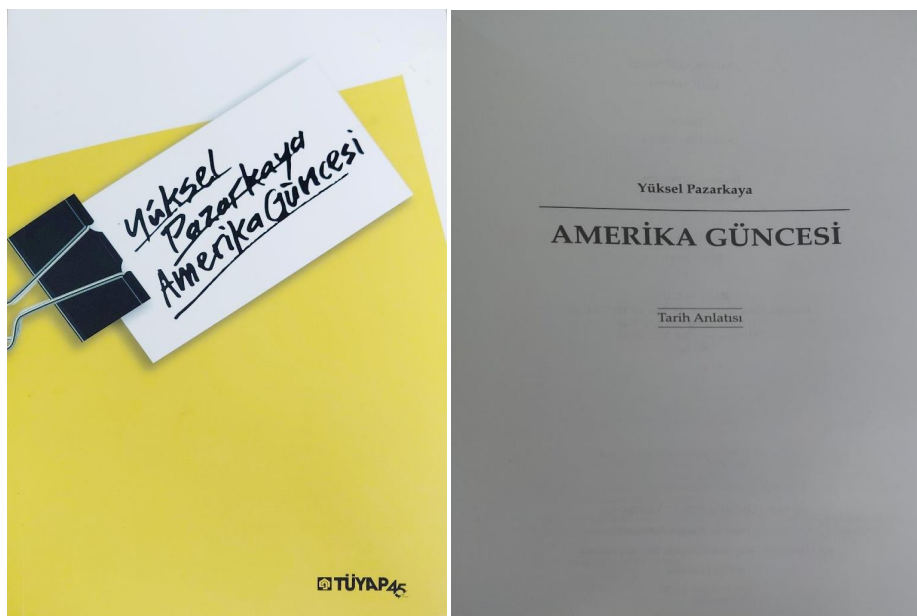
Insbesondere die Intellektuellen der ersten Migrantengeneration haben den gesellschaftlichen Wandel in ihren Schriften nicht nur dokumentiert, aber auch eine neue Identität entwickelt, die sich als Vermittler zwischen zwei Kulturen verstehen lässt. So sind Themen wie Migration, Identität, Zugehörigkeit und Erinnerungskultur zu zentralen Motiven der deutsch-türkischen Literatur geworden (Kuryazıcı & Karakuş, 2001).

Zu den herausragenden Vertretern der ersten Generation kann Yüksel Pazarkaya als einer der Ersten erwähnt werden. Yüksel Pazarkaya, geboren 1940 in Izmir, ist ein Dichter, Schriftsteller, Übersetzer und Wissenschaftler. Nach dem Gymnasium erhielt er ein Stipendium, das ihm ein Studium des Chemieingenieurwesens an der Universität Stuttgart ermöglicht hat. Er hat sich jedoch gegen eine berufliche Laufbahn als Ingenieur entschieden. Stattdessen hat seine Konzentration sich auf ein Studium der Germanistik und Philosophie an derselben Universität verschoben. Im Jahr 1973 schloss er sein Promotionsstudium in Literaturwissenschaft ab. Während seiner akademischen Ausbildung war er am Theater der Universität Stuttgart tätig, wo er schließlich eine leitende Position übernahm. Nach Abschluss seiner Studien hat er später als Dozent an derselben Universität gearbeitet. Pazarkaya, der auch in den Bereichen Journalismus und Verlagswesen tätig ist, verfasst Kolumnen und hat mit der zwischen 1980 und 1982 erscheinenden Zeitschrift „Anadil“ einen Beitrag zum türkischen Kultur- und Literaturleben in Deutschland geleistet. Seine Werke thematisieren häufig die Identitätsprobleme, das Zugehörigkeitsgefühl, die Einsamkeit und das Heimweh der Menschen. Neben Veröffentlichung zahlreicher Werke in verschiedenen literarischen Gattungen wie Gedichte, Erzählungen und Romane hat er durch die Übersetzung der Werke von Nazım Hikmet, Orhan Veli, Behçet Necatigil und Aziz Nesin ins Deutsche dazu beigetragen, die türkische Literatur in Deutschland bekannt zu machen. Yüksel Pazarkaya, der seine akademischen Arbeiten und interkulturellen Aktivitäten an verschiedenen Universitäten in den USA bereichert hat, betrachtet das Phänomen der Migration nicht nur als gesellschaftliche Realität. Es bildet auch einen vielschichtigen Erfahrungsraum, in dem individuelle und kulturelle Identitäten geformt werden².

Günay Güner (2010), der als Schriftsteller, Dichter und Kolumnist tätig ist und gleichzeitig die Freundschaft von Pazarkaya erfahren durfte, sieht ihn als ein im wahrsten Sinne des Wortes verantwortungsbewusster Intellektueller, der sich für die Probleme seines Volkes interessiert. Er geht von der Beziehung zwischen Sprache und Denken sowie zwischen Sprache und Aufklärung aus. Sein Stil zeichnet sich durch Einfachheit, Prägnanz und Klarheit aus. In einem Gespräch sagt er: „Das Türkische ist auch meine Heimat; ich schlage es mir auf den Rücken, gehe in alle Ecken der Welt und gründe meine Heimat, wo immer ich will“ (zitiert nach Güner, 2010).

Amerika Günceci (Amerika-Tagebuch) wird 2024 anlässlich Pazarkayas 84. Geburtstag herausgegeben (Pazarkaya, 2024). Es ist Teil der langen und vielschichtigen intellektuellen Zeiten in Amerika. Das Buch vermittelt durch 149 Tagebucheinträge, wie Pazarkaya Amerika aus der Perspektive eines Migrantens betrachtet, der aus der akademischen Welt herausblickt. Dieser Text, der auch als Notizen eines Zeitzeugen gelesen werden kann, stellt eine einzigartige Gattung dar, in der persönliche Eindrücke und gesellschaftliche Analysen miteinander verflochten sind.

²<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/pazarkaya-yuksel> Zugriff: 15.04.2026



Der Untertitel des *Amerika-Tagebuchs*, das ein Fenster zu einer anderen Region in Pazarkayas langen intellektuellen Reise darstellt, das sich auf eine andere Region öffnet, lautet *Tarihsel Anlatı* (historische Erzählung oder Geschichtsdarstellung), was darauf hindeutet, dass auch aus historischer Sicht wichtige Informationen geliefert werden.

Das Buch besteht aus sechs Teilen, die sich nach Ort und Jahr orientieren; 1) die erste Reise nach Amerika 1988, 2) Princeton 1989, 3) St Louis 1994, 4) Bryn Mawr 2000, 5) Columbus Ohio 2004 und 6) New York Brooklyn 2014. Abschließend findet sich ein Nachwortteil, in dem Pazarkaya seine Einschätzung bezüglich Amerika zusammenfassend vorträgt.

Der erste Teil des Werkes umfasst Pazarkayas erste Amerika-Reise und besteht aus 8 Einträgen, die in Ithaca (1), Bryn Mawr (1), Princeton (1), San Francisco (3), München (1) und Köln (1) verfasst worden sind. Nach einer kurzen Umgebungsbeschreibung erwähnt Pazarkaya Azade Seyhan, eine angesehene Professorin für Germanistik in den USA, deren Freundschaft ihm, wie er schreibt, eine Ehre ist. Aus seinen Aufzeichnungen geht hervor, dass Seyhan ihm und seiner Familie während der gesamten Reise mit ihrer Freundschaft zur Seite stand und ihnen zudem Gastfreundschaft erwiesen hat. Er berichtet nicht nur von seinen fruchtbaren Lektüren und Gesprächen mit Kollegen an den Universitäten von Cornell und Pennsylvania, sondern erzählt er auch von den beeindruckenden historischen Bauwerken Philadelphias und von seinem Alltag. Anhand der Geschichte von Sabine, einer in Amerika lebenden deutschen Frau, wird verdeutlicht, dass die Hitler-Zeit die Deutschen dazu bringen konnte, sich selbst von ihrem eigenen Land und ihrer eigenen Kultur zu entfremden, dass dies aber eigentlich jedoch unmöglich ist. Pazarkaya beschreibt Amerika als „ein Land, in das Menschen aus allen Ländern, allen Rassen und allen Nationen strömen und in dem sie mehr oder weniger im Schmelztiegel der englischen Sprache verschmelzen“. Dennoch vertritt er die Ansicht, dass die einzigartige Identität, die das Osmanische Reich nicht schaffen konnte, durch Assimilation entstanden sei.

Der zweite Teil des Tagebuchs schildert den längsten Aufenthalt von Yüksel Pazarkaya in Amerika. Es handelt sich um die Zeit, in der er als Gastprofessor an der Princeton University tätig war; diese begann 15. September 1989 und endete am 30. Dezember 1989. Der Abschnitt umfasst 62 Tagebucheinträge, die größtenteils (58) in Princeton verfasst wurden und decken den Zeitraum vom 20. September 1989 bis zum 5. Januar 1990 ab. Während seiner Tätigkeit als Gastprofessor

leitet er ein Seminar und ein Kolloquium. In seinem Seminar werden in erster Linie seine eigenen Gedichte und Kurzgeschichten anhand der Vorträge und Interpretationen der Studierenden analysiert. Damit informiert man sich auch über Anmerkungen und Kritik Pazarkayas zum Sprachstil. Im Rahmen des Kolloquiums, an dem fortgeschrittene Studierende sowie Studierende höherer Semester teilnehmen, werden Texte zu verschiedenen Themen gelesen und anschließend diskutiert, wie er berichtet. Bei der Analyse und Interpretation in diesen Kursen werden natürlich auch Informationen zu unterschiedlichen Themen vermittelt. So hätten deutsche Autoren beispielsweise nach dem Zweiten Weltkrieg und der Hitler-Ära Bedenken und Zweifel daran, die deutsche Sprache als Literatur- und Poesiesprache zu verwenden, da die Nazis ihr eine bestimmte Funktion zugeschrieben und sie missbraucht hätten.

Während seiner Zeit in Princeton steht Pazarkaya in engem Kontakt und Austausch sowohl mit Kollegen aus verschiedenen Ländern als auch mit Türken, die aus unterschiedlichen Gründen in den USA leben. Er pflegt diese Kontakte stets, indem er regelmäßig – sowohl allein als auch gemeinsam mit seiner Frau – an verschiedenen Treffen, Veranstaltungen und Events teilnimmt. Es scheint, dass ihm die Gespräche, die er bei diesen Veranstaltungen führte, und die Vorträge, die er dort hörte, Einblicke in den Einfluss der jüdischen Gemeinschaft in den USA, die Haltung der Germanisten in Princeton gegenüber deutschen Studierenden und Lehrenden sowie in das Prüfungs- und Bewertungssystem und die akademischen Werte an der Princeton University vermittelten. Während er bei seinem Kollegen und Abteilungsleiter Professor Cruschmann über die Migration aus der DDR in den Westen und über den in Ländern wie Sowjetunion, Rumänien, Kuba, China usw. praktizierten Sozialismus diskutiert, bringt Pazarkaya seine Begeisterung von Atatürk wie folgt zum Ausdruck: „Und ich bewundere noch einmal Atatürks Genialität, der den Wandel der Welt und der Gesellschaft mit dem Grundsatz verband, dass Wissenschaft und Kunst der richtigste Weg sind, sowie mit dem Grundsatz der modernen Zivilisation und dem Grundsatz der Unabhängigkeit (der Gesellschaft und des Individuums). Nur diese von ihm aufgestellten Grundsätze werden immer gültig bleiben. Und die Suche nach Methoden und Wegen im Sinne dieser Grundsätze wird immer aktuell bleiben.“

Yüksel Pazarkaya analysiert in seinem Tagebucheintrag vom 28. September 1989 anhand einer Rede von Richard Weizsäcker, die er im Rahmen eines Kolloquiums behandelt hat, die Unterschiede zwischen der DDR und der BRD und kommt zu dem Schluss, dass die Abwanderung von Menschen aus der DDR in die BRD auf unterschiedlichen Bedingungen in beiden Staaten zurückzuführen ist. Er vermittelt in den restlichen Einträgen seine Beobachtungen und Eindrücke zu amerikanischer Gesellschaft, seine Gedanken zu den Themen wie des Zustands des Bildungswesens in der Türkei, der Verantwortung Deutschlands für die durch den Zweiten Weltkrieg verursachten Schäden und die damit verbundene Scham – am Beispiel der Rede von Günter Grass - und der aktuellen politischen Entwicklungen in Amerika, Europa und in der Türkei. Eine seiner wichtigsten und bedeutungsvollsten Leistungen als Gastwissenschaftler ist die Inszenierung eines zweisprachigen (deutsch-englischen) Theaterstücks. Mit seinen Studierenden führt er das 1919 von Brecht verfasste Stück *Die Kleinbürgerhochzeit* auf und erregt große Aufmerksamkeit und Interesse. 30 Dezember 1989 kehrt er mit seiner Frau und seiner Tochter heim - wie er schreibt- mit voller Sehnsucht und Dankbarkeit an seiner Frau Inci Pazarkaya.

Kapitel 3 beschreibt vor allem den Zeitraum, den Pazarkaya auf die Einladung von Professor Michael Lützel von der Germanistikabteilung der Washington University in St. Louis verbrachte, um mit einer Gruppe von Studierenden ein Seminar über Lyrik durchzuführen. Dieses Seminar umfasste einen Zeitraum von sechs Wochen vom 21. März bis zum 29. April 1994. Das Kapitel enthält insgesamt 28 Tagebucheinträge, davon 22 in St. Louis (27. März bis 26. April 1994), 3 in Minneapolis (10., 14. und 15. Mai 1994), 2 auf Gökçeada (14. bis 15. April 1994) und 1 in Bensberg (17. Mai 1994). Hier sind ausführliche Gedichtanalysen und -interpretationen sowie Gedanken und Meinungen zu der Art und Weise, wie die Menschen in St. Louis miteinander umgehen (unter Berücksichtigung der Hautfarbe), zu der Diskriminierung, wie sie auch in Deutschland vorkommt, zur Präsenz der Kurden in St Louis und zu der Kurdenfrage niedergeschrieben.

Zu der Zeit in St Louis 1994 folgt die Reise nach Bryn Mawr im Jahr 2000 auf die Einladung von Bryn Mawr College. Deswegen ist vielleicht der vierte Teil mit Bryn Mawr betitelt. Die Reise umfasst den Zeitraum vom 17. Januar bis zum 28. April 2000. Von den 27 Tagebucheinträgen sind aber die meisten (19) in Ardmore, wo er während seines Aufenthalts gewohnt hat, geschrieben. In den Städten Bryn Mawr 4, in Seattle 2, in Washington und auf der türkischen Insel Gökçeada ist

jeweils ein Mal vermerkt worden. Es kann festgestellt werden, dass Pazarkaya auch auf dieser Reise bestrebt war, einen vielseitigen und aktiven Alltag zu führen, indem er neben internationalen sowie interkulturellen Unternehmen auch seine literarischen Arbeiten fortsetzte. Auch seine Meinungen über die deutsche und türkische Demokratie zeigen sich durch einige Zitate aus Dürrenmats *Über die Grenzen*. Er erwähnt zwar die Voreingenommenheit, den Rassismus und die durch Reichtum bedingte Heuchelei in der amerikanischen Politik, weist jedoch auch auf die Existenz von Amerikanern hin, die eine positive Haltung gegenüber der Türkei einnehmen.

Der fünfte Teil, Columbus Ohio 2004, beinhaltet insgesamt 24 Einträge; 20 in Columbus, in Seattle, Toronto, Plainsboro und Bensberg jeweils 1. Der Aufenthalt in Columbus dauert vom 14. April bis 19. oder 22. Juni 2004. Pazarkaya betont, dass die hiesige Gastprofessur ihm die Möglichkeit gegeben hat, sich intensiv mit dem zeitgenössischen deutschen Roman unter dem Gesichtspunkt von Erinnerung und Identität auseinanderzusetzen und eine gründliche Studie zu diesem Thema zu verfassen. Er deutet auf die mangelnde Solidarität unter den Türken in Amerika hin und berichtet über die Veranstaltungen, an denen er teilgenommen hatte, um die Bekanntheit der türkischen Literatur beizutragen. Darüber hinaus ist es möglich sich über seine Feststellungen bezüglich des Kriegs zwischen den USA und dem Irak und dessen Darstellung in der türkischen Presse zu erkundigen.

New York Brooklyn 2014-Kapitel ist der sechste und letzte Teil des Tagebuchs. Alle drei Einträge sind in New York Williamsburg am 31. Mai und am 6. und 8. Juni 2014 niedergeschrieben, die die Umgebungen und täglichen Spaziergänge beschreiben. Zwei Gedichte bilden das Ende dieses Teils.

Im Nachwort führt Yüksel Pazarkaya in seinem Amerika Tagebuchs (*Amerika Günceği*) aus, dass die sechs verschiedenen Besuche in Amerika zwischen 1988 und 2014 ihm wichtige Erkenntnisse und kulturelle und lebenspraktische Erfahrungen ermöglicht haben. Er erklärt, dass er Amerika größtenteils im Umfeld renommierter Universitäten kennengelernt hat und begründet damit seine positiven Eindrücke. Er geht nicht nur auf die Dynamik der amerikanischen Gesellschaft ein, sondern erwähnt auch historische Ungerechtigkeiten und hebt den Bedarf nach der Kritik über den Anspruch des Landes auf globale Vorherrschaft hervor. Zusammenfassend bewertet Pazarkaya die amerikanische Gesellschaft nicht nur in ihren starken aber auch in ihren problematischen Aspekten.

KAYNAKÇA

- Güner, G. (06.05.20219). *Sanatın 50. Yılında Yüksel Pazarkaya*. <https://blog.milliyet.com.tr/50--sanat-yilinda-dr--yukselel-pazarkaya/Blog/?BlogNo=242176> Zugrif: 20.05.2026
- Kuruyazıcı N. & Karakuş M. (2001). *Gurbeti vatan edenler: Almanca yazan Almanyalı Türkler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Pazarkaya, Y. (2024). *Yüksel Pazarkaya Amerika Günceği*. İstanbul: Tüyap.
- Yılmaz, E., & Alaca, S. (2019). Yüksel Pazarkaya'nın "OTURMA İZİNİ" Adlı Öykü Kitabında Göç Meselesi. *İnsan ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 317-330. <https://izlik.org/JA23NY26XH>
- <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/pazarkaya-yukselel> Zugriff: 15.04.2026

CUDES

ISSN: 2632-1734

JOURNAL OF CURRENT DEBATES IN SOCIAL SCIENCES

Launched in 2018, Journal of Current Debates on Social Sciences (CUDES) is a peer-reviewed, internationally recognized academic journal in the field of social sciences dedicated to publishing theoretical, empirical, and experimental research work such that it contributes scientific, real, and valuable knowledge to the field.

CUDES encompasses a variety of fields, such as, but not limited to; Economics and Administrative Sciences, Tourism and Tourism Management, History, Culture and Religion, Psychology and Sociology, Fine Arts, Engineering and Architecture, Language and Literature, Educational Sciences and Pedagogy

The journal aims to accept original and unpublished articles in English, German, French, and Turkish. The author is encouraged to conduct a variety of research methodologies, such as statistical analyses, case-study methodologies, fieldwork, book reviews, literature surveys, historical investigations, and multidisciplinary approaches, to address concerning research problems in these fields.

Submissions are held to further review after the two-stage review process. The first step reports whether the submission meets the following criteria: relevance to the subject, quality, compliance to guidelines for submission to the journal, and relevance. Only manuscripts that are found to have lengthily fulfilled all of the above criteria are reviewed scientifically by expert referees. The Editorial Board holds the authority to either publish or reject submissions at its discretion.

CUDES publishes two issues in a year, in March and September. Sometimes special issues may be published on current issues that may coincide with the occurrence of a major event or conference.

The articles represent the view and opinion of the author and do not reflect the same by the journal or its Editorial Board.



JOURNAL OF CURRENT DEBATES IN SOCIAL SCIENCES

VOL.09
S4
06/2026